МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 3 (15), 2014

Луганськ 2014

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ
№ 3 (15) 2014
НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

ЗАСНОВАНО У 2010 РОЦІ

Засновник Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Журнал зареєстровано в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 19842-642 ПР
від 19.03.2013 р.

ISSN 2221-8440

TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORMS
№ 3 (15) 2014
THE SCIENTIFIC AND PRODUCTION JOURNAL
WAS FOUNDED IN 2010

Founder Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Registered by the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate
КВ № 19842-642 ПР
dated 19.03.2013

ISSN 2221-8440

Журнал внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук (економічні науки).
Постанова президії ВАК України від 31 травня 2011 р. № 1-05/5
Бюлетень ВАК № 7, 2011 р.

Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :
***Ulrich's Periodicals Directory* (Нью-Йорк, США), *Research Bible* (Токіо, Японія),**
***Index Copernicus International* (Варшава, Польща),**
***Російський індекс наукового цитування* (РІНЦ), (Москва, Росія)**
Ліцензійна угода № 210-04/2013 від 25 квітня 2013 р.

Головний редактор: Калінеску Т. В., докт. екон. наук, проф. (*Україна*).
Відповідальний редактор: Ліхоносова Г. С., канд. екон. наук (*Україна*).

Редакційна колегія: Бобильова А.З., докт. екон. наук, проф. (*Російська Федерація*); Даніч В.М., докт. екон. наук, проф. (*Україна*); Житна І.П., докт. екон. наук, проф. (*Україна*); Житний П.Є, докт. екон. наук, проф. (*Україна*); Заблодська І.В., докт. екон. наук, проф. (*Україна*); Закжевський Ю., канд. екон. наук (*Польща*); Йонова І., канд. екон. наук, доц. (*Болгарія*); Костирко Л.А., докт. екон. наук, проф. (**заступник головного редактора**) (*Україна*); Левашова Л., канд. екон. наук (*Польща*); Рамазанов С.К., докт. екон. наук, докт. техн. наук, проф. **(голова редакційної колегії)** (*Україна*); Третяк В.В., докт. екон. наук, проф. (*Україна*); Чиж В.І. докт. екон. наук, проф. (*Україна*).

Відповідальний за випуск: Рамазанов С. К, докт. екон. наук, докт. техн. наук, проф. (*Україна*).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet
Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 1 від 29 серпня 2014 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.
Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

ISSN 2221-8440

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2014
© Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2014

Номер пропонує

БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Калінеску Т. В.
«Життя після життя та без світла в кінці тунелю» 5

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ

- ***Економіка та підприємництво***

Байрамзаде Яшар Кярам оглы
Глобальная энергетическая безопасность и основные направления ее обеспечения 6
Болдирєв К. О.
Конкурентний стан інвестиційно-інноваційного характеру економіки України 13
Ляшенко В. І., Котов Є. В.
Оцінка процесів модернізації України та її економічних районів 19
Мустафаев А. А.
Факторные составляющие углубления взаимосвязей между инновационными и реальными секторами АПК 31
Шигун М. М., Ходзицька В. В.
Методичний інструментарій стратегічного управління витратами 39

- ***Податки та бюджетна політика***

Ліхоносова Г. С.
Вплив податкового регулювання на відтворення та розвиток населення 47

- ***Менеджмент***

Степчук М. А.
Организация трёхуровневой системы оказания первичной медико-санитарной 54

- ***Фінанси та банківська справа***

Тридід О. М., Самородов Б. В., Гойхман М. І.
Ідентифікація проблемних ситуацій в банківській діяльності з урахуванням асиметрії даних 63

- ***Управління сучасним підприємством***

Березін О. В., Березіна Л. М.
Інноваційні аспекти у формуванні конкурентної стійкості підприємств АПК 77

- ***Соціальна економіка***

Калінеску Т. В., Алєкса О. М.
Теоретико-методологічне підгрунтя економіки добробуту 82
Павлов К. В.
Социально-экономические особенности модернизации старопромышленных регионов России 88

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Попова Л. А.
Оценка эффективности государственных демографических инициатив 2006-2011 годов _94

- ***Економіка регіону***

Гаджиев Ю. А.
Зарубежные новые теории регионального экономического роста и развития _____105
Зеленко О. О.
Особливості формування туристичного продукту Луганської області _____114
Качала Т. Н., Яценко В. Н., Шевченко А. Н.
Важелі організаційно- економічного впливу на прискорення
модернізації регіональних господарських комплексів _____121
Павлов К. В.
Ообенности использования инвестиций и инноваций
интенсивного типа в условиях Севера _____128
Селин В. С.
Российская Арктика: современные проблемы и перспективы развития _____135

НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Підсумки VI Російсько-українського симпозіуму
«Теорія і практика податкових реформ» м. Санкт-Петербург, Росія _____145

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ
Нові видання економічної літератури_____146

РЕЦЕНЗІЯ
на монографію «Інвестиційна привабливість підприємств: організація оцінки,
напрями підвищення» / В.М. Гончаров, М.М. Білоусова, В.Ю. Припотень _____148

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ
Кафедра «Оподаткування» СНУ ім. В. Даля
проводить засідання «Круглого столу» з проблем оподаткування
«Бюджетно-податкова політика України до і після АТО на Донбасі»,
в рамках якого відбудеться V Міжнародна науково-практична Internet-конференція_____149

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ _____151

ВИМОГИ
щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

ЖИТТЯ ПІСЛЯ ЖИТТЯ ТА БЕЗ СВІТЛА В КІНЦІ ТУНЕЛЮ

Пройшло ще три місяці після сподівань щодо мирного розв'язання соціально-політичних питань на території Донбасу. Більшість мешканців Донбасу живе в зоні бойових дій без світла, води, хліба, відсутності будь-яких зв'язків, але з бажаннями вижити хоча б до наступного дня. Страшно, навіть, думати про те, що станеться і залишиться у містах і селах після тих руйнувань, що зазнав кожен мешканець. І це не тільки реальні фізичні втрати, але й моральні та психологічні. Кожен з мешканців Донбасу, навіть той, хто намагався виїхати та врятувати життя своїх дітей й онуків – має на собі клеймо "сепаратист". А люди, які вішають на нас це клеймо, не уявляють собі, в якому аду існують ці сепаратисти, єдина провина яких, що вони люблять свою землю. є патріотами своєї держави, працюють до останнього попри щоденні бомбардування і небезпеку бути пораненим та вбитим через це, і бажають просто вижити у такій ситуації.

Безумовно, ця війна розділила суспільство на щирих українців та тих, хто зневірився цієї щирості. Навіть, серед родичів в одній родині немає спільної думки. Але саме щира допомога, яку надають біженцям, зовсім сторонні люди, переконує нас у тому, що може ми, нарешті, і побачимо «світло у кінці тунелю». Хоча при цьому неодноразово виникають питання до державних структур, особливо тих, що повинні підтримувати зовсім розгублених, та залишивши все людей; а також до знайомих, колег, які роблять все для того, щоб показати і дати зрозуміти нам, що ми – «другий сорт» і нам ніколи вже не піднятися, і не відродитися.

Проте, не зважаючи на все – ми віримо і розраховуємо тільки на свої сили і щиро дякуємо усім, хто нас підтримав у цей важкий час, не забрав, як це зробили інші колеги із університетів Західної України, свої статті, повсякчасно питали нас про необхідну допомогу не тільки словом, але й ділом. Ми це дуже цінуємо і щиро дякуємо усім нашим авторам і колегам із Кіровограду, Умані, Миколаєва, Херсону та усім, хто намагався розділити з нами нашу біль, горе і сум.

Ми поступово повертаємося і відроджуємося до життя, і доводимо це цим примірником, який виходить у встановлені терміни. Наш курс і цілі, попри усі негаразди, що спіткали нашу територію та країну – залишаються незмінними: пропагувати добре, розумне і вічне, що сприятиме відродженню українського суспільства, розбудові держави, гармонічному входженню в Європейське співтовариство, поверненню підприємств й установ Донбасу до мирного, спокійного життя. Патріотичні переконання української редколегії журналу будуть і надалі висвітлюватись на його сторінках, тому запрошуємо усіх небайдужих підтримати нас і висказати свої думки з цього приводу. Попри всі наші рухи і намагання завоювати прихильність до видання більшості світових науково-метричних баз, ми, як і раніше, не зупиняємося на досягнутому і підтвердити нашим авторам той факт, що їх статті розміщені вже у п'яти науково-метричних базах, що розташовані в Америці, Японії, Польщі та Росії.

Безумовно, ми вже не повернемося до того життя, яке в нас було, але ми віримо, що завдяки підтримки усіх наших читачів і авторів ми відродимось у новій якості, з новими силами і жагою до праці!

Головний редактор науково-виробничого
журналу «Часопис економічних реформ» Т. В. Калінеску

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ

- ***Економіка та підприємництво***

УДК 330.2

БАЙРАМЗАДЕ ЯШАР КЯРАМ ОГЛЫ

ГЛОБАЛЬНАЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЕЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В статье рассмотрены проблемы и возможности глобальной энергетической безопасности, и основные направления мировой политики в её обеспечении. В связи с ростом роли энергии в развитии промышленности, в повышении социального положения населения и даже в производстве других товаров общая безопасность стран тесно связана с потенциалом обеспечения её энергетической безопасности. И это увеличило заботы в связи с непосредственно продолжительным и стойким экономическим развитием и энергетической безопасностью этих стран. Энергетическая безопасность и её обеспечение важны и с точки зрения развития энергетического комплекса.

Ключевые слова: глобальная энергетическая безопасность, глобальный энергетический комплекс, концепция энергетической безопасности, топливно-энергетический баланс, энергетические ресурсы.

Постановка проблемы. В связи с ростом роли энергии в развитии промышленности, в повышении социального положения населения и даже в производстве других товаров общая безопасность стран тесно связана с потенциалом обеспечения её энергетической безопасности. И это увеличило заботы в связи с непосредственно продолжительным и стойким экономическим развитием и энергетической безопасностью (energy security) этих стран. В XXI веке оно ещё более углубило конкуренцию за энергетические ресурсы, возросшую к концу XX века. С другой стороны, сохранением требуемого уровня национальной и экономической безопасности, энергетическая безопасность играет большую роль и с точки зрения регулярной защиты общественности и государства от энергетических угроз.

Анализ последних исследований и публикаций. Как известно, отмеченный в других атрибутах безопасности экономическая безопасность один из основных атрибутов, обеспечивающих регулярное развитие и непосредственную самостоятельность страны. В этом смысле энергетическая безопасность носит ещё более серъёзное значение. По мнению одного из авторов концепции «Международное энергетическое право» Т. Валдея энергетическая безопасность – это снабжение газом, нефтью, углём, ураном и электрической энергией [1, с. 31].

Энергетическая безопасность Европейской комиссией комментируется как охрана стратегических энергетических ресурсов (особенно с точки зрения стран, импортирующих энергию), а с точки зрения экономических потребностей отмечается, что из-за недостатка энергетических ресурсов в будущем они создадут значительные проблемы и поэтому они должны быть обеспечены стойкой, продолжительной, легко доступной, экологически чистой и дешевой усвоимостью. В тоже время, энергетическая безопасность охватывает проблемы, возникающие в связи с безопасностью во время транспортировки, раздачи энергии (террор, природные катастрофы и т.п.), с недостатками в связи с прекращением инвестиционных ресурсов, приостановкой экспорта и импорта энергии в связи с эмбарго, возникших из-за войн и т. п.

В общем, под энергетической безопасностью подразумевается, в основном, регулярное, надёжное, дешёвое, диверсифицированное, экологически чистое и безопасное обеспечение энергией. В этом значении, наряду с регулярным, надёжным, дешёвым, диверсифицированным, экологически чистым и безопасным снабжением она должна обосновываться и социально-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

экологическими критериями экономической пользы.

С точки зрения экономической безопасности концепция энергетической безопасности тоже имеет важное значение и определяет угрозы, которые могут возникать в связи с национальной безопасностью. Нарушение национальной экомической безопасности может возникать под влиянием внешних и внутренних воздействий. Во внутренних энергетических угрозах (опасностях) финансовый недостаток топливно-энергетического комплекса и основы её природных запасов отличаются повышением тенденции энергетического объёма в экономике.

При определении концепции энергетической безопасности нужно учитывать диверфикацию энергетических ресурсов, механизм, агитирующий переход к возобновляемым энергетическим ресурсам, согласование экологической безопасности и концепции социально-гуманитарного развития в общей безопасности, использование энергетических ресурсов только в мирных целях.

С другой стороны следует отметить, что интенсивное и широкомасштабное использование традиционных энергетических ресурсов, завимисимость от одного вида энергии и от одного энергетического рынка, повышение цен в связи с исчерпыванием основных энергоносителей, импорт и экспорт энергоносителей через нестабильные регионы и по не регулярным маршрутам, рост численности населения и т. п. можно считать угрозой для энергетической безопасности.

Энергетическая безопасность и её обеспечение важны и с точки зрения развития энергетического комплекса. С другой стороны, нужно отметить, что энергетическая безопасность и с экономической точки зрения, будучи гарантом стабильного развития, ещё является гарантом политической самостоятельности страны. К мероприятиям по обеспечению энергетической безопасности относятся формирование топливно-энергетического баланса, рациональное использование энергетических ресурсов и переход к равитию с сохранением энергии, организация термина-ла национального энергетического запаса, увеличение статуса баланса топливно-энергетических ресурсов.

Все мероприятия, которые могут быть проводены по разработке долгосрочного оптимального топливно-энергетического баланса ресурсов, по экономическому и рациональному использованию энергии, по обеспечению принципов защиты энергоносителей, по организации перспективной минерально-ресурсной базы, по ускорению мероприятий по расширению использования возобновляемых энергоресурсов и выделение из нефтяного фонда в эту область значительных финансовых средств, уменьшение отрицательного влияния топливно-энергетических проектов на окружающую среду и повышение её функциональности, развитие рыночных отношений в области энергии и т.п. с точки зрения обеспечения национальной энергетической безопасности тоже важны.

Если выражаться точнее, то в обеспечении энергетическими ресурсами альтернативность в национальной безопасности должна опираться на долгосрочные энергоносители с малыми отходами.

Цель статьи – характеристика глобальной энергетической безопасности и отображение основных направлений ее обеспечения.

Изложение основного материала исследования. Как известно, в настоящее время баланс потребности на мировые энергогосители составляют пять видов энергоносителей-нефть, газ, уголь, ядерная энергия и гидроэнергия. Постепенный рост доли нефти в глобальном энергетическом балансе, используемой в основном в нефте-химической промышленности и в транспорте, а также природного газа, используемого в промышленности и в быту, а взамен этому, уменьшение доли угля, в основном используемого в производстве электрической энергии, в период после окончания II мировой войны ускорилась и в этот период стала развиваться ядерная и гидро энергетика [2, с. 129].

В настоящее время среди общих энергетических ресурсов основное место занимают уголь, нефть и природный газ, за счёт которых удовлетворяется почти 87%

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 2(14)/2014 ISSN 2221-8440

мировой потребности на энергию. В мире ТЭК (топливно-энергетический комплекс) составляет 41% нефть, 22 % природный газ, 29% твёрдое топливо и 9% ядерная энергия. Возобновляемые современные энергетические источники, в том числе, гидроэнергия, геотермальная энергия, энергия, которая получается из биологической среды, ветровая и солнечная энергия - их доля составляет почти 4-5 процентов всей используемой энергии.

Однако ниже даётся таблица, отражающая глобальную скорость роста использования энергетических ресурсов. Из данных видно, что в ближайшем будущем, вопреки определённому росту в использовании энергоносителей в перспективе уменьшение этой скорости роста будет связана с экологическим фактором, с повышением цен, с истощением запасов и другими подобными факторами. А уменьшение темпа роста использования ядерной энергии будет продолжаться. За это время скорость роста использования альтернативной и возобновляемой энергии, несмотря на колебания, будет увеличиваться.

Таблица 1

Скорость глобального роста использования энергетических ресурсов

%	1990-2005	2005-2015	2015-2030
Уголь	1,8	3,3	1,5
Нефть	1,5	1,7	1,1
Газ	2,3	2,6	1,7
Ядерная энергия	2,1	1,1	0,4
Гидроэнергия	2,1	2,7	1,6
Биомассы	1,6	1,5	1,3
Другие усваиваемые ресурсы	3,8	9	5,2
Общее	1,8	2,3	1,4

Источник: Global Economic Prospects, Commodities at the Crossroads, World development report, The World Bank, Washington, DC, 2009, p. 78

В перспективе, если взглянуть на сценарии в связи со скоростью роста глобальной потребности на энергетические ресурсы и в связи с долей энергоносителей в глобальном энергетическом балансе, то там увидим, что потребность на уголь будет повышаться больше всего. А другие места в этом росте, за исключением вероятного слабого нефтяного предложения занимают нефть и природный газ. Прогнозируется, что удельном весе глобального энергетического баланса основное место опять же будет принадлежать углю, а другие места соответственно займут нефть и природный газ.

Таблица 2

Повышение глобальной потребности на энергоресурсы и сценарии в связи с долей энергоносителей в глобальном энергетическом балансе (2030)

Глобальный рост потребности на энергоресурсы, %	Основное	Высокая потребность	Налог на карбонаты	Альтернативная энергия	Предложение слабой нефти
Уголь	4,9	5,7	2,2	2,5	5,4
Нефть	1,6	1,8	1,6	1,4	0,2
Газ	1,3	1,8	1	-0,2	1,3
Общее	3	3,5	1,7	1,6	2,9
Доля энергоносителей в глобальном энергетическом балансе, %					
Уголь	53,9	57,2	37,7	42,3	63,1
Нефть	33,5	30,5	46,2	45,6	23,8
Газ	12,5	12,3	16,1	12,1	13

Источник: Global Economic Prospects, Commodities at the Crossroads, World development report, The World Bank, Washington, DC, 2009, p.87

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Как известно, для производства электрической энергии реальной альтернативой энергетическим ресурсом для нефти и природного газа в настоящее время является уголь и ядерная энергия. В этом значении в ближайшем будущем чистый уголь (очищенный от карбондиоксида), ещё более развитые с точки зрения безопасности реакторы, синтетический газ и дизельное топливо, безкарбонные альтернативные энергетические ресурсы, которые предназначены для транспортного сектора и технологические средства, которые значительно воздействуют на энергетические предложения, приобретают ещё более особое значение. Кстати, следует особо отметить, что 10 миллионов тонн угля эквивалентна 4 mlrd. m^3 природного газа. Вопреки всем мероприятиям по сохранению и защите энергии, по причинам роста мировой экономики и повышения численности населения Земли увеличивается глобальная потребность на все виды энергии почти на 0.9% и всё это следует учитывать как важные факторы. Если будем учитывать, что население мира в 1850-ом году составило 1.2 милрд., в 1900-ом году 1.6 милрд., а в 1950-ом году 2.4 милрд. человек, а в наши дни оно превысило 7 миллардов человек, тогда в связи с этим фактором явно будет видна серьёзность положения [3, с.189]. В этом значении, как видно из нижеследующей таблицы, основной момент, углубляющий данную проблему состоит в том, что рост численности населения происходит скорее в основном в развитых и мало развитых странах и рост потребности на энергию тоже происходит за счёт того, что экономика этих стран тоже растёт ещё с большей скоростью.

Таблица 3

Рост численности населения в некоторых основных странах (2003-2050)

Миллион человек	2003	2011	2050	По отношению к населению мира %	Скорость (темп) роста %
Китай	1.289	1.354	1.394	19.39	1
Индия	1.069	1.234	1.628	17.4	1.7
США	292	313	422	4.5	0.6
Индонезия	220	246	316	3.3	1.6
Бразилия	176	197	221	2.8	1.3
Пакистан	149	177	349	2.5	2.1
Бангладеш	147	142	255	2	2.2
Россия	146	143	119	2	0.7
Нигерия	134	162	307	2.3	2.7
Япония	128	127	101	1.8	0.2

Источник: Frederick P. Stutz, Barney Warf, World Economy: resources, location, trade and development, Fourth Edition, New Jersey, "Pearson Prentice Hall", 2005, p. 74, http://tr.wikipedia.org/wiki/

А другой момент, углубляющий проблему, связанную с энергетической безопасностью состоит в том, что в мире увеличилось численность населения, которое раньше не употребляло энергию промышленного типа, постепенно стало пользоваться этим видом энергии. В общем, доля энергии, которая использовалась с целью компенсации в глобальном энергетическом потреблении, составляет почти 80%. А доступная потребительская стоимость коммерцированной энергии должна быть на том уровне, чтобы она стимулировала её стоимость, передачу, раздачу, экологические расходы и повышение качества в энергетической службе, была доступной для малоимеющего населения, включая его доходы. А для достижения этой цели нужно обеспечивать стабильное экономическое развитие и проводить мероприятия по увеличению доходов малозарабатывающего населения. С другой стороны, по данным ООН в мире до сих пор 1.4 милярд человек лишены электрической энергии, а 2,7 мидярдов населения мира продолжают жить, используя биологические массы.

ISSN 2221-8440 ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 2(14)/2014

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Уместно отметить, что в настоящее время доля потребления электрической энергии на душу населения в развитых странах 6 -7 раз больше, чем в развивающихся странах, где проживает почти 20 % всего населения мира [4, с.10]. Другими словами, вопреки тому, что в развивающихся странах проживает 80% населения мира, а в глобальном энергетическом потреблении их доля составляет почти 30%. Электрическая энергия, потребляемая в США, в Канаде, в Европейском союзе и России составляет 75% глобальной электрической энергии, а в этих странах проживает всего 20% населения мира [2, с. 131-132].

Увеличение общих доходов населения и развитие технологии тоже в будущем станут факторами, играющими основную роль в определении потребления энергии. Если даже своевременно не будут применены меры в связи с использованием энергии, то всё равно в связи с увеличением её подразумеваемых доходов к 2035-ому году прогнозируется увеличение на 120 по сравнению с сегодняшним днём потребность к энергии, ¾ часть из которых происходит за счёт развивающихся стран. Если будем учитывать меры по эффективному использованию энергии, тогда этот показатель будет равна 70-80%. Или, если будем учитывать то, что развитие эффективного использования энергии будет продолжаться как есть, тогда в 2013-ом году прогнозируется увеличение потребности к электрической энергии [5, с. 67].

Таблица 4

Глобальное увеличение потребности к энергии в странах по доходам населения

%	1990-2005	2005-2015	2015-2030
Мир	1,4	1,1	0,6
Страны с высокими доходами	0,7	0,4	0,3
Развивающиеся страны	2,2	3,4	2
Страны со средними доходами	-0,1	2,4	1,5
Страны с малыми доходами	4,1	3,9	2,2

Источник: Global Economic Prospects, Commodities at the Crossroads, World development report, The World Bank, Washington, DC, 2009, p. 69

Опираясь на данные Международного Энергетического Агентства можно предполагать, что до 2030-го года в потреблении начальных энергетических ресурсов будет увеличений на 35% (17 милярдов тон) за счёт стран, которые не являются участниками ОЭСР (Организация экономического сотрудничества и развития), прогнозируется наблюдение роста в глобальном потреблении больше 90%. И здесь Китай и Индия имеют большую долю. Однако, для удовлетворения растущей потребности предлагающим инфраструктурам энергетического сектора требуется вложение инвестиций на сумму почти 25 триллионов долларов США.

Вообще, для удовлетворения растущей энергетической потребности требуется дополнительные финансовые вложения (почти на 150-200 милярдов долларов США) и её обеспечение тоже важно с точки зрения глобальной энергетической безопасности. Так как в ближайшие 10 лет для обеспечения потребности на энергию необходимо вложение инвестиций на сумму почти 2 триллиона долларов США, а за следующие десятилетия для удовлетворения потребности на электроэнергию в развивающихся странах необходимо вложение инвестиций на сумму почти 30 милярдов долларов США.

Принимая во внимание всё выше перечисленное, как вывод, следует отметить, что в последнее время решение глобальной энергетической безопасности далеко не дело одного государства наедине, оно превратилось в общемировую проблему, которая требует пакета координированных комплексных мероприятий на международном уровне.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Глобальная энергетическая безопасность имеет важное значение с точки зрения динамического развития мира и стран в отдельности и в её обеспечении важно решение нижеследующих приоритетных задач:

1. С точки зрения энергетической безопасности должны развиваться механизмы, увеличивающие стимул (право на собственность, свободный рынок, сохранение энергии, приобретаемое единство и величие законов и т.п.).

2. Должны быть ускорены агитация инновативной деятельности в области технологии, сотрудничество и распространение информации.

3. Нужно агитировать деятельность по разработке и развитию технологий, связанных с долгосрочными чистыми энергоносителями, расширением производства электрической энергии путём координированных или не координированных систем, в том числе, за счёт конвенсиальных и возобновляемых энергетических ресурсов, расширение производства электрической энергии через концентрированные и не концентрированные системы.

4. Ускорить работы в направлении по обеспечению энергией и другими услугами в сельских и районных местах (водоснабжение, здравоохранение обучение и т.п.), проводить мероприятия по уменьшение бедноты с финансовой помощью государства.

5. Поддержать бизнес модели, связанные топливно-энергетическими услугами, повышающими роль в снабжении частного сектора энергией с топливно-энергетическими услугами через инвестиционные и потребительские финансирующие механизмы.

6. Для снабжения стабильно растущей глобальной энергетической потребности с точки зрения глобальной энергетической безопасности ускорение добавочных инвестиционных вложений тоже необходимо.

Литература

1. Садыгов А. Глобальная энергетическая безопасность и международное право / А. Садыгов. – Баку: «Bakı Universiteti», 2008. – 236 с.
2. Frederick P. Stutz, Barney Warf, World Economy: resources, location, trade and development, 4th ed., NJ: «Pearson Prentice Hall», 2005 , XII, p. 543.
3. Rondo Cameron, Larry Neal, A Concise Economic History of the World From Paleolithic Times to the Present, Fourth Edition, New York, Oxford, “Oxford University Press”, 2003, p. 463.
4. Шахбазов Э. Управление рисками в проблеме обеспечения энергетической безопасности / Э. Шахбазов. – Баку: «Карабах», 2007. – 144 с.
5. Global Economic Prospects, Commodities at the Crossroads, World development report, The World Bank, Washington, DC, 2009, p. 180.
6. Гусейнов А. Г. Научно-исследовательский нефте-газо-проектный институт. Основные направления защиты окружающей среды при разработке во время реализации проэктов топливно-энергетического комплекса, АНАН, Научные произведения / А. Г. Гусейнов. – Баку: «Эльм» (наука), 2010, № 1.

References

1. Sadygov A. Global'naya energeticheskaya bezopasnost i mezhdunarodnoye pravo / A. Sadygov. – Baku: «Bakı Universiteti», 2008. – 236 s.
2. Frederick P. Stutz, Barney Warf, World Economy: resources, location, trade and development, 4th ed., NJ: «Pearson Prentice Hall», 2005 , XII, p. 543.
3. Rondo Cameron, Larry Neal, A Concise Economic History of the World From Paleolithic Times to the Present, Fourth Edition, New York, Oxford, “Oxford University Press”, 2003, p. 463.
4. Shakhbazov E. Upravleniye riskami v probleme obespecheniya energeticheskoy bezopasnosti / E. Shakhbazov. – Baku: «Karabakh», 2007. – 144 s. Frederick P. Stutz, Barney Warf, World Economy: resources,

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 2(14)/2014 ISSN 2221-8440

location, trade and development, 4th ed., NJ: «Pearson Prentice Hall», 2005 , XII, p. 543.

5. Global Economic Prospects, Commodities at the Crossroads, World development report, The World Bank, Washington, DC, 2009, p. 180.

6. Guseynov A. G. Nauchno-issledovatel'skiy nefte-gazo-proyektnyy institut. Osnovnyye napravleniya zashchity okruzhayushchey sredy pri razrabotke vo vremya realizatsii proektov toplivno-energeticheskogo kompleksa, ANAN, Nauchnyye proizvedeniya / A. G. Guseynov. – Baku: «El'm» (nauka), 2010, № 1.

ISSN 2221-8440

Байрамзаде Яшар

Глобальна енергетична безпека та основні напрямки її забезпечення

У цій статті розглянуті проблеми і можливості глобальної енергетичної безпеки та основні напрямки світової політики в її зміст. У зв'язку із зростанням ролі енергії в розвитку промисловості, в підвищенні соціального стану населення і навіть у виробництві інших товарів загальна безпека країн тісно пов'язані з потенціалом забезпечення її енергетичної безпеки. І це збільшило турботи в зв'язку з безпосередньо тривалим і стійким економічним розвитком та енергетичною безпекою цих країн. Енергетична безпека і її забезпечення важливі і з точки зору розвитку енергетичного комплексу.

Ключові слова: глобальна енергетична безпека, глобальне енергетичний комплекс, концепція енергетичної безпеки, паливно-енергетичного балансу, енергетичні ресурси.

Bayramzade Yashar

Global energy security and the main directions of its maintenance

In this article examined the challenges and opportunities of global energy security and the main directions of world politics in its maintenance. Due to the increasing role of energy in the development of the industry, enhancing the social status of the population and even in the production of other goods overall security of close contacts to ensure its potential energy security. And this increased concern in connection with the direct long and persistent economic development and energy security in these countries. Energy security and its software are also important from the point of view of the energy complex.

Keywords: global energy security, global energy complex, concept of energy security, fuel-energy balance, energy resources.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rektor of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Статья подана
20.08.2014 г.

УДК 330.972

БОЛДИРЄВ К. О.

КОНКУРЕНТНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто конкурентне формування інвестиційного характеру інноваційної трансформації економіки України. Економіка України потребує глибоких структурних та інноваційних перетвореннях, а вони можливі лише при її переході на інвестиційно-інноваційну модель свого подальшого конкурентоспроможного розвитку. Перехід національної економіки України на інвестиційно-інноваційну модель свого сучасного розвитку визначає основу стратегії виведення її реального сектора з кризи, так як передбачає, перш за все, збереження, оновлення і розвиток високотехнологічного, наукоємного виробництва.

Ключові слова: економіка України, інновації, фінанси, інвестиції, інвестиційно-інноваційна діяльність, виробництво, економічне зростання.

Постановка проблеми. Необхідність глибоких інноваційних перетворень в економіки України обумовлена, насамперед, стагнацією провідних галузей її реального сектора. Підтвердженням цього можуть бути такі ознаки стагнації базових галузей економіки України, як нульові темпи зростання інфляції. Так, в 2012 році ВВП в Україні зріс всього на 0,2% і в перше півріччя скоротився на 1,1%, а відповідно обсяги промислового виробництва впали на 5,3% [5].

Економіка України потребує глибоких структурних та інноваційних перетвореннях, а вони можливі лише при її переході на інвестиційно-інноваційну модель свого подальшого конкурентоспроможного розвитку. Перехід національної економіки України на інвестиційно-інноваційну модель свого сучасного розвитку визначає основу стратегії виведення її реального сектора з кризи, так як передбачає, перш за все, збереження, оновлення і розвиток високотехнологічного, наукоємного виробництва. Без інвестиційно-інноваційної трансформації української економіки вкрай важко перейти від індустріальної моделі її розвитку до «економіки знань» [1; 3].

У зв'язку з цим виникає актуальна проблема, пов'язана з визначенням нових конкурентних рис і ознак інвестиційно-інноваційного характеру трансформацій економіки України, що відбуватимуться при переході її реального сектора на інвестиційно-інноваційну модель свого конкурентоспроможного розвитку. Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що для техніко-технологічної модернізації реального сектора української економіки будуть потрібні значні і всі зростаючі інвестиції, а вигідність їх залучення вкрай скрутна без створення сприятливих конкурентних та мотиваційних умов для інвесторів. Тільки в цьому випадку інвестування капіталу і державою, і бізнесом, буде доцільно на пошук і реалізацію конкурентоспроможного плацдарму інноваційного зростання реального сектора економіки України [4; 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безальтернативність інвестиційно-інноваційної моделі конкурентоспроможного розвитку української економіки привертає дослідницьку увагу багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених і фахівців. Вагомий вклад в наукову розробку конкурентного характеру інноваційних перетворень економіки України внесли такі вчені, як: І. О. Амоша, Я. Б. Базилюк, М. Бутко, А. Гальчинський, Ю. Гонторенко, В. В. Геєць, Р. А. Діменко, З. М. Забірна, А. А. Зубенко, Я. Жилін і ін. В концептуальному контексті серед їх основних дослідницьких новацій простежуються й такі, які зводяться до того, що конкурентне становлення інвестиційно-інноваційного характеру сучасної ринкової економіки може ефективно виявляти свої ринкові риси і комерційні ознаки лише в умовах інвестиційно-інноваційної збалансованості ринкової організації та комерційної експлуатації, перш за все, таких двох переважно інтенсивних факторів економічного зростання, як високі інноваційні технології та висококваліфікована робоча сила [9].

В Україні ринкове застосування і комерційне використання суб'єктами господарської діяльності високих технологій і кваліфікованої робочої сили стикається з інвестиційною необхідністю усунення негативного дії цілого ряду причинно-факторних

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

умов, деактивуються і демотивуючих інвесторів в здійсненні інвестиційної стратегії інноваційного перетворення економіки України. До них, в першу чергу, здує віднести відсутність в Україні, по-перше, вигідних економіко-правових умов для інвестиційного підвищення інноваційної конкурентоспроможності її базових галузей [10]; по-друге, достатніх інвестиційних коштів для підвищення інноваційної конкурентоспроможності основних виробничих фондів за рахунок їх радикальної модернізації [8]; по-третє, фінансових можливостей для усунення регресивного, асоціальної і не конкурентного характеру використання трудового і творчого потенціалу країни [4]; по-четверте, інвестиційного розвитку інноваційних «соціальних систем» держави і «комунікаційних систем» сучасних бізнес-організацій України [7].

Комплексний аналіз стагнуючого дії цих та інших причинно-факторних умов наявних в Україні в якості стартових можливостей для становлення інвестиційно-інноваційної моделі конкурентоспроможного розвитку економіки країни, дозволяє констатувати, що серед них домінують ті, які на межі застою вигідну ринкове застосування і комерційне використання бізнесом конкурентного потенціалу, з одного боку, науково-технічних інновацій і з іншого - кваліфікованої робочої сили [1; 8].

Саме тому конкурентне становлення інвестиційно-інноваційного характеру сучасних ринків високих технологій та праці України активізує техніко-технологічні перетворення в реальному секторі економіки країни, але за умови ефективної дії ринкових мотивів і комерційних стимулів на підвищення конкурентоспроможності засобів і методів організації та ведення українського бізнесу [11].

Мета статті полягає в дослідженні основних причинно-факторних умов, які конкуренто мотивують інвесторів у розвитку інноваційного характеру конкурентоспроможних перетворень економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентна динаміка трансформаційних змін, які відбуваються в економіках промислово розвинутих країн, при переході їх реальних секторів на інвестиційно-інноваційну модель свого конкурентоспроможного розвитку свідчить про те, що активатором цього процесу стало наростання спільну інвестиційну діяльність держави та бізнесу на ринку інноваційних технологій і сучасному ринку праці . Таке інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку цих ринків привело до швидкого зростання конкурентоспроможності їх творчого та інтелектуального потенціалу [8].

Не випадково, наприклад, що періоди конкурентного становлення і конкурентоспроможного розвитку інноваційних економік промислово розвинених країн зумовлюються не тільки їх науково-технічною модернізацією, але і конкурентним інвестиційно-інноваційним характером перетворень, що відбуваються, перш за все, на сучасних ринках високих технологій і на сучасних ринках праці . Ці два сучасних ринку рівнем інвестиційного розвитку своєї інноваційної конкурентоспроможності позначили два головних напрямки інвестиційно-інноваційної адаптації всіх основних ринків до конкурентно-мотиваційному використанню, по-перше, високих технологій і, по-друге, високого професіоналізму кваліфікованих найманих працівників [4].

При цьому міжнародний досвід інвестиційного розвитку інноваційних економік передових країн так само свідчить і про те, що сполучною ланкою між конкурентоспроможним ринковим застосуванням і комерційним використанням як державними, так і приватними бізнес-структурами високих технологій і професіоналізму кваліфікованих працівників є інвестиції в підвищення творчого та інтелектуального потенціалу , з одного боку, підприємців і з іншого - кваліфікованих найманих працівників [2].

Таким чином, набуваючи конкурентоспроможні риси, інвестиційних характер інноваційних потенціалів сучасних ринків високих технологій та праці в промислово розвинених країнах стає конкурентно-мотиваційним каталізатором конкурентного становлення інвестиційно-інноваційних моделей конкурентоспроможного розвитку економік цих країн.

Екстраполюючи позитивний досвід конкурентного становлення інвестиційно-інноваційних моделей економік передових країн на перехід економіки України на аналогічну модель свого конкурентоспроможного розвитку, слід мати на увазі недостатню забезпеченість інвестиційними ресурсами таких радикальних інноваційних перетворень [3; 4].

Так, в українській економіці за останні роки значно знизилися показники бюджетного фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності. За даними Держкомстату обсяг фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2011 році за рахунок державного бюджету зменшився на 6,1% і становив 3859700000. Грн., Його частка в загальному обсязі фінансування зменшилася на 1,0%; обсяг коштів державного сектора - на 5,0%. При цьому, в структурі фінансування провідне місце сьогодні займають власні кошти підприємств, хоча їх частка досить незначна в співвідношенні з державними інвестиціями в інноваційний розвиток економіки України [11].

Для порівняння в загальній сумі витрат державні витрати на інноваційну діяльність у Великобританії, Франції, США та Японії складають більше ніж 5,0%. Враховуючи низьку конкурентну ємність інвестиційної складової починаються інноваційних перетворень економіки України, доцільно поновому оцінювати конкурентоспроможність ринкової діяльності держави і бізнесу в конкурентному становленні інвестиційно-інноваційного характеру економіки України. Підтвердженням цього є «стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», яка позначила основні пріоритети інвестиційного формування інноваційної економіки України. Зокрема, одним з таких пріоритетів інвестиційної стратегії підвищення інноваційної конкурентоспроможності економіки України є різні види інвестиційної кооперації держави, вітчизняного і зарубіжного бізнесу [2].

В даний час, необхідність інвестиційного підвищення інноваційного характеру конкурентоспроможності економіки України знаходиться в площині формування і проведення державою, а так же вітчизняним та іноземним бізнесом інвестиційно-інноваційної політики, спрямованої на інтеграцію всіх фінансових можливостей не тільки уряду України, а й національних, а так же транснаціональних монополій. Без такої інтеграції фінансової діяльності держави та різних монополій надзвичайно скрутно підвищувати конкурентоспроможне вплив великих інвестицій на ефективне здійснення інвестиційно-інноваційної політики в Україні [3].

Одним словом, фінансові ресурси, наповнюючи інвестиційне зміст інноваційної конкурентоспроможності економіки України, відповідають своєму істинному призначенню, так як тільки при цьому вони позиціонують в її реальному секторі здійсненням різних конкурентоспроможних інновацій.

Володіючи цілим рядом конкурентних переваг порівняно з окремими видами будь-яких державних і приватних інвестицій, спільна інвестиційна діяльність держави, українського та зарубіжного бізнесу більш конкурентоспроможна при здійсненні в економіці України великих інноваційних проектів і насамперед такого, як інноваційне перетворення її реального сектора. При цьому, конкурентоспроможне становлення інвестиційно-інноваційного характеру економіки України проявляється в переході її реального сектора від кількісних змін, тобто від нарощування лише обсягу випуску товарної продукції до якісних інновацій, тобто до збільшення частки високотехнологічної товарної продукції на основі розвитку автоматизованого і роботизованого виробництва, залучення висококваліфікованих працівників і т.д.

Тому, конкурентне становлення інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки України зумовлює ринкову необхідність і комерційну можливість змістовного визначення інноваційної конкурентоспроможності інвестиційного перетворення економіки України [9].

На нашу думку, інноваційна конкурентоспроможність інвестиційних перетворень економіки України за своїм змістовному прояву являє собою одноманітний, уніфікований вид ринкової конкурентоспроможності, який наповнює останню конкурентномотиваційної «енергетичної», тобто фінансової ефективністю ринкового застосування і комерційного використання інноваційного потенціалу її реального сектора. Таке твердження має своє логічне пояснення, якщо врахувати, що без інвестицій не здійснюється жодне ринково-комерційне «ноу-хау». Мається на увазі, не тільки (і не скільки) нововведення техніко-технологічного характеру, а й також нововведення з виробництва та реалізації товарів чи послуг: нові принципи організації та форми управління виробництвом і працею, нові види маркетингової діяльності і т.д. Це означає, що інноваційна конкурентоспроможність є найважливішою змістовною складовою всіх інших видів ринкової конкурентоспроможності [12].

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

У зв'язку з таким змістовним визначенням інноваційної конкурентоспроможності інвестиційного перетворення економіки України слід зазначити, що, незважаючи на широке застосування в науковому обігу поняття «інноваційна конкурентоспроможність» його інвестиційно-інноваційна змістовна трактування не має однозначного застосування. Це пов'язано з тим, що «інноваційна конкурентоспроможність» за своїм змістовному прояву є багатофакторне поняття. Для точного інвестиційно-інноваційного підходу до визначення змісту поняття «інноваційна конкурентоспроможність» необхідно виділити та дослідити величезна кількість якісно різноманітних його інноваційних проявів у різних сферах життєдіяльності: техніко-технологічної, організаційно-економічної, соціально-громадської, інституціональної і т.д. Дана обставина ускладнює точне визначення конкурентоздатних ознак, за якими можна було б орієнтуватися в інноваційної модернізації економіки України.

Таким чином, конкурентна становлення інвестиційно-інноваційної економіки України детерміновано конкурентно-мотиваційної вигідністю ринкового застосування і комерційного використання всіма бізнес-структурами своїх інвестиційних ресурсів в комплексному здійсненні інноваційних перетворень, які почали відбуватися в реальному секторі економіки України [13].

Тому прогрес у інвестиційному реформуванні економіки України не може бути досягнутий без кооперації інвестиційних ресурсів держави, вітчизняного та іноземного бізнесу в якісної модернізації і, в першу чергу, її реального сектора.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах перманентного прояви світової фінансово-економічної кризи досить складно прогнозувати характер поліпшення інвестиційного здійснення інноваційних перетворень економіки України. Тим не менш, цей криза продемонструвала, що радикальні економічні реформи повинні здійснюватися в напрямку формування інвестиційно-інноваційної моделі конкурентоспроможного розвитку економіки країни. Про це свідчить, перш за все, міжнародний досвід інвестиційного формування інноваційних моделей конкурентоспроможного розвитку економік індустріально розвинених країн [13].

Прискорення інноваційних процесів в національних економіках усіх розвинених країн є важливою складовою державної інвестиційної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності, перш за все, їх реальних секторів. В Україні інвестиційна політика держави в сфері забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності позначена Програмою розвитку національної економіки на 2011-2015 роки. Виходячи з положення цієї Програми, можна зробити кілька висновків щодо поліпшення спільну інвестиційну діяльність держави, українського та зарубіжного бізнесу, спрямованих на конкурентне становлення інвестиційно-інноваційного характеру економіки України.

1. Для формування інвестиційно-інноваційної моделі конкурентоспроможного розвитку економіки України доцільно створення цілісної та комплексної системи фінансового забезпечення конкурентного становлення, насамперед, базових галузей її реального сектора. Стабільність і ефективність цієї системи могли б надати: збільшення частини власних інвестиційних коштів бізнес-структур, спрямованих на впровадження інновацій у виробництво; збільшення бюджетного фінансування інноваційної діяльності, а також збільшення обсягу банківського та позабанківського кредитування інноваційної діяльності з одночасним зниженням ставки кредитного рефінансування; розширення масштабів впровадження інновацій за рахунок зменшення податкового тиску на підприємства і т.д. [6; 11].

2. Серед системи їх інструментів непрямого державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності найбільшого поширення мають бути податкові преференції, пільгове кредитування інноваційних проектів та відповідні амортизаційні відрахування, а також створення пріоритетних напрямків пільгового рефінансування комерційних банків у разі надання ними низьких кредитів для реалізації інвестиційних проектів; створення пайових інвестиційних фондів для реалізації великих інноваційних проектів і науково-технічних програм з метою покриття інноваційних ризиків; розширення сучасних форм кредитування інноваційної діяльності шляхом здійснення лізингових, факторингових та інших операцій; збільшення фінансування інвестиційно-інноваційних проектів шляхом випуску державних акцій та інших цінних паперів; розробка заходів

мотиваційного стимулювання залучення до інноваційної діяльності грошових коштів населення і т.д. [10].

3. Для поліпшення інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності не тільки підприємницького, а й професійного бізнесу необхідно усунути соціальну асиметрію і комунікаційний диспаритет між інвестиційної необхідністю ефективного ринкового розвитку і комерційного освоєння науково-технічного потенціалу України, а також і інноваційної можливістю держави, бізнес-організацій в ринковому застосуванні та комерційному використанні трудового і творчого потенціалу як підприємців, так і кваліфікованих найманих працівників. З цією метою вельми важливо здійснити соціально-правове забезпечення вигідного інвестиційно-інноваційного сполучення ринкових інтересів бізнесу та професійних інтересів кваліфікованих робітників, в тому числі, і за рахунок створення нових сучасних, а також технологічної модернізації старих робочих місць. Їх інноваційні вимоги могли б стати інвестиційним каталізатором ефективної дії ринкових мотивів і комерційних стимулів на конкурентоспроможну реалізацію роботодавцями свого підприємницького, а кваліфікованими працівниками власних творчого та інтелектуального потенціалів [6].

Література

1. Амоша О. І. Інноваційний шлях розвитку України, проблеми та рішення / О. І. Амоша // Економіст. – 2005. - № 6. – С. 25-30.

2. Бойко И. В. Национальная инновационная политика: из мирового опыта / И. В. Бойко // Инновации. – 2007. - № 4. – С. 28-31.

3. Бутко М. Інвестиційні аспекти підвищення конкурентоспроможності економіки / М. Бутко // Економіка України. – 2004. – №4. – С.40-45.

4. Гальчинский А. Отсуствие доверия – власть в Украине остается чужой / А. Гальчинский // ZN,UA. - № 32 (129) – 7 сентября 2013 г. – С. 8.

5. Геєць В. Розвиток соціального капіталу — найбільше багатство у світі / В. Геєць // Віче. — 2011. — № 1. — С.22-26.

6. Гоптаренко Ю. Правові засади побудови інноваційно-інвестиційної моделі в Україні / Ю. Гоптаренко // Юридичний журнал. – 2004. – №6. – С.42-44.

7. Дименко Р. А. Інноваційна складова конкурентних стратегій національного господарства / Р. А. Дименко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №7. – С.24-29.

8. Забарная Э. Н. Инновационно-инвестиционная система: методология формирования и развития / Э. Н. Забарная, С. К. Харичков. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2002. – 140 с.

9. Зубенко А. А. Инновационный тип развития национальной экономики / А. А. Зубенко // Организационно-экономическое и правовое обеспечени защиты отечественных товаропроизводителей : моногр. / Б. Т. Клияненко, Н. А. Акмаев., Н. И. Горячих и др. – Луганск: ИЭПИ НАН Украины; Алчевск: Дон ГТУ. – 2007. – С.89-97.

10. Кузнєцова А. Я. Проблеми активізації інвестиційного процесу в Україні / А. Я. Кузнєцова // Зб. Наук. Пр. Інституту регіональних досліджень НАН України. – 2009. – С. 296-306.

11. Мілашенко Т. Т. Інноваційна діяльність в Україні: проблеми та перспективи / Т. Т. Мілашенко, М. Ю. Приз // Економічний простір. – 2011. - № 49. – С. 97-103.

12. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. Зб. – К.: Держкомстат України, 2012. – С. 84-207.

13. Юрий С. Время «Ч»: радикальные экономические реформы / С. Юрий, Е. Савеьев // Зеркало недели. - № 49 (728). – 27 декабря 2008 г.

References

1. Amosha O. I. Innovatsiynyy shlyakh rozvytku Ukrayiny, problemy ta rishennya / O. I. Amosha // Ekonomist. – 2005. - № 6. – S. 25-30.

2. Boyko Y. V. Natsyonal′naya ynnovatsyonnaya polytyka: yz myrovoho opyta / Y. V. Boyko // Ynnovatsyy. – 2007. - № 4. – S. 28-31.

3. Butko M. Investytsiyni aspekty pidvyshchennya konkurentospromozhnosti ekonomiky / M. Butko // Ekonomika Ukrayiny. – 2004. – №4. – S.40-45.

4. Hal′chynskyy A. Ot·sustvye dove-ryya – vlast′ v Ukrayne ostaet·sya chuzhoy / A. Hal′chynskyy // ZN,UA. - № 32 (129) – 7 sentyabrya 2013 h. – S. 8.

ISSN 2221-8440 ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014

5. Heyets′ V. Rozvytok sotsial′noho kapitalu — naybil′she bahat·stvo u sviti / V. Heyets′ // Viche. — 2011. — № 1. — S.22-26.

6. Hoptarenko YU. Pravovi zasady pobudovy innovatsiyno-investytsiynoyi mode-li v Ukrayini / YU. Hoptarenko // Yurydychnyy zhurnal. – 2004. – №6. – S.42-44.

7. Dymenko R. A. Innovatsiyna skla-dova konkurentnykh stratehiy natsional′no-ho hospodarstva / R. A. Dymenko // Aktua-l′ni problemy ekonomiky. – 2008. – №7. – S.24-29.

8. Zabarnaya É. N. Ynnovatsyonno-ynvestytsyonnaya systema: metodolohyya formyrovanyya y razvytyya / É. N. Zabarnaya, S. K. Kharychkov. – Odessa: YPRÉÉY NAN Ukrayny, 2002. – 140 s.

9. Zubenko A. A. Ynnovatsyonnyy typ razvytyya natsyonal′noy ékonomyky / A. A. Zubenko // Orhanyzatsyonno-ékonomycheskoe y pravovoe obespecheny za-shchyty otechest - ennykh tovaroproyzvodyte-ley : monohr. / B. T. Klyyanenko, N. A. Ak-maev., N. Y. Horyachykh y dr. – Luhansk: YÉPY NAN Ukrayny; Alchevsk: Don HTU. – 2007. – S.89-97.

10. Kuznyetsova A. YA. Problemy aktyvizatsiyi investytsiynoho protsesu v Ukrayini / A. YA. Kuznyetsova // Zb. Nauk. Pr. Instytutu rehional′nykh doslidzhen′ NAN Ukrayiny. – 2009. – S. 296-306.

11. Milashenko T. T. Innovatsiyna diyal′nist′ v Ukrayini: problemy ta perspek-tyvy / T. T. Milashenko, M. YU. Pryz // Ekonomichnyy prostir. – 2011. - № 49. – S. 97-103.

12. Naukova ta innovatsiyna diyal′-nist′ v Ukrayini: Stat. Zb. – K.: Derzhkoms-tat Ukrayiny, 2012. – S. 84-207.

13. Yuryy S. Vremya «CH»: radykalnye ékonomycheskye reformy / S. Yuryy, E. Save′ev // Zerkalo nedely. - № 49 (728). – 27 dekabrya 2008 h.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Болдирев К. А.

Конкурентное становление инвестиционно-инновационного характера экономики Украины

В статье рассмотрены конкурентное формирование инвестиционного характера инновационной трансформации экономики Украины. Экономика Украины нуждается в глубоких структурных и инновационных преобразованиях, а они возможны только при его переходе на инвестиционно-инновационную модель своего дальнейшего конкурентоспособного развития. Переход национальной экономики Украины на инвестиционно-инновационную модель своего современного развития определяет основу стратегии вывода ее реального сектора из кризиса, так как предполагает, прежде всего, сохранение, обновление и развитие высокотехнологичного, наукоемкого производства.

Ключевые слова: экономика Украины, инновации, финансы, инвестиции, инвестиционно-инновационная деятельность, производство, экономический рост.

Boldurev K.

Competitive formation of investment and innovation-based economy of Ukraine

The article reviews the competitive formation of an investment nature of innovative transformation of the economy of Ukraine. Ukraine's economy requires deep structural transformation and innovation, which are possible only if its transition to investment and innovative model of the future competitive development. The transition of the national economy of Ukraine for Investment and innovative model of modern development strategy provides a basis for withdrawal of its real sector crisis, as provided above all, maintaining, updating and development of high-tech, high-tech industry.

Keywords: Ukraine's economy, innovation, finance, investment, innovation and investment, production, economic growth.

Рецензент: Василенко В. Н. – доктор економічних наук, професор, заступник директора Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Донецьк, Україна.

Reviewer: Vasilenko V. – Professor, Ph.D. of Economic, deputy director of the Institute of Economics and Legal Studies, NAS of Ukraine, Donetsk, Ukraine.

e-mail: delicts@dn.farlep.net

Стаття подана 15.05.2014 р.

УДК 316.422

ЛЯШЕНКО В. І., КОТОВ Є. В.

ОЦІНКА ПРОЦЕСІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНИХ РАЙОНІВ

У статті проведена оцінка первинної, вторинної і інтегрованої модернізації України і її економічних районів. Обґрунтовані теоретичні підходи, класифікація і методика оцінки стадій модернізації і їх сукупного стану. Розкриті особливості процесів модернізації в економічних районах України. Інтегрована модернізація розуміється як сукупний стан первинної і вторинної модернізації, що відбиває характер їх взаємної координації в цій країні і відмінність від передового світового рівня такої координації. Індекс інтегрованої модернізації одночасно відбиває відносні рівні модернізації і є інтегральним показником розвитку первинної (індустріальної) і вторинної (інформаційної) модернізації.

Ключові слова: модернізація, економічний район, індикатор, індекс, стандарт, розвиток.

Постановка проблеми. Останніми роками в Україні активно заговорили про важливість модернізації. Тема модернізації обговорюється більше десяти років, у тому числі у Росії - у кінці минулого десятиліття. Старт обговоренню проблем і потреб модернізації в Україні був покладений у статті академіка НАН України Гейца В. М. [1]. Ідеї модернізації були розвинені в Національній доповіді, підготовленій секцією громадських і гуманітарних наук НАН України [7]. Апробована в науковому середовищі ідея модернізації була покладена в основу Послання Президента України Верховній Раді України "Модернізація України - наш стратегічний вибір" [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Запущена тема стала активно обростати дослідженнями по різних аспектах і напрямах модернізації. Було висловлено багато інших актуальних ідей модернізації. Тональність висловлювань була різною. Одні цілком і повністю підтримували ідею модернізації на ліберальних принципах [9], висловлюючи своє бачення її реалізації, інші - відносилися до цього скептично, не відкидаючи важливість змін, але, звертають увагу на неготовність суспільства до перетворень, через нерозвиненість окремих її аспектів [5], або високі ризики нерозуміння, а внаслідок цього неприйняття суспільством, таких важливих перетворень [2]. Проте, в науковому середовищі склалася загальна думка, що Україна відстає від параметрів сучасного суспільства і момент для проведення кардинальних реформ вже наступив.

Не ставлячи під сумнів важливість модернізації соціально-економічних систем, різними дослідниками пропонується здійснювати її різними способами, але при цьому усі сходяться в одному - модернізація має бути системною, масштабною, радикальною і прискореною. Основний підхід, запропонований для України, - це реалізація стратегії модернізації, що припускає досягнення параметрів розвитку країни-зразка [9]. У зв'язку з цим для України актуальна саме наздоганяюча модернізація. Схожа думка стосовно соціальної модернізації висловлена підготовленому у 2010 році оглядовій доповіді Центром дослідження модернізації і Групою дослідження стратегій модернізації Китаю [8]. У цій роботі підкреслено, що світ - це траса, а модернізація - це гонка. Реалізовуючи наздоганяючу стратегію модернізації можливо не допустити тих помилок і прорахунків, які були допущені лідером, приймати зважені рішення суспільства, що максимізували соціально-економічний прибуток. Проте сучасна модель модернізації України має бути орієнтована на пошук внутрішнього джерела перетворення. Не обов'язково намагатися наздоганяти поточного лідера, щоб його обігнати. Це стратегія "вічно другого", який слідує у фарватері лідера і не намагається вирватися на оперативний простір. Щоб стати лідером треба діяти як лідер - самому встановлювати цілі і правила їх досягнення. Не треба запозичувати імпортний, а слід створювати свій продукт, заснований на потребах і уявленнях про справедливість українського суспільства.

Багато фахівців відмічають, що проблема модернізації - це не стільки проблема інституціональна, скільки проблема гуманітарна, що вимагає кардинального, якщо не революційного, оновлення свідомості цілих соціальних прошарків населення і кожного конкретного індивіда зокрема. На старій ідеології і політиці, системі цінностей і принципах нове не побудувати. Потрібна "істотна модернізація суспільної свідомості, модерні-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

зація особи і управлінця, і простого працівника" [3]. Саме вільний рух модернізації "знизу-вгору" робить її органічною та максимізує шанси повної реалізації [1].

Мета статті. Виходячи із вище зазначеного, актуальним завданням стає визначення кількісних показників, що характеризують стан розвитку модернізації не лише в Україні в цілому, але і її регіонів. Тому, мета цієї статті полягає у визначенні інтегральних індексів модернізації України і її економічних районів.

Виклад основного матеріалу дослідження. За міру реалізації модернізації, що дозволяє визначити кількісну оцінку, в Україні і її економічних районів, узята методика, запропонована в Оглядовій доповіді [8], де міститься методика визначення індексів двох стадій модернізації (первинної і вторинної), а також їх сукупного стану – інтегрованої модернізації. У ньому також розкрито концепцію модернізації, що розуміється китайськими ученими як один з видів глибоких змін цивілізації, які, на їх думку, почалися не в 50-х роках минулого століття, а з промислової революції XVIII століття і мають вже більш ніж 250-річну історію.

Результатами оцінки модернізації є індекси, які включають три види: індекси первинної, вторинної і інтегрованої модернізації. Індекс первинної або класичної модернізації відбиває прогрес суспільства в переході від аграрного до індустріального типу суспільства. Він найбільш ефективний з точки зору віддзеркалення рівня модернізації в країнах, що розвиваються. З часом він втрачає свою актуальність за умови, що переважна більшість країн, що розвиваються, завершує первинну модернізацію.

Під вторинною модернізацією або неомодернизацією розуміють перехід від індустріального суспільства до суспільства знань. У зв'язку з цим, індекс вторинної модернізації відбиває рівень інновацій в знаннях, їх передачі і використання. Він характеризує міру розвитку інформатизації, екологізації і субурбанізації, поширення вищої освіти і поліпшення якості життя. Цей індекс краще відбиває фактичні рівні розвитку країн.

Інтегрована модернізація розуміється як сукупний стан первинної і вторинної модернізації, що відбиває характер їх взаємної координації в цій країні і відмінність від передового світового рівня такої координації. Індекс інтегрованої модернізації одночасно відбиває відносні рівні модернізації і є інтегральним показником розвитку первинної (індустріальної) і вторинної (інформаційної) модернізації.

Для кожної стадії модернізації і їх сукупності запропонований набір індикаторів. Кількість індикаторів оцінки модернізації різна: первинна містить 10, вторинна - 16, а інтегрована - 12 індикаторів. Частина індикаторів універсальна і використовується при оцінці усіх трьох типів модернізації. При цьому еталонні значення для таких індикаторів міняються залежно від стадії модернізації, при оцінці якої вони використовуються.

Індикатори і стандартні значення для вторинної і інтегрованої модернізації можуть мінятися. Для оцінки первинної модернізації індикатори і стандартні значення є фіксованими і відбивають середній рівень 19 промислових країн у 1960-х роках. Враховуючи можливі обмеження з боку національних статистичних баз даних, для достовірності оцінки кількість показників, що повинні враховуються, не має бути менше 60% від кількості, запропонованої в методиці. Проте, в цій статті при оцінці первинної модернізації цим виключенням автори принципово не користувалися.

Існують різні підходи до визначення структури економічних районів України. У цьому дослідженні використовувався модифікований підхід до економічного районування України, запропонований Ф.Д. Заставним [4]. Для оцінки міри модернізації економічних районів України їх структура була представлена у такому вигляді:

Донецький – Донецька і Луганська області. Основні галузі промисловості : електроенергетика, паливна промисловість, металургія, хімічна промисловість і машинобудування.

Придніпровський – Дніпропетровська, Запорізька і Кіровоградська області. Основні галузі промисловості : електроенергетика, металургія, хімічна промисловість і машинобудування.

Північно-Східний – Полтавська, Сумська і Харківська області. Основні галузі промисловості : нафтогазова промисловість, машинобудування, легка і харчова промисловість.

Центрально-Поліський – Житомирська, Київська, Черкаська і Чернігівська області, м. Київ. Основні галузі промисловості : маши-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

нобудування, хімічна, деревообробна, легка і харчова промисловості.

Причорноморський – Миколаївська, Одеська і Херсонська області, АР Крим і м. Севастополь. Основні галузі промисловості : машинобудування, легка і харчова промисловість.

Карпатський – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська і Чернівецька області). Основні галузі промисловості : електроенергетика, хімічна промисловість, лісова і деревообробна промисловість, легка промисловість і харчова промисловість.

Подільський – Вінницька, Тернопільська і Хмельницька області. Основні галузі промисловості: машинобудування, лісова і деревообробна промисловість, і харчова промисловість.

Західно-Поліський – Волинська і Рівненська області. Основні галузі промисловості : лісова і деревообробна, легка і харчова.

Модель оцінки первинної модернізації включає чотири економічних і соціальних індикатори і два інформаційні, які характеризують економічну і соціальну сфери, рівень знань індустріального суспільства. Кожному індикатору визначено його стандартне значення, яке було розраховано як середньоарифметичний показник аналогічних значень індикаторів найбільш розвинених країн у відповідні роки. Відношення реального значення до стандартного є оцінюючим індикатором. Індикатори діляться на два види:

1. Стимулятори - це індикатори, зростання значення яких прискорює процеси модернізації. Визначаються як відношення реального значення індикатора до його стандартного (еталонного).

2. Дестимулятори - зворотні індикатори, зростання значення яких стримує процеси модернізації. Визначаються як відношення стандартного (еталонного) значення індикатора до його реального.

Максимальне значення оцінного індикатора не може перевищувати 100. Якщо воно більше, то значення також набуває рівним 100 і це означає, що по цьому індикатору повністю здійснена первинна модернізація. У табл. 1 представлені результати розрахунків відповідності фактичних індикаторів їх стандартному значенню.

Тільки 5 індикаторів первинної модернізації з 10 реалізовано на 100% в Україні і її економічних районах. У розрізі економічних районів переважна більшість показників мають значення не нижче 95% його еталонного значення. У 2012 році в цілому по Україні по усіх індикаторах було досягнуто найвище значення. Такі індикатори як чисельність лікарів на 1000 населення, рівень дитячої смертності і доля студентів серед населення у віці 20-24 років перевищує стандартне значення в 3-5 разів. Основним чинником, стримуючим первинну модернізацію, є рівень валового регіонального продукту (ВРП) на душу населення. Проте, якщо враховувати чинник "тіньової економіки", то в Україні в цілому, а також в Донецькому, Придніпровському і Центрально-Поліському (області і м. Київ) економічних районах цей індикатор перевищує його еталонне значення.

Таблиця 1

Відповідність реального показника своєму стандартному значенню при визначенні індексу первинної модернізації, %

Економічні райони України	Соціальні індикатори											
	Рівень урбанізації			Медичне обслуговування			Рівень дитячої смертності*			Очікувана тривалість життя		
	2005	2008	2012	2005	2008	2012	2005	2008	2012	2005	2008	2012
Україна	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	97,1	97,5	100,0
Донецький	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	95,2	95,7	99,1
Придніпровський	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	95,8	96,2	99,4
ПівнічноСхідний	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	97,4	98,1	100,0
Центрально-Поліський, у тому числі	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	97,0	97,3	100,0
області	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	76,6	76,9	79,7
м. Київ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Причорноморський	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	96,0	96,4	99,5
Карпатський	96,9	97,7	99,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Подільський	95,2	96,8	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	99,5	99,9	100,0
Західно-Поліський	97,4	98,6	99,4	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	98,1	98,2	100,0

* - дестимулятор (зворотній індикатор)

Джерело: розроблено авторами

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Другим за значимістю чинником, що гальмує первинну модернізацію, є очікувана тривалість життя. При встановленому в методиці стандарті в 70 років, в Україні в 2005 і 2008 рр. тільки в м. Київ і Карпатському районі цей показник був досягнутий. Проте позитивні тенденції цього індикатора вистачає інтенсивно розвиваються і вже в 2012 р. в 6 з 9 економічних районах очікувана тривалість життя була не нижча за стандартне значення.

Донецький і Придніпровський економічні райони - яскраво виражені індустріальні лідери, а Подільський і, якоюсь мірою, Західно-Поліський райони - аграрні лідери. У індустріальних районах спостерігається тенденція до збільшення долі сфери послуг у ВРП, що побічно свідчить про прагнення до завершення першої стадій модернізації. Подільський економічний район, навпаки, демонструє збільшення в економіці долі сільського господарства, що ще більше закріплює його аграрну спеціалізацію, відсовуючи в часі термін закінчення первинної модернізації.

По індикатору, що характеризує рівень урбанізації, усі економічні райони, окрім Карпатського і Західно-Поліського, завершили первинну модернізацію. Позначені райони - виключення, не дивлячись на своє відставання, демонструють позитивну динаміку і найближчими роками досягнуть 100% цього показника.

Міра завершеності первинної модернізації економічних районів України оцінюється за допомогою індексу первинної модернізації, який розраховується як середньоарифметичне з показників міри наближення індикатора до стандартного значення.

В цілому простежується стабільна позитивна динаміка розвитку стадії первинної модернізації. Найбільший індекс у м. Київ, який починаючи з 2008 року завершив стадію первинної модернізації. Зберіг свої лідируючі позиції м. Києв і при визначенні індексів вторинної і інтегрованої модернізації. Услід за ним розташувався Центрально-Поліський економічний район. Проте, поставити його на друге місце серед районів, які майже завершили первинну модернізацію, не зовсім коректно, оскільки більш значну частку в цьому належить м. Києву. Без нього цей економічний район займає передостаннє місце, знаходячись вище за Подільським, але нижче Карпатського і Західно-Полеського. Проте, прогрес цього регіону за аналізований період досить істотний і по темпах зростання індексу він поступається тільки Придніпровському економічному району. Донецький район протягом усього періоду дослідження залишався в тіні Придніпровського і Північно-Східного економічних районів. Якщо не брати до уваги м. Київ, то ці два економічні райони щорічно є лідерами первинної модернізації України.

Слід зазначити, що стійке зростання індексу первинної модернізації відмічене в усіх економічних районах України. Темпи його зростання в різних економічних районах неоднакові. Але, в даному випадку, важлива не синхронізація цього процесу, а наявність позитивної динаміки, яка, при збереженні її теперішніх темпів, дозволить вже до 2015 року завершити стадію первинної модернізації в більшості економічних районів України. Тобто до зазначеного терміну Україна досягне параметрів, які реалізовані в 1960-х роках в 19 розвинених країн, тим самим підтвердивши більш ніж п'ятидесятирічне відставання від них.

Для оцінки фазових значень цієї стадії модернізації використовуються 2 економічні індикатори із загальної моделі (відношення доданої вартості в сільському господарстві до ВРП; співвідношення зайнятості в сільському господарстві до загальної зайнятості) і 2 додаткові індикатори (відношення доданої вартості в сільському господарстві до доданої вартості в промисловій продукції; співвідношення зайнятості в сільському господарстві до зайнятості в промисловості). Фазовим інтервалам їх фактичних величин привласнюються значення від 0 до 4: 0 - традиційне суспільство; 1 - початкова фаза; 2 - фаза розвитку; 3 - фаза розквіту і 4 - перехідна фаза. У табл. 2 приведені результати оцінки фази первинної модернізації.

Використані сигнальні індикатори покликані показати, в якій мірі завершений перехід до індустріалізації. В цілому Україна і переважна більшість її економічних районів знаходяться у фазі розквіту первинної стадії модернізації. У перехідному стані до другої стадії модернізації знаходяться тільки м. Київ і Донецький економічний район. Придніпровський економічний район впритул наблизився до перехідної фази. Північно-Східний і Карпатський економічні райони також можна вважати здатними найближчим часом вступити у фазу, що наближає їх до другої стадії модернізації.

Таблиця 2

Оцінка фаз первинної модернізації економічних районів України

Економічні райони України	Фазова оцінка первинної модернізації		
	2005	2008	2012
Україна	3	3,25	3,25
Донецький	4	4	4
Придніпровський	3,25	3,75	3,75
Північно-східний	3	3,25	3,25
Центрально-Поліський, у тому числі	3,5	3,5	3,5
області	2,75	3	2,75
м. Київ	4	4	4
Причорноморський	3	3,25	3
Карпатський	3,25	3,5	3,5
Подільський	2,25	2,5	2,5
Західно-Поліський	2,5	3	2,75

Джерело: розроблено авторами

До них можна було б віднести і Центрально-Поліський економічний район, якщо головним драйвером модернізації в ньому не служив м. Київ. Без нього економічний район не може стабілізувати вектор модернізації, за період дослідження то вступаючи у фазу розквіту, то знову опускаючись вниз у фазу розвитку. Аналогічну динаміку демонструє Причорноморський і Західно-Поліський економічні райони.

Процес вторинної модернізації був запущений трохи більше 30 років тому і доки не завершений, а риси, що його характеризують, все ще формуються. У зв'язку з цим методи і індикатори її оцінки можуть бути скоректовані. Автори статті при визначенні переліку індикаторів відмовилися від трьох з них: кількості телевізорів на 1000 чоловік, споживання енергії і ВРП на душу населення в умовах ППС.

Оцінка вторинної модернізації, здійснювалася по чотирьох групах, що включають 13 індикаторів (рис. 2).

Оцінка міри відповідності фактичних показників їх ідеальним значенням показала, що в Україна в цілому і в усіх економічних районах вторинна модернізація повністю здійснена тільки за показником кількості лікарів на душу населення (медичні послуги). Згасаюча динаміка простежується за індикаторами, що відбивають питому вагу осіб з середньою і вищою освітою у відповідній віковій групі населення. Ці процеси не пов'язані з природними демографічними хвилями. Швидше за все це пов'язано зі зниженням матеріальних можливостей навчання і зростанні розчарування в суспільстві щодо якості діючої системи освіти.

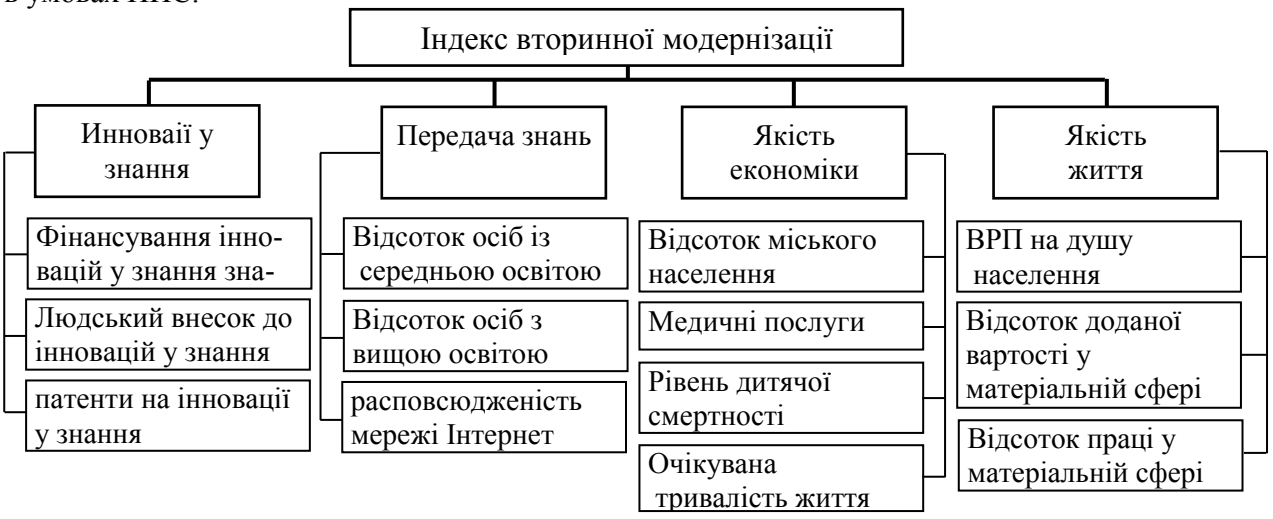

Рис. 2. Структура оцінних індикаторів вторинної модернізації

Джерело: розроблено авторами

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Лідируючі позиції знову належать м. Києву, на території якого вторинна модернізація досягнута по 6 індикаторам з 13. Майже за усіма показниками, що входять в групи "Інновація в знаннях" і "Передача знань", м. Київ випереджає найближчих переслідувачів більше, ніж в 2 рази. Проте необхідно враховувати, що вагома частка такого лідерства сформована особливим адміністративно-правовим статусом столиці України.

Серед економічних районів виділяється Північно-Східний. І якщо при оцінці первинної модернізації він залишався в тіні таких індустріальних гігантів як Донецький і Придніпровський економічні райони, то при оцінці індексу вторинної модернізації, він перевершив їх по більшості показників. Особливо необхідно відмітити, що цей економічний район випередив їх по таких важливих індикаторах, що характеризують міру сформованості суспільства знань, як вклад інновацій в знання, патенти на інновації в знання, доля осіб з вищою освітою і поширеність мережі Інтернет. По рівню поширення вищої освіти серед осіб відповідного віку Північно-Східний економічний район, завдяки потенціалу м. Харкова, не поступається м. Києву і вище цього параметра по Україні.

Північно-Східний економічний район поступається Донецькому і Придніпровському тільки за двома індикаторами чисельності міського населення і ВРП на душу населення. Але це природне відставання викликане закладеною з радянських часів промисловою спеціалізацією областей, що входять в Донецький і Придніпровський економічні райони. На їх території розташовані найбільші підприємства паливної і хімічної промисловості, металургії, електроенергетики і машинобудування, на яких зайняті десятки тисяч працівників, тоді як Північно-Східний економічний район орієнтований на машинобудування, легку і харчову промисловості, тобто на підприємства, які потребують на порядок меншої чисельності працівників.

Індикатори, що характеризують частку доданої вартості і праці в матеріальній сфері, найяскравіше відбивають відхід від аграрної і індустріальної спеціалізації. Найбільші темпи в цьому напрямі демонструють Подільський і Причорноморський економічні райони. Проте, знижуючи долю сільськогосподарської і індустріальної доданої вартості у ВРП та чисельність зайнятих в цих секторах економіки, рух у бік економіки знань в цих економічних районах не прискорюється, а, навпаки, сповільнюється. Але це ще свідчать і про негативні темпи зростання індикаторів, що характеризують фінансування інновацій в знання і людський вклад в інновації знань.

Розрахунок індексу вторинної модернізації будується на чотирьох індексах по кожній з груп індикаторів (табл. 3). Цей проміжний розрахунок показує, що з чотирьох груп параметрів цієї стадії модернізації дві групи (передача знань і якість життя) мають досить високі індекси. Північно-Східний економічний район лідирує в 2-х з 4-х груп: інновації в знаннях і передача знань. Причому лідерство беззастережне, що вимірюється різницею в десятки пунктів щодо відповідних індексів інших районів.

Друге і третє місця займають індустріально розвинені економічні райони - Придніпровський і Донецький. Промислова спеціалізація цих районів дозволяє їм протягом усього періоду оцінки нарощувати індекси якості життя, за рахунок прискореної урбанізації і низького рівня дитячої смертності, але мати найнижчі індекси в групі індикаторів, що характеризують якість економіки. Усі економічні райони демонструють стійкі тенденції зниження індексу передачі знань. Слід звернути увагу на невеликий парадокс: райони концентрації галузей економіки первинної і вторинної стадій модернізації не підвищують індекс інновацій в знання, а знижують його. Тоді як яскраво виражені аграрні райони Подільський, Західно-Поліський і частково Карпатський район підвищують індекс інновацій в знання.

Необхідно відмітити, що Причорноморський економічний район, який завдяки найбільшому наближенню до стандарту показників доданої вартості і праці в матеріальній сфері, отримав найвищий індекс якості економіки. Ці ж індикатори дозволили Західно-Поліському і Подільському економічним районам зайняти в цій групі індикаторів відповідно друге і третє місця.

Найвищий індекс вторинної модернізації (неомодернізації) знову належить Північно-Східному економічному району. Цей район разом з м. Києвом і, якоюсь мірою, з Причорноморським економічним районом формують індекс вторинної модернізації країни.

Таблиця 3

Індекси груп індикаторів вторинної модернізації

Економічні райони України	Індекс інновацій в знаннях			Індекс передачі знань			Індекс якості життя			Індекс якості економіки		
	2005	2008	2012	2005	2008	2012	2005	2008	2012	2005	2008	2012
Україна	32	30	30	72	74	70	78	79	80	54	61	64
Донецький	19	18	17	64	64	59	84	83	85	41	45	47
Придніпровський	29	25	26	68	70	66	80	80	81	43	48	49
Північно-східний	37	36	37	74	75	74	79	80	81	48	55	56
Центрально-Поліський, у тому числі	65	60	62	76	78	79	80	80	82	73	79	82
області	11	10	10	57	56	55	72	73	74	49	56	60
м. Київ	95	96	98	81	87	91	89	88	90	85	89	90
Причорноморський	23	20	19	64	65	63	78	78	79	66	74	77
Карпатський	17	18	18	63	63	61	72	73	74	61	66	70
Подільський	9	10	11	62	61	58	73	73	75	50	56	61
Західно-Поліський	6	5	7	59	58	57	73	74	74	57	61	64

Джерело: розроблено авторами

Дуже цікава ситуація складається в Донецькому і Придніпровському економічних районах. Якщо інші економічні райони, окрім Западно-полесского, демонструють хоч і низькі, але стійкі темпи зростання індексу вторинної модернізації, то в Донецькому економічному районі за увесь період дослідження цей індекс застиг на одному рівні, а в Придніпровському - в 2010 році навіть знизився. Схожу з індексом Донецького району динаміку демонструє в 2008 і 2010 року індекс вторинної модернізації Западно-Поліського економічного району.

Негативні тенденції цих економічних районів обумовлені структурою їх економіки, орієнтованої на галузі важкої індустрії, що підтверджується розрахунками фаз вторинної модернізації, в яких вони знаходяться (табл. 4). Не дивлячись на те, що первинна модернізація в них майже завершена, але вторинна ще і не починалася. При цьому такі економічні райони як Причорноморський і Карпатський, що спеціалізуються на наданні послуг, вже увійшли або майже увійшли до фази розвитку вторинної модернізації. Столиця України, будучи центром концентрації галузей нематеріального виробництва, знаходиться у фазі розквіту неомодернізації, тим самим допомагаючи Центрально-Поліському економічному району не випадати з фази розвитку.

Необхідно підкреслити, що ця ситуація склалася завдяки вибраним індикаторам і при їх зміні, можливо з'явилися б нові залежності і тенденції. Як значущі індикатори, що визначають фази вторинної модернізації, автори китайської доповіді вибрали долю доданої вартості і зайнятості в матеріальній сфері. Логіка зрозуміла: зниження впливу матеріального виробництва повинне супроводжуватися переходом до економіки знань, що свідчить про нарощування темпів нової або вторинної модернізації. При цьому, китайські учені стверджують, що визначити фазу вторинної модернізації можна тільки для тих територій, які, як мінімум, увійшли до перехідної фази первинної модернізації [8]. За нашими розрахунками в перехідній фазі первинної модернізації вже знаходяться Донецький економічний район і м. Київ, ось-ось увійдуть – Придніпровський і Карпатський економічні райони. Підводячи підсумок, можна сказати, що завдання виходу України і більшості її економічних районів у фазу розвитку вторинної модернізації представляється дуже складною, що вимагає значних зусиль і часу.

Третій стан модернізації – інтегрований, який розуміється як координований розвиток первинної і вторинної модернізації. У моделі оцінки інтегрованої модернізації використовувалися десять індикаторів, які застосовувалися при оцінці як первинної, так і вторинної модернізації, і були додані два нових: доля зайнятих у сфері послуг в загальній зайнятості і ефективність використання енергії. Індикатори були розділені на три групи: економічн, соціальні та індикатори знань. Оригінальна методика припускає використання 12 індикаторів. Проте при розрахунках індексу інтегрованої модернізації для економічних районів України через різні причини, було прийнято рішення скоректувати кількість індикаторів і відмовитися від використання показників ВРП на душу населення і екологічної ефективності. Останній показник, поширений в розвинених країнах, характеризує ефективність енергетичної сфери і розраховується як відношення ВРП до споживання енергії на душу населення.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Таблиця 4

Оцінка фаз вторинної модернізації економічних районів України

Економічні райони України	Фазова оцінка вторинної модернізації		
	2005	2008	2012
Україна	1	1	1,5
Донецький	0	0	0
Придніпровський	0	0	0
Північно-Східний	0,5	1	1
Центрально-Поліський, у тому числі	1,5	2	2
області	0,5	1	1
м. Київ	2,5	2,5	2,5
Причорноморський	1,5	2	2
Карпатський	1,0	1,5	1,5
Подільський	0,5	1	1
Західно-Поліський	1	1	1

Джерело: розроблено авторами

Вже в 2010 р. в усіх економічних районах, окрім Північно-Східного і м. Києва, був досягнутий рівень розвинених країн по показнику зайнятих у сфері послуг. При цьому необхідно відмітити, що в усіх районах зафіксовані найвищі темпи зростання цього індикатора серед усіх індикаторів інтегрованої модернізації. Особливо слід виділити Донецький економічний район, де зростання з 2005 по 2012 року склало 36 пунктів.

Разом з позитивною динамікою, простежується і негативна. У усіх економічних районах, окрім Донецького, знижується рівень фінансування інновацій в знаннях. Лідерами, якщо не вважати м. Київ, являється Причорноморський і Придніпровський райони. Близька до заданого стандартного значення очікувана тривалість життя, а ось доля міського населення (рівень урбанізації) наближається до стандарту тільки в економічних районах, переважно розташованих на лівому березі Дніпра.

Окремо слід зупинитися на показнику ВРП на душу населення, відповідність якого еталонному значенню з кожною стадією модернізації погіршується. Якщо при визначенні індексу первинної модернізації з урахуванням тіньової економіки цей показник відповідав показнику 19 найбільш розвинених країн в 1960 році, то вже в період вторинної і інтегрованої модернізації він значно відстав від стандарту. В цьому випадку навіть врахування "тіньового чинника" не дозволяє йому в цілому по Україні наблизитися навіть до 50% відмітки стандартного значення для розвинених країн.

З трьох груп параметрів індексу інтегрованої модернізації найбільш високе значення має соціальний індекс (табл. 5). По Україні в цілому і деяким її економічним районам його значення впритул наближається до стандарту, що для середньо розвинутих країн, до яких відноситься України, є досить високим.

Критична ситуація в області ефективності знань. Особливо це простежується у Цетрально-Поліському (одні області без м. Києва) і Подільському економічних районів.

Таблиця 5

Індекси груп індикаторів інтегрованої модернізації

Економічні райони України	Економічні індикатори			Соціальні індикатори			Індикатори знань		
	2005	2008	2012	2005	2008	2012	2005	2008	2012
Україна	51	57	63	91	92	93	39	39	41
Донецький	39	44	56	95	95	96	32	31	30
Придніпровський	42	48	57	95	95	96	38	37	37
Північно-Східний	47	54	60	92	93	94	36	37	40
Центрально-Поліський, у тому числі	63	69	72	94	94	96	49	50	53
області	47	54	61	80	81	82	22	21	21
м. Київ	71	75	76	97	97	98	73	77	81
Причорноморський	57	63	66	90	90	91	34	34	33
Карпатський	54	59	62	84	84	85	30	31	31
Подільський	48	54	60	83	84	85	28	28	28
Західно-Поліський	51	56	61	83	83	84	22	22	23

Джерело: розроблено авторами

У більшості районів індекс індикаторів знань не росте, а в трьох з них навіть знижується. Оптимістичним виключенням є Північно-Східний економічний район, в якому цей індекс за період дослідження виріс на 4 пункти.

Незважаючи на недостатню в цілому модернізаційну конкурентоспроможність України, розрахунки показали, що окремі її економічні райони по рівню модернізації займають не лише лідируючі позиції усередині країни, але і можуть змагатися з окремими країнами. У табл. 6 приведені індекси модернізації провідних економічних районів України і країн, по площі і чисельності населення порівнянних з ними.

З "найбіднішою" країною Євросоюзу Болгарією Україна і вибрані економічні райони змагаються на рівних в усіх стадія модернізації і їх сукупності. Найбільш конкурентоздатним, завдяки м. Києву, являється Центрально-Поліський економічний район. Його індекси вторинної і інтегрованої модернізації ще в 2005 році обігнали Словаччину і Хорватію. Проте, якщо порівнювати з такими країнами як Австрія або Швейцарія, то відставання простежується досить істотне.

Друге місце за конкурентоспроможністю займає Північно-Східний економічний район. У відмінності від Центрально-Поліського, цей район не має такого сильного "локомотиву зростання" як м. Київ. Але цей факт не є його недоліком, а швидше гідністю, оскільки дозволяє стверджувати про рівномірний розвиток усіх територіальних одиниць цього економічного району. Індекси вторинної і інтегрованої модернізації Північно-Східного району в 2012 р. також наздогнали Словаччину і Хорватію, але відставання від відповідних індексів таких розвинених країн як Австрія і Швейцарія склало більш ніж 50%.

Таблиця 6

Індекси модернізації провідних економічних районів і окремих країн

Країна, територія чисельність населення	Індекс первинної модернізації	Індекс вторинної модернізації	Індекс інтегрованої модернізації
Австрія* 83,9 тис. км2 8,4 млн.чел.	100	90	88
Болгарія 111,0 тис. км2 7,5 млн.чел.	95	55	53
Ізраїль* 22,0 тис. км2 7,8 млн.чел.	100	81	80
Ірландія* 70,3 тис. км2 4,5 млн.чел.	100	82	81
Словаччина 49,0 тис. км2 5,4 млн.чел.	100	63	59
Хорватія 41,3 тис. км2 4,4 млн.чел.	100	61	62
Швейцарія* 41,3 тис. км2 7,8 млн.чел.	100	95	91
Донецький 53,2 тис. км2 6,7 млн.чел.			
2005	90	52	55
2008	94	52	57
2012	96	52	60
Придніпровський 83,7 тис. км2 6,1 млн.чел.			
2005	90	55	58
2008	95	56	60
2012	97	56	63
Північно-Східний 84,0 тис. км2 5,4 млн.чел.			
2005	92	60	58
2008	95	61	61
2012	97	62	65
Центрально-Поліський 111,5 тис. км2 8,2 млн.чел.			
2005	93	73	69
2008	97	74	71
2012	98	76	73

* - країни, які за класифікацією авторів Оглядової доповіді відносяться до розвинених

Джерело: розроблено авторами

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведена кількісна оцінка стадій модернізації і їх сукупного стану для України і її економічних районів показала, що наступив момент рішучих дій. Первинна модернізація підходить до свого логічного завершення, а ось швидкість реалізації вторинної модернізації знижується. Поки це не позначається на інтегрованій модернізації, яка продовжує зберігати позитивний синергетичний ефект від взаємодії двох стадій модернізації. Проте так не може тривати довго і, незабаром, за відсутності прогресивних змін це може припинитися і тоді існує вірогідність не просто стагнації розвитку модернізації, а прояв зворотних процесів - демодернізації.

Можна не довіряти отриманим результатам, посилаючись на недосконаліть цієї методики оцінки. До того ж автори використовували не усі її індикатори, а при визначенні стандартів брали значення, найбільш наближені до максимальних значень, що також могло відкласти свій відбиток на результати. Дійсно ця методика не ідеальна, але, необхідно ще раз підкреслити, вона відбиває лише кількісну характеристику стадій модернізації. Щоб отримати якісну оцінку модернізації не досить використовувати тільки статистичні показники, необхідно враховувати суб'єктивні оцінки цих процесів громадянами, підприємцями, споживачами та іншими. Значення різноманітних елементів і індикаторів оцінки модернізації можна належним чином зрозуміти і оцінити тільки в ході відкритого і постійного діалогу з тими, на кого спрямовані результати модернізації. Надання можливості висловитися шляхом створення широкого громадського обговорення проблем модернізації, зробить істотний вплив на формування державної політики в цій сфері і стане основою якісної оцінки процесів модернізації.

Окремо необхідно сказати про показники, які приймаються як стандарти [10]. Отримані значення дозволяють оцінити стан модернізації в Україні і її економічних районів в порівнянні з досягнутим рівнем. Автори Оглядової доповіді не раз стверджують, що при застосуванні їх методики можливі зміна набору індикаторів, чим неодноразово скористалися і автори цієї статті.

Доведено, що можливості вдосконалення методики оцінки модернізації існують і ними необхідно скористатися. В першу чергу це відноситься до індикаторів, які повинні враховувати тих, хто вже протягом трудового життя опанував нову професію і пройшов курси підвищення кваліфікації, оскільки в цій методиці ця група незаслужено забута. Деякі показники застосовні для країни в цілому, але не показові для регіонів або економічних районів. Наприклад, показник долі студентів у відповідній віковій категорії. В Україні, як в інших країнах також існують територіальні центри концентрації вищих учбових закладів, що дещо характеризує картину в розрізі територій і їх об'єднань. До того ж оригінальна методика припускає визначення долі студентів в категорії населення у віці від 20 до 24 років, тоді як в Україні дещо інші вікові рамки вступу і закінчення вищих учбових закладів.

При оцінці первинної модернізації необхідно враховувати особливості індустріального розвитку України. Нанесені в 90-і роки XX ст. вітчизняної індустрії глибокі руйнування понизили її потенціал інноваційного розвитку, а сучасна промислова політика консервує цей стан, заохочуючи інтенсивне використання застарілих технологій і отримання традиційних продуктів промислового виробництва. Це обумовлює необхідність введення в методику додаткових індикаторів, що характеризують інноваційну і конкурентоздатну динаміку індустріального розвитку. Необхідно до суто статистичних індикаторів додати показники, що відбивають оцінку модернізації населенням: соціологічні опитування населення, що індикативно відбивають стан громадської оцінки модернізації, і експертні оцінки не замінюватимуть, а доповнювати дані офіційної статистики. Це нововведення дозволить виявити соціально-гуманітарні перешкоди, стримуючі як завершення первинною, так і розвиток вторинної модернізації.

Конкретні орієнтири політики модернізації економічних районів України вимагають проведення фазового аналізу за-

лежно від типології кожного району. Такий персоніфікований підхід дозволить визначити завдання інституціональних змін, напрями і об'єми інвестицій для їх вирішення для кожного конкретного економічного району.

Наприкінець хотілося б відмітити, що Україні важливо не концентруватися на одній стадії модернізації, наприклад, прагнути, в щоб те не стало, завершити первинну і лише потім приступити до посиленої реалізації вторинної модернізації. Такий підхід може тільки закріпити відставання і приведе до того, Україна не лише не зможе почати вторинну модернізацію, але і не зможе завершити первинну. Зростаюча потреба в прискореній реалізації вторинної модернізації зобов'язує шляхом координації одночасно рухатися в двох напрямах: закінчувати первинну і розвивати вторинну модернізацію, тобто йти шляхом інтегрованої модернізації. Ця рекомендація виходить з того, що первинна модернізація закладає економічні і соціальні основи вторинною, є продовженням, розвиває почате, але на більш якісно-інноваційній основі. Тому координований розвиток двох стадій модернізації є найбільш актуальним і ефективним для України.

Література

1. Геєц В. М. Либерально-демократические основы: курс на модернизацию Украины / В. М. Геєц // Экономика Украины. – 2010. - №3. – С. 4-20.
2. Гриценко А. Методологические основания модернизации Украины / А. Гриценко // Экономика Украины. – 2011. - №1. – С. 38-47.
3. Емельянов Ю. С. Человеческий капитал в модернизации России: институциональный и корпоративный аспекты / Предисл. Е. П. Велихова./ Ю. С. Емельянов, А. А. Хачатурян – М.: Едиториал УРСС, 2011. – 416 с.
4. Заставний Ф.Д. Економічні райони України: реалії та перспективи / Ф. Д. Заставний. – Львів: Апріорі, 2010. - 222 с.
5. Лібанова Е. М. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка – 2012. – № 1. С. 5-21.
6. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с.
7. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
8. Обзорный доклад о модернизации в мире и Китае (2001—2010) / Пер. с англ. под общей редакцией Н. И. Лапина / Предисл. Н.И. Лапин, Г.А. Тосунян. М.: Издательство «Весь Мир», 2011. — 256 с.
9. Онищенко В. Модернизация как императив развития Украины / В. Онищенко // Экономика Украины. – 2011. - №7. – С. 4-14.
10. Павлов К. В. Патоинституционализм, патоинституты и модернизация российской экономики / К. В. Павлов // Проблемы теории и практики управления. – 2013. - № 7. –С. 126-133.
11. Химанен, П. Информационное общество и государство благосостояния: Финская модель. Пер. с англ. / Перевод А. Калинин, Ю. Подорога (гл. 4). Посл. Б. Кагарлицкий // П. Химанен, М. Кастелс. М.: «Логос», 2002. – 224 с.

References

1. Geets V. liberal democratic basis: course on modernization of Ukraine//Economy of Ukraine. - 2010 . - No. 3. - P. 4-20.
2. Gritsenko A. Methodological bases of modernization of Ukraine//Economy of Ukraine. - 2011 . - No. 1. - P. 38-47.
3. Yemelyanov Yu.S., Khachaturian A.A. Chelovechesky the capital in moderniz - tion of Russia : Institutional and corporate aspects / Predisl. E.P. Velikhova. - M.: Editorial of URSS, 2011. - 416 p.
4. Заставний Ф.Д. Економічні райони України : реалії та перспективи / Ф. Д. Заставний. - Львів: Апріорі, 2010. - 222 с.
5. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки // Демографія та соціальна економіка - 2012. - № 1. С. 5-21.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

6. Модернізація України - наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Заради України. - До., 2011. - 416 с.

7. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. - До.: НВЦ НБУВ, 2010. - 232 с.

8. The survey report on modernization in the world and China (2001 - 2010) / the Lane with English N. I. Lapina / Predisl under the general edition. N. I. Lapin, G. A. Tosunyan. M.: Whole world publishing house, 2011. – 256 p.

9. Onishchenko V. Modernization as imperative of development of Ukraine//Economy of Ukraine. - 2011 . - No. 7. - P. 4-14.

10. Pavlov K.V. Patoinstitutsionalizm, patoinstituts and modernization of the Russian economy//Problems of the theory and practice of management. - 2013 . - No. 7. P. 126-133.

11. Himanen P., Kastels M. Informat - on society and welfare state: Finnish model. The lane with English / the Translation A. Kalinin, Yu. Podoroga. Posl. B. Kagarlitsky: "Lagos", 2002. - 224 p.

Ляшенко В. И., Котов Е. В.

Оценка процессов модернизации Украины и ее экономических районов

В статье проведена оценка первичной, вторичной и интегрированной модернизации Украины и ее экономических районов. Обоснованные теоретические подходы, классификация и методика оценки стадий модернизации и их совокупного состояния. Раскрыты особенности процессов модернизации в экономических районах Украины. Интегрированная модернизация понимается как совокупное состояние первичной и вторичной модернизации, отражающее характер их взаимной координации в этой стране и отличие от передового мирового уровня такой координации. Индекс интегрированной модернизации одновременно отражает относительные уровни модернизации и является интегральным показателем развития первичной (индустриальной) и вторичной (информационной) модернизации.

Ключевые слова: модернизация, экономический район, индикатор, индекс, стандарт, развитие.

Ljashenko V ., Kotov E.

Assessment of processes of modernization of Ukraine and its economic region

The article presents the evaluation of primary, secondary and integrated modernization of Ukraine and its economic regions. Justified theoretical approaches, classification and methods of evaluation stages of modernization and their overall complex. The features of the modernization process in the economic regions of Ukraine are revealed. Integrated modernization is understood as the aggregate state primary and secondary upgrading, reflecting the nature of their mutual coordination in this country and unlike the advanced world level of coordination. Integrated modernization index reflects both the relative level of modernization and is an integral indicator of primary (industrial) and secondary (information) modernization.

Keywords: modernization, economic region, indicator, index, standard, development.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rektor of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Статья подана 12.08.2014 г.

УДК 330.33.01

МУСТАФАЕВ А. А.

ФАКТОРНЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ УГЛУБЛЕНИЯ ВЗАИМОСВЯЗЕЙ МЕЖДУ ИННОВАЦИОННЫМИ И РЕАЛЬНЫМИ СЕКТОРАМИ АПК

Статья посвящена актуальной проблеме обеспечения тесных взаимосвязей между научно-исследовательскими и другими инновационными сферами и сферами АПК. Ключевая роль в решении данной задачи принадлежит как самим данным сферам, так и государству, радикальному изменению агропромышленной инновационной политики. Так как масштабы содействия государства в разнонаправленной жизни АПК подлежат периодическому совершенствованию межотраслевых отношений в экономике, преодолению многочисленных вертикальных барьеров и устранению сложных горизонтальных противоречий. В качестве основной задачи выбран принцип регулярного проведения комплексного системного анализа – систематической кластеризации агропромышленных и инновационных секторов с целью укрепления их взаимосвязей на основе применения эффективных факторных составляющих.

Ключевые слова: факторы, взаимосвязи, интеграция, кластер, межотраслевые отношении, целесообразность.

Постановка проблемы. Главный вызов для перехода на инновационный путь развития АПК сегодня состоит не в увеличении объема выпуска инновационной продукции, предназначенной для использования агропромышленным сектором, а в обеспечение тесных и эффективных взаимодействий между ними. Однако существующий высокий уровень корреляции между финансированием научных разработок и агропромышленной хозяйственной деятельностью приводит к несоответствию их эффективного взаимодействия. Происходит сильный разрыв между динамикой выделяемых инвестиций для проводимых инновационных разработок и применением новейших достижений научно-технического прогресса в АПК.

Если с одной стороны, такое неравновесное состояние тесно связано с происходящим жестким бюджетным финансированием агропромышленных сфер и повышением темпов инвестирования научно-исследовательских и других видов инновационной деятельности, то с другой, отсутствием четкого стратегического плана и партнерства в их совместном развитии. Данное обстоятельство требует применение особого подхода, способного обеспечить необходимые факторы упорядочения межотраслевых отношений и эффективного взаимодействия между ними, что не оставляет за собой сомнений в актуальности исследований.

Корректность формулировки вышестоящих обстоятельств говорит о том, что причиной сильного разрыва между развитием данных секторов является отсутствие четкой детализации происходящих событий, не раскрываемости причинно-следственных связей проявления и воздействия различных факторов на межотраслевые отношения. Это требует проведения регулярной классификации действующих объективных и субъективных факторов по характеру, выявлению их целей и особенностей воздействия на межотраслевое взаимодействие. Следовательно, определяя особенности и степени воздействия факторных составляющих, можно выявить целесообразность (роль и значение) каждого из них в периодически возобновляемых межотраслевых отношениях, предопределить курс последовательного движения принятых и реализуемых мер. Поскольку из-за отсутствия необходимых факторов, способных обеспечить эффективность долгосрочного характера взаимодействия, сегодня инновационные и агропромышленные сектора экономики находятся на неодинаковых уровнях финансирования и в не равных условиях функционирования и развития.

Несмотря на то, что сегодня основными потребителями инноваций является государство, тем не менее, долгосрочное интеграционное поведение двух секторов экономики представляет собой расширение возможностей использования ими необходимых рычагов прямого взаимодействия, проведению совместных разработок, имеющих как теоретические, так и практические результаты на основе принципов последовательного и взаимовыгодного функционирования. Так как деструктивно-функциональный облик АПК на длительный период времени характеризуется как слабым состоянием инвестирования, так и дезинтеграционным поведением в деловой практике. Выход из сложившейся ситуации состоит в

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

построении правомерных отношений между исследуемыми сферами, а также создании необходимых условий для формирования их соответствующей финансово-инвестиционной среды. Следовательно, соблюдение взаимосвязанных и взаимообусловленных свойств между интеллектуальными и агропромышленными секторами дает возможность не только синхронизировать и сохранять их долгосрочную деловую активность, но и усилить позитивные тенденции системного развития и укрепления инновационного потенциала в целом.

Отсюда следует вывод, что относительно неравновесное финансово-экономическое состояние, сил и неравноценности целей данных секторов экономики, а также невыполнение соответствующих прав и обязанностей ими способствуют сужению спектра их различных потребностей на различном уровне. Результативность данного обстоятельства приводит к постепенному разрушению принципов их эффективного взаимодействия и полноценного хозяйствования. Это означает, что при отсутствии единой системы правомерного финансово-экономического взаимодействия, невозможно охватить все этапы использования бизнес-проектов, что в большей степени приводит как к финансовой недостаточности, так и к бессмысленной растрате колоссальных средств.

Данное обстоятельство крайне негативно воздействует на организационно-управленческую структуру предпринимательства, на состояние и преднамеренную модернизацию инвестиционно-инновационной системы АПК, упорядочение ее взаимоотношений в межотраслевом ареале в целом. Как правило, модернизация межотраслевых отношений АПК формируется под влиянием многочисленных факторов, включая границы, наличие финансовых, капитальных, трудовых, земельных ресурсов, особенности исторического развития институтов, форм предпринимательской деятельности, результативности научно-исследовательских и хозяйственных организаций, дифференцированных по направлениям и видам деятельности.

Анализ последних исследований и публикаций. Проводимые исследования показывают, что с учетом относительной неизменности целей и обстоятельств, проводимые новые разработки по данной проблеме на каждом уровне и в каждом периоде времени требует особого подхода. Это в большей степени связано с определенной сложностью научно-исследовательских разработок и изменившихся финансово-экономических обстоятельств. Иными словами, несмотря на то, что результативность анализа межотраслевого взаимодействия данных сфер в различных формах, условиях и уровнях функционирования может иметь сильное колебание, но при этом суть должна оставаться неизменной и придерживающейся тех критериев, которых в большей степени требует достижение цели.

Если обратить внимание на суть работ авторов последних проводимых исследований, то заметим, что большинство из них придерживаются мнения о постепенном устранении диспропорционального развития научно-инновационных и агропромышленных сфер. При этом авторы отмечают, что все вопросы, которые тесно связаны с устранением диспропорционального состояния между данными сферами, должны сопровождаться разумной инвестиционно-инновационной политикой, способной уравновесить межотраслевые финансово-экономические отношения. Важным представляется научно-методическое обеспечение эффективности взаимодействия между исследуемыми сферами, выявление комплекса факторов взаимодействия, результаты которого должны послужить обоснованием целесообразности использования этих факторов, как исходных составляющих формирования различных потенциалов.

Естественно, эффективность производственного потенциала АПК тесно связана с научно-техническим прогрессом, открытием широких возможностей для развития основных факторных составляющих производственных сфер и улучшением условий перехода на товарный рынок. При этом следует особо отметить, что системное управление научно-инновационных и агропромышленных сфер является важнейшим легитимным инструментом их целенаправленного и эффективного функционирования. На основе анализа проведенных исследований отметим, что для своевременного применения инновационной продукции необходимо решить комплекс ключевых задач, основными из которых являются: технологические, организационные, экономические и рыночные факторные составляющие агропромышленных преобразований.

Технологическое преобразование включает в себя прогрессивные методы применения и эксплуатации различных видов ресурсов, поддержание оптимальных вариантов межотраслевого развития, создание комфортных и безопасных условий труда и использования капитальных средств, всемерное сокращение потерь и повышение качества выпускаемой товарной продукции. Организационное преоб-

разование представляет собой развитие новых межотраслевых форм взаимоотношения, развитие факторных составляющих и упорядочение соответствующих принципов и необходимых условий эффективного взаимодействия данных сфер. Экономическое преобразование, прежде всего, включает всестороннее совершенствование концепций о хозяйственной системе агропромышленных и инновационных сфер, улучшение качества и расширение ассортимента выпускаемой товарной продукции на основе инновационных преобразований. Рыночные преобразования открывают широкие возможности для развития тех и других сфер. Если инновационные и агропромышленные сферы функционируют в основном под воздействием экономических факторов, то рыночная модель должна гармонизировать и укрепить принципы их взаимодействия.

В большинстве случаев, недостаточная изученность и слабое представление межотраслевых отношений не позволяют выявить происходящих изменений в данных сферах, определить текущие и долгосрочные задачи и укрепить соответствующие связи между ними. Поэтому основная задача состоит не только в периодическом выборе путей, источников и методов формирования научных и производственных потенциалов данных сфер, но и в обеспечении тесной гармонии между ними, периодической модернизации межотраслевых взаимоотношений. Представляется очевидным, что в качества анализа стратегического развития взаимосвязей между инновационной и агропромышленной сферами требуется выявление, систематизация и оценка потребностей и связанных с ними интересов.

Подчеркнем, что в свою очередь, глубокое изучение потребностей и интересов есть непременное условие для научно-организованного целеполагания в управлении рассматриваемых двух сфер. При этом отметим, что «связь потребностей и деятельности, рассматриваемая в самом общем плане, носит двойственный характер, с одной стороны, потребность стимулирует деятельность, выступает в качестве ее причины, с другой, сама деятельность становится продуктом потребности, нуждается в средствах, необходимых для ее осуществления» [1, с. 179]. Следовательно, учитывая стратегические установки и характер решаемых задач, данная проблема требует особого научного подхода и специальных методов обеспечения эффективности взаимоотношений.

Обобщая, отметим, что анализ последних исследований и публикаций показывает, что основными критериями стратегического развития данных секторов является формирование их факторных составляющих эффективного взаимодействия, обеспечение правильных сочетаний различных потребностей и интересов в межотраслевом взаимоотношении. По сути, речь здесь идет не только о решениях идентичных задач, но и выполнение обязательных разнородных и многофункциональных задач и целей, только на различном уровне и в различных соотношениях. Опыт разработки подобных проблем показывает что, только при благоприятных условиях эффективного взаимодействия инновационных и агропромышленных секторов, можно достигнуть наиболее полное удовлетворение их интересов и потребностей, включая определенный уровень обеспеченности финансовыми, материальными и другими благами.

Принципиально важным для нас моментом является глубокое изучение и признание основополагающих факторов, способных обеспечить своевременное удовлетворение потребностей и интересов взаимодействующих инновационных и агропромышленных секторов экономики. Исходя из этого, отметим, что все вопросы, которые тесно связаны с данной проблемой, следует рассматривать как в едином контексте, так и в рамках соответствующих межотраслевых отношений. Принимая изложенное выше определение как в качестве концептуальной основы решения поставленных задач, необходимо формировать факторные составляющих эффективного взаимодействия данных сфер.

Цель статьи. Главная цель данного исследования состоит в определении объективных и субъективных факторов эффективного взаимодействия научно-инновационных и агропромышленных сфер, выявление основных предпосылок и интегральной оценки их совместного функционирования, которая послужит обоснованием целесообразности рассматриваемой проблемы. Исследования подтвердили, что при отсутствии концептуальных положений и позитивных факторов взаимодействия данных сфер невозможно внести существенные позитивные изменения в различные параметры их долгосрочного функционирования и развития. Выход из сложившейся ситуации весьма сложен, требует решения множества финансовых, инвестиционных, экономических, организационных, управленческих и других задач. Исходя из этого, есть необходимость коренным образом изменить государственную инновационную политику, ориентированную на обеспечение основных принци-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

пов рационального сочетания интересов и структурных перестроек данных сфер на всех уровнях и конкретных хозяйственных координатах.

Большое внимание следует уделить стратегическим методам эффективного хозяйствования с выделением существенных недостатков в области равноправного финансирования и хозяйствования, выявление ретроспективной оценки и определение перспективной задачи совместного функционирования приоритетных направлений данных сфер. Поэтому для проведения глубокого анализа немаловажной задачей является выявление показателей, характеризующих динамику использования финансовых, материальных и иных ценностей по основным направлениям и видам деятельности. Нельзя забывать о том, что при выявлении общей ситуации научно-инновационных и агропромышленных сфер страны необходимо классифицировать регионы в отдельные группы с достаточно выраженными собственными экономическими потребностями и интересами.

Опыт подобных разработок показывает, что системы критериальных оценок взаимообусловленного развития данных сфер, наряду с созданием и использованием соответствующих информационно-аналитических систем, позволяет конкретизировать управленческую деятельность в плане оценки текущего состояния регионов. Это диктует о необходимости реализации системного подхода с использованием комплекса соответствующих методов в качестве всестороннего изучения и обеспечения взаимосвязей между данными сферами, что позволит повысить обоснованность принимаемых решений. Данное обстоятельство является необходимым условием более достоверного прогнозирования сложившиеся ситуации на ближайшую перспективу, обеспечения стратегического планирования устойчивого развития этих сфер, как на уровне отдельных регионов, так и на уровне страны в целом.

Изложение основного материала исследования. Следует особо отметить, что ключевым фактором изучения межотраслевого взаимодействия является регулярно проводимый кластерный анализ. С помощью данного анализа можно раскрыть не только суть межотраслевых отношений в рамках взаимодействующих факторов, но и возможной координации совместного, целесообразного и равноправного функционирования данных сфер. По сути, кластерный анализ представляет собой разновидность способов выявления эффективности их функционального облика и структурного преобразования. С помощью данного анализа можно выявить позитивные или негативные особенности различных факторов, характеризовать их роли во взаимообусловленном действии научно-исследовательских и производственных систем, подразделяемых на академические и отраслевые институты, вузы, агропромышленные предприятии, сельскохозяйственные опытные станции, мощные агропромышленные исследовательские центры, центры экспертизы и консультирования, специализированные аграрные лаборатории и т.д.

На основе достоверной информации, технологическая структура данной кластеризации позволяет проводить достаточно глубокий анализ, определить прогрессирующий характер различных факторов и их значение в многофункциональном облике инновационных и производственных сфер. Как правило, результативность данного анализа более ярко определяет ретроспективы и перспективы отдельных сфер в общей деятельности, выявляет возникшие барьеры между ними, предопределяет позитивные факторы в будущем инновационном повороте. При этом отметим, что необходимым условием для всех научно-исследовательских и производственных преобразований является обеспечение их полноценной и эффективной инфраструктуры.

Отметим, что в качестве институционального развития научных и производственных секторов и обеспечения между ними рационального взаимодействия авторы предлагают проведение соответствующих оздоровительных мер – санацию научных и производственных организаций на основе признанных международных стандартов [2, с.20]. Важнейшими инструментами, характеризующими межотраслевые преобразования, следует считать разработку, выбор и использование научно-обоснованных оптимизационных вариантов межотраслевого взаимодействия, обеспечение оптимального развития научных и производственных потенциалов. При этом формирование тесной связи между финансовыми, инвестиционными, рыночными и другими институтами и инновационным развитием АПК является приоритетной задачей долгосрочного и эффективного функционирования ее отраслей, подотраслей и видов деятельности.

Обобщая результаты, отметим, что в современных условиях устойчивого развития АПК ключевая роль принадлежит модернизации ее инвестиционно-инновационной системы в рамках межотраслевых финансово-экономических и других отношений, превращению научных знаний в инновационные продукты, адаптации предприятий к новым усло-

виям конкуренции. При этом большое значение следует отводить проблеме формирования благоприятной инвестиционной среды, мотивации участников инновационного процесса – трансформации новых моделей в реальной экономической жизни. Для решения данных задач необходимо применить комплекс научно-обоснованных мер, согласованных с результатами утвержденной конкретной практики и имеющих четкое разграничение.

По сути, одной из ключевых целей устойчивого преобразования АПК является активизация процессов формирования ее различных потенциалов - инвестиционного, научного, образовательного, инновационного, трудового, производственного, потребительского и т.д. Иными словами, все вопросы, которые тесно связаны с обеспечением эффективных межотраслевых отношений требуют формирования полноценного инвестиционного цикла (ИЦ) АПК. Так как, ИЦ, отражая цели и характер объединения капитальных, трудовых, земельных, инновационных и других ресурсов, занимает ключевую позицию в процессах формирования и укрепления экономического потенциала (производственного и потребительского). Отсюда следует вывод, что расширение возможностей и способностей эффективного функционирования агропромышленных сфер является необходимым условием для развития научно-исследовательских и других инновационных секторов, обеспечения высокой конкурентоспособности данных сфер.

Принципы поддержания вышеуказанных обстоятельств и достижения достаточно высокого результата от межотраслевых взаимоотношений АПК требуют восстановления той установки, в которой учитываются все существующие природно-экономические особенности и сложности ее эффективного хозяйствования. При этом главное внимание необходимо отводить тем задачам, которые обеспечивают принципы равноправного и долгосрочного финансирования ее отраслей. Отсюда вывод, что только при условии регулярного учета конкретной специфики и наличии научно-обоснованного режима финансирования научных исследований и своевременного использования инновационных результатов в реальных секторах АПК, можно компенсировать существующие провалы и обеспечить непрерывность технологического цикла «наука-производство-рынок». Вопреки всем обстоятельствам, для поддержания межотраслевого взаимодействия данных сфер экономики необходимо объединить усилия бизнеса, науки и государства.

Исходя из вышеизложенных констатаций, отметим, что стратегия развития взаимодействия между инновационными и производственными секторами АПК представляет собой разнообразные отношения, которые складываются между ними на различных уровнях и в рамках определенных заказов, соглашений, договоренностей. Если результаты научно-технической деятельности востребованы и признаны со стороны реальных секторов АПК, то через их внедрение закладываются необходимые предпосылки для долгосрочной стратегии развития ее отраслей, подотраслей и видов деятельности, обеспечение эффективности различных субъектов агропромышленного предпринимательства. Отсюда вывод, что инновация, как результат интеллектуальной деятельности, характеризующейся внедрением новшеств, обеспечением качественного роста эффективности процессов или продукции, должна рассматриваться в качестве обязательного элемента стратегии развития отраслей и предприятий АПК, базирующийся на постоянно обновляемой технике и технологии, совершенствовании организационно-управленческих методов и механизмов эффективного хозяйствования.

Обобщая, отметим, что основными факторами для сохранения полноценности межотраслевых отношений между научно-исследовательскими и другими творческими видами деятельности и деятельности агропромышленных сфер являются: 1) создание научно-обоснованных финансово-экономических и нормативно-правовых основ, а также необходимых условий для тесной связи между ними – активизация процессов перехода их из существующего состояния в более интенсивно-инвестиционный путь развития; 2) формирование надежных источников долгосрочного финансирования научно-исследовательских и производственных сфер АПК, улучшение производственных отношений и необходимых стимулов для предпринимательства; 3) проведение регулярных маркетинговых инноваций на основе развитых информационных технологий, формирование полноценной инфраструктуры товарного рынка.

Подчеркнем, что первый фактор тесно связан с процессами формирования благоприятной экономической атмосферы между самостоятельными сферами АПК и сферами интеллектуальной деятельности, объединяющими фундаментальные и прикладные исследования, разработки, изобретения, обобщения. Межотраслевые отношения здесь строятся на основе следующих факторов: обнаружение возник-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ших инновационных потребностей производственных сфер – готовность тех и других сфер к осуществлению сделки; учет отраслевой специфики и длительности оборота вкладываемых средств; определение предварительной «нормы» дохода, где при неравных финансово-экономических условиях (инфляция, процентная ставка и т.д.) можно получить разные результаты; прогноз немотивированного роста производственных, инновационных, рыночных, экологических, инфраструктурных и других затрат, которые повышают риски вложений.

Аргументация данного положения заключается в том, что межотраслевые отношения данных секторов всегда сталкиваются с различными финансово-экономическими ситуациями и способами получения конечного результата. Иными словами, с учетом различных социально-экономических, экологических, инфраструктурных и других задач и сложных финансовых обстоятельств, переход большинства отраслей АПК на инновационный путь развития сопряжен с длительным периодом времени и высоким уровнем риска. Так как сегодня динамика развития финансового, инвестиционного, инновационного потенциалов, а также правового обеспечения производственных сфер АПК сильно отстают от сферы науки и инноваций. Это требует создания необходимых предпосылок, способствующих формированию агропромышленной стратегии в соответствии с инновационной политикой, ориентированной на обеспечение эффективного функционирования различных видов предпринимательства, развитие научно-технических центров, в том числе фундаментальной направленности [3, с. 58].

Второй фактор предопределяет развитие предпринимательства, совершенствование межотраслевых отношений и внедрение стимулирующих факторов в различных параметрах производственных и инновационных сфер. Здесь следует особо отметить, что все позитивные решения и выявленные мотивационные варианты должны направляться не на узкие места хозяйственной деятельности, а на удовлетворение широкого масштаба инновационных потребностей. Это создает возможность расширения сфер деятельности для получения достаточной полезной продукции, услуг и обеспечения высокого дохода. Если при этом фундаментальные и прикладные исследовании становятся исходным пунктом развития реального сектора, то предпринимательство инициирует их изнутри предприятий, заинтересованных в инновационном повороте производства.

Аргументами данного обстоятельства является то, что при проведении инноваций по ходу производства должны меняться цели, ресурсы, технология, информация, чтобы на выходе получить новый или совершенствованный продукт. При этом инновационная деятельность должна находиться в прямой зависимости от способности и готовности сфер производства встать на путь обновления. Исключительно важным фактором здесь является улучшение состава кадрового потенциала, повышение квалификации научно-технических, производственных, вспомогательных и административно-хозяйственных работников. Если на предприятии на одном полюсе стоит материально-технический потенциал, то на другом − потенциал работников как движущая сила устойчивого развития АПК.

Третий фактор, представляя собой новые экономические отношения, формируемые в инновационном и производственном секторах, ускоряет процесс перехода на рынок, устанавливает тесные контакты с рынком. Ключевым моментом здесь является то, что «переход к рынку следует рассматривать как особое состояние, а не просто как недостаточно развитый рынок, поскольку в условиях переходного периода уровень изменчивости и неопределенности организационно-экономической среды гораздо выше, чем развитого рынка» [4, с. 93]. Данное обстоятельство обычно ярко проявляется как в относительной стабильности и устойчивости межотраслевого взаимодействия, так и социально-экономической системы АПК в целом.

Проведенный факторный анализ показывает, что принципы межотраслевых отношений представленных сфер могут быть рассмотрены с различных позиций и с разной степенью детализации. Этапы формирования, методы и механизмы эффективного функционирования данных секторов тесно связаны как с многоуровневыми (макро, мезо- и микроэкономическими) финансово-инвестиционными задачами, так и многомерными экономическими инструментариями, способными повысить стимулы к инновационной деятельности. Поэтому, данное обстоятельство требует периодической формулировки решаемых совокупных задач, преднамеренных мер по повышению «инновационности» научных и производственных сфер.

Исходя из вышестоящих обстоятельств, для регулярной модернизации межотраслевого взаимодействия необходимо решить ряд стратегических задач, основными из которых являются: 1) возрождение отечественной при-

кладной науки, воссоздание конструкторских бюро, проектных и проектно-изыскательских организаций, организация экспериментальных баз; 2) выработка механизмов стимулирования инновационных разработок, обеспечивающей рост отдачи от реализации исследовательских и проектных программ; 3) формирование сельскохозяйственных экспериментальных баз (опытных станций), имеющих определенные инновационные преимущества и их применение в решении конкретных практических задач; 4) обеспечение активного участия государства в процессах выполнения крупных научно-исследовательских и агропромышленных проектах, 5) преодоление финансово-инвестиционного дисбаланса и технико-технологического разрыва между отраслями, подотраслями и видами деятельности АПК; 6) использование системного подхода с обоснованием комплекса мероприятий в регулярном и своевременном финансировании научных, инновационных и производственных сфер – от поиска надежных источников инвестирования инновационных идей до определения рыночной ниши и потенциального спроса потребителей.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Подчеркнем, что за годы реформ глубокое расхождение отраслевых интересов между инновационными и агропромышленными секторами экономики достигли таких вершин, что из ценностей их координации практически исчезли все элементы финансовой, производственной, научной, инновационной и рыночной конфигурации. Поэтому все вопросы, которые тесно связаны с выбором новых или коррекции существующих приоритетов государственной инновационной и хозяйственной политики, должны служить эффективным инструментом повышения стимула в области формирования долгосрочного и эффективного взаимоотношения между инновационными и агропромышленными секторами экономики. Для этого необходимо решить ряд ключевых вопросов, главным из которых является реализация всевозможных вариантов в едином контексте и в рамках соответствующих межотраслевых финансово-экономических отношений [5, с.484]. Основной акцент при этом должен быть сделан не только на развитие производственных сфер АПК, но и на устранение всевозможных барьеров между данными сферами.

Резюмируя, отметим, что все параметры развития взаимодействий между инновационной и агропромышленной сферами должны иметь разумное сочетание с государственной и другой финансово-экономической поддержкой, определяемой: разработкой стратегии и прогнозных расчетов долгосрочного развития; созданием оптимальных структур и эффективных механизмов реализации приоритетных задач по взаимовыгодному сотрудничеству; своевременным финансированием инновационных идей бюджетными ресурсами; представлениями инновационным и производственным сферам необходимых льгот по инвестированию, налогообложению и кредитованию; охраной интеллектуальной собственности, защитой информации и интересов малого инновационного бизнеса; постоянной поддержкой государством крупного агропромышленного бизнеса и ее инвестиционно-инновационного климата; разумной дифференциацией налогообложения и режимов кредитования научно-инновационных и агропромышленных сфер.

Литература

1. Юркова С. Н. Анализ и оценка качества документов, характеризующих стратегическое развитие регионов / С. Н. Юркова // Стратегический анализ социально-экономического развития региона: принципы, основные направления, проблемы / Под. ред. В. А. Гневко, В. Е. Рохчина, Санкт-Петербург, 2004. – С. 179.

2. Голиченко О. Г. От стимулирования инноваций к росту на их основе / О. Г. Голиченко // Научная и инновационная политика: Россия и мир 2011-2012: монограф. под ред. Н. И. Ивановой, В. В. Иванова. – М.: Наука, 2013. – С. 20.

3. Михайлов Н. И. Состояние и динамика развития правового обеспечения сферы науки и инноваций / Н. И. Михайлов // Научная и инновационная политика: Россия и мир 2011-2012: монограф. под ред. Н. И. Ивановой, В. В. Иванова. – М.: Наука, 2013. – С. 58.

4. Павлов К. В. Рыночные отношения: методология моделирования / К. В. Павлов // Социально-экономические модели в современном мире и путь России. – Кн. 2, «Социально-экономические модели (из мирового опыта). – М.: Экономика, 2005. – С. 93.

5. Мустафаев А. А. Особенности формирования потребительского потенциала АПК в Северных регионах / А. А. Мустафаев, А. Н. Пономарева: Матер. Междунар. науч. конф., посвященной 75-летию со дня рождения академика А. Г. Гранберга «Современные проблемы пространственного развития». – М.: Изд. ООО «ПОЛИГРАФ-ПЛЮС», 2011. – С. 484.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

References

1. Yurkova S. N. Analiz i otsenka kachestva dokumentov, kharakterizuyushchikh strategicheskoye razvitiye regionov / S. N. Yurkova // Strategicheskiy analiz sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya regiona: printsipy, osnovnyye napravleniya, problemy / Pod. red. V. A. Gnevko, V. Ye. Rokhchina, Sankt-Peterburg, 2004. – S. 179.

2. Golichenko O. G. Ot stimulirovaniya innovatsiy k rostu na ikh osnove / O. G. Golichenko // Nauchnaya i innovatsionnaya politika: Rossiya i mir 2011-2012: monograf. pod red. N. I. Ivanovoy, V. V. Ivanova. – M.: Nauka, 2013. – S. 20.

3. Mikhaylov N. I. Sostoyaniye i dina-mika razvitiya pravovogo obespecheniya sfery nauki i innovatsiy / N. I. Mikhaylov // Nauchnaya i innovatsionnaya politika: Rossiya i mir 2011-2012: monograf. pod red. N. I. Ivanovoy, V. V. Ivanova. – M.: Nauka, 2013. – S. 58.

4. Pavlov K. V. Rynochnyye otnosheniya: metodologiya modelirovaniya / K. V. Pavlov // Sotsial'no-ekonomicheskiye modeli v sovremennom mire i put' Rossii. – Kn. 2, «Sotsi-al'no-ekonomicheskiye modeli (iz mirovogo opyta). – M.: Ekonomika, 2005. – S. 93.

5. Mustafayev A. A. Osobennosti formirovaniya potrebitel'skogo potentsiala APK v Severnykh regionakh / A. A. Mustafayev, A. N. Ponomareva: Mater. Mezhdunar. nauch. konf., posveshchennoy 75-letiyu so dnya rozhdeniya akademika A. G. Granberga «Sovremennyye problemy prostranstvennogo razvitiya». – M.: Izd. OOO «POLIGRAF-PLYUS», 2011. – S. 484.

Мустафаєв А. А.

Факторні складові поглиблення взаємозв'язків між інноваційними і реальними секторами АПК

Стаття присвячена актуальній проблемі забезпечення тісних взаємозв'язків між науково-дослідними та іншими інноваційними сферами і сферами АПК. Ключова роль у вирішенні даного завдання належить як самим даними сферам, так і державі, радикальної зміни агропромислової інноваційної політики. Так як масштаби сприяння держави в різноспрямованою життя АПК підлягають періодичному вдосконаленню міжгалузевих відносин в економіці, подолання численних вертикальних бар'єрів і усунення складних горизонтальних протиріч. Як основне завдання обрано принцип регулярного проведення комплексного системного аналізу - систематичної кластеризації агропромислових та інноваційних секторів з метою зміцнення їх взаємозв'язків на основі застосування ефективних факторних складових.

Ключові слова: фактори, взаємозв'язки, інтеграція, кластер, міжгалузеві відношенні, доцільність.

Mustafayev A.

Factorial components of deepening the relationship between innovation and the real sectors of the agro-industrial complex

Article is devoted to the problem of ensuring a close linkage between research and other innovative areas and agribusiness. A key role in solving this problem is due to the data itself as spheres and the state, a radical change in the agro-industrial innovation policy. Since the extent of government assistance in multidirectional life AIC subject to periodic improvement of inter-branch relations in the economy, overcoming numerous vertical barriers and elimination of complex horizontal contradictions. The main task is selected the principle of regular comprehensive systems analysis - the systematic clustering and innovative agro-industrial sectors in order to strengthen their relationships through the application of effective factor components.

Keywords: factors, relationships, integration, cluster, multi-sectoral terms, expediency.

Рецензент: Найденов Н. Д. – доктор економічних наук, професор, исполняющий обязанности заведующего кафедры «Экономика и менеджмент» Филиала государственного бюджетного образовательного учреждения «Санкт-Петербургский государственный университет» в городе Сыктывкар, г. Сыктывкар, Россия.

Reviewer: Naydenov N. – Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Acting Head of the Department «Economics and Management» of the branch of the state budget educational institution "St. Petersburg State University" of Syktyvkar, Syktyvkar, Russia.

e-mail: nd.naidenov@mail.ru

Статья подана
15.08.2014 г.

УДК 657.372.1

ШИГУН М. М., ХОДЗИЦЬКА В. В.

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ

Проаналізовано вплив управління витратами на прийняття стратегічних управлінських рішень і функціонування системи стратегічного управлінського обліку. Висвітлені основні аспекти впливу стратегічного управлінського обліку на прийняття ефективних управлінських рішень в системі комплексного управління господарюючих суб'єктів. Розкрита сфера організаційної діяльності, яку охоплює стратегічний управлінський облік. Стаття відображає орієнтири стратегічного управлінського обліку на формування системи сучасних знань, яка поєднує облікові концепції щодо прийняття ефективних управлінських рішень з метою формування ділової стратегії суб'єктів господарювання, спрямованих на забезпечення стійких конкурентних переваг в бізнес-середовищі. Поєднання цих переваг дозволяє господарюючим суб'єктам застосовувати в практиці бізнес-стратегії різних організаційних рівнів.

Ключові слова: стратегічне управління витратами**,** інформаційна система стратегічного управлінського обліку, менеджмент господарюючих суб'єктів, діяльність бізнес-структур, конкурентне середовище, розробка ефективних управлінських рішень.

Постановка проблеми. Характерні умови господарювання, які ґрунтуються на дії законів ринку та конкурентної боротьби, змушують українських підприємців швидко адаптуватись до змін ринкового середовища, уникати необґрунтованого ризику, приймати стратегічні управлінські рішення щодо використання всіх наявних ресурсів.

Управління підприємством, зокрема стратегічне управління витратами є саме тією сферою діяльності щодо взаємодії макро- і мікроекономічних процесів, які формують економіку підприємства та забезпечують його економічну самостійність та конкурентоспроможність.

Сучасні ринкові умови передбачають високу гнучкість та активність діяльності підприємств, постійний безперервний розвиток як ринкового середовища, що характеризується проявом стохастичних процесів, так і кожного окремого підприємства, яке повинно бути висококонкурентоспроможним, задовольняти вимоги споживачів, завойовувати нові ринки.

Прогресивний розвиток підприємств в умовах трансформації ринкових відносин у глобалізованому економічному просторі за концепцією стратегічного управління зосереджується на вивченні інформаційних ресурсів, які повною мірою, змістовно та якісно оцінюють як стан економічної системи, так і перспективи її еволюції та необхідних змін. Сучасний стратегічний облік спирається на інформаційну базу, що формується наявними обліковими даними з їх оперативним доповненням інформацією, отриманою з інших підсистем на базі найновіших інформаційних технологій.

Такі завдання може вирішити тільки гнучка, оперативна облікова система стратегічного управлінського обліку. Сучасні умови господарювання передбачають розподіл управлінського обліку на традиційний управлінський та стратегічний управлінський облік, кожен з яких використовує специфічну обліково-економічну базу та має особливі аспекти прийняття ефективних управлінських рішень.

Діяюча система управлінського обліку при формуванні даних не враховує зовнішніх факторів впливу на підприємницьку діяльність. Вирішувати завдання прогнозованого управління бізнесом може тільки система стратегічного управлінського обліку, яка почала виокремлюватись в окрему управлінську технологію на початку 80-х років минулого століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми стратегічного управління досліджує багато вітчизняних науковців, серед яких: П. Атамас [1], Ю. Бойко, М. Вахрушина [2], Ю. Великий, О. Василенко, С. Голов [8], Р. Кіндрат, О. Лоза, Л.

ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Нападовська, Г. Партин, В.Приймак, Ю. Прохоров, Н. Сабліна, В. Савчук [9], А. Турило, А. Череп, Н.Чумаченко та ін., а також зарубіжних дослідників, зокрема, Е. Аткінсон, Р.Банкер, Р. Каплан, Р.Купер, С. Янг [4; 14], М. Бромвич [13], К. Друрі [3], Дж.Іннес [15], У. Кит [11], І. Кондратова [5], Б. Лорд [16], Д. Міддлтон [6], О.Ніколаєва, Т.Шишкова [7], К. Сіммондз [17; 18; 19], Т. Скоун [10], Ч.Хорнгрен, Дж. Фостер [12].

Аналіз економічної літератури дозволяє виявити низку проблем, які виникають у підприємства під час входження до макроекономічного середовища та зумовлюють необхідність дослідження його мікроекономічних показників в умовах зовнішньої конкуренції. Важливими складовим під час розроблення концепцій стратегічних підходів до розвитку теорії і практики стратегічного управління витратами є шляхи їх мінімізації, управління ціною й збутом продукції.

Метою статті є дослідження та удосконалення методичного інструментарію прийняття стратегічних рішень в системі управління витратами суб'єктів господарювання.

Забезпечення безперервного функціонування підприємства у зовнішньому середовищі вимагає від його керівництва постійної готовності реагувати на зміни ринку: вимоги клієнтів, конкурентні нововведення, законодавчі зміни, природні процеси тощо. Для того, щоб вчасно й адекватно приймати рішення щодо різноманітних зовнішніх та внутрішніх факторів впливу, потрібно максимально ефективно налагодити систему менеджменту на підприємстві, а також процес моніторингу ринку і діяльності підприємства, що надасть необхідну інформацію для прийняття управлінських рішень. Базовими концепціями, що забезпечують ефективне управління, є MRP як концепція управління витратами і запасами, Lean Production, JIT, MRP II, ERP, ERP II та ін. [3, с. 688–695].

Виклад основного матеріалу дослідження. До базових інструментів стратегічного управління господарюючим суб'єктом слід віднести наступні:

1. Balanced Scorecard (BSC в перекладі "збалансована система показників") була розроблена Р. С. Капланом і Д. П. Нортоном. Ця система дає змогу збільшити обсяг необхідної інформації для прийняття управлінських рішень. Застосування BSC дозволяє отримати інформацію щодо:

- оцінювання клієнтами діяльності підприємства;
- конкурентних позицій підприємства;
- необхідності інноваційних введень для поліпшення діяльності підприємства;
- стану підприємства з погляду акціонерів.

Система BSC спрямована на довготривалу перспективу розвитку підприємства з урахуванням потреб клієнтів, покращення іміджу підприємства, підвищення популярності бренду, збільшення асортименту продукції тощо.

Для аналізу результатів діяльності BSC використовують різноманітні показники оцінювання бізнес-процесів (оцінюється та частина роботи, яку виконав один працівник чи окремий підрозділ, і яку було передано далі за ланцюгом).

При створенні показників у BSC потрібно дотримуватись таки правил:

- показники повинні бути максимально простими і доступними для розуміння учасником конкретного бізнес-процесу;
- показники повинні створюватись з врахуванням стратегічних цілей підприємства;
- показники повинні забезпечувати оцінювання роботи діяльності підприємства, а не стимулювання роботи працівників [14, с. 38–48].

Суть цієї концепції полягає у спробі збалансувати фінансові (дохід, прибуток, рентабельність) і нефінансові (задоволення клієнтів, знаність бренду, рівень обслуговування споживачів) показники.

2. Activity-Based Costing (ABC, система розподілу непрямих витрат) – основна мета цієї системи полягає у визначенні вартості непрямих витрат у собівартості продукції.

Для цього усю діяльність підприємства поділяють на бізнес-процеси (наприклад, постачання сировини, виробництво комплектуючих, встановлення комплекту-

ючих тощо), кожен бізнес-процес поділяють на найдрібніші операції (наприклад, постачання сировини містить замовлення необхідної кількості сировини, виписування накладної, організація перевезення, визначення маршруту перевезення, затвердження маршрутної карти тощо), визначається конкретний носій тих чи інших витрат, встановлюється причинно-наслідковий зв'язок між виконуваною операцією, витратами на неї та об'єктами, на які накладатимуться витрати на цю операцію (наприклад, вартість експлуатації автомобіля залежатиме від якості дорожного покриття, що непрямо впливає на ціну перевезення сировини). В результаті сума непрямих витрат щодо конкретного бізнес-процесу ділиться на кількісне значення носія витрат з розрахунком вартості одиниці носія витрат. Отримана вартість одиниці носія витрат множиться на кількість операцій, необхідних для виготовлення і реалізації продукту [8].

3. Theory of Constraints (TOC, теорія обмежень) – висунута Е. Голдратом і набула поширення у 1984 році.

У цій теорії вимірювання продуктивності засноване на трьох основних показниках: "вузьке місце" (пропускна здатність), матеріальні й операційні витрати. Найбільшу роль має пропускна здатність. Метою підприємства є збільшення пропускної здатності або зменшення матеріальних чи операційних витрат, що приведе до зростання прибутку підприємства, збільшення інвестицій і, як наслідок, зростання грошових потоків. На все, що допоможе підприємству досягти поставлених цілей, потрібно поставити обмеження. Для того, щоб цього досягнути, необхідно зосередитись на п'яти основних кроках, а саме:

1) визначити обмеження системи;

2) вирішити, як ці обмеження використовувати;

3) впорядкувати визначені обмеження;

4) застосувати систему обмежень;

5) якщо обмеження в п. 4 були недостатньо реалізовані, перейти до п. 1, але не робити причиною нових обмежень інерцію.

Іншими словами, на думку Е. Голдрата, прибуток підприємства може бути безмежним, і тільки "вузькі місця" перешкоджають прямуванню прибутку до безмежності.

Усі обмеження Е. Голдрат поділяє на фізичні та управлінські. Перші перешкоджають збільшенню продуктивності, другі є стереотипами. На управлінські обмеження припадає 90–95 % усіх "вузьких місць", які важко усунути, тому варто починати усунення з виробничих обмежень. Увесь виробничий процес можна представити у вигляді ланцюга, тобто кожен наступний процес відбувається на основі попереднього, – саме тут і постає питання про "вузьке місце". Е. Гілдрат пропонує не завантажувати систему на всі 100 %, але весь час збільшувати пропускну здатність "вузьких місць". Проте, як тільки це місце перестане бути "вузьким", то з'явиться нове "вузьке місце" і т. д. Звичайно, організовуючи діяльність, потрібно прагнути до повної синхронізації усіх процесів.

Обсяг виробництва визначається "вузькою ланкою", яка і задає темп і швидкість виробництва.

4. Strategy maps (стратегічні карти). Авторами цієї концепції є Р. Каплан і Д. Нортон, її суть полягає в побудові стратегії підприємства у схематичному вигляді, що передбачає цифрове відображення успіху підприємства. Це нові погляди на вже існуючу стратегію.

Залежно від того, до якого типу відноситься підприємство, змінюються пріоритети наведених перспектив, наприклад, для неприбуткових організацій на вершині стоятиме клієнтська перспектива, тоді як для підприємств, орієнтованих на прибуток – фінансова.

5. Six Sigma Quality Standard (стандарт якості шість сигма) передбачає досягнення підприємством рівня якості, за якого у загальній мільйонній кількості можливих дефектів буде не більше ніж 3, 4 або менше.

6. Open Book Management (політика відкритої звітності) передбачає, що персонал бере безпосередню участь в управлінні підприємством, а цілі підприємства стають цілями кожного окремого працівника. Кожен розуміє, що якщо успіху досягне підп-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014

риємство загалом, то цей успіх стосується і його.

Наведені базові інструменти стратегічного управління господарюючим суб'єктом дозволяють вирішувати різні напрями управлінських проблем, обумовлених дією внутрішніх чинників. Разом з тим, стратегічне управління витратами спрямоване передусім на операції, які характеризуються високим динамізмом, важкістю вимірювання та обліку. Значний вплив на витрати суб'єкта господарювання спричиняють зовнішні чинники, які складно ідентифікувати і рівень впливу яких не зважди можна оцінити прямим методами. Відповідно, основні завдання, які повинна вирішувати система стратегічного управління витратами, повинна бути розширена з урахуванням зовнішніх чинників (рис. 1).

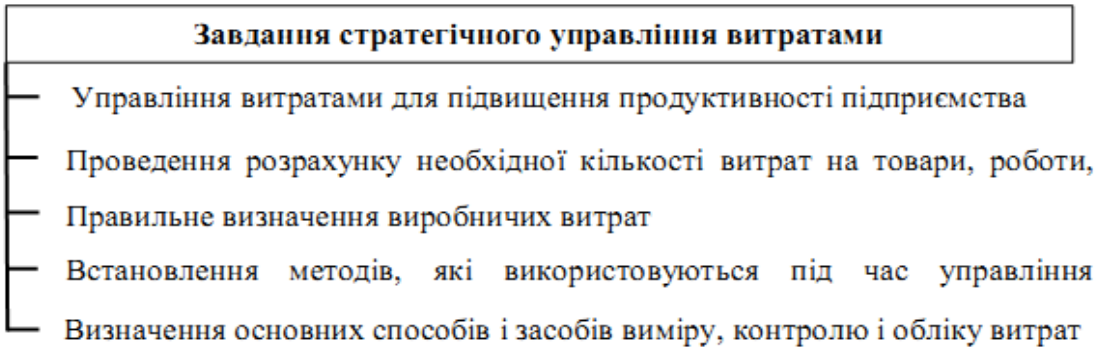

Рис. 1. Основні завдання стратегічного управління витратами

Джерело: розроблено авторами

Функціонування системи стратегічного управління забезпечується застосуванням наведених вище методів та інструментів у їх поєднанні та взаємозв'язку, що дозволяє здіснювати ефективне стратегічне управління підприємством задля майбутнього його розвитку на базі коригування дійсного стану витрат.

Сутність стратегічного управлінського обліку витрат полягає у формуванні інформації для реалізації конкурентної стратегії підприємства, а його завдання реалізуються у зборі, аналізі, обробці та формуванні необхідної інформації про майбутні витрати і доведення цієї інформації до усіх рівнів управління підприємством. Відповідно, стратегічне управління витратами здійснюється на основі програми, що передбачає зниження або підтримку на заданому рівні витрат на всіх етапах створення продукції.

Сутність та ознаки механізму стратегічного управління як способу ведення господарської діяльності виражаються через його структуру, субординацію та координацію складових. Дослідження економічного змісту механізму стратегічного управління витратами дозволяє визначити його як сукупність економічних, організаційних та управлінських процедур, інструментів та методів, спрямованих на досягнення конкурентних переваг через максимальне задоволення потреб споживачів в довгостроковій перспективі при необхідній, обґрунтованій і контрольованій величині витрат.

Аналіз та узагальнення тенденцій розвитку стратегічного управління витратами дозволяє виділити його основні принципи:

– стратегічне управління витратами здійснюється не за фактичними, а за прогнозними даними;

– системність і періодичність стратегічного управління витратами;

– прозорість стратегічного управління витратами для усіх рівнів управління;

– стратегічна спрямованість розв'язання проблем підприємства (всі рішення приймаються з урахуванням стратегічних інтересів підприємства в цілому);

– стимулювання персоналу та забезпечення зацікавленості в ефективному стратегічному управлінні витратами;

– постійний управлінський облік поточного стану і контроль над основними показниками витрат; постійне вдоскона-

лення та оновлення методів управління витратами.

Основною умовою розробки та ефективної реалізації механізму стратегічного управління витратами підприємства є наявність складових, що забезпечують його ефективну роботу, а також відповідність розробленої структури механізму конкретним умовам господарювання.

На нашу думку, основною проблемою застосування в практичній діяльності підприємств концепції стратегічного управління витратами на базі внутрішніх та зовнішніх чинників є, складність ідентифікації усіх видів діяльності, які формують цінність на підприємстві, недосконалістю встановлення технологічних зв'язків в межах структурних підрозділів, недостатністю необхідної облікової інформації, відсутністю налагоджених зв'язків з постачальниками та замовниками.

На рис. 2 представлено модифікований підхід до структури ланцюга створення цінностей з урахуванням внутрішніх та зовнішніх чинників.

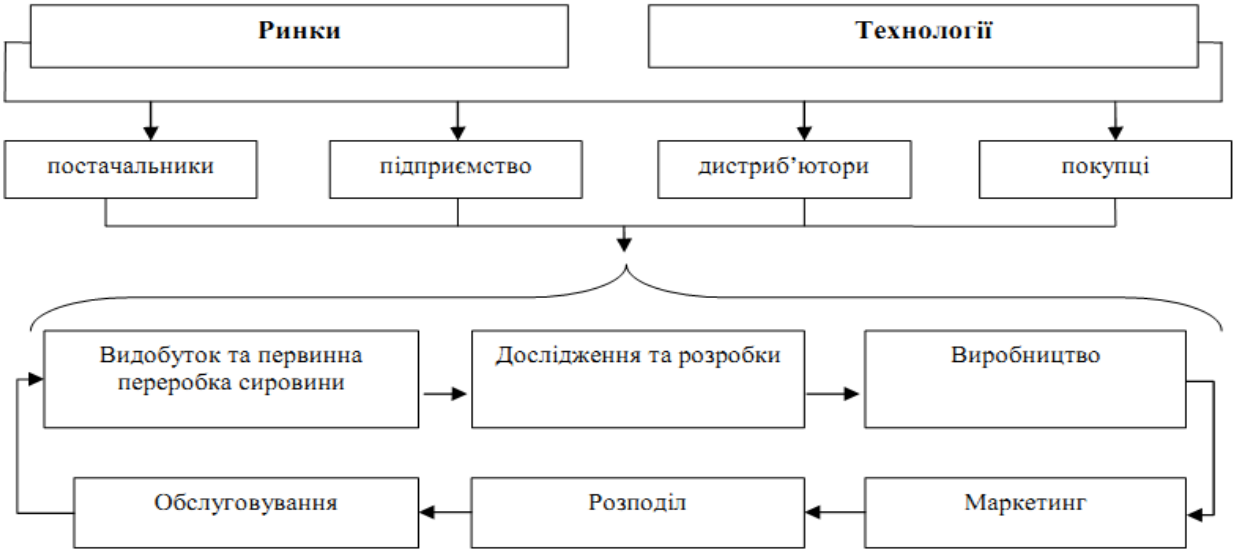

Рис. 2. Ланцюг створення цінностей

Джерело: розроблено авторами

Кожен елемент ланцюга створення цінностей в системі стратегічного управління витратами повинен розглядатися з точки зору використання її у виробничому процесі, а також відносно спожитих ресурсів на кожному з етапів їх руху. Таким чином, ланцюг цінності кожного окремого підприємства є часткою загального ланцюга, що починається від створення початкового ресурсу і закінчується обслуговуванням кінцевого споживача.

В основу розглянутого нами ланцюга цінностей покладено принцип поетапної оптимізації витрат, яка забезпечується дослідженням діяльності постачальників та покупців. Вказаний підхід розвиває класичний погляд на концепцію управлінського стратегічного обліку, який зосереджується винятково на внутрішніх бізнес-процесах та інформація якого зазвичай є конфіденційною для сторонніх користувачів.

Стратегічний управлінський облік на основі концепції «ланцюга створення цінностей» передбачає інтеграцію облікових даних та управління витратами, що утворюються на кожному етапі діяльності суб'єкта господарювання з урахуванням усіх його зв'язків із зовнішніми організаціями, що входять до загального ланцюга створення цінностей, на основі взаємної співпраці, ефективного використання ресурсів та інформації в процесі створення високоефективних систем формування цінностей, які здатні забезпечити організаціям-учасникам суттєві конкурентні переваги.

Концепція «ланцюга створення цінностей» забезпечує можливість визначення компексного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на загальний рівень витрат підприємства не стільки в бухгалтерському, скільки в економічному контексті. Ефект оптимізації витрат з урахуванням факторів

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014
ISSN 2221-8440

впливу досягається не в результаті зміни складу витрат, а за рахунок раціоналізації використання внутрішньогосподарських ресурсів, підвищення їх оборотності. Такий підхід забезпечує формування конкурентної стратегії суб'єкта господарювання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У діяльності підприємств України стратегічне управління набуло особливого значення за останнє десятиліття, у зв'язку з проведенням активних ринкових перетворень в економіці держави. Однак досвід практичної діяльності вітчизняних підприємств засвідчує, що значна їх частина не формує довготермінових стратегічних планів, що є однією з основних причин виникнення фінансових ускладень і, як наслідок, банкрутства. Стратегічне управління господарською діяльністю підприємств має здійснюватись на основі управління основними видами його діяльності, охоплювати функції та об'єкти управління, ґрунтуватись на таких принципах:

- відповідність цілей та ресурсів підприємства стану зовнішнього середовища;
- обґрунтований вибір стратегії підприємства з урахуванням особливостей виробничо-господарської діяльності підприємства;
- постійний пошук конкурентних переваг та їхнє зміцнення.

Пошук шляхів зниження витрат підприємства та собівартості продукції (товарів, послуг), насамперед, потрібно розглядати як важливий фактор підвищення прибутковості діяльності, забезпечення стабільності розвитку в ринковому середовищі. Раціональне використання економічних ресурсів, оптимізація витрат стають важливими резервами забезпечення зростання економічної ефективності. Необхідною умовою забезпечення результативності та ефективності господарської діяльності є економічне обґрунтування раціонального використання усіх видів ресурсів на основі створення єдиної системи управління витратами, основними перевагами якої є такі:

– забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції на засадах оптимізації витрат і цін;

– наявність оперативної, адекватної, якісної інформації про собівартість окремих видів продукції;

– можливість використання гнучкого ціноутворення;

– надання об'єктивних даних для складання системи планів;

– можливість оцінки діяльності кожного підрозділу з фінансової точки зору;

– підвищення обґрунтованості прийняття управлінських рішень.

Зростаюча роль формування ефективної системи стратегічного управлінського обліку визначається такими тенденціями в діяльності суб'єктів господарювання: інтеграцією функцій маркетингу, менеджменту та контролю в системі управління; ускладненням техніко-організаційного середовища як системної сукупності методів і технічних засобів управління, посиленням впливу зовнішніх чинників на процес створення цінностей.

Проведене дослідження існуючих підходів до розвитку інструментів стратегічного управлінського обліку показало необхідність його орієнтації на концепцію «ланцюга створення цінностей» з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на витрати й стратегічного позиціонування облікового інформаційного середовища.

Детальний аналіз наявних концепцій стратегічного управління, дав змогу зробити висновок про те, що основні конкурентні переваги створюються на базі розвитку взаємозв'язків між процесами всередині ланцюга цінностей підприємства-виробника. Це дозволило обґрунтувати складові формування ланцюга цінностей для підприємств. Використання запропонованої послідовності дозволяє оцінити базові конкурентні переваги підприємства на кожному етапі виготовлення й реалізації продукції, а також врахувати чинники впливу на витрати.

Література

1. Атамас П. Й. Управлінський облік: Навчальний посібник. – Д. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 440 с.
2. Вахрушина М.А. Бухгалтерський управлінський облік: навч. посібник для студентів ВНЗ/М.А. Вахрушина. – М.: Фінстатінформ, 1999.
3. Друрі К. Управлінський і виробничий облік: Пер. з англ.; Підручник. – М.: ЮНІТІ-ДАНА, 2002.
4. Ентоні А. Аткінсон, Раджив Д. Банкер, Роберт С. Каплан, С. Марк Янг. Управлінський облік. 3-є видання-М.: Видавничий дім «Вільямс», 2005.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

5. Кондратова І.Г. Основи управлінського обліку/ І. Г. Кондратова. – М.: Фінанси і статистика, 1998.

6. Міддлтон Д. Бухгалтерський облік і прийняття фінансових рішень: пер. з англ./Д. Міддлтон; під ред.. І.І. Єлісєєвой. – М.: Аудит; М.: ЮНІТІ, 1997.

7. Ніколаєва О.Є., Шишкова Т.В. Управлінський облік. 2-ге вид. випр. і допов. – М.: Едіторіал УРСС, 2001.

8. С.Ф. Голов. Управлінський облік. Підручник. – К.: Лібра, 2003. – 704 с.

9. Савчук В.П. Фінансовий менеджмент підприємств: прикладні питання з аналізом ділових ситуацій. – К.: Видавничий дім «Максимум», 2001.

10. Скоун Т. Управлінський облік: Як його використовувати для контролю бізнесу: пер. з англ./Т. Скоун; під. Ред.. Н.Д. Еріашвілі. – М.: Аудит, 1997.

11. Уорд Кит. Стратегический управленческий учёт / Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002. – 448 с.: ил.

12. Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. Бухгалтерський облік: управлінський аспект: Пер. з англ./Під ред. Я. В. Соколова. – М.: Фінанси і статистика, 2001.

13. Bromwich M. The case for strategic management accounting: the role of accounting information for strategy in competitive markets // Accounting. Organisation and Society. – 1990. - № 1. P. 27-46.

14. Cooper R., Kaplan R.S. Measure costs right: make the right decisions // Harvard Business Review. – 1988. - September/October - P. 96-103.

15. Innes J. Strategic Management accounting, in tones, J (ed.). Handbook of Management accounting, Gee, Ch. 2., - 1998. – 968 p.

16. Lord B.R. Strategic management accounting: the emperor`s new clothes? // Management Accounting Research. - 1996. - № 7(3). - P. 347-366.

17. Simmonds K. Strategic management accounting // Management accounting. - 1981. - № 59(4). P. 26-29.

18. Simmonds K. Strategic management accounting for pricing: a case example // Accounting and Business Research. - 1982. - № 12(47). P. 206-214.

19. Simmonds K. The accounting assessment of competitive position // European Journal of Marketing, Organization and Society. - 1986. - № 12(4). P. 357-374.

References

1. Atamas P Managemant accounting: Tutorial. – D. – K.: Center for textbooks, 2006. – 440.

2. Vahrushina M.A. Accounting Managerial Accounting: teach. Guide for students /M.A. Vahrushina. – M.: Finst-?tinform, 1999

3. Druri K. Management and production accounting: Translation.; Textbook. – M.:UNITI-D ANA, 2002.

4. Anthony A. Atkinson, Radjyv D. Banker, Robert S. Caplan, S. Mark Yang. Management Accounting. 3-d edition-M.: publicat - on «Vil'yams»,2005.

5. Kondratova I.G. Fundamentals of management accounting / I. G. Kondratova. – M.: Finance and Statistics, 1998.

6. Middlton D. Accounting and financial decision-making: trans. from eng./D. Middlton;. I.I. Eleseevoy. – M.: Audit; M.: UNITI, 1997.

7. Nikolaeva O.I., Shishkova T.V. Management Accounting. 2-d edition. – M.: Editorial URSS, 2001.

8. S.F. Golov. Managemant accounting: Tutorial. – K.: Libra, 2003. – 704.

9. Savchyk V.P. Financial Management of companies: an analysis of applied problems from business situations. – K.: «Maksimum», 2001.

10. Scone T. Management accounting: How to use it to control business: trans. from eng../T. Scone; N.D. Eriashvili. – M.: Audit, 1997.

11. Word Kit Strategic managerial accounting./ Trans from eng/ – M.: ZAO «Olymp-bisnes», 2002. – 448 c.:.

12. Horngren Ch.T., Foster Dzh. Accounting: management aspect: trans. From eng./ Ya. V. Sokolova. – M.: Finance and Statistics, 2001.

13. Bromwich M. The case for strategic management accounting: the role of accounting information for strategy in competitive markets // Accounting. Organisation and Society. – 1990. - № 1. P. 27-46.

14. Cooper R., Kaplan R.S. Measure costs right: make the right decisions // Harvard Business Review. – 1988. - September/October - P. 96-103.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

15. Innes J. Strategic Management accounting, in tones, J (ed.). Handbook of Management accounting, Gee, Ch. 2., - 1998. – 968 p.

16. Lord B.R. Strategic management accounting: the emperor`s new clothes? // Management Accounting Research. - 1996. - № 7(3). - P. 347-366.

17. Simmonds K. Strategic management accounting // Management accounting. - 1981. - № 59(4). P. 26-29.

18. Simmonds K. Strategic management accounting for pricing: a case example // Accounting and Business Research. - 1982. - № 12(47). P. 206-214.

19. Simmonds K. The accounting assessment of competitive position // European Journal of Marketing, Organization and Society. - 1986. - № 12(4). P. 357-374.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Шигун М. М., Ходзицкая В. В.
Методический инструментарий стратегического управления затратами

Представлен анализ влияния управления затратами на принятие стратегических управленческих решений и функционирование системы стратегического управленческого учета. Освещены основные аспекты влияния стратегического управленческого учета на принятие эффективных управленческих решений в системе комплексного управления хозяйственными субъектами. Описывается сфера организационной деятельности, которую охватывает стратегический управленческий учет.В статье отражены преимущества стратегического управленческого учета, направленные на формирование системы современных знаний, объединяющей учетные концепции принятия эффективных управленческих решений с целью формирования деловой стратегии субъектов хозяйствования, направленных на обеспечение устойчивых конкурентных преимуществ в бизнес-среде. Объединение данных преимуществ позволяет субъектам хозяйствования использовать в практике бизнес-стратегии различных организационных уровней.

Ключевые слова: стратегическое управление затратами**,** информационная система стратегического управленческого учета, менеджмент хозяйственных субъектов, деятельность бизнес-структур, конкурентная среда, разработка эффективных управленческих решений.

Shygun M., Khodzytska V.
Methodological tools strategic management cost

The impact of cost management on making strategic management decisions and functioning of strategic management accounting is analyzed. The basic aspects of the impact of strategic management accounting on making effective decisions in the management in complex management of businesses entities are listed. The scope of organizational activities covered by the strategic management accounting is described.The article reflects the strategic orientation of management accounting on the formation of modern knowledge, which combines accounting concepts connected with making effective management decisions in order to develop strategy for business entities to ensure sustainable competitive advantages in the business environment. The combination of all these advantages allows business entities to practically apply the business strategies of different organizational levels.

Keywords: strategic cost management, management accounting information system, business entity management, activities of businesses, business environment, development of effective management decisions.

Рецензент: Мельник В. М. – доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна.

Reviewer: Melnik V. – Professor, Ph.D. of Economics, Vice-Rector Privat University «European University», Kyiv, Ukraine.

e-mail: office@e-u.in.ua

Стаття подана
23.07.2014 р.

УДК 336.274

ЛІХОНОСОВА Г. С.

ВПЛИВ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ВІДТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАСЕЛЕННЯ

У статті означено ступень впливу податкового регулювання на процеси відтворення та розвитку населення. Для деталізації процесу впливу охарактеризовано деякі показники соціально-економічного розвитку постсоціалістичних країн-членів ЄС, визначено питому вагу прибуткового податку в структурі доходів населення та валового внутрішнього продукту, досліджено динаміку фактичного надходження податку з доходів фізичних осіб та фактичних обсягів грошових доходів населення. Обгрунтовано, що якісними показниками податкового регулювання, що характеризують розмір втрат регіонів і платників податків, служать такі як динаміка обсягів заборгованості і недоїмок за податками до бюджетів (бюджетні й позабюджетні фонди) всіх рівнів, частки збиткових підприємств за галузями економіки, величини витрат на сплату податків, частки безробітних і населення, що живе за межею бідності по регіонах.

Ключові слова: податки, відтворення, розвиток, населення, соціально-економічні показники, доход населення, бюджетні фонди, структура населення.

Постановка проблеми. Ефекти оподаткування для фізичних осіб є предметом детального аналізу теорії оподаткування в економіці добробуту [1, с. 5]. Згідно з цією теорією, наслідком сплати податку індивідом є погіршення його добробуту. Таке погіршення у свою чергу спричинено двома ефектами — доходу та заміщення. Ефект доходу полягає в тому, що сплата податку індивідом зменшує його реальний дохід у порівнянні з доходом до оподаткування, а отже, і обсяг споживчих благ, який він може придбати за свій дохід. У той же час реальні втрати добробуту платника податку не тотожні сумі сплаченого їм податку, а отже, і рівню оподаткування його доходу (тобто частці податку в доході). Теорія добробуту передбачає, що «рівень оподаткування протиставляється зустрічним послугам держави», бо «після сплати податків індивід лише змінює комбінацію споживчих благ», зменшуючи приватне споживання товарів та послуг (ринкових благ) і збільшуючи своє споживання за рахунок суспільних благ, джерелом фінансування яких служать податки.

За таких обставин роботодавцям невигідно збільшувати заробітну плату працюючим. Досить поширеною є практика приховування реальних виплат зарплати. Таке навантаження ставить у невигідне конкурентне становище підприємства, які мають трудоємні виробництва та залучають висококваліфікованих робочу сил, і спонукає їх до «тінізації» зайнятості та оплати праці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виходячи зі словарного тлумачення поняття «оптимальний» [2, с. 543], оптимальне податкове навантаження означає такий рівень вилучення ВВП («найкращий»), за якого платники будуть згодні вчасно і в повному обсязі виконувати свої обов'язки перед державою з приводу сплати податків та інших обов'язкових платежів. Цей рівень можна досягти, лише, визначивши умови і завдання, яким він має відповідати. Для цього важливе значення має, перед усім, правильне розуміння глибинного змісту податків. Вчення про податки характеризується різними підходами до визначення їхнього змісту та призначення. В контексті нашого дослідження виділимо такі основні підходи, які слід враховувати при визначенні оптимального рівня податкового навантаження населення: 1) податки - обов'язкові платежі для задоволення потреб держави; 2) податки – обов'язкові платежі для задоволення потреб суспільства; 3) податки – це плата суспільства за отримані від держави блага (обмінна теорія податків).

Порівнюючи перший і другий підходи, виникає питання тотожності потреб держави та суспільства. Враховуючи, що держава відокремлена від суспільства, по-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

треби держави можуть відображати інтереси влади і не збігатися з інтересами суспільства. При такому розумінні змісту податків навряд чи можна визначити і досягти оптимального рівня податкового навантаження. Тому будемо відштовхуватися від розуміння податків як обов'язкових платежів для задоволення потреб суспільства. Вважаємо, що цей підхід має спільну основу з обмінною теорією податків. За державні блага, так само як і за товари та послуги, придбані на приватному ринку треба платити. За словами, Е. Ліндаля: «Підстави для вилучення податків нерозривно зв'язані з тим, наскільки справедливо розподілена власність, оскільки податкове навантаження розподіляється так, само як власність. Ціна, сплачувана за державні послуги, повинна встановлюватися таким же чином, як складаються ціни на приватному ринку» [3, с. 397]. Влучною є точка зору Дж. Б'юкенена: «На ринку люди міняють яблука на апельсини, а в політиці — погоджуються платити податки в обмін на блага, необхідні всім і кожному — від місцевої пожежної охорони до суду» [4, с. 540]. Це мають усвідомлювати платники. Однак потреба в державних благах у платників різна, відтак можуть не збігатися інтереси окремих платників та суспільства в цілому, відносно видів державних благ, які їм необхідні. Це підтверджується думкою Дж. Стігліца: «…одностайності у питаннях розподілу досягти важко, - не існує загальноприйнятого способу «додавання» уподобань різних індивідів суспільства заради досягнення суспільного добробуту» [5, с. 147].

Мета статті – означення ступеня впливу податкового регулювання на процеси відтворення та розвитку населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для детального аналізу впливу податкового навантаження на суспільство можна розглянути на прикладі постсоціалістичних країнах-членах ЄС із різним рівнем економічного розвитку та оподаткування.

Як свідчить табл. 1, найвищий рівень податкового навантаження має місце в найрозвиненіших постсоціалістичних країнах із високим рівнем ВВП на жителя. Для економік цих країн характерні помірні темпи приросту ВВП. Державні видатки на розвиток людського капіталу (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист) як частка від ВВП у країнах, що розглядаються, перевищують середній рівень у нових країнах-членах ЄС (ЄС-10).

Таблиця 1

Деякі показники соціально-економічного розвитку постсоціалістичних країн-членів ЄС

Країна	Частка податків у ВВП у середньому за 1996-2005 роки, %	Середньорічний темп приросту ВВП за 1996-2005 роки, %	ВВП на жителя за ПКС Євро, 2003 рік	Державні видатки у ВВП (%) у 2003 році			
				освіта	охорона здоров'я	соціальний захист	економічна діяльність
I група							
Угорщина	39,7	4,2	12900	6,1	5,7	17,0	5,7
Словенія	39,3	3,9	16400	5,9	6,8	18,3	3,5
II група							
Польща	36,3	4,2	9800	6,3	3,0	19,9	3,2
Чехія	35,3	2,6	15000	4,9	6,5	14,6	11,7
III група							
Словаччина	34,8	4,2	11200	4,3	2,3	15,7	5,1
Естонія	34,1	6,6	10400	6,4	4,1	10,4	3,8
IV група							
Латвія	31,1	6,9	8800	6,2	3,3	10,8	3,7
Литва	29,5	5,9	9800	6,0	4,3	10,1	4,2
У середньому в країнах							
ЄС-10	34,2	4,4	12750	5,8	4,6	14,2	5,7
ЄС-15	42,0	3,0	23300	5,7	6,2	19,1	4,6

Джерело: узагальнено автором на підставі [6, с. 70]

У країнах другої та третьої груп, з доволі помірним податковим навантаженням, темпи приросту ВВП коливаються від 2,6 до 6,6%. Усе зазначене дає підстави для висновку, що теоретично підвищення податкового навантаження на населення повинне сприяти зростанню доходів бюджетів різних рівнів і, як результат, – можливості виконування державою різних соціальних гарантій та програм, а практично приводить до зменшення рівня реальних доходів платників податків, і як наслідок – ухилення від сплати податків, приховування отриманих доходів тощо.

Сьогодні в Україні спостерігається ситуація, коли високе податкове навантаження є однією з головних проблем податкової системи. Мова йде про питому вагу податків у доходах населення. Як можна побачити у табл. 2 загальний рівень оподаткування фізичних осіб є достатньо високим.

Таблиця 2

Питома вага прибуткового податку в структурі доходів населення та ВВП

Рік	ВВП, млн грн	Грошові доходи громадян, млн грн	Прибутковий податок з громадян		
			млн грн	у % до ВВП	у % до обсягу грошових доходів
1	2	3	4	5	6
1997	93365	50069	3296	3,5	6,6
1998	102593	54379	3571	3,5	6,6
1999	130442	61865	4434	3,4	7,2
2000	170070	86911	6378	3,8	7,3
2001	204190	109391	8775	4,3	8,0
2002	225810	163320	10824	4,8	6,6
2003	267344	215672	13522	5,1	6,3
2004	345113	274241	15654	4,5	5,7
2005	441452	381309	17411	3,9	4,6
2006	544153	472061	22834	4,2	4,8
2007	720731	623 289	34812	4,8	5,6
2008	948056	845641	45954	4,8	5,4
2009	913345	897669	44534	4,9	5,0
2010	1082569	1101015	50233	4,6	4,6
2011	1316600	1251005	60412	4,6	4,8
2012	1408889	1407197	68345	4,9	4,9

Джерело: розраховано автором на підставі [7]

Такі умови змушують людей жити сьогоднішнім днем, а нормальне життя перетворюється на виживання за скрутних обставин. Наслідки таких процесів вкрай негативні: зубожіння широких верств населення, зменшення прошарку середнього класу, формування спадкової бідності, розвиток тенденцій ухилення від сплати податків.

За трендами, наведеними на рис. 1, можна впевнитися, що динаміка фактичного обсягу розміру стягнутого податку на доходи з фізичних осіб перевищує динаміку фактичних обсягів грошових доходів, отриманих населенням. Така тенденція наочно простежується, починаючи з 2007 року.

Обмеження купівельної спроможності фізичних осіб спричиняє дестимулюючу функцію щодо підвищення рівня життя та накопичення населення, а отже, негативно впливає на розширення попиту та робить неефективним розвиток високотехнологічних виробництв, що, безумовно, позначається на економіці в цілому.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

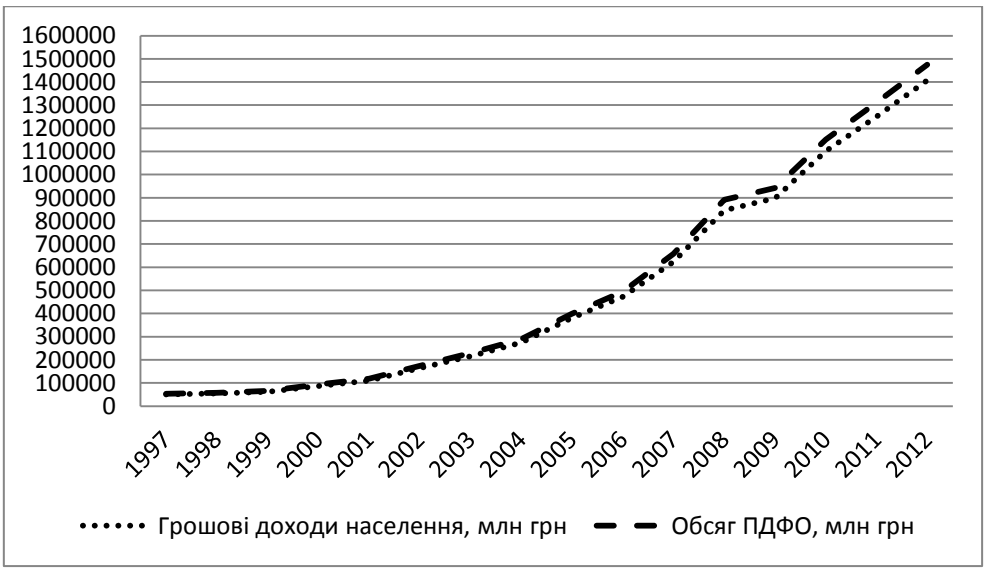

Рис. 1. Динаміка фактичного надходження ПДФО та фактичних обсягів грошових доходів населення

Джерело: розроблено автором

Зокрема, середньомісячна заробітна плата за регіонами України наведена в табл. 3. Практика оподаткування в Україні і в західних країнах виявила, що одні й ті ж інструменти податкового регулювання залежно від їхньої відповідності і доцільності застосування можуть бути ефективними і неефективними в різних державах і регіонах.

Таблиця 3

Середньомісячна заробітна плата за регіонами України, 2013 р., грн

2013	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	листопад	грудень
Україна	3000	3044	3212	3233	3253	3380	3429	3304	3261	3283	3268	н/д
АР Крим	2787	2583	2732	2767	2898	3003	2991	2964	2927	2878	2854	н/д
Вінницька	2369	2385	2538	2576	2637	2799	2885	2657	2639	2744	2691	н/д
Волинська	2341	2319	2457	2494	2532	2741	2788	2691	2621	2613	2588	н/д
Дніпропетровська	3072	3248	3295	3287	3328	3408	3459	3373	3338	3347	3341	н/д
Донецька	3485	3450	3706	3823	3715	3803	3901	3820	3787	3795	3744	н/д
Житомирська	2314	2329	2440	2489	2620	2779	2760	2580	2538	2577	2576	н/д
Закарпатська	2260	2298	2469	2459	2500	2758	2729	2605	2636	2542	2549	н/д
Запорізька	2874	3035	3068	3082	3122	3238	3287	3159	3195	3149	3134	н/д
Івано-Франковська	2452	2432	2626	2625	2700	2925	2901	2746	2692	2667	2635	н/д
Київська	3180	3299	3490	3464	3306	3443	3474	3335	3230	3287	3299	н/д
Кіровоградська	2349	2354	2494	2558	2612	2741	2809	2627	2553	2697	2647	н/д
Луганська	3121	3096	3291	3288	3316	3391	3497	3406	3345	3376	3321	н/д
Львівська	2490	2520	2747	2779	2735	2887	2962	2863	2891	2812	2776	н/д
Миколаївська	2869	3036	2943	2983	3056	3199	3242	3102	3058	3063	3078	н/д
Одеська	2746	2687	2909	2874	2952	3095	3041	2962	2932	2926	2953	н/д
Полтавська	2820	2784	2920	2941	2969	3049	3182	2995	2926	2999	2975	н/д
Ровенська	2513	2801	2694	2737	2781	3000	3026	2896	2811	2810	2808	н/д
Сумська	2470	2447	2599	2619	2720	2789	2925	2791	2714	2739	2710	н/д
Тернопільська	2091	2125	2242	2283	2326	2580	2505	2404	2312	2407	2426	н/д
Харківська	2717	2738	2963	2950	2938	3061	3122	2995	2990	3020	3017	н/д
Херсонська	2248	2250	2393	2424	2473	2665	2593	2487	2437	2432	2478	н/д
Хмельницька	2335	2463	2463	2537	2629	2831	2816	2698	2611	2668	2660	н/д
Черкаська	2426	2438	2559	2615	2704	2911	2868	2703	2645	2732	2725	н/д
Чернівецька	2221	2263	2341	2395	2411	2676	2635	2565	2483	2467	2523	н/д
Чернігівська	2268	2259	2485	2428	2537	2670	2656	2565	2461	2558	2524	н/д
м. Київ	4561	4688	4998	4999	5013	5107	5238	5035	4967	5040	5022	н/д
м. Севастополь	2766	2815	3000	2940	3073	3278	3110	3126	3070	3090	3254	н/д

н/д – немає даних

Джерело: узагальнено автором на підставі [7]

В умовах кризи і спаду економіки в 1992–2000 рр. кількість податків і розмір податкових ставок збільшувалися, адже принцип ефективності оподаткування суперечить принципу соціальної справедливості.

Ефективність податкового регулювання залежить від дотримання таких умов: відповідності використовуваних податкових інструментів цілям і завданням держави; відповідності використовуваних податкових інструментів рівню розвитку національної і регіональної економіки і рівню життя населення регіону; недоцільності переважання податків, що викривляють оцінку чинників виробництва (на фонд оплати праці); необхідності застосування коригуючих податків і податкових інструментів для стимулювання підприємницької діяльності у ключових і соціально значущих сферах економіки і для досягнення самодостатності регіонів; забезпечення балансу інтересів держави, регіонів і платників податків.

Якісними показниками податкового регулювання, що характеризують розмір втрат регіонів і платників податків, служать такі: динаміка обсягів заборгованості і недоїмок по податках до бюджетів (бюджетні й позабюджетні фонди) всіх рівнів, частки збиткових підприємств за галузями економіки, величини витрат на сплату податків, частки безробітних і населення, що живе за межею бідності по регіонах. Зміни рівня податкового навантаження по регіонах виявляються у зниженні/підвищенні: валового регіонального продукту, обсягу виробництва і реалізації товарів (робіт, послуг). Вплив податків на фінансовий стан підприємств і держави відображають динаміка податкових доходів, чисельність прибуткових і збиткових підприємств, обсяг інвестицій. Фінансові можливості регіонів розкривають: розмір податкового потенціалу, суми податкових надходжень і заборгованості по податках і зборах.

Ключовим пріоритетом в діяльності уряду країни має бути вирівнювання соціально-економічного розвитку населення через ефективне використання податкового механізму, яке дозволить подолати не лише економічний розрив, але і політичну дезінтеграцію в державі.

Податковими важелями соціально-економічного розвитку населення можуть бути [7, с. 138-141]:

- правильно визначений податковий потенціал населення;
- інноваційний розвиток продуктивної сили населення;
- якісний стратегічний план і прогноз розвитку населення.

Проаналізувавши Зведений бюджет України та соціальні показники, як свідчать дані табл. 4, відбувається збільшення дефіциту Зведеного бюджету, але прогнозується його зменшення у 2015-2020 роках, а також передбачається тенденція до зниження безробіття в країні.

Таблиця 4

Співвідношення бюджетних надходжень, витрат бюджету та соціальних показників

Показники	Роки та періоди середньорічної динаміки								
	Фактичні дані								
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загальні надходження, млрд грн	26,5	30,4	32,0	29,9	29,7	20,9	39,9	39,8	34,6
Загальні витрати, млрд грн	29,4	32,2	32,7	30,5	30,9	30,7	41,7	41,6	39,5
Профіцит/дефіцит, млрд грн	-2,9	-1,8	-0,7	-2,6	-1,2	-9,8	-1,8	-1,8	-4,9
Реальна середньомісячна заробітна плата, грн	590	803	1042	1351	1806	1906	2239	2633	3025
Рівень реального безробіття, %	9,2	8,9	8,1	8,0	9,6	9,8	8,3	8,6	8,1

Джерело: розроблено автором на підставі [8; 9]

Це позитивно впливає на соціальні та економічні процеси у господарстві, створює сприятливі умови щодо підтримки соціальних програм різними категоріями громадян.

Розглядаючи організаційно-економічні засади податкових важелів відтворення та розвитку населення, варто зазначити, що податкова політика держави, орієнтована на відтворення людських ресурсів, повинна формуватися перш за все, згідно з принципом соціальної справедливості та відповідальності [10, с. 108-110].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з реалій сього-

ISSN 2221-8440 ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014

дення можна підсумувати: соціальна та податкова політики тісно зв'язані між собою та взаємообумовлені. Тому методи податкової політики мають бути доцільними та сприяти вирішенню проблем у соціальній сфері держави.

На добробут населення країни як фактор розвитку та відтворення населення безпосередньо впливає податкове навантаження, яке спричиняє уряд своїми діями у сфері податкових відносин. Надмірний податковий тягар на суспільство веде до негативних наслідків: відбувається зменшення реального доходу громадян, зростають темпи приховування доходів та ухилення від сплати податків населенням тощо. Тому держава повинна визначити допустимий рівень податкового навантаження на фізичних осіб, щоб не зменшити надходження до бюджету у зв'язку з низьким рівнем податкового тягаря та, навпаки, не поставити громадян у скрутне становище високим рівнем оподаткування.

Регулююча функція податків має цілком самостійний характер, їй притаманний ряд властивостей, які характеризують багатогранність ролі податків у відтворювальному процесі. Держава, використовуючи регулюючу функцію, отримує можливість впливати на рівень соціально-економічного розвитку, стимулюючи чи дестимулюючи окремі його напрями.

Крім того, податки є найбільш цивілізованим інструментом перерозподілу національного доходу в будь-якому суспільстві (на відміну від війн, націоналізації, конфіскації, експропріації тощо). Таким чином, у ході постійного руху процесів економічної стратифікації суспільства податки об'єктивно виконують так звану егалітарну (вирівнюючу) підфункцію. Вони, поєднуючи в собі антагоністичні інтереси суб'єктів податкових відносин, дозволяють запобігати соціальним катаклізмам, надають економічним системам більшої стабільності та сприяють довготривалому економічному зростанню. Наявність такої властивості, природно, викликає потребу в уявленні такого потенціалу податків у вітчизняній практиці і врахуванні повною мірою особливостей оподаткування.

Отже, суспільне призначення економічної категорії податків реалізується шляхом виконання фіскальної та регулюючої функції, остання з яких має ряд підфункцій: контрольну, соціальну, егалітарну тощо. Стрімке зростання ролі розподільних відносин у суспільному відтворенні прямо впливає на мотиви підприємницької діяльності, стабільність, економічне зростання, величину національного багатства. Недостатнє використання регулюючого потенціалу окремих складових системи розподільних відносин пояснює, поряд з іншими чинниками, недостатню ефективність трансформаційних процесів в Україні.

Література

1. Соколовская А. М. Теоретические начала определения налоговой нагрузки и уровня налогообложения экономики / А. М. Соколовская // Экономика Украины.—2006.—№7.—С. 4-13.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. — 1791 с.
3. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / Пер.с англ. А. М. Румянцева, Л. Б. Альтера, А. Г. Милейковского. – «ПРОГРЕСС» Москва, 1968. – 600 с.
4. Базидевич В. Д. Державні фінанси / за ред. Базидевича В. Д. / В. Д. Базидевич, А. О. Баластрик. – К., 2004.–368 с.
5. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора / Стігліц Дж.; [пер. з англ. А.Олійник, Р.Скільський]. –К.:Основи, 1988 – 854с.
6. Соколовська А. М. Податкова політика в Україні у контексті її впливу на розвиток економіки / А. М. Соколовська // Фінанси України.—2006.—№9.—С. 65-81.
7. Податкові важелі відтворення та розвитку населення : монографія / Т. В. Калінеску, Г. С. Ліхоносова, О. М. Антіпов. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – 276 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua
9. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/
10. Система налоговых рычагов воспроизведения и развития славянского населения // Математические модели и информационные технологии в организации производства. Научно-практический журнал. – 2013. - № 2(27). – С. 108 – 114.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

References

1. Sokolovskaya A. M. Teoreticheskiye nachala opredeleniya nalogovoy nagruzki i urovnya nalogooblozheniya ekonomiki / A. M. Sokolovskaya // Ekonomika Ukrainy.—2006.—№7.—S. 4-13.
2. Velikiy tlumachniy slovnik su-chasnoi ukrainskoi movi / Ukl. i golov. red. V.T. Busel. — K.; Írpin': VTF «Perun», 2009. — 1791 s.
3. Seligmen B. Osnovnyye techeniya sovremennoy ekonomicheskoy mysli / Per.s angl. A. M. Rumyantseva, L. B. Altera, A. G. Mileykovskogo. – «PROGRESS» Moskva, 1968. – 600 s.
4. Bazidevich V. D. Derzhavní fínan-si / za red. Bazidevicha V. D. / V. D. Bazidevich, A. O. Balastrik. – K., 2004.–368 s.
5. Stiglíts Dzh. Ye. Yekonomíka derzhavnogo sektora / Stiglits Dzh.; [per. z angl. A.Oliynik, R.Skíl's'kiy]. – K.: Osnovi, 1988 – 854 s.
6. Sokolovska A. M. Podatkova polítika v Ukraini u konteksti ii vplivu na rozvitok yekonomíki / A. M. Sokolovska // Fínansi Ukraini.—2006.—№9.—S. 65-81.
7. Podatkovi vazheli vidtvorennya ta rozvitku naselennya : monografíya / T. V. Kalínesku, G. S. Likhonosova, O. M. Antípov. – Lugansk : vid-vo SNU ím. V. Dalya, 2014. – 276 s.
8. Ofítsiyniy sayt Derzhavnoi sluzh-bi statistiki Ukraïni. — [Yelektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua
9. Ofítsiyniy sayt Mínísterstva yekonomíchnogo rozvitku í torgívlí Ukraïni. — [Yelektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: http://www.me.gov.ua/
10. Sistema nalogovykh rychagov vosproizvedeniya i razvitiya slavyanskogo naseleniya // Matematicheskiye modeli i informatsionnyye tekhnologii v organizatsii proizvodstva. Nauchno-prakticheskiy zhurnal. – 2013. - № 2(27). – S. 108 – 114.

ISSN 2221-8440

Лихоносова А. С.

Влияние налогового регулирования на воспроизведение и развитие населения

В статье отмечено степени влияния налогового регулирования на процессы воспроизводства и развития населения. Для детализации процесса воздействия охарактеризованы некоторые показатели социально-экономического развития постсоциалистических стран-членов ЕС, определен удельный вес подоходного налога в структуре доходов населения и валового внутреннего продукта, исследована динамика фактического поступления налога с доходов физических лиц и фактических объемов денежных доходов населения. Обосновано, что качественными показателями налогового регулирования, характеризующие потерь регионов и налогоплательщиков, служат такие как динамика объемов задолженности и недоимок по налогам в бюджеты (бюджетные и внебюджетные фонды) всех уровней, доли убыточных предприятий по отраслям экономики, величины расходов на уплату налогов , доли безработных и населения, живущего за чертой бедности по регионам.

Ключевые слова: налоги, воспроизведение, развитие, население, социально-экономические показатели, доход населения, бюджетные фонды, структура населения.

Likhonosova G.

Interaction of tax regulations on reproduction and development population

The paper is defined by the degree of influence of tax regulation on the processes of reproduction and population development. For the detail process described some influence of social and economic development of post-communist EU member states, determined the proportion of income tax in the income structure of the population and gross domestic product, the dynamics of the actual income tax, personal income and actual amounts of cash income. Proved that quality parameters of the tax regulation that characterize the loss regions and taxpayers, are such as dynamics of debt and arrears of taxes to the budget (budgetary and extra-budgetary funds) at all levels, the share of unprofitable enterprises across the economy, the value of tax expense , the share of the unemployed and people living in poverty across regions.

Keywords: taxes, reproduction, development, population, socio-economic indicators, income, budget funds, the structure of the population.

Рецензент: Житний П. Є. – доктор економічних наук., професор, завідувач кафедри «Фінанси, облік та банківська справа» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Zhitniy P. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Finance, Accounting and Banking Department Taras Shevchenko Lugansk National University, Luhansk, Ukraine.

e-mail: info@lnu.edu.ua

Стаття подана 20.08.2014 р.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

• ***Менеджмент***

УДК 614.2+26.89

СТЕПЧУК М. А.

ОРГАНИЗАЦИЯ ТРЁХУРОВНЕВОЙ СИСТЕМЫ ОКАЗАНИЯ ПЕРВИЧНОЙ МЕДИКО-САНИТАРНОЙ ПОМОЩИ

В связи с продолжающимися проблемами в работе первичного звена здравоохранения необходимость создания эффективной системы организации первичной медико-санитарной помощи приобрела в последнее время еще большую актуальность. Предложенная оптимальная трёхуровневая система оказания первичной медико-санитарной помощи и трёхэтапная организация её первого уровня, с приоритетом профилактики, которая в сочетании с новыми формами финансирования и оплаты труда врачей первичного звена позволила в пилотных районах добиться положительных результатов. В связи с этим её можно применять не только в области, но и в других регионах. Сделан вывод о том, что в условиях дефицита финансирования использование эффективных форм организации и финансирования первичной медико-санитарной помощи, позволяет мотивировать первичное звено в повышении качества и доступности ПМСП населению, сохранении здоровья прикреплённого населения на первичном этапе, соответственно, уменьшение объёмов помощи на вторичном и третичном этапах, что ведёт к повышении её эффективности и здравоохранения в целом.

Ключевые слова: первичная помощь; профилактика; патронаж; реабилитация; доступность и качество.

Постановка проблемы. Результаты проведенного автором исследования показали, что по мере развития государства, развивалось здравоохранение и амбулаторная помощь населению. В дореволюционной России на смену платной медицинской помощи пришла земская и городская медицина, а в странах Европы – модель солидарности, и медицинская помощь нищим и малоимущим стала оказываться бесплатно. Земская медицина провозгласила и в значительной степени осуществила на практике передовые принципы, которые впоследствии развило советское (государственное) здравоохранение. Медицинское страхование не позволило сдержать рост расходов в развитых странах мира, а в России – решить накопившиеся проблемы, обусловленные остаточным принципом финансирования здравоохранения и использования административных методов управления. Реализация целевых проектов и программ положительно сказалась на ряде показателей состояния здоровья населения, развитии ПМСП в России и Белгородской области, в том числе по принципу врача общей практики. Однако реальной реформы первичного звена не произошло.

Анализ последних исследований и публикаций. Проведенный анализ ситуации в Белгородской области показал, что право граждан на сохранение и укрепление здоровья обеспечивается: реализацией федеральных, региональных и муниципальных программ укрепления здоровья и профилактики заболеваний населения, оздоровления среды обитания человека и условий его жизнедеятельности; проведением гигиенических и противоэпидемических мероприятий, широкой информированности и воспитанием санитарной культуры населения всеми ведомствами, сопричастными с охраной здоровья. ПМСП в регионе организована по территориально-участковому принципу, была и остаётся приоритетным направлением здравоохранения, а участковый терапевт по-прежнему является ключевым звеном оказания ПМСП. Однако число врачей общей практики (ВОП) в Белгородской области постепенно увеличивалось. Они в регионе составили 26,6% от числа врачей первичного звена здравоохранения и 4,4% от числа всех врачей, в РФ – 8,5% и менее 1%, соответственно. При этом 27,5% ВОП – это люди пенсионного возраста, и только 3,3% – моложе 30 лет. Сравнительный анализ, проведенный нами, работы ВОП в сельской и городской местности показал, что ВОП в городской поликлинике работает менее эффективно, он не принимает де-

тей, а так же практически и взрослых пациентов по разрешённым другим специальностям, что подтверждает вывод автора о рациональности дальнейшего развития этого принципа преимущественно в сельской местности. Там он не только ведёт приём по разрешённым другим специальностям, что важно для повышения доступности ПМСП сельскому населению, но (самое главное), он становится организатором и участником проведения профилактических и оздоровительных мероприятий по выявлению и предупреждению воздействия факторов риска возникновения заболеваний, сохранению и укреплению здоровья прикреплённого населения. Имеет место во многих учреждениях недостаточно средств на выплаты врачам первичного звена отдельных надтарифных коэффициентов, в том числе стимулирующих качество медицинской помощи и профилактическую работу.

На основании результатов анализа можно сделать вывод, что при всех положительных моментах проводимых реформ, в Белгородской области сложилась не самая эффективная система организации ПМСП. Слабо организована система амбулаторного долечивания, патронажа, паллиативной помощи, восстановительного лечения и реабилитации. Имеют место проблемные вопросы в организации работы скорой медицинской помощи: в отдельных районах более 30% от всех объёмов оказывалась неотложная помощь; 60% и более – составляли вызова к больным с хроническими заболеваниями и др. Отмечены недостатки подготовки и укомплектования кадров, оснащения поликлиник современным оборудованием и др. Имела место недостаточная доступность медицинской помощи сельского населения, наличие очереди в поликлиниках ряда ЦРБ и городских больниц и наличие жалоб населения. Стоимость медицинских услуг растёт, а состояние здоровья населения улучшается медленно.

Цель статьи – обозначение путей развития трёхуровневой системы оказания первичной медико-санитарной помощи и трёхэтапной организации её первого уровня.

Изложение основного материала исследования. Таким образом, с учётом оценки состояния участковой службы – основного звена ПМСП региона и факторов, препятствующих её развитию, и того, что от размеров финансирования напрямую зависят производительность и эффективность работы отрасли, но никак не коэффициент полезного действия её организационной модели, автор видит необходимость замены не эффективной модели и внедрения трёхуровневой системы организации ПМСП и перспективной трёхэтапной организации её первого уровня, как более экономичной и эффективной. Рассмотрим её основные принципы и приоритетные направления.

По нашему мнению и мнению ряда авторов сложившаяся в настоящее время система финансирования отрасли в России и Белгородской области в частности, не позволяет здравоохранению быть рентабельным, даже если путём многократного увеличения финансирования или сокращения объема и перечня бесплатных услуг восстановить баланс обязательств и возможностей отрасли. Автор предлагает более рациональный путь решения проблемы. Наряду с ликвидацией дефицита территориальной программы государственных гарантий за счёт увеличения страховых взносов на работающее и неработающее население, модель предполагает использование подушевого принципа и одноканального финансирования ПМСП, совершенствование отраслевой системы оплаты труда медицинских работников с их мотивацией повышения эффективности профилактической работы и состояния здоровья прикреплённого населения, существенно изменить принцип обслуживания пациентов и перейти на трёхуровневую систему оказания медицинской помощи. Она предусматривает повышение объема и увеличение перечня услуг (интенсификацию работы) на амбулаторно-поликлиническом уровне, что должно уменьшить уровень госпитализации на дорогостоящие реанимационно-интенсивные койки на 30-40% и потребность в высокотехнологичной помощи – на 15-20%. Одновременно предусматривается проведе-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ние распределения комплексной стационарной помощи по технологическому принципу (реанимационно-интенсивная, реабилитационная и паллиативная помощь) и рациональная маршрутизация пациентов по этапам оказания менее затратной, но не менее квалифицированной, интенсивной и эффективной медицинской помощи в амбулаторных условиях, что позволит сэкономленную часть средств направить на дополнительное финансирование ПМСП, которое довести в ближайшие 3-4 года до 60%.

При этом реализуется три вида ПМСП: первичная доврачебная помощь, которая оказывается в АПУ фельдшерами, акушерами и другими средними медицинскими работниками; первичная врачебная – оказывается врачами-терапевтами участковыми, врачами-педиатрами участковыми и врачами общей практики; первичная специализированная – оказывается врачами-специалистами, включая врачей-специалистов медицинских организаций, оказывающих специализированную, в том числе высокотехнологичную медицинскую помощь. Для повышения доступности и качества предоставляемой ПМСП на территории области формируется трёхуровневая система организации её оказания.

Первый уровень – обеспечивает население ПМСП, в том числе первичной специализированной медико-санитарной помощью. ПМСП включает в т.ч. неотложную и скорую помощь, которая оказывается медицинскими работниками здравпунктов, ФАП, врачебных амбулаторий, центров общей врачебной практики, участковых и районных больниц, поликлиник ЦРБ и городских поликлиник, скорой медицинской помощи. Профилактическая работа первичным звеном проводится совместно с медицинскими работниками кабинетов (отделений) медицинской профилактики, центров здоровья с участием специалистов других ведомств. Первичную специализированную помощь оказывают врачи-специалисты первичного звена. Участковая служба и врачи-специалисты широко используют возможности менее затратных стационар замещающих видов помощи: дневной стационар при амбулаторно-поликлиническом учреждении, стационар «на дому», стационар «одного дня».

Второй уровень – обеспечивает оказание первичной специализированной медицинской помощи по наиболее востребованным специализированным профилям (при необходимости – неотложной помощью), специалистами межтерриториальных консультативно-диагностических центров, развёрнутых на базе амбулаторных учреждений городов Белгород, Старый Оскол, Алексеевка, Валуйки и ряд других. В этих центрах широко применяются стационар замещающие формы по специализированным профилям, широкий спектр диагностических процедур и специальные рентгенологические исследования, включая компьютерную томографию.

Третий уровень – это консультативно-диагностическая первичная специализированная медицинская помощь, которая организована в областных консультативных поликлиниках (центрах), где проводятся консультации и диагностические исследования, в том числе с использованием высоких технологий. Кроме того, консультативно-диагностическую первичную специализированную помощь оказывают областные диспансеры.

Слабым звеном в области является 1-й уровень ПМСП из-за недостаточной оснащённости амбулаторных учреждений, низкой укомплектованности квалифицированными специалистами и недостаточной их мотивацией в эффективной работе. С целью повышения доступности, качества ПМСП и её социально-экономической эффективности, разработанная нами трёхуровневая система организации ПМСП и трёхэтапная организация её первого уровня, утверждена правительством области и включена в программу модернизации здравоохранения до 2015 года, и в подпрограмму 2 «Развитие ПМСП» (далее Подпрограмма), долгосрочной целевой программы «Развитие здравоохранения Белгородской области на 2013-2020 годы» и государственной программы «Развитие здравоохранения Белгородской области на 2014-2020 годы» (рис. 1).

Рис. 1. Трехэтапная организация первого уровня первой медико-санитарной помощи
Источник: розработано автором

В настоящее время в пилотных районах идёт её реализация. Приоритетным направлением Подпрограммы является её профилактическая направленность, повышение значимости ведущей роли в этом участкового врача (ВОП), которые должны вести к значительному улучшению не только структурной эффективности муниципального здравоохранения, повышению качества, доступности и экономичности медицинской помощи, эффективному использованию ресурсов, но самое главное – формированию приоритета здоровья в системе ценностей общества, создание у населения мотивации быть здоровым, обеспечение правовых, экономических, организационных инфраструктурных условий для ведения здорового образа жизни и укреплению здоровья прикреплённого населения.

В этой связи первым в оказании ПМСП является профилактический этап. На этом этапе из профилактических мероприятий приоритетными направлениями являются: активное проведение профилактики и формирование у населения здорового образа жизни; проведение иммунопрофилактики; консультации по проблемам здоровья; школы здоровья; проведение скрининговых исследований по выявлению факторов риска; выявление заболеваний на ранних стадиях развития; диспансерное наблюдение здоровых, беременных, детей, лиц декретированных групп; лиц из групп риска, наблюдение хронических больных и профилактика у них обострений (осложнений) хронических заболеваний, проведение рациональной маршрутизации больных (рис. 2).

Эти мероприятия выполняются на всех этапах первичного звена здравоохранения (ФАП, врачебная амбулатория, участковая и районная больницы, центр общей врачебной практики, кабинет ВОП, отделение (кабинет) медицинской профилактики поликлиники, участвуют и постоянные медицинские и мобильные бригады), врачами, фельдшерами, акушерками, патронажными медицинскими сёстрами и др. средними медицинскими этого звена. Учитывая, что эта работа межведомственная, в её проведении участвуют: работодатели, центры профилактики и здоровья, СМИ, специалисты народного образования, культуры, церковнослужители, общественные организации и др.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014
ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Рис. 2. Схема первого этапа «Профилактический»

Источник: розработано автором

По мнению автора, идеологией пропаганды здорового образа жизни среди жителей должно стать развитие участковыми врачами, ВОП и их медицинскими сёстрами положительной мотивации на здоровый образ жизни, привитие навыков сохранения и укрепления своего здоровья, обучение самоконтролю за своим состоянием. Для широкомасштабного проведения профилактики проводится доукомплектование отделений (кабинетов) профилактики в медицинских организациях квалифицированными специалистами и оснащение их в соответствии со стандартами. Разрабатываются и внедряются стандарты на все профилактические мероприятия, и производится их оплата за счёт средств обязательного медицинского страхования. Мотивация медицинских работников производится по качественным показателям эффективности профилактических мероприятий, главным критерием которых – улучшение здоровья прикреплённого населения. С целью повышения социально-экономической эффективности ПМСП профилактическую работу в области автор предлагает сосредоточить на патологии, вызывающей наибольшие социально-экономические потери. К ним были отнесены сосудистые заболевания (гипертоническая болезнь, атеросклеротическая болезнь сердца, острые нарушения мозгового кровообращения), диабет II типа, онкологические болезни, дегенеративные заболевания позвоночника и крупных суставов. Таким образом, на превом этапе осуществляется профилактическое обслуживание преимущественно здоровых людей, а также лиц с хроническими заболеваниями вне стадии обострения, вследствие этого основой работой участкового врача становится профилактическая, которая должна занимать не менее 60% его рабочего времени.

Второй этап – лечебно-патронажный (парагоспитальный). На этом этапе приоритетными направлениями являются: кратковременный и регулярный патронаж, коррекция факторов риска, лечение заболеваний на ранних стадиях развития, долечивание больных в «стационаре на дому» и дневном стационаре при амбулаторно-поликлиническом учреждении; оказание неотложной и паллиативной помощи на дому и в поликлинике; медицинская помощь впервые заболевшим и лечение больных с обострениями хронических заболеваний в амбулаторных условиях. Эти мероприятия выполняются медицинскими работниками участковой службы на всех этапах, в т.ч. мобильными и постоянно действующими медицинскими бригадами, а в поликлиниках – с привлечением врачей-специалистов (рис. 3).

При приёмных отделениях ЦРБ и городских многопрофильных больниц организуются отделения (центры) диагностики и

кратковременного интенсивного лечения с целью обеспечения следующих приоритетных мероприятий: комплекса диагностических мероприятий; кратковременного интенсивного лечения больных с неотложными состояниями с целью их коррекции; определение обоснованности госпитализации или проведение маршрутизации больных, после успешной коррекции неотложных состояний.

Рис. 3. Схема второго этапа «Лечебно-патронажный»
Источник: розработано автором

На этапы оказания менее затратной, но не менее квалифицированной и интенсивной медицинской помощи (отделение или центр восстановительного лечения и реабилитации, стационар замещающие виды, наблюдение участковой службы, кабинет паллиативного лечения или хоспис) и обеспечение преемственности в оказании медицинской помощи.

Для повышения доступности и качества ПМСП сельскому населению, организуется при поликлинике ЦРБ мобильная медицинская бригада. Приоритетными направлениями работы бригады являются: оказание помощи участковой службе в сельской местности в предоставлении ПМСП населению, проведение осмотров и диспансеризации сельского населения в отдалённых сёлах и хуторах. В целях повышения доступности и качества ПМСП городскому населению создаются в помощь участковой службе постоянно действующие медицинские бригады. Задачи этих бригад: оказание неотложной помощи больным на дому, в том числе в выходные и праздничные дни, а при необходимости – ПМСП в «стационаре на дому».

В городских поликлиниках и ЦРБ организуется оказание паллиативной медицинской помощи неизлечимо больных. Эта помощь также оказывается на дому с участием мобильных бригад выездной патронажной службы паллиативной медицинской помощи хосписов.

Организована предварительная запись (по телефону, интернету, а в поликлинике – с помощью «Инфомата») и система планирования встречи пациента с врачом. Всё это уменьшает уровень госпитализации и стоимость ПМСП, повышает её качество и доступность.

Третий этап – восстановительного лечения и реабилитации. Данный вид помощи оказывается на базе существующих в поликлиниках физиотерапевтических кабинетов, отделений (в крупных городских поликлиниках – центров) восстановительного лечения и реабилитации. Эти подразделения доукомплектуются необходимыми квалифицированными специалистами (физиотерапевт, врач (инструктор) ЛФК, психолог, социальный работник), оснащаются эффективным оборудованием и в необходимом количестве средствами лекарственной и немедикаментозной терапии (рис. 4).

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014
ISSN 2221-8440

Рис. 3. Схема третьего этапа «Восстановительного лечения и реабилитации»
Источник: разработано автором

Это позволяет увеличить доступность и качество восстановительной и реабилитационной помощи населению (в первую очередь – сельскому), в том числе с использованием комплексного применения природных лечебных факторов (минеральная вода, соляная комната, воздух хвойного леса, бальнеологическое и грязелечение), лекарственной и немедикаментозной терапии (физиотерапия, ЛФК, массаж, мануальная, иглорефлексотерапия и др.). Реабилитация проводиться комплексная: функциональная, трудовая, социальная и психологическая. По степени улучшения функций организма пациента производится оценка работы службы.

С целью определения потребности в количестве мобильных и постоянно действующих медицинских бригад и их оснащении; состава и оснащённости отделений (центров) диагностики и кратковременного интенсивного лечения; объёма дооснащения и доукомплектования физиотерапевтических кабинетов, отработки схем маршрутизации больных по предложению автора в подпрограмму включена и реализуется апробация данной модели оказания ПМСП помощи на базе Алексеевского, Красненского и Красногвардейского районов с последующим тиражированием в области. Разработанные, с участием автора, Примерные критерии (индикаторы) качества медицинской помощи утверждены приказом начальником департамента здравоохранения от 19.01.2007г. №36. Для амбулаторно-поликлинической службы было утверждено 14 критериев, в том числе 5, характеризующих конечные результаты труда врача первичного звена. Это: уровень первичного выхода на инвалидность лиц трудоспособного возраста (11-30 человек); число лиц, умерших на дому от сердечно-сосудистых заболеваний в возрасте до 60 лет и не наблюдавшихся в последний год жизни (от 0 до 1 и более); смертность детей на дому, в том числе до 1 года жизни (от 0 до 1 и более); материнская смертность (от 0 до 1 и более); перинатальная смертность (от 0 до 1 и более). Главные врачи ЦРБ утвердили адаптированные критерии для своих медицинские организации района и их структурных подразделений. Коэффициент качества рассчитывается как отношение фактического числа баллов к их максимальному значению. К примеру, на участке ВОП прикреплено население 1 615 человек, уровень госпитализации – 114,0 на 1000 населения – 100 баллов, охват диспансерным наблюдением от подлежащих – 100% – 100 баллов, число обучающихся в школах здоровья – 5 – 0 баллов, охват профилактическими прививками – 99% – 100 балов, удельный вес беременных, взятых под наблюдение врача до 12 недель – 81% – 80 баллов, материнская смертность – нет – 0 балов, выявлено больных с социально-значимыми заболеваниями в запущенных стадиях – нет – 20 баллов, жалобы – 0 – 20 баллов, несоблюдение этапов оказания медицинской помощи – 0 – 4 балла. Итого 424 баллов, что соответствует коэффициенту качества 0,6. Доплата врачу и средним медицинским работникам участка начислялась в течение квартала с учётом коэффициента качества 0,6 и рассчитывалась к базовой ставке с учётом коэффициентов специфики и в зависимости от полученного дохода. Эта методика начала применяется с 2013 году с последующим её совершенство-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ванием по ходу реализации подпрограммы. Для организации развития ПМСП, мониторинга реализации подпрограммы и внедрения перспективной трёхэтапной организации 1-го уровня создан в медицинском информационно-аналитическом центре и функционирует под руководством автора, отдел развития ПМСП. По итогам мониторинга производится расчёт показателей, анализ результатов реализации и вносятся соответствующие предложения по корректировке подпрограммы. Так же автором разработаны и внедрены учётно-отчётные формы, методические рекомендации по их заполнению. Обработка данных производится с использованием программы, разработанной с участием автора. Анализ полученных данных реализации перспективных форм организации ПМСП, её финансирования и оплаты труда медработников первичного звена, показал положительные результаты, о чём автор поделится в следующей статье.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, предложенная автором перспективная трёхуровневая система оказания первичной медико-санитарной помощи и трёхэтапная организация её первого уровня, в сочетании с одной из предложенных новых моделей её финансирования, учета и оплаты труда медицинских работников (на основе их оценки коллективного и личного вклада), которые ориентированы на профилактику заболеваний, улучшение не только качества, доступности и экономичности медицинской помощи, укрепление здоровья населения, эффективное использованию ресурсов, повышение структурной эффективности муниципального здравоохранения, но самое главное – изменение ориентации населения на здоровый образ жизни.

Литература

1. Федеральным законом РФ от 21 ноября 2011 года N 323-ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации». // Собрание законодательства РФ, 28.11.2011. - № 48. – 6724 с.
2. Указ Президента РФ от 07.05.2012 г. №598 «О совершенствовании государственной политики в сфере здравоохранения» // Собрание законодательства РФ. 07.05.2012. - № 19. – 2335 с.
3. Приказ Минздравсоцразвития, РФ от 15.05.2012 г. № 543 н «Об утверждении Положения об организации оказания первичной медико-санитарной помощи взрослому населению» // garant.ru ИПО Прайм 543Н.
4. Документационный центр ВОЗ. Первичная медико-санитарная помощь сегодня, актуальнее, чем когда-либо. Доклад о состоянии здравоохранения в мире: Женева, 2008. – С. 1-125.
5. Егорышева И.В. Медицинские общества в России в конце XVIII – первой половине XIX века // Здравоохранение Рос. Федерации. 2008. №5. – С. 49-51.
6. Жирнова Г.М. Реформирование амбулаторно-поликлинической службы в новых экономических условиях (на примере промышленного города Чувашской Республики): Автореф. дис. … канд. мед. наук. Казан. гос. мед. ун-т. Казань, 2004. 21 с.
7. Иванов М.В. Научное обоснование совершенствования первичной медико-санитарной помощи на региональном уровне: Автореф. дис. … д-ра мед. наук. М., 2011. 48 с.
8. Модель реформирования первичной медицинской помощи / Калининская А.А., Сон И.М., Гусева С.Л., Стукалов А.Ф. // Здравоохранение Российской Федерации. 2008. № 5. С. 6-10.
9. Комаров Ю.М. Первичная медико-санитарная помощь: какой она должна быть? // Здравоохранение. 2008. № 5. – С. 19-28.
10. Коротков Ю.А. Научные основы реформирования первичного звена здравоохранения на принципах общей врачебной/семейной практики: Автореф. дис. … д-ра мед. наук. М., 1999. – 43 с.
11. Пинкус Т.М. Повышение структурной эффективности системы здравоохранения области // Проблемы экономики и управления. Белгород, 2009. – № 4. – С. 181-183.

References

1. Federal Law of November 21, 2011 N 323-FZ "On the basis of health protection in the Russian Federation." // "Collection of Laws of the Russian Federation", 28.11.2011. N 48. 6724 a.
2. Presidential Decree of 07.05.2012, № 598 "On improvement of public health policy." // "Collection of Laws of the Russian Federation." 07.05.2012. Number 19. With 2335.
3. Order of the Health Ministry, the Russian Federation of 15.05.2012 № 543 n "On Approval of the Regulation on the organization of primary health care to the adult population." // Garant.ru IPO Prime 543N.
4. WHO Documentation Centre. Primary health care now, more than ever. Report on World Health 2008. Geneva 2008. Pp. 1-125.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

5. Egorisheva I. Medical societies in Russia at the end of XVIII - early XIX / Healthcare / Ros. Federation. 2008. № 5. Pp. 49-51.

6. Zhirnova G. Reform of outpatient services in the new economic conditions (for example, an industrial city of the Chuvash Republic): Author. dis. ... Cand. honey. Sciences. Kasane. Reg. honey. Univ. Kazan, 2004. 21.

7. Ivanov M. Scientific substantiation of improving primary health care at the regional level: Author. dis. ... Dr. med. Sciences. M., 2011. 48.

8. Reform model of primary care / A. Kalinin, Son I., Gusev S., A. Stukalov / / Health of the Russian Federation. 2008. № 5. Pp. 6-10.

9. Komarov Y. Primary health care: what it should be? // Health Care. 2008. № 5. Pp. 19-28.

10. Korotkov Y. Scientific bases of primary health care reform on the principles of general medical / family practice: Author. dis. ... Dr. med. Sciences. M., 1999. 43.

11. Pincus T. Improving the structural efficiency of the health system region / / Problems of Economics and Management. Belgrade, 2009. № 4. Pp. 181-183.

Степчук М. А.

Організація трирівневої системи надання первичної медико-санітарної допомоги

У зв'язку з триваючими проблемами в роботі первинної ланки охорони здоров'я необхідність створення ефективної системи організації первинної медико-санітарної допомоги набула останнім часом ще більшої актуальності. Запропонована оптимальна трирівнева система надання первинної медико-санітарної допомоги та трьохетапну організація її першого рівня, з пріоритетом профілактики, яка в поєднанні з новими формами фінансування та оплати праці лікарів первинної ланки дозволила в пілотних районах домогтися позитивних результатів. У зв'язку з цим її можна застосовувати не тільки в області, а й в інших регіонах. Зроблено висновок про те, що в умовах дефіциту фінансування використання ефективних форм організації та фінансування первинної медико-санітарної допомоги, дозволяє мотивувати первинну ланку в підвищенні якості та доступності ПМСД населенню, збереженні здоров'я прикріпленого населення на первинному етапі, відповідно, зменшення обсягів допомоги на вторинному і третинному етапах, що веде до підвищення її ефективності та охорони здоров'я в цілому.

Ключові слова: первинна допомога; профілактика; патронаж; реабілітація; доступність і якість.

Stepchuk M.

Organization three-tier system of primary health care and a three-stage

Due to the ongoing problems in the primary health care need for an effective system of organization of primary health care has recently become even more relevant. The proposed optimal three-tier system of primary health care and the organization of its three-stage first-level priority of prevention, which, combined with new forms of financing and pay primary care physicians allowed in the pilot areas to achieve positive results. In this regard, it can be used not only in the field but also in other regions. It is concluded that the shortage of financing the use of effective forms of organization and financing of primary health care, lets motivate primary care to improve the quality and accessibility of primary health care to the population, maintaining the health of the population of attachments on the primary stage, respectively, a decrease in aid in the secondary and tertiary stages, which leads to increase its efficiency and health in general.

Keywords: primary care; prevention; patronage; rehabilitation; availability and quality.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rektor of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Статья подана
12.08.2014 г.

УДК 336.71:519.866

ТРИДІД О. М., САМОРОДОВ Б. В., ГОЙХМАН М. І.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З УРАХУВАННЯМ АСИМЕТРІЇ ДАНИХ

У статті проведено аналітичне дослідження ефективності використання різних методичних підходів до ідентифікації проблемних ситуацій банківської діяльності, у вигляді аналізу існуючого математичного апарату, який може використовуватися при побудові та розрахунку значень інтегральних показників з урахуванням асиметрії даних. Обґрунтовано та рекомендовано адекватний методичний підхід, що дозволяє визначати значення інтегрального показника в інтервалі від 0 до 1, що чітко та однозначно вказує на перевагу конкретних аналізованих періодів та унеможливлює накопичення асиметрії при обробленні відповідних статистичних даних.

Ключові слова: банківська діяльність, проблемні ситуації, ідентифікація, оброблення даних, аналіз даних, асиметрія даних, математичне моделювання**.**

Постановка проблеми. З точки зору регулятора банківської діяльності неодмінно слід проводити постійну діагностику діяльності банківського сектору, відслідковуючи динаміку зміни як інтегральних критеріїв його діяльності, так і складових показників, та в результаті виявлення проблемної ситуації, або навіть за наявності тільки сигналів щодо їх можливої появи, негайно сповіщати відповідні структурні одиниці банківського сектору про можливість погіршення у відповідному напрямі. Безумовним фактом при проведенні діагностики проблемних ситуацій банківської системи є застосування сучасного інструментарію, який базується на використанні дієвого математичного апарату та інформаційних технологій, що дозволяє із високою достовірністю ідентифікувати симптоми, що вказують або можуть вказувати на певні негативні тенденції у зміні тих чи інших показників (індикаторів) діяльності системи.

З метою отримання якісних результатів під час проведення такої діагностики слід визначитись із підходами, застосовуючи які можна коректно оперувати даними при здійсненні оцінювання та аналізу числових значень показників (індикаторів). Тому нижче пропонуємо дослідити кілька підходів до опрацювання даних при побудові інтегральних показників (або їх ще називають синтезуючими функціями [1] або оцінювальними функціями [2]).

Необхідність такого дослідження зумовлена тим, що слід вирішити актуальне завдання вибору обґрунтованого найадекватнішого математичного апарату, який доцільно використовувати при проведенні діагностики проблемних ситуацій банківської діяльності та за допомогою якого ідентифікація цих проблемних ситуацій буде коректною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес діагностики проблемних ситуацій має проводитися за всіма напрямами діяльності банківського сектору, групи банків або окремого банку. Однак, ця діагностика на початку має сфокусуватися на якому-небудь одному чи декількох напрямах. З цією метою мають бути сформовані відповідні інтегральні критерії, які характеризують ці окремі напрями, або комплексний критерій, який поєднує у собі множину визначених окремих критеріїв [3].

Якщо казати про симптоми, то вони класифікуються як позитивні, так і негативні, й можуть бути виявлені завдяки вчасного проведення діагностики показників (індикаторів), які характеризують діяльність як окремо взятого банку, так і банківського сектору та банківської системи в цілому [4]. Особливістю такої діагностики є те, що обов’язково мають бути проаналізовані тенденції зміни цих показників (індикаторів). Такий підхід до ґрунтовного оцінювання та аналізу результатів, якими характеризується діяльність банківської

ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

системи в часі та на конкретний звітний період, або період, що діагностується, дозволяє заздалегідь ідентифікувати проблемні ситуації, які характеризуються нестабільною зміною показників (індикаторів) та/або негативною динамікою їхньої зміни.

Симптомом настання проблемної ситуації також може бути або невідповідність показників нормативним значенням або закономірним співвідношенням, або тимчасовим параметрам, які встановлюються регулятором на певний період. Якщо, наприклад, встановленим або регламентованим є зміна конкретного показника (індикатора) або групи таких показників в якомусь інтервалі числових значень, а діагностика виявляє протилежне, то, відповідно, цей факт також може вказувати на зростання небезпеки виникнення проблемних ситуацій.

В цілому, науковці, в тому числі й економісти, використовують різні підходи до проведення діагностики досліджуваних ними систем та різний математичний апарат для моделювання відповідних напрямків діяльності цих систем та ідентифікації проблемних ситуацій, що можуть виникати в ході їхнього розвитку. Найпоширенішими інструментаріями є концепції стрес-тестування. Методиками стрес-тестування користуються у своїх дослідженнях, наприклад, автори Житний П. Є. [5], Пашковська І. В. [6], Самойлов Є. В. [7]. Методики сценарного підходу знаходять відображення у роботах як вітчизняних (Степ [8]), так і зарубіжних науковців (Godet M. [9, 10], Van Notten Ph. [11], Wack P. [12]). Також, в науці та практиці використовується підхід, що полягає у використанні інтервальних обчислень для визначення значень показників діяльності банків [13]. Однак, питання використання тих чи інших математичних підходів, коректності та адекватності результатів, що отримані за допомогою розрахунків з наукової точки зору досліджуються неактивно. Нами вже проводилося дослідження в цьому напрямку. Так, наприклад, у роботі [14] було проведене дослідження щодо виявлення особливості математичної обробки даних при використанні експертних підходів для визначення рейтингів банків. При тому, слід зауважити, що рейтингові технології в цілому є ефективним інструментарієм, що дозволяє розрахувати інтегральний показник банківської діяльності.

Метою статті є аналітичне дослідження ефективності використання різних методичних підходів до ідентифікації проблемних ситуацій банківської діяльності, у вигляді аналізу існуючого математичного апарату, який може використовуватися при побудові та розрахунку значень інтегральних показників з урахуванням асиметрії даних, що характеризують розвиток будь-якої системи, у тому числі й банківської.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що у зв'язку із тим, що показники (індикатори) банківської діяльності, за якими проводиться діагностика можливих проблемних ситуацій, мають різну природу (різні розмірності та різні числові значення), при аналізі слід використовувати їхні нормалізовані (безрозмірні) значення [2, 14].

Підходів до нормалізації значень показників порівняння існує декілька [1, 2, 14].

Підхід №1 полягає у визначенні нормалізованих значень показників (індикаторів), використовуючи середнє значення конкретного показника у загальній сукупності його значень на основі співвідношення

$$\Pi_i^{(t)} = \frac{\Pi_i^{(t)}}{\overline{\Pi}_i^{(t)}},\ i = \overline{1,n};\ t = \overline{1,T}, \quad (1)$$

де $\Pi_i^{(t)}$ – нормалізовані значення показників (індикаторів); $\Pi_i^{(t)}$ – фактичні значення показників (індикаторів); $\overline{\Pi}_i^{(t)} = \frac{1}{T}\sum_{t=1}^{T}\Pi_i^{(t)}$ – середні значення показників (індикаторів) по всіх аналізованих часових періодах; $i = \overline{1,n}$ – номер показника (індикатора); n – кількість показників (індикаторів); $t = \overline{1,T}$ – номер часового періоду, що аналізується; T – кількість часових періодів аналізу.

Підхід №2 використовує визначення середньоквадратичного відхилення фактичних значень показників (індикаторів) на основі таких співвідношень

$$\Pi_i^{(t)} = \frac{\Pi_i^{(t)} - \overline{\Pi}_i^{(t)}}{\sigma_i}; \qquad (2)$$

$$\overline{\Pi}_i^{(t)} = \frac{1}{T}\sum_{t=1}^{T}\Pi_i^{(t)}; \qquad (3)$$

$$\sigma_i = \sqrt{\frac{1}{T}\sum_{t=1}^{T}\left(\Pi_i^{(t)} - \overline{\Pi}_i^{(t)}\right)^2}, \qquad (4)$$

де σ_i – середнє квадратичне відхилення і-того індикатора (показника).

Інші позначення у співвідношеннях (2)–(4) аналогічні із співвідношенням (1).

Підхід №3 полягає у визначенні нормалізованих значень на основі підходу «кращий-гірший».

Якщо показник (індикатор) є стимулятором, тобто позитивно впливає на результуючий інтегральний показник (чим його значення вище, тим краще), використовується наступне правило:

$$\Pi_i^{(t)} = \frac{\Pi_i^{(t)} - \Pi_i^{min}}{\Pi_i^{max} - \Pi_i^{min}}. \qquad (5)$$

Якщо показник (індикатор) є дестимулятором, тобто негативно впливає на результуючий інтегральний показник (чим його значення нижче, тим краще), використовується правило:

$$\Pi_i^{(t)} = \frac{\Pi_i^{max} - \Pi_i^{(t)}}{\Pi_i^{max} - \Pi_i^{min}}. \qquad (6)$$

У співвідношеннях (5) і (6) Π_i^{min} – мінімальне значення показника (індикатора) по всіх аналізованих часових періодах ($\Pi_i^{min} = \min_t\left\{\Pi_i^{(t)}\right\}$), а Π_i^{max} – максимальне значення показника (індикатора) по всіх аналізованих часових періодах ($\Pi_i^{max} = \max_t\left\{\Pi_i^{(t)}\right\}$).

Підхід №4 запропонований нами у роботі [14] та його сутність полягає у визначенні норми вектору-стовпця при визначені нормалізованих значень показників. Для цього використовуються співвідношення

$$\Pi_i = \sqrt{\sum_{t=1}^{T}\left(\Pi_i^{(t)}\right)^2}; \qquad (7)$$

$$\Pi_i^{(t)} = \frac{\Pi_i^{(t)}}{\Pi_i}, \qquad (8)$$

де Π_i – норма вектора-стовпця значень і-того показника (індикатора) за всіма аналізованими часовими періодами.

Щодо побудови інтегрального показника (синтезуючої функції), то також дослідимо кілька підходів.

Так, класичними підходом № I є адитивна згортка показників (індикаторів) у вигляді

$$I^{(t)} = \sum_{i=1}^{n}\Pi_i^{(t)}. \qquad (9)$$

В даному випадку інтегральний показник розраховується як сума нормалізованих значень усіх показників (індикаторів), які приймають участь в аналізі.

Підходом № II для побудови інтегрального показника є мультиплікативна згортка показників (індикаторів) у вигляді

$$I^{(t)} = \prod_{i=1}^{n}\Pi_i^{(t)}. \qquad (10)$$

В даному випадку інтегральний показник розраховується як добуток нормалізованих значень усіх показників (індикаторів), які приймають участь в аналізі. Науковці зазначають, що мультиплікативна згортка використовується тоді, коли показники (індикатори) аналізу характеризують відносні величини. Зазначається, що їх кількість обирається не більше семи, а також що така згортка є чутливою до низьких значень показників: близьке до нуля значення одного з них фактично може нівелювати вплив інших показників [1].

Підхід № III використовує класичну методику у вигляді визначення евклідових відстаней між фактичними значеннями показників (індикаторів) та їхніми еталонними значеннями [15]:

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3 (15) / 2014
ISSN 2221-8440

$$D^{(t)} = \sqrt{\sum_{i=1}^{n}\left(\Pi_i^{(t)} - \Pi_i^{'}\right)^2}, \qquad (11)$$

де $\Pi_i^{'} = \underset{t=1,T}{max}(\underset{t=1,T}{min})\left\{\Pi_i^{(t)}\right\}$ – еталонні значення і-того показника (індикатора) для усіх аналізованих періодів, тобто максимальне або мінімальне нормалізованого значення і-того індикатора (показника) в залежності від напряму впливу на результативну ознаку [15].

На наступному етапі є доцільним перевірити адекватність запропонованих методичних підходів, що можуть бути використані при проведенні діагностики проблемних ситуацій банківської системи. Проведемо дослідження на умовних даних з метою ілюстрації та розкриття їх змісту.

Умовні дані щодо значень показників (індикаторів) представимо у табл. 1. Для конкретності проведення розрахунків оберемо 4 часових періоди аналізу, умовно позначених I, II, III та IV, а також п’ять умовних показників, що мають різну природу та відрізняються порядком числових значень. А далі застосуємо до множини цих показників кожний із підходів щодо побудови інтегрального показника із використанням різних підходів до визначення нормалізованих значень.

Таблиця 1

Умовні значення показників (індикаторів) – варіант 1

№ періоду	Значення показника, ум. од.			
	1	2	3	4
I	1000	30	1	0,05
II	900	25	2	0,04
III	800	20	3	0,03
IV	700	15	4	0,02

Джерело: умовні дані

У табл. 1 показники 1, 2 та 4 є «стабілізаторами», тобто позитивно впливають на результуючий інтегральний показник – чим більше значення показника, тим краще. А показник 3 є «дестабілізатором», тобто, відповідно, негативно впливає на результуючий інтегральний показник.

Дослідження проводитиме за наступною схемою (табл. 2).

Таблиця 2

Схема проведення розрахунків

№ з/п	Позначення підходу	Співвідношення для побудови інтегрального показника	Співвідношення для визначення нормалізованих значень показників (індикаторів)
1	Підхід № I.1	(9)	(1)
2	Підхід № I.2		(2)–(4)
3	Підхід № I.3		(5), (6)
4	Підхід № I.4		(7), (8)
5	Підхід № II.1	(10)	(1)
6	Підхід № II.2		(2)–(4)
7	Підхід № II.3		(5), (6)
8	Підхід № II.4		(7), (8)
9	Підхід № III.1	(11)	(1)
10	Підхід № III.2		(2)–(4)
11	Підхід № III.3		(5), (6)
12	Підхід № III.4		(7), (8)

Джерело: розроблено авторами

Нижче представлені результати нормування за підходом № 1 (табл. 3).

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Таблиця 3

Результати нормування умовних показників (індикаторів) за підходом № 1

Позначення підходу	Значення показника, ум. од.			
	1	2	3	4
Підхід № І.1	1,176471	1,333333	0,4	1,428571
	1,058824	1,111111	0,8	1,142857
	0,941176	0,888889	1,2	0,857143
	0,823529	0,666667	1,6	0,571429

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношення (1)

Проаналізувавши отримані результати щодо показника №3 слід зауважити, що у зв'язку із тим, що характер показника дестабілізуючий, маємо некоректні значення у табл. по нормованим значенням цього показника. Очевидно, що найгіршим значенням має бути те, що представлене у 4-тому періоді (звичайне значення 4, а нормалізоване – 1,6). Проте у табл. 3 при використанні підходу №1 до нормалізації показників та нехтуванні факту врахування дестабілізуючих показників ми отримали найкраще значення для цього періоду, та при побудові інтегрального показника значення 1,6 значно додасть йому балів, проте як повинно зменшувати його. З цією метою слід використовувати наступне співвідношення для врахування характеру впливу показника (індикатора), що є дестабілізуючим

$$\Pi_i^{(t)} = \left(\frac{\Pi_i^{(t)}}{\overline{\Pi}_i^{(t)}} \right)^{-1}. \qquad (12)$$

Сутність співвідношення (12) полягає в тому, що необхідно розраховувати обернене нормалізоване значення у випадку, якщо показник (індикатор) є дестимулятором. Відкориговані результати наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Відкориговані результати нормування умовних показників (індикаторів) за підходом № 1

Позначення підходу	Значення нормалізованого показника, ум. од.			
	1	2	3	4
Підхід № 1	1,176471	1,333333	2,5	1,428571
	1,058824	1,111111	1,25	1,142857
	0,941176	0,888889	0,833333	0,857143
	0,823529	0,666667	0,625	0,571429

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношень (1) та (12)

В даному випадку (табл. 4) маємо адекватні результати розрахунків під час визначення нормалізованих значень умовних показників (індикаторів). Як бачимо з початкових даних (табл. 1) найкращим періодом є період № І , такий самий результат очевидний з даних табл. 4. Щодо значень інтегральних показників за підходом № 1, то вони наведені у табл. 5.

Таблиця 5

Значення інтегральних показників для варіанту 1 умовних даних

Позначення підходу	Значення інтегрального показника, ум. од.	Місце в рейтингу
Підхід № І.1	6,438375	1
	4,562792	2
	3,520542	3
	2,686625	4

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношення (9)

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Щодо підходів № 2–4, то дані результатів наведені у табл. 6. Слід зазначити, що для розрахунку нормалізованого значення дестабілізуючого показника № 3 для підходу №2 використано співвідношення

$$\Pi_i^{(t)} = (-1) \cdot \frac{\Pi_i^{(t)} - \overline{\Pi}_i^{(t)}}{\sigma_i}, \qquad (13)$$

а для підходу №4 використано співвідношення

$$\Pi_i^{(t)} = 1 - \frac{\Pi_i^{(t)}}{\Pi_i}, \qquad (14)$$

де Π_i розраховується по формулі (7).

Таблиця 6

Результати нормування умовних показників (індикаторів) за підходами № 2–4

Позначення підходу	Значення нормалізованого показника, ум. од.			
	1	2	3	4
Підхід № 2	1,341641	1,341641	1,341641	1,341641
	0,447214	0,447214	0,447214	0,447214
	-0,44721	-0,44721	-0,44721	-0,44721
	-1,34164	-1,34164	-1,34164	-1,34164
Підхід № 3	1	1	1	1
	0,666667	0,666667	0,666667	0,666667
	0,333333	0,333333	0,333333	0,333333
	0	0	0	0
Підхід № 4	0,583212	0,646997	0,817426	0,680414
	0,524891	0,539164	0,634852	0,544331
	0,466569	0,431331	0,452277	0,408248
	0,408248	0,323498	0,269703	0,272166

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношень (2)–(8) та (13), (14)

Бачимо, як і в попередньому випадку адекватні результати нормування значень умовних показників. Період №I є найкращим у всіх випадках.

Нижчі у табл. 7 наведемо значення інтегральних показників, розрахованих за підходами № I.2–I.4.

Таблиця 7

Значення інтегральних показників для варіанту 1 умовних даних

Позначення підходу	Значення інтегрального показника, ум. од.	Місце в рейтингу
Підхід № I.2	5,366563	1
	1,788854	2
	-1,78885	3
	-5,36656	4
Підхід № I.3	4	1
	2,666667	2
	1,333333	3
	0	4
Підхід № I.4	2,728048	1
	2,243237	2
	1,758426	3
	1,273615	4

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношення (9)

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Іншими словами, робимо висновок про те, що використання адитивного критерію вигляду (9) при побудові інтегрального показника є адекватним та може бути використано для аналізу. Перейдемо до аналізу використання мультиплікативного критерію вигляду (10) при побудові інтегрального показника. Зведені дані щодо значень інтегрального показника за підходами №II.1–II.4 наведені у табл. 8, з якої видно, що у випадку підходу №II.2 мають місце некоректні результати для умовних часових періодів №2–4, що свідчить про неможливість використання даного підходу до побудови інтегрального показника.

Таблиця 8

Значення інтегральних показників для варіанту 1 умовних даних

Позначення підходу	Значення інтегрального показника, ум. од.	Місце в рейтингу
Підхід № II.1	5,602241	1
	1,680672	2
	0,597572	3
	0,196078	4
Підхід № II.2	3,24	1
	0,04	2
	0,04	2
	3,24	1
Підхід № II.3	1	1
	0,197531	2
	0,012346	3
	0	4
Підхід № II.4	0,20987	1
	0,097797	2
	0,037158	3
	0,009694	4

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношення (10)

Очевидним є те, що числові значення інтегрального показника не дають змоги зробити однозначний висновок про його рівень. Маємо однакові значення для 1-го і 4-го умовних періодів, а також для 2 і третього, хоча фактично вони мають відрізнятися та бути упорядковані від більшого значення до меншого, як то видно із результатів, отриманих при використанні підходів № II.1, II.3 і II.4.

Перейдемо до аналізу використання мультиплікативного критерію вигляду (11) при побудові інтегрального показника. Зведені дані щодо значень інтегрального показника за підходами №III.1–III.4 наведені у табл. 9.

Таблиця 9

Значення інтегральних показників для варіанту 1 умовних даних

Позначення підходу	Значення інтегрального показника, ум. од.	Місце в рейтингу
Підхід № III.1	0	1
	0,552138	2
	1,104276	3
	1,656414	4
Підхід № III.2	0	1
	1,788854	2
	3,577709	3
	5,366563	4
Підхід № III.3	0	1
	0,666667	2
	1,333333	3
	2	4
Підхід № III.4	0	1
	0,258614	2
	0,517228	3
	0,775842	4

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношення (11)

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Зазначимо, що чим менше значення інтегрального показника, тим кращий умовний стан об'єкту дослідження для умовного досліджуваного періоду. З табл. 3.9 видно, що в даному випадку для усіх часових періодів маємо однакові якісні показники рейтингів умовних періодів, що свідчить про адекватність підходу розрахунку евклідових відстаней при побудові інтегрального показника стану об'єкту.

В результаті проведено дослідження вдається зробити висновок, що поєднання підходу до визначення нормалізованих значень показників (3.2)–(3.4) та мультиплікативного критерію (10) дає некоректні результати розрахунків (табл. 8). Проаналізувавши дані цієї ж таблиці (табл. 8), слід зазначити, що має місце дуже великий розрив між значеннями інтегрального показника для першого місця в рейтингу (для умовного періоду №I) та рештою значень.

На рис. 1 представлені графіки зміни значень інтегральних показників за досліджувальними підходами №I, II і III в залежності від різних підходів до визначення нормалізованих значень показників аналізу.

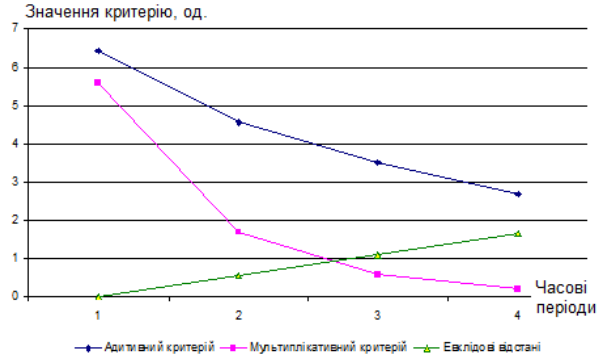

а) для підходу №1 до нормалізації

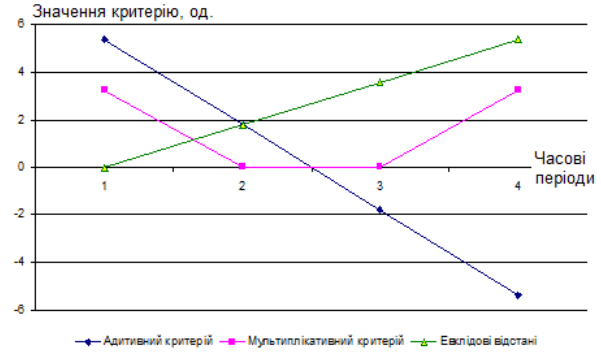

б) для підходу №2 до нормалізації

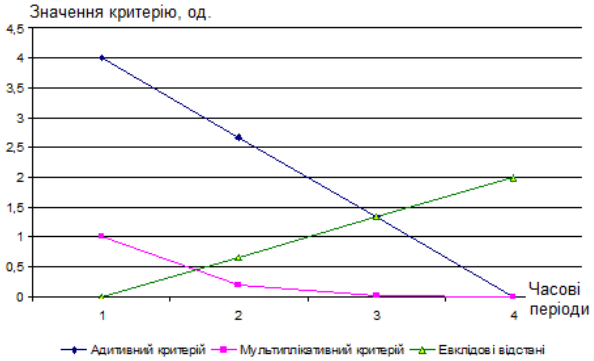

в) для підходу №3 до нормалізації

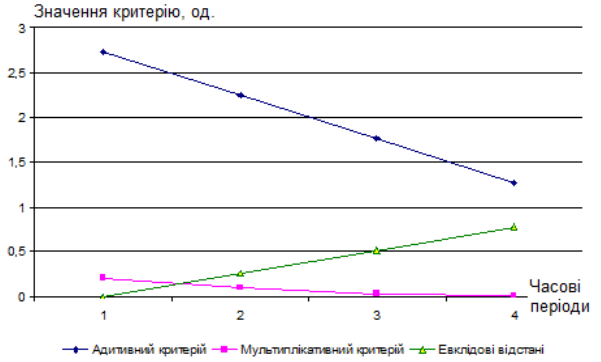

г) для підходу №4 до нормалізації

Рис. 1. Зміна значень інтегральних показників за підходами I.1–III.4
Джерело: побудовано авторами за даними табл. 5, 8, 9

Розглянемо ще одну множину умовних значень показників аналізу (варіант 2) для визначення інтегральних показників за різними підходами, у тому числі й застосовуючи різні підходи до нормалізації значень показників (індикаторів). Цю множину представлено у табл. 10.

Таблиця 10

Умовні значення показників (індикаторів) – варіант 2

№ періоду	Значення показника, ум. од.			
	1	2	3	4
I	1000	30	1	0,05
II	1000	30	1	0,05
III	1000	30	1	0,05
IV	1000	40	1	0,05

Джерело: умовні дані

З табл. 10 видно, що значення усіх показників однакові, крім значення показника №2 у четвертому умовному періоді. Дослідимо працездатність досліджуваних методик щодо обробки даних аналізу.

Зведені дані щодо нормалізованих значень показників (індикаторів) наведені у табл. 11.

Таблиця 11

Результати норм ування умовних показників (індикаторів) за підходами №1–4

Позначення підходу	Значення нормалізованого показника, ум. од.			
	1	2	3	4
Підхід № 1	1	0,923077	1	1
	1	0,923077	1	1
	1	0,923077	1	1
	1	1,230769	1	1
Підхід № 2	–	-0,57735	–	–
	–	-0,57735	–	–
	–	-0,57735	–	–
	–	1,732051	–	–
Підхід № 3	–	0	–	–
	–	0	–	–
	–	0	–	–
	–	1	–	–
Підхід № 4	0,5	0,457496	0,5	0,5
	0,5	0,457496	0,5	0,5
	0,5	0,457496	0,5	0,5
	0,5	0,609994	0,5	0,5

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношень (1)–(8) та (13), (14)

З табл. 11 видно, що нормалізовані дані показників №1, 3 і 4 в цьому випадку для підходів №2 і 3 відсутні. Це результат того, що у підході №2 значення вектору середньоквадратичного відхилення (4) має вигляд

$$\sigma_i = \{0;\ 4{,}33;\ 0;\ 0\}$$

та, відповідно, ці значення знаходяться у знаменнику співвідношення (2) для розрахунку нормалізованих значень показників (індикаторів) й здійснювати ділення на їхні значення неможливо.

Аналогічна ситуація має місце і при використанні підходу №3, коли у знаменнику співвідношень для розрахунку нормалізованих значень показників (5) і (6) використовується різниця ($\Pi_i^{max} - \Pi_i^{min}$), що для нашого прикладу дорівнює

$$\Pi_i^{max} - \Pi_i^{min} = \{0;\ 10;\ 0;\ 0\}.$$

В цьому випадку робимо висновок про те, що зазначені підходи до визначення нормалізованих значень показників (індикаторів) чутливі до вихідних даних, та їх використання не завжди можливо.

Перейдемо до аналізу використання досліджуваних підходів до побудови інтегральних показників вигляду (9)–(11). Зведені дані щодо значень інтегрального показника за підходами №I.1, I.4, II.1, II.4, III.1 та III.4 наведені у табл. 12, 13 та 14 відповідно.

Таблиця 12

Значення інтегральних показників для варіанту 2 умовних даних

Позначення підходу	Значення інтегрального показника, ум. од.	Місце в рейтингу
Підхід № I.1	3,923077	2
	3,923077	2
	3,923077	2
	4,230769	1
Підхід № I.4	1,957496	2
	1,957496	2
	1,957496	2
	2,109994	1

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношення (9)

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Таблиця 13

Значення інтегральних показників для варіанту 2 умовних даних

Позначення підходу	Значення інтегрального показника, ум. од.	Місце в рейтингу
Підхід № II.1	0,923077	2
	0,923077	2
	0,923077	2
	1,230769	1
Підхід № II.4	0,057187	2
	0,057187	2
	0,057187	2
	0,076249	1

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношення (10)

Таблиця 14

Значення інтегральних показників для варіанту 2 умовних даних

Позначення підходу	Значення інтегрального показника, ум. од.	Місце в рейтингу
Підхід № III.1	0,307692	2
	0,307692	2
	0,307692	2
	0	1
Підхід № III.4	0,152499	2
	0,152499	2
	0,152499	2
	0	1

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношення (11)

З представлених табл. 12, 13 та 14 видно коректність отриманих результатів. Місця умовних часових періодів в загальному рейтингу відповідають початковим даним (табл. 10).

На рис. 2 представлені графіки зміни значень інтегральних показників за досліджувальними підходами №I, II і III в залежності від підходів №1 та 4 до визначення нормалізованих значень показників аналізу.

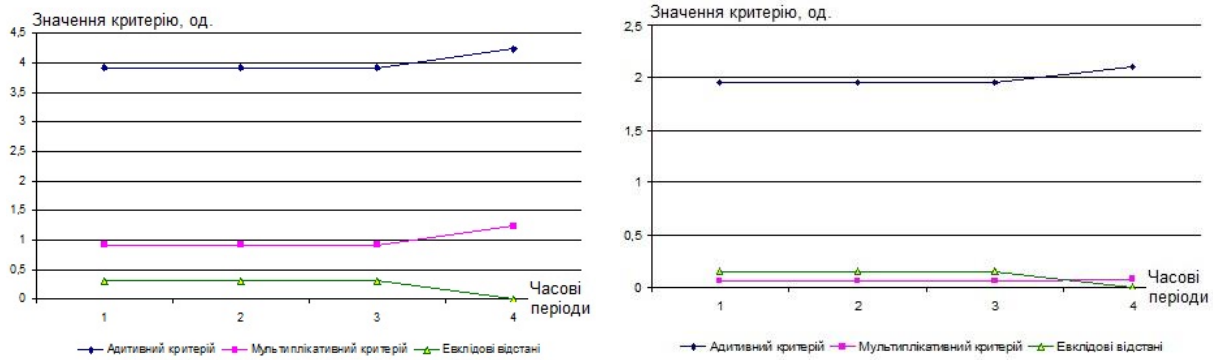

а) для підходу №1 до нормалізації б) для підходу №4 до нормалізації

Рис. 2. Зміна значень інтегральних показників за підходами I.1, I.4, II.1, II.4, III.1 та III.4

Джерело: побудовано авторами за даними табл. 12–14

Проведене аналітичне дослідження математичних підходів до обробки даних, що можуть бути використані під час діагностики проблемних ситуацій банківської системи, дозволяє визначитись із доцільністю та адекватністю підходів I.1, I.4 та III.1 та III.4 (табл. 2).

Тому пропонуємо використовувати саме ці підходи для аналізу варіанту 3 умовних даних, що наведені у табл. 15.

Таблиця 15

Умовні значення показників (індикаторів) – варіант 3

№ періоду	Значення показника, ум. од.			
	1	2	3	4
I	1000	30	1	0,05
II	900	20	2	0,01
III	1100	10	3	0,1
IV	700	25	4	0,15

Джерело: умовні дані

З табл. 15 видно, що значення усіх показників різні та визначитись із кращим умовним періодом не вдається можливим без відповідних розрахунків. Дослідимо працездатність досліджуваних методик щодо обробки даних аналізу.

Зведені дані щодо нормалізованих значень показників (індикаторів) наведені у табл. 16.

Таблиця 16

Результати нормування умовних показників (індикаторів) за підходами №1, 4

Позначення підходу	Значення нормалізованого показника, ум. од.			
	1	2	3	4
Підхід № 1	1,081081	1,411765	2,5	0,645161
	0,972973	0,941176	1,25	0,129032
	1,189189	0,470588	0,833333	1,290323
	0,756757	1,176471	0,625	1,935484
Підхід № 4	0,533761	0,666667	0,817426	0,26688
	0,480384	0,444444	0,634852	0,053376
	0,587137	0,222222	0,452277	0,533761
	0,373632	0,555556	0,269703	0,800641

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношень (1), (7), (8) та (12), (14)

З табл. 16 бачимо повну відповідність характеру нормалізованих значень до початкових значень умовних показників (табл. 15).

Зведені дані щодо значень інтегрального показника за підходами №I.1, I.4, III.1 та III.4 наведені у табл. 17 та 18 відповідно. Аналіз використання досліджуваних підходів до побудови інтегральних показників вигляду (9) та (11) свідчить про наступне. Місця в загальному рейтингу умовних часових періодів зберігаються при використанні усіх підходів як до визначення нормалізованих значень показників (індикаторів), так і до визначення інтегральних показників (адитивної форми та у вигляді евклідових відстаней).

Таблиця 17

Значення інтегральних показників для варіанту 3 умовних даних

Позначення підходу	Значення інтегрального показника, ум. од.	Місце в рейтингу
Підхід № I.1	5,638007	1
	3,293182	4
	3,783433	3
	4,493711	2
Підхід № I.4	2,284733	1
	1,613057	4
	1,795397	3
	1,999532	2

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношення (9)

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Таблиця 18

Значення інтегральних показників для варіанту 3 умовних даних

Позначення підходу	Значення інтегрального показника, ум. од.	Місце в рейтингу
Підхід № III.1	1,294844	1
	1,92132	4
	1,393573	3
	1,297059	2
Підхід № III.4	0,536423	1
	0,807785	4
	0,634105	3
	0,598272	2

Джерело: розраховано авторами на основі співвідношення (11)

На рис. 3 представлені графіки зміни значень інтегральних показників за досліджувальними підходами №I і III в залежності від підходів №1 та 4 до визначення нормалізованих значень показників аналізу.

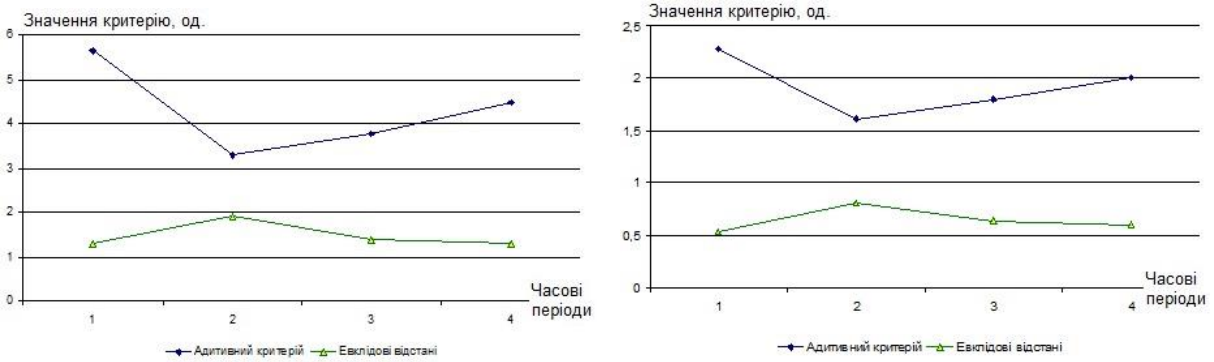

а) для підходу №1 до нормалізації б) для підходу №4 до нормалізації

Рис. 3. Зміна значень інтегральних показників за підходами I.1, I.4, III.1 та III.4 *)

Джерело: побудовано авторами за даними табл. 17, 18

З рис. 3 бачимо, що найадекватнішим підходом аналізу даних є підхід III.4 (рис. 3б – крива «Евклідові відстані»), використання якого дозволяє мінімізувати асиметрію даних, що призводить до більш коректного аналізу звітності при її обробленні із використанням математичного апарату та інформаційних технологій.

Висновки та перспектии подальших досліджень. Таким чином, проведене аналітичне дослідження математичних підходів до обробки даних дозволяє обґрунтувати вибір найадекватнішої методики про ведення діагностики проблемних ситуацій банківської системи. Перевагу ми віддаємо підходу III.4 (табл. 2), який базується на визначенні нормалізованих значень показників (індикаторів) за співвідношенням (7) та (8) через визначення норми вектору значення конкретних показників, а розрахунок інтегрального показника має проводитись на основі співвідношення (11) – визначення евклідових відстаней фактичних значень до еталонних. В цьому випадку, як стало видно з усіх розрахункових прикладів, зміна значень інтегрального показника знаходиться в інтервалі від 0 до 1, що чітко та однозначно вказує на перевагу конкретних аналізованих періодів.

Підходи I.1, I.4 та III.1, дають також адекватні результати, однак однозначність відповіді про перевагу одного періоду над іншим відсутня, тому як не зрозуміле є верхнє абсолютне значення інтегрального показника. Воно змінюється в залежності від обраного підходу та необмежено конкретним значенням зверху. Зазначене призводить до накопичення асиметричної інформації під час проведення діагностики проблемних ситуацій.

Практичною рекомендацією при проведенні діагностики проблемних ситуацій банківської системи є використання підходу № III.4.

Література

1. Григорук П. М. Методи побудови інтегрального показника / П. М. Григорук, І. С. Ткаченко // Бізнес Інформ. – 2012. – №4. – С. 34–38.
2. Самородов Б. В. Управління фінансовим розвитком банку : теорія, методологія, практика: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 / Самородов Борис Вадимович; Унів-т. банк. справи Нац. банку України. – Київ, 2013. – 562 с.
3. Раєвнєва О. В. Моделювання фінансової діагностики стану підприємства / О. В. Раєвнєва, С. О. Степуріна // Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка. – Полтава : ПолтНТУ, 2005. – № 3(6). – С. 74–80.
4. Самородов Б. В. Обґрунтування процесу діагностики проблемних ситуацій банківської системи / Б. В. Самородов // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22-23 травня 2014 р.). – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – С.50-59.
5. Житний П. Є. Світова практика стрес-тестування у банках України / П. Є. Житний, С. М. Шаповалова, Г. М. Карамишева // Вісник Української академії банківської справи НБУ. – № 1 (30). – 2011. – С. 67–72.
6. Пашковская И. В. Стресс-тестирование как метод обеспечения устойчивости банковской деятельности / И. В. Пашковская // Банковские услуги. – 2004. – № 4. – С. 4–26.
7. Самолов Е. Стресс-тестирование платежной позиции банка / Е. Самолов // Банковский менеджмент. – 2006. – № 1. – С. 27–31.
8. Степаненко О. Дослідження динаміки розвитку банківської системи : сценарний підхід / О. Степаненко // Економічний аналіз. – 2011. – Вип.9, Ч. 2. – С. 380–384.
9. Godet M. Creating Future. Scenario planning as a strategic management tool. – Parice: Economica Ltd, 2006. – 369 p.
10. Godet M., Roubelat F. Creating the future: The use and misuse of scenarios // Long Range Planning. – 1996. – 29, № 2. – pp. 164-171.
11. Van Notten Ph. Scenario development: a typology of approaches // Think Scenario. – Rethink Education. – OECD, 2006. – pp. 69-84.
12. Wack P. Scenarios: Shooting the Rapids // Harvard Business Review. – 1985. – 63, № 5 – pp.72-29.
13. Дубницький В. Ю. Інформаційно-аналітична оцінка показників фінансової безпеки комерційного банку засобами інтервальної математики / В. Ю. Дубницький, А. М. Кобилін // Зб. наук. праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики». – Харків : ХІБС УБС НБУ, 2013. – Вип. 2(15). – С. 219–229.
14. Самородов Б. Особливості математичної обробки даних при використанні експертних підходів для визначення рейтингів банків / Б. Самородов, О. Тридід, В. Самородов // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 1. – С. 18–21.
15. Самородов Б. В. Порівняльний аналіз математичних особливостей таксонометричного методу при рейтингуванні банків / Б. В. Самородов // Часопис економічних реформ : наук.-вироб. журнал. – 2012. – № 1(5). – С. 34–40.

References

1. Hrihoruk, P. M. & Tkachenko, I. S. (2012). Metodi pobudovi intehralnoho pokaznika. Biznes-inform, 4, 34-38.
2. Samorodov, B. V. (2013). Upravlin - ia finansovim rozvitkom banku : teoriia, metodolohiia, praktika. Dis. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ekon. nauk : spets. 08.00.08. Kyiv: UBS NBU, p. 562.
3. Raievnieva, O. V. & Stepurina, S. O. (2005). Modeliuvannia finansovoi diahnostiki stanu pidpriiemstva. Ekonomika i rehion. Naukovii visnik Poltavskoho natsionalnoho texnichnoho universitetu im. Yuriia Kondratiuka. Poltava :PoltNTU, 3(6), 74-80.
4. Samorodov, B. V. (22-23 travnia 2014). Obgruntuvannia protsesu diahnostiki problemnix situatsii bankivskoi sistemi. Sotsialno-ekonomichnii rozvitok Ukraini ta ii rehioniv: problemi nauki ta praktiki : materiali Mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferentsii. Kh.: VD «INZhEK», 50-59.
5. Zhitnii, P. Ye., Shapovalova, S. M. and Karamisheva, H. M. (2011). Svitova praktika stres-testuvannia u bankax Ukraini. Visnik Ukrainskoi akademii bankivskoi spravi NBU. 1(30), 67-72.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

6. Pashkovskaia, Y. V. (2004). Stress-testirovanie kak metod obespecheniia ustoichivosti bankovskoi deiatelnosti. Bankovskie usluhi, 4, 4-26.

7. Samolov, E. (2006). Stress-testirovanie platezhnoi pozitsiy banka. Bankovskii menedzhment. 1, 27-31.

8. Stepanenko, O. (2011). Doslidzhennia dinamiki rozvitku bankivskoi sistemi : stsenarnii pidxid. Ekonomichnii analiz. Vip.9, Ch. 2, 380-384.

9. Godet M. Creating Future. Scenario planning as a strategic management tool. – Parice: Economica Ltd, 2006. – 369 p.

10. Godet M., Roubelat F. Creating the future: The use and misuse of scenarios // Long Range Planning. – 1996. – 29, № 2. – pp. 164-171.

11. Van Notten Ph. Scenario developm:-nt: a typology of approaches // Think Scenario. – Rethink Education. – OECD, 2006. – pp. 69-84.

12. Wack P. Scenarios: Shooting the Rapids // Harvard Business Review. – 1985. – 63, № 5 – pp.72-29.

13. Dubnitskii, V. Yu. & Kobilin, A. M. (2013). Informatsiino-analitichna otsinka pokaznikiv finansovoibezpeki komertsiinoho banku zasobami intervalnoi matematiki. Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky: zbirnyk naukovykh prats. Kharkiv : KhIBS UBS NBU. Vip. 2(15), 219-229.

14. Samorodov, B., Tridid, O. and Samorodov, B. (2012). Osoblivosti matematichnoi obrobki danix pri vikoristanni ekspertnix pidxodiv dlia viznachennia reitinhiv bankiv. Visnik Natsionalnoho banku Ukrainy. 1, 18-21.

15. Samorodov, B. V. (2012). Porivnialnii analiz matematichnix osoblivostei taksonometrichnoho metodu pri reitinhuvanni bankiv. Chasopis ekonomichnix reform : nauk.-virob. zhurnal. №1(5), 34-40.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Тридед А. Н., Самородов Б. В., Гойхман М. И.
Идентификация проблемных ситуаций в банковской деятельности с учетом асимметрии данных

В статье проведено аналитическое исследование эффективности использования различных методических подходов к идентификации проблемных ситуаций банковской деятельности, в виде анализа существующего математического аппарата, который может использоваться при построении и расчете значений интегральных показателей с учетом асимметрии данных. Обосновано и рекомендовано адекватный методический подход, позволяющий определять значения интегрального показателя в интервале от 0 до 1, что четко и однозначно указывает на преимущество конкретных анализируемых периодов и делает невозможным накопление асимметрии при обработке соответствующих статистических данных.

*Ключевые слова***:** банковская деятельность, проблемные ситуации, идентификация, обработка данных, анализ данных, асимметрия данных, математическое моделирование.

Tridyd O., Samorodov B., Goykhman M.
Identification of problem situations in the banking activity, taking into account the data asymmetry

In the paper an analytical research of the effectiveness of using of different methodological approaches to the identification of problem situations of banking activity is conducted, through the analysis of existing mathematical tool that can be used in the construction and calculation of the integral indicators, taking into account the data asymmetry. Justified and recommended adequate methodical approach to determination the integral indicator value in the interval from 0 to 1, which clearly indicates the advantage of the particular the analyzed periods and prevents the accumulation of asymmetry in the processing of relevant statistical data.

Keywords: banking, problem situations, identification, data processing, data analysis, data asymmetry, mathematical modeling.

Рецензент: Колодізєв О. М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Банківська справа» Харківського національного економічого університету імені Семена Кузнеца, м. Харків, Україна.

Reviewer: Kolodizyev O. – Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Head of «Banking» Kharkiv Economic National University Simeon Smith, Kharkiv, Ukraine.

e-mail: kolodizev107@ukr.net

Стаття подана
17.08.2014 р.

УДК 338.436

БЕРЕЗІН О. В., БЕРЕЗІНА Л. М.

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Розглядаються інноваційні аспекти формування конкурентної стійкості підприємств АПК. Наголошено, що для специфічного сектору національної економіки – сільськогосподарського виробництва, формування конкурентної стійкості потребує інноваційних підходів. Приділено увагу перешкодам на шляху формування конкурентних переваг підприємств АПК. Можливості і масштаби підприємств АПК у формуванні конкурентної стійкості та розвитку національного продовольчого ринку значно гальмуються складністю фінансового стану у державі, нестабільністю економічної ситуації.

Ключові слова: господарська діяльність; інноваційний розвиток; конкурентна стійкість; конкурентні переваги; підприємства АПК; продовольчий ринок; ресурсний потенціал.

Постановка проблеми. Формування конкурентних переваг підприємств АПК потребує дотримання принципів економічних відносин між суб'єктами, здійснення господарської діяльності на інноваційних засадах. Такі питання, їх практична реалізація потребують ґрунтовних наукових розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підприємств аграрного сектору економіки, подібно до інших сфер та галузей господарської діяльності, широко досліджувалися низкою науковців, серед яких згадаємо Крисального О.В., Юрчишина В.В., Плаксієнка В.Я., Бойка В.І., Борщевського П.П., Генсірука С.А., Рабштину В.М., Саблука П.Т., Ткаченко В.Г., Ходаківського Є.І., Яценко В.М. та ін. Разом з тим, існує безліч питань, що сьогодні не охоплені науковими дослідженнями і практично не висвітлені у фахових публікаціях. Так, потребують уваги питання інноваційних підходів до дослідження механізмів формування конкурентної стійкості підприємств АПК, саме таким аспектам і присвячується стаття.

На рівні господарських одиниць забезпечення конкурентної стійкості потребує формування конкурентних переваг. Такі переваги не можуть віддзеркалювати лише окремі аспекти функціонування підприємств АПК, а глобалізаційні процеси потребують інноваційних підходів до будь-яких кроків у здійснені господарської діяльності. Саме такі міркування і зумовлюють актуальність теми пропонованої статті та визначають проблеми, які сьогодні залишаються невирішеними.

Метою статті є дослідження інноваційних аспектів щодо формування конкурентної стійкості підприємств АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективна організація виробництва на рівні первинних економічно суверенних господарських ланок (підприємств) – це усвідомлений, планомірний процес, який зумовлює необхідність для його учасників ведення постійної боротьби за прихильність споживачів. Така боротьба розглядається як конкуренція, але її результати не є константою, певні досягнення, отримані сьогодні, можуть бути втраченими завтра. Отже, постає питання щодо необхідності формування не просто окремих конкурентних переваг, а певної системи – конкурентної стійкості підприємств [1, с. 10-12]. Для специфічного сектору національної економіки – сільськогосподарського виробництва, формування конкурентної стійкості потребує інноваційних підходів.

Будь-які господарські питання вирішуються власником (чи за його дорученням найманими менеджерами) стосовно вибору сфери та місця діяльності, техніки і технології виробництва, постачальників засобів виробництва, місця та часу реалізації, форм організації й оплати

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

праці, варіантів комбінації виробництва, способів і цілей розпорядження отриманим доходом після сплати податків та інших обов'язкових платежів.

Зауважимо, що конкурентна стійкість підприємств АПК, їхня конкурентоспроможність, стабільність соціальної сфери сільських поселень значною мірою знаходяться під впливом державного регулювання з огляду на низку об'єктивних чинників – різноманітність біокліматичних умов; упередження ризиків функціонування; взаємодії цінової та кон'юнктурної політики продовольчого ринку; конкурентне високим рівнем монополізації ресурсозабезпечуючих та переробних сфер; недостатньою привабливістю інвестування аграрного виробництва через специфіку його відтворювального процесу тощо [2].

Спробуємо підсумувати найбільш вагомі ознаки, на які слід звернути увагу у стратегії формування конкурентної стійкості підприємств АПК.

1. Інтеграція форм власності і господарювання.

2. Соціальна орієнтованість. Концептуально це виходить з принципу організації, коли індивідуальні інтереси людей включені у структурні утворення, належність до яких наділяє людей певним статусом з відповідними правами й обов'язками.

3. Інтернаціоналізація господарських зв'язків.

4. Розвиток форм контактів виробників і споживачів. За таких умов у формуванні конкурентної стійкості зростає значення репутації виробника, його здатності забезпечити гнучкість і маневреність виробництва. Набувають поширення довготривалі економічні зв'язки як між виробниками, так і між виробниками і споживачами.

Гальмом на шляху формування конкурентних переваг підприємств АПК варто вважати те, що значна кількість реформ у цій сфері здійснюється не лише без певного проекту, але навіть і без загальної концепції розвитку, що створює можливості для довільних інтерпретацій сутності окремих реформ та заходів, оцінки їхньої результативності. Відсутність належного теоретичного забезпечення реформ не дає змоги об'єктивно оцінити численні пропозиції та програми щодо практичної їх реалізації. Фактично реформи здійснюються шляхом експерименту, методом спроб і помилок. Як наслідок, реалізація окремих заходів перетворюється у самоціль, не забезпечуючи конкурентної стійкості учасників ринку [3].

Процеси розвитку національного продовольчого ринку значно гальмуються складністю фінансового стану у державі, нестабільністю економічної ситуації, що обмежує можливості і масштаби підприємств АПК у формуванні конкурентної стійкості.

Серед інноваційних аспектів щодо формування конкурентної стійкості підприємств АПК наріжне значення має формування та ефективне використання ресурсного потенціалу. Стратегічна мета ресурсного забезпечення товаровиробників передбачає відтворення і розвиток техніко-технологічної бази, комплексної механізації та автоматизації технологічних процесів, відновлення і збереження родючості ґрунтів та реалізується у процесі ефективного функціонування ресурсних ринків агропромислового комплексу.

Проблема підвищення ефективності використання ресурсів набуває особливого значення в умовах посилення конкурентної боротьби. Ресурсний потенціал охоплює не лише матеріальні джерела, засоби, запаси, які можуть бути задіяними у господарському процесі, а й працю, форми організації і взаємодії працівників, структуризацію технологічного процесу у часі і просторі. Доцільно чітко виокремлювати ресурсний та виробничий потенціал.

Ресурсний потенціал – це сукупність природних та матеріальних компонентів, які можуть бути використаними людиною, матеріальна основа виробництва. Ресурсний потенціал створює орга-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

нізаційно-економічні умови виробництва, а виробничий – техніко-технологічні умови виготовлення продукції.

Протягом виробничого процесу підприємства перетворюють вхідні ресурси (чинники виробництва) у вихідні (продукти).

Виробничий процес – це сукупність взаємопов'язаних дій людей, засобів праці та чинників природи, потрібних у виготовленні продукції.

Виробничий потенціал – соціально-економічна категорія, що характеризує ресурсний потенціал як статичний елемент, залучений у процес виробництва, також власне виробничий процес як динамічний елемент і, нарешті, його кінцевий результат, що представлений матеріальним продуктом. Враховуючи системний підхід, доцільно зазначити, що до кінцевого результату належить не лише кінцевий продукт, а й ціна його виробництва, тобто рівень соціально-економічної ефективності виробничого процесу, що має непересічне значення для формування конкурентної стійкості підприємств АПК.

Функціонування та взаємодію чинників виробництва забезпечує їх поєднання. Будь-який процес виробництва – це поєднання людей певним способом між собою та з відповідними речовими чинниками. З метою приведення усіх чинників у рух потрібно знайти відповідні кількісні співвідношення між усіма речовими елементами виробництва та чисельністю працівників. Це завдання вирішує технологія, що визначає способи переробки різних видів ресурсів та одержання готової продукції. З урахуванням кількісного підходу між чинниками виробництва має дотримуватися відповідна пропорційність, яка визначається техніко-технологічними параметрами виробництва.

Методологічно зв'язок між вхідними ресурсами та результативним виходом продукції описується функцією виробництва, що являє собою економіко-математичний метод аналізу господарської діяльності та дозволяє виявляти резерви забезпечення ефективності виробництва. Вважаємо доцільним включити до складу виробничої функції також екологічні ресурси.

Важливим специфічним аспектом формування конкурентної стійкості варто вважати ініціативу, кмітливість, схильність до ризику в організації господарської діяльності, що спираються на здібності та особливі риси людського капіталу.

Важливі конкурентні переваги формує якість земельних площ, що використовуються підприємствами АПК. Земля характеризується якістю ґрунтів і продуктивністю рослин, техніко-технологічними і просторовими властивостями, як разом визначають технологію і ефективність сільськогосподарського виробництва.

Виробництво аграрної продукції здійснюється у різних природно-економічних умовах. На родючіших землях може не виникнути потреба внесення добрив, тому і транспортних засобів використовуватиметься менше, а на віддалених пунктах зберігання (кормів, добрив тощо) виникає потреба у додаткових транспортних засобах.

Серед вагомих аспектів, що забезпечують формування конкурентної стійкості підприємств АПК, найсуттєвішими є наступні:

забезпечення збалансованого розвитку засобів виробництва і трудових ресурсів;

формування ефективного мотиваційного механізму;

забезпечення ресурсоощадного господарювання;

розвиток системи підготовки працівників;

забезпечення ефективного управління інноваційним розвитком [4].

Одним із інноваційних аспектів формування конкурентної стійкості доцільно визнати логістичний підхід, який сприяє створенню значного потенціалу економічної ефективності та виявляється в оптимізованому рівні організації виробництва. Матеріальний потік ресурсів інтегрує елементи логістичної системи у функціональний механізм.

Ефективне управління логістичною системою спрямоване не лише на фізичне переміщення матеріальних ресурсів постачальника до споживача, а й на досягнення

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

їх раціонального використання, противитратності та максимальної комерційної вигоди.

На нашу думку, результативність формування конкурентної стійкості підприємств АПК доцільно оцінювати через показник рентабельності ресурсовикористання як відношення чистого прибутку від реалізації продукції до витрат на основне виробництво (за мінусом відрахувань на соціальні заходи) у відсотках. Таку результативність доцільно оцінювати за такими напрямами:

соціально-економічна ефективність використання території (обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин, виробництво продукції на одиницю земельної площі, продуктивність праці, прибуток на одиницю території тощо);

ефективність інноваційної діяльності (оновлення основних засобів, періодичність впровадження у виробництво нових товарів, питома вага затрат на нововведення тощо);

ефективність управління підприємством (частка прибутку, спрямована на оптимізацію системи управління);

ефективність маркетингової діяльності;

соціальна ефективність (виробництво продукції на одну особу населення, рівень споживання продуктів харчування за рахунок власного виробництва тощо);

екологічна ефективність (збереження агроландшафтів, родючості ґрунтів, чистоти водних джерел, рекреаційна цінність території тощо).

Такі показники та напрями дозволяють визначити ефективність функціонування суб'єктів господарювання та дослідити взаємозв'язки усіх складових елементів інноваційного розвитку, що впливають на формування конкурентної стійкості підприємств АПК.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що, безперечно, інноваційні аспекти господарювання на практиці доводять високу економічну ефективність та забезпечують формування конкурентної стійкості підприємств АПК. Разом з тим, господарській практиці підприємств АПК притаманна низка проблем, що гальмують формування конкурентних переваг.

Реалізація інноваційних аспектів формування конкурентної стійкості підприємств АПК потребує обґрунтування відповідної стратегії, поглиблення наукових розвідок, що сприятиме ефективному функціонуванню продовольчого ринку України.

Література

1. Крисальний О.В. Організаційно-економічні особливості інноваційної діяльності / О.В. Крисальний // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 10-12.

2. Гончаров В.М. Організація системи формування механізму інноваційного забезпечення економічної безпеки конкурентоздатного підприємства: монографія / В.М. Гончаров, Д.В. Солоха, В.Ю. Припотень, Я.В. Васьковська. – Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2010. – 416 с.

3. Касич А.О. Розвиток інвестиційно-інноваційних процесів в Україні: джерела, оцінка, перспективи: монографія / А.О. Касич. – Кременчук: ТОВ "Кременчуцька міська друкарня", 2008. – С. 272.

4. Мазур А.Г. Управління регіональними інвестиційними процесами в агропромисловому комплексу: монографія / А.Г. Мазур, С.В. Козловський, Ю. В. Герасименко. – Вінниця: Глобус-Прес, 2008. – 208 с.

References

1. Krysal'nyy, O.V. (2005). Orhanizatsiyno-ekonomichni osoblyvosti innovatsiynoyi diyal'nosti [Organizational and economic characteristics of innovation activity]. Ekonomika APK – Economics of agricultural, 8, 10-12 [in Ukrainian].

2. Honcharov, V.M., Solokha, D.V., Prypoten', V.Yu., & Vas'kovs'ka, Ya.V. (2010). Orhanizatsiya systemy formuvannya mekhanizmu innovatsiynoho zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky konkurentozdatnoho pidpryyemstva [Organization of the formation of mechanism of innovation providing of economic security of competitive enterprise].

Donets'k: SPD Kupriyanov V.S. [in Ukrainian].

3. Kasych, A.O. (2008). Rozvytok investytsiyno-innovatsiynykh protsesiv v Ukrayini: dzherela, otsinka, perspektyvy [The development of investment and innovation processes in Ukraine: sources, assessment, perspective]. Kremenchuk: TOV "Kremenchuts'ka mis'ka drukarnya" [in Ukrainian].

4. Mazur, A.H., Kozlovs'kyy, S.V., & Herasymenko, Yu. V. (2008). Upravlinnya rehional'nymy investytsiynymy protsesamy v ahropromyslovomu kompleksu: monohrafiya [The management of regional investment processes in agro-industrial complex]. Vinnytsya: Hlobus-Pres [in Ukrainian].

ISSN 2221-8440

Березин А. В., Березина Л. М.

Инновационные аспекты в формировании конкурентной устойчивости предприятий АПК

Рассматриваются инновационные аспекты формирования конкурентной устойчивости предприятий АПК. Сделано ударение на том, что для специфического сектора национальной экономики – сельскохозяйственного производства, формирование конкурентной устойчивости требует инновационных подходов. Уделено внимание препятствиям на пути формирования конкурентных преимуществ предприятий АПК. Возможности и масштабы предприятий АПК в формировании конкурентной устойчивости и развития национального продовольственного рынка значительно тормозятся сложностью финансового состояния в государстве, нестабильностью экономической ситуации.

Ключевые слова: инновационное развитие; конкурентная устойчивость; конкурентные преимущества; предприятия АПК; продовольственный рынок; ресурсный потенциал; хозяйственная деятельность.

Berezin A., Berezina L.

Innovative aspects of stability in a competitive agricultural enterprises

We consider the innovative aspects of sustainability of competitive agricultural enterprises. Emphasized that the specific sector of the national economy - agriculture, formation of competitive sustainability requires innovative approaches. Attention is paid to obstacles to creating competitive advantages of agricultural enterprises. Features and scale agricultural enterprises in a competitive sustainability and development of the national food market slowed considerably in the complexity of the financial condition of the state, unstable economic situation.

Keywords: economic activity; innovative development; competitive resistance; competitive advantage; agribusiness; food market; resource potential.

Рецензент: Гончаров В. М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка підприємства та управління трудовими ресурсами» Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Goncharov V. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Business Economics and Human Resources Management Department Luhansk National Agrarian University, Luhansk, Ukraine.

e-mail: gonch@lnau.lg.ua

Стаття подана 15.07.2014 р.

• ***Соціальна економіка***

УДК 336.13

КАЛІНЕСКУ Т. В., АЛЄКСА О. М.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ЕКОНОМІКИ ДОБРОБУТУ

Означено теоретичне та методологічне підґрунтя зіткнення і розмежування нормативних і позитивних складових економіки добробуту, що дозволило обґрунтувати відмінності між областю реальних фактів і цінностей в сучасному суспільстві. Доведено, що заходи урядів різних країн, які спрямовані на досягнення економіки добробуту, проявляються в реформах соціального захисту і державній підтримці населення. Ці дії носять нормативний характер та не сприяють розвитку духовної складової населення. Обґрунтовано, що головним завданням держави має стати створення можливостей для розвитку кожної людини.

Ключові слова: соціальний процес, державна підтримка, нормативна і позитивна економіка добробуту, реформа, соціальний захист, добробут людини.

Постановка проблеми. Зростання динамізму соціальних процесів вимагає від суспільно-політичних наук постійного осмислення логіки змін в соціальному устрої країн, впливу держави на соціально-економічні процеси в країні, пошуку основних напрямів і принципів побудови так званої «економіки добробуту».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорія «економіки добробуту» і пов'язана з цим питанням діяльність держави щодо соціального захисту і підтримки розглядаються у роботах багатьох відомих економістів сучасності:Ж. Бодріяра [1], Дж. Мілля [2], Г. Мюрдаля [3, 4], Куна [5], Е. Нагеля [6], Д. Юма [7] і інших, зокрема в авторських роботах [8, 9, 10, 11, 12].

Головним чином у більшості робіт реалізація соціальних питань державного регулювання розглядається з практичної сторони, а саме – визначені показники добробуту, ефективності конкретних соціальних заходів, даються відповідні рекомендації як їх досягти і т. п. Проте питання щодо важливості розвитку духовної складової людини, основ її благополуччя та участі у цьому держави – все ще потребують свого теоретичного підґрунтя. Висновки, які вже зроблені і вченими, і практиками носять, якщо не суперечливий, то дискусійний характер. Тому є необхідність залучитись до більш глибокого дослідження методологічних основ «економіки добробуту».

Ретроспективний аналіз певних думок і тверджень багатьох наукових діячів, провідних економістів, філософів з приводу визначення нормативних і позитивних характеристик економіки добробуту показав, що наразі не існує певної думки. Кожне припущення щодо цієї теми має право на своє існування в науковому середовищі. Так, наукові діячі другої половини XIX сторіччя [2] стверджувати про існування позитивної та нормативної економіка добробуту: перша - відноситься до фактів, а друга — до цінностей. У першій половині XX сторіччя, виникла вже нова економічна теорія добробуту, що заперечувала вплив на нормативну економіку добробуту суб'єктивних оцінок та виявили відмінності між позитивною і нормативною економікою добробуту шляхом зіставлення безперечних фактів, з одного боку, і спірних цінностей — з іншого [2, с. 22 - 23]. В результаті сфера традиційної позитивної економіки добробуту була розширена за рахунок включення до неї чистої економіки добробуту. До сфери досліджень нормативної економіки стали відносити тільки специфічні питання економічної політики, про які дискутують державні діячі. Виникла нова ідея, що допускала вільну від цінностей позитивну економіку добробуту. Проте єдиним твердження, на якому збігались різні точки зору, стало визнання в позитивній і нормативній економіці добробуту безперечної участь держави, яка проявлялась у вигляді соціального захисту і підтримки. Тобто попри існуюче розмежування нормативної і позитивної економік добробуту, з’явилися спроби наблизиться їх одну до одної. Саме цьому були присвя-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

чені роботи Г. Мюрдаля [3, 4], Т. Куна [5], Т. Хатчисона [13].

Так, Г. Мюрдаль [3, с. 55] вказував на те, що «можна погодитися, що не існує абсолютно чіткої відмінності між позитивною і нормативною економічною теорією, так само як не існує абсолютно чіткої відмінності між цілями і засобами, але якщо заявляється про загальну наявність і неминучість ціннісних думок, то становиться очевидним, що будь-які думки з економічних питань є справою особистих пристрастей. Звідси робиться висновок, що неможливо відрізнити позитивну економіку добробуту від нормативної, а думка про можливість – це лише самообман. На підтвердження цьому є цікавим вираз Хатчисона Т. [13, p. 121] про те, що відмінність між нормативним і позитивним повинна витримуватися настільки, наскільки це можливо, а, іноді, навіть зі шкодою для особистих переконань.

При визначенні точок розмежування нормативних і позитивних основ економіки добробуту можна припустити, що головною метою нормативної економіки добробуту є розроблення критерію оцінки бажаності або небажаності того або іншого стану економіки держави, державної підтримки і захисту. При цьому йдеться про добробут не окремого суб'єкта, а всього суспільства, всіх його членів. Основними передумовами нормативної економіки є, швидше за все, ціннісні думки, які будь-хто може прийняти або спростувати, оскільки не існує способу підтвердити або спростувати їх. Що ж до припущень і висновків, використовуваних позитивною економікою, то вони можуть бути перевірені, підтверджені або спростовані. Іншими словами, позитивна економіка добробуту може бути сфальсифікована [5, с. 45]. Г. Мюрдаль [2, с. 56], довів, що єдиним способом усвідомлення об’єктивності наших думок - це відкрито заявити про них і дозволити їм визначати подальші теоретичні дослідження. Тобто, в основі нормативної і позитивної економік добробуту лежать ціннісні наукові думки, що мають відношення до конкретної державною політики та підтримуються нею.

Таким чином, на сучасній етапі розвитку суспільства нормативна економіка добробуту визначає основні рубежі та дає рекомендації по проведенню економічної політики, зокрема у області соціального захисту і підтримки населення. Її можна вважати науковою лише в тій мірі, в якій її висновки спираються на положення позитивної економіки добробуту.

Тому **метою цієї статті** – є означення підходів щодо успішної співпраці на ниві об’єднання теоретико-методологічних та науково-практичних аспектів нормативної та позитивної сторін економіки добробуту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Полеміка навколо економіки добробуту точиться вже майже століття. Ще й досі викликає певні дискусії принцип Юма («гільйотина Юма»), згідно с з яким стверджується неможливість переходу від думок із зв'язкою «є» (описових) до думок із зв'язкою «повинен» (що містять розпорядження) виключно на підставі логіки. Д. Юм [7, с. 148 - 149] помітив, що в кожній етичній теорії, з якою доводилося зустрічатися, замість звичайної зв'язки, що вживається в пропозиціях, а саме «є» або «не є», немає жодної пропозиції, в якій не було б як зв'язка «потрібно» або «не повинно». Підміна ця відбувається непомітно, але вона надзвичайно важлива. Тому раз «повинно» або «не повинно» виражає деяке нове відношення або твердження, останнє необхідно взяти до уваги і пояснити, і в той же час повинно бути вказано підставу того, що здається зовсім незрозумілим, а саме того, яким чином це нове відношення може бути дедукцією до абсолютно відмінних від нього. Іншими словами, Юм вказував на те, що він помітив у міркуваннях авторів всіх відомих йому етичних теорій постійний і непомітний перехід від пропозицій із зв'язкою «є» до пропозицій із зв'язкою «повинно», при цьому жоден автор не вказав підставу для цього переходу. До принципу Юма звертаються не випадково, бо йому відводиться центральна роль в справі побудови наук, що намагаються обґрунтовувати деякі норми і цінності суспільства. Саме логічна відмінність між областю фактів і цінностей знаходить

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

своє втілення у вислові Д. Юма [7, с. 153] про те, що неможливо вивести те, що повинне бути, з того, що є. Тобто описові твердження самі по собі можуть мати на увазі лише інші описові твердження, але у жодному випадку не ціннісні норми або розпорядження що-небудь зробити. Прямуючи за Юмом, можна зробити висновок, що наука має справу з тим, що не залежить від людей та існує наявно. Самими людьми визначається те належне, яке не підвладно науці. Наука має справу з об'єктивною реальністю, від якої немає шляху до належного, про яке говорять за допомогою цінностей.

Аналізуючи відмінність між областю реальних фактів і цінностей в суспільстві можна допустити, що існують науки, в яких цінності відсутні, а присутні тільки реальні факти, що мають описовий характер. Маються на увазі науки про природу, природознавство. Але більшість наук про суспільство, всі їх закони, поняття і принципи - є ціннісними. У найбільш розвиненому виді цінності можуть бути представлені і об'єктами, і процесами. Тому неважко побачити нормативні ціннісні заходи в діях урядів, спрямовані на активну державну підтримку і соціальний захист незахищених верств населення. Саме більшість ціннісних думок, що висловлюються з соціальних питань, носять змішаний характер, а значить піддаються впливу шляхом переконання людей. Це ще раз підкреслює, що факти (реальність) відрізняються від того, як вони передбачалися. Таким чином, визначення і адаптація реальних фактів і цінностей в суспільстві знаходить свій прояв у економічній теорії добробуту, що узяла за основу існуючий розподіл на нормативну і позитивну економіку як задане, не роблячи тим самим ніяких ціннісних зауважень до тих пір, поки не виникає в цьому необхідність. Це підтверджує і М. Вебером [14, с. 491], який вбачає, що суспільна наука може бути вільною від ціннісних думок. А гіпотези, що висуваються на основі спостережуваних фактів, випробовують на собі вплив особливого роду цінностей та практичних поради, які дають представники наук з питань проведення тієї або іншої державної політики, швидше націлені на те, щоб переконати, ніж просто порадити.

Визначити логічну відмінність між областю реальних фактів і цінностей в суспільстві намагався і Г. Мюрдаль [4, 76 - 78]. З цією проблемою пов'язані його роботи з питань про «програму» і «передбачення». Під «програмою» мається на увазі намічений план дій – реальний факт, а під «передбаченням» - прогноз майбутніх подій (ціннісна думка). «Програма» є рішення про образ дій, і оскільки її намагаються здійснити. Тому програмі властиво й «передбачення», яке фактично забезпечує її втілення в життя. Але ціннісні думки впливають на зміст «програми», припускають раціональне рішення, а іноді з порушенням господарських процесів. Тобто, соціальні і економічні дослідження можуть ставитися у такі рамки, коли враховується лише обмежений досвідом. Мюрдаль Г. підкреслював, що як тільки вдасться викоренити з економічної науки приховані в ній ціннісні передумови, можна буде надзвичайно легко вирішити суспільні проблеми: для цього знадобиться лише поєднати знання щодо фактів з системою цінностей. Проте не існує абсолютної упевненості, що такий підхід виявиться ефективним. Оскільки неможливо обмежитися простим спостереженням, потрібно володіти системою теоретичних поглядів, тобто методологією, що завжди припускає наявність інших думок про систему цінностей в суспільстві, діях урядів у сфері соціального захисту і державної підтримки. Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що науковий прогрес відбувається тільки тоді, коли є прагнення максимізувати роль фактів і мінімізувати роль цінностей. Якщо є мета, пов'язана з успішним розвитком економіки, то наукові дії повинні надавати абсолютний пріоритет завданням щодо генерування, перевірки чи спростування існуючих економічних теорій.

Сьогодні спостерігається така ситуація, коли населення, у більшості країн усунено від реальної можливості впливати на хід подій [15, с. 104 - 105]. Люди реально є об'єктом управління і маніпулювання. Поведінка мас і окремих індивідів планується, і програмується. Причому реальна пасивність сучасної людини, при граничній зовнішній активності, практично не залежить від типу державного устрою, оскільки кожний, по-своєму, усуває людей від реального впливу на загальні процеси в суспільстві та особистого, духовного розвитку. Навіть демократичні режими, завдяки державній політиці, що проводиться, відрізняються ще більшою витонченістю відчуження людини від управління ситуацією.

Глобалізація в певному значенні робить замах на сутність людини – бути відповідальним творцем свого життя. А ті горизонти розвитку, які сучасні процеси залишають людині, є примітивними. Населення, кожен громадянин, дедалі більш втрачає особливу специфіку, виступає супротивником глибоко духовного різноманіття, яке зумовлене єством людини. Звичайно, не можна не відзначити, що глобалізація, несе в собі багато позитивних можливостей, основна з яких – інтеграція у світову спільноту. Але цей інтеграційний розвиток, хоча б, наприклад тільки розвиток засобів комунікації, приводить до втрати головної символічної основи - людського спілкування. На зміну індивідуальності, живій культурі приходить ритуалізація безглуздих знаків, кліше, що не мають змістовного наповнення. Формується якийсь мінімум, обов'язковий для кожної «культурної» людини [1, с. 76 - 79], який і визначає загальну культуру націй та закріплює в масовій свідомості значення подібного «свідоцтва культурного громадянина».

Аналіз дій різних урядів на різних етапах історичного розвитку суспільства, які проявлялись у соціальному захисті та державній підтримці населення, довів, що переважно подібні реформи носили нормативний характер, не давали можливість розвивати духовну складову населення. Історія XX століття має яскраві приклади того, коли відмова від принципу недоторканності приватної власності, заміна вільної конкуренції державним регулюванням і підтримкою в ім'я соціального захисту і стабільності, привела до обмежень особистої свободи громадян (сталінський СССР, маоістский Китай, КНДР, Куба нацистська Німеччина і т.п.) [16, с. 101]. Втративши право приватної власності, громадяни дуже скоро втратили і інші найважливіші права: вільного вибору місця мешкання і роботи, що супроводжувалося впровадженням тоталітарної ідеології і посиленням ролі репресивних органів правопорядку. Значна частка населення примушувалася до безкоштовної праці в умовах ув’язнення. Однією з головних причин соціальних заходів держав є боротьба робітників, сила і масштаби якої зростають. Вибір того або іншого шляху залежить від конкретних обставин як внутрішнього, так і міжнародного характеру. Примушені загостренням класової боротьби і проблемами виробництва і ринку до соціальних реформ, державні діячі розуміють, що чим вищий духовний розвиток людини, тим ширше його уявлення про процеси розвитку суспільства, тим ближче він до сприйняття ідей соціалізму. Звідси витікає і прагнення ідеологів держави добробуту на перший план поставити саме матеріальну сторону справи. Тільки деякі з них, вказують на важливість духовної сфери [17, с. 84 - 85], хоча в державі добробуту робиться немало, щоб загальмувати духовне зростання населення, відвернути населення від виникнення ідей відстоювання власних думок.

Епізодичний характер соціальних реформ, їх залежність від «критичних точок» підтверджується історією розвитку законодавства США. Обов'язок держави піклуватися про благо своїх громадян був записаний ще в Конституції 1787 р. Проте перша хвилю соціальних реформ у вигляді «нового курсу», що започаткував Рузвельт для подолання наслідків кризи 1929 - 1933 рр. Надалі низка законодавчих заходів у соціальній сфері здійснювалась або у зв'язку з кризовими явищами в економіці країни, або для об'єднання нації перед настанням внутрішньо і зовнішньополітичних труднощів. А у 80 роки і зовсім здійснювалося згортання соціальних програм. Не дивлячись на збільшення розміру соціальних витрат в державних бюджетах розвинених країн за останні десятиліття, економічна природа цих витрат не міняється. Вони є частиною або вартості робочої сили, вилученої у вигляді різного роду податків, або додаткової вартості, виробленої населенням.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кожна з країн, яка будує власну «державу добробуту», вимушена шукати компроміс між економічною ефективністю і соціальною справедливістю, свій рецепт узгодження індивідуальних і суспільних інтересів, щоб забезпечити благополуччя не тількининішнього, але і майбутніх поколінь. Не дивлячись на популярність думок, вказуючих на зростаючу роль держави, визначальним напрямом в теорії добробуту залишається індивідуалістичне уявлення про суспільний добробут, згідно якому він залежить тільки від рівня добробуту членів цього суспільства. Велике значення при цьому має ступінь соціальної свободи особи, її можливість самостійно вибирати вид діяльності, в якій найбільшою мірою вона може реалізувати свої прагнення; ефективність соціа-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

льного захисту і державної підтримки у разі втрати працездатності; умови не тільки праці, але і побуту, дозвілля, загальний соціальний клімат в суспільстві і т.п. В таких умовах головним завданням держави є не тільки задоволення потреб населення в матеріальних і культурних благах, але і соціальні умови, що забезпечують створення можливостей для збереження і зміцнення здоров'я, духовного зростання, фізичного і розумового розвитку кожної людини.

Література

1. Бодрийяр, Ж. Общество потребления / Ж. Бодрийяр. Пер.Е. А. Самарской: Изд-во «Республика» и «Культурная Революция», сер. «Мыслители XX века», 2006. – 272 с.
2. Милль Дж. О свободе / Пер. с англ. А. Фридмана // Наука и жизнь. – 1993. № 12. – С. 21-26.
3. Мюрдаль Г. Мировая экономика. Проблемы и перспективы. М.: Издательство иностранной литературы, 1958. - 555с.
4. Myrdal G. The Political Element in the Development of Economic Theory. New York: Routledge, 2007. – 248 p.
5. Кун Т. Структура научных революций. — М.: Прогресс, 1977. — 300 с.
6. Nagel E., The Structure of Science: Problems in the Logic of Scientific Explanation. London: Hackett Publishing Company, Incorpor,-ted, 1979. – 618 p.
7. Юм Д. Трактат о человеческой природе. В 2 тт. Т. II. М.: Канон, 1995. - 483 с.
8. Калінеску Т.В. Морфологія податкового менеджменту людських ресурсів // Часопис економічних реформ. - № 3, 2011. – С. 18 – 22.
9. Калінеску Т.В. Моральні аспекти модернізації податкової політики в умовах існування депресивних територій // Податкове регулювання в умовах депресивних регіонів: монографія / [колектив авторів] за наук. ред. Т.В. Калінеску. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 284 - 290.
10. Калінеску Т.В. Морально-етичні аспекти податкових реформ // Податкові новації та стимули економічного розвитку: монографія / [Колектив авторів], кер. авт. колективу і наук. ред. Т.В. Калінеску. Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. – С. 155 - 165.
11. Calinescu T. Progressive taxation as form of social contract. Управление и Образование. – Кн. 1. – Том 8. – vol. №1.-2012. - Бургас: Университет «Проф. д-р Асен Златаров», България. – С. 171 – 175.
12. Калінеску Т.В. Податкова демократія та формування системи соціального партнерства // Податкова політика: стратегія соціального розвитку: монографія / [колектив авторів] за наук. ред. Т.В. Калінеску. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – С. 96 - 106.
13. In Methodological Controversy in Economics: Historical Essays in Honor of T. W. Hutchison. A. W. Coats (ed.). Greenwich, CN: JAI Press. CoddingtonA., 1972.
14. Вебер М. О некоторых категориях понимающей социологии// Западно-европейская социология XIX-начала XX веков.- М., Прогресс, 1996. – 624 с.
15. Межуев В.М. Проблема современности в контексте модернизации и глобализации // Полития.– №3. - 2000. - С. 102 - 115.
16. Пигу, А. Экономическая теория благосостояния: Пер. с англ. - Т.2. -М.: Прогресс, 1985. – 512 с.
17. Mishan E. J. Theories of consumers' behaviour: a cynical view. Economica,February. Reprinted in Kamerschen, 1967, pp. 82—94.

References

1. Bodrijar, Zh. Obshhestvo potreblenija / Zh. Bodrijjar. Per.E. A. Samarskoj: Izd-vo «Respublika» i «Kul'turnaja Revoljucija», ser. «Mysliteli XX veka», 2006. – 272 s.
2. Mill Dzh. O svobode / Per. s angl. A. Fridmana // Nauka i zhizn'. - 1993. № 12. S. 21-26.
3. Murdal G. Mirovaja jekonomika. Problemy i perspektivy. M.: Izdatel'stvo inostrannoj literatury, 1958. – 555 s.
4. Murdal G. The Political Element in the Development of Economic Theory. New York: Routledge, 2007. – 248 p.
5. Kun T. Struktura nauchnyh revoljucij. — M.: Progress, 1977. — 300 s.
6. Nagel E., The Structure of Science: Problems in the Logic of Scientific Explanation. London: Hackett Publishing Company, Incorpor,-ted, 1979. – 618 p.
7. Jum D. Traktat o chelovecheskoj prirode. V 2 tt. T. II. M.: Kanon, 1995. - 483 s.
8. Calinescu T.V. Morfologija podatkovogo menedzhmentu ljuds'kih resursiv // Chasopis ekonomichnih reform. - № 3, 2011. – S. 18 – 22.
9. Calinescu T.V. Moral'ni aspekti modernizacii podatkovoї politiki v umovah isnuvannja depresivnih teritorij // Podatkove reguljuvannja v umovah depresivnih regioniv: monografija / [kolektiv avtoriv] za nauk. red. T.V.

Calinescu. – Lugans'k: Vid-vo SNU im. V. Dalja, 2011. – S. 284 - 290.

10. Calinescu T.V. Moral'no-etichni aspekti podatkovih reform // Podatkovi novacії ta stimuli ekonomichnogo rozvitku: monografija / [Kolektiv avtoriv], ker. avt. kolektivu i nauk. red. T.V. Calinescu. Lugans'k: vid-vo SNU im. V.Dalja, 2011. – S. 155 - 165.

11. Calinescu T. Progressive taxation as form of social contract. Upravlenie i Obrazovanie. – Kn. 1. – Tom 8. – vol. №1.-2012. - Burgas: Universitet «Prof. d-r Asen Zlatarov», Bulgarija. – S. 171 – 175.

12. Calinescu T.V. Podatkova demokratija ta formuvannja sistemi social'nogo partnerstva // Podatkova politika: strategija social'nogo rozvitku: monografija / [kolektiv avtoriv] za nauk. red. T.V. Calinescu. – Lugans'k: Vid-vo SNU im. V. Dalja, 2013. – S. 96 - 106.

13. In Methodological Controversy in Economics: Historical Essays in Honor of T. W. Hutchison. A. W. Coats (ed.). Greenwich, CN: JAI Press. CoddingtonA., 1972.

14. Veber M. O nekotoryh kategorijah ponimajushhej sociologii// Zapadno-evropejskaja sociologija XIX-nachala XX vekov.- M., Progress, 1996. – 624 s.

15. Mezhuev V.M. Problema sovremen - osti v kontekste modernizacii i globalizacii // Politija.– №3. - 2000. - S. 102 - 115.

16. Pigu, A. Jekonomicheskaja teorija blagososojanija: Per. s angl. - T.2. -M.: Progress, 1985. – 512 s.

17. Mishan E. J. Theories of consumers' behaviour: a cynical view. Economica,February. Reprinted in Kamerschen, 1967, pp. 82—94.

ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014

Калинеску Т. В., Алекса О. Н.

Теоретико-методологическое основание экономики благосостояния

Отмечены теоретические и методологические основы сходства и разграничения нормативных и позитивных составляющих экономики благосостояния, что позволило обосновать отличия между областью реальных фактов и ценностей в современном обществе. Доказано, что мероприятия, предлагаемые правительствами разных стран, направленные на достижение экономики благосостояния, проявляются в реформах, связанных с социальной защитой и государственной поддержкой населения. Эти действия носят нормативный характер и не содействуют развитию духовной составляющей населения. Подчеркнуто, что главной задачей государства должно стать создание возможностей для развития каждого человека.

Ключевые слова: социальная защита, государственная поддержка, экономика благосостояния, реформы.

Calinescu T., Aleksa O.

Teoretical and methodologocal basis of wetfare economy

At article was marked theoretical and methodological soil of collision and differentiation the normative and positive constituents of welfare economy that allowed to ground differences between the area of the real facts and values in modern society. It is well-proven that the measures of governments of different countries, what sent to achievement of welfare economies, show up in reforms of social defense and state support of population. These actions have normative character and do not assist to development of spiritual constituent of population. It was underline that creation of possibilities for development of everybody must become the main task of the state.

Keywords: social defense, state support, welfare economy, reforms.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, Ph.D. of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Luhansk, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

Стаття подана 10.08.2014 р.

УДК 336:316.774

ПАВЛОВ К. В.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МОДЕРНИЗАЦИИ СТАРОПРОМЫШЛЕННЫХ РЕГИОНОВ РОССИИ

В статье определяются социально-экономические особенности модернизации некоторых старопромышленных регионов Российской Федерации, а также обосновывается целесообразность выделения экономики и экологии старопромышленных регионов как отдельного направления регионалистики. Европейский Север России также можно отнести к группе старопромышленных регионов. Однако генезис формирования хозяйственной системы в регионах зоны Севера европейской части России несколько иной, чем в регионах Урала и Предуралья, что в значительной мере объясняется близостью северных регионов страны к Северному Ледовитому океану и северным морям: Белому, Баренцеву и Карскому.

Ключевые слова: модернизация, социально-экономические особенности, старопромышленные регионы, Российская Федерация.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Постановка проблемы. Российская Федерация по занимаемой площади является самой большой страной мира – ее территория составляет одну восьмую часть земной суши. Этим в значительной степени объясняется тот факт, что в состав нашей страны в настоящее время входит 85 субъектов Российской Федерации. Ни у какой другой страны в мире нет такого количества входящих в нее крупных регионов (для сравнения, США, также являющиеся одной из наиболее крупных по территории стран мира, состоят из 50 штатов и одного Федерального округа Колумбия). Российские регионы к тому же отличаются большим разнообразием природно-климатических, экологических и хозяйственных условий их функционирования и развития.

Определенную часть субъектов Российской Федерации можно отнести к группе старопромышленных регионов. Так, в нашей стране к этой группе, как правило, прежде всего относят уральские регионы, в которых, начиная с XVII века, династия Демидовых сумела организовать крупномасштабное промышленное производство в машиностроительной и металлургической областях. Европейский Север России также можно отнести к группе старопромышленных регионов. Однако генезис формирования хозяйственной системы в регионах зоны Севера европейской части России несколько иной, чем в регионах Урала и Предуралья, что в значительной мере объясняется близостью северных регионов страны к Северному Ледовитому океану и северным морям: Белому, Баренцеву и Карскому. Так, например, становление и развитие системы экономических отношений на территории современной Архангельской области в значительной мере обусловлено функционированием Архангельского морского торгового порта, который по существу является «воротами» для освоения богатств Арктики, что крайне актуально в обозримой перспективе в связи с открытием огромных природных ресурсов, содержащихся в недрах этого стратегически важного региона.

В настоящее время Архангельский порт ежегодно пропускает около 4,5 млн т грузов при круглогодичной навигации, порт включает три грузовых района, контейнерный терминал, портовый флот, морской вокзал (большое значение использование транспортной составляющей имеется и в развитии экономики Мурманской области).

Анализ последних исследований и публикаций. Уже в 1583 г. Иван Грозный повелел построить на берегу Северной Двины «город для корабельной пристани». Исполнение указа царя заняло ровно год. Архангельск развивался быстро. Через десять лет после постройки в Архангельске «дворов и амбаров каменных» в город прибыл Петр I. Именно из Архангельского порта Петр Алексеевич впервые в жизни вышел в открытое море на 12-пушечной яхте «Святой Петр», построенной специально к визиту молодого государя. И уже через год после первого визита Петр Великий собственноручно подрубил опоры первого русского корабля, построенного в Архангельске. Со «Святым Павлом» Россия отправилась в свое долгое торговое плавание. За четыреста лет истории порта - более 200 полярных экспедиций. Из Архангельска на северо-восток

уходили легендарные первопроходцы. Именно русские мореплаватели впервые снарядили высокоширотную северную экспедицию. Ее проект был разработан самим М.В.Ломоносовым [1].

Цель статьи – характеристика социально-экономические особенности модернизации старопромышленных регионов россии.

Изложение основного материала исследования. Архангельск – морской порт, расположенный в устье реки Северная Двина, в 50 км от Двинской губы Белого моря. Он является важным пунктом каботажных связей с районами Русского Севера, порт - крупнейшее транспортное предприятие города. Архангельский морской порт принимает и отправляет пиломатериалы, целлюлозу, уголь, оборудование, металлы, промышленные и продовольственные товары. Архангельский морской порт — основная база Северного пароходства, выполняющего морские перевозки по Белому, Баренцеву, Карскому морям, Северному морскому пути и на заграничных линиях. Из Архангельска берут начало регулярные пассажирские линии до Мурманска, Диксона, Онеги, Мезени, Кандалакши и пунктов Новой Земли.

До начала XVIII века Архангельский морской порт был единственным выходом русских товаров за границу. С возникновением в 1707 г. Петербургского порта роль Архангельского порта сильно снизилась. Вместе с тем в 1887 г. здесь были начаты дноуглубительные работы, что дало свободный проход паровым морским судам. Огромное значение имело сооружение в конце XIX века железной дороги, связавшей порт с центром России и открывшей морской путь сибирскому хлебу за границу.

В настоящее время ОАО «Архангельский морской торговый порт» - это многопрофильный торговый порт для перегрузки генеральных грузов, целлюлозы, картона, контейнеров, лесоматериалов, металла, удобрений, тяжеловесного оборудования, насыпных и навалочных грузов. Мощности порта позволяют перерабатывать до 4.5 млн т грузов в год.

Развитие глубоководного района Архангельского морского порта тесно связано с реализацией проекта «Белкомур». Проект «Белкомур» включен в «Стратегию развития железнодорожного транспорта России до 2030 года», утвержденную Правительством РФ 17 июня 2008 г., и он будет реализован на основе государственно-частного партнерства с привлечением государственной поддержки. Проект предполагает строительство железнодорожной магистрали по направлению Соликамск – Гайны – Сыктывкар – Архангельск (протяженность 1155 км).

Проект «Белкомур» приобретает значимость для грузоотправителей только в случае синхронной реализации проекта строительства нового глубоководного района Архангельского порта, тем самым будет обеспечена оптимальная (с кратчайшим железнодорожным плечом, недорогим и высокоэффективным современным портом, обеспечивающим удобный доступ в Северную Атлантику) транспортно-логистическая схема, направленная на развитие связей Российской Федерации с торговыми партнерами на товарных рынках стран ЕС, Северной и Южной Америки, Центральной и Юго-восточной Азии.

В соответствии с разрабатываемой «Стратегией социально-экономического развития Архангельской области на период до 2030 года» проект строительства нового глубоководного района Архангельского морского торгового порта является ключевым и приоритетным проектом Архангельской области. Наименование объекта инвестирования - глубоководный район «Северный» Архангельского морского порта. Реализация инвестиционного проекта позволит:

1) построить современный глубоководный грузовой район морского торгового порта Архангельск для обработки порядка 28 млн т/год, в том числе 17,5 млн т/год контейнеризированных грузов;

2) обеспечить прием судов дедвейтом до 75 тыс. т;

3) создать условия для развития в припортовой зоне объектов промышленно-производственного, инновационно-технического, жилищно-го, культурно-развлекательного сервисного назначения;

4) создать в Архангельской области дополнительных новых рабочих мест порядка 9000, из них 1500 в новом порту и порядка 7500 рабочих мест в припортовых инфраструктурных объектах;

5) увеличить доходы бюджетов всех уровней за счет дополнительных налоговых поступлений на этапах строительства и эксплуатации нового портового комплекса [3].

Общий объем капитальных вложений в строительство портового комплекса опреде-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

лен в размере 25250 млн руб. Финансирование строительства объектов портового комплекса предполагается осуществить за счет собственных средств в размере 30% и привлеченных средств в размере 70% от общего объема финансирования с последующей компенсацией его затрат по строительству объектов федеральной собственности. В целом выручка от реализации по комплексу определена в размере 7632,6 млн руб. Согласно технико-экономическим расчетам, срок окупаемости инвестиций составит 8,3 года с начала финансирования проекта.

Строительство глубоководного района порта в северо-восточной части губы Белого моря позволит обеспечить следующий социально-экономический эффект:

1) независимый выход крупнотоннажных судов в любой иностранный порт мира;

2) активизацию деятельности северо-восточного региона европейской части России, что окажет значительное влияние на экономическое развитие Архангельской, Вологодской и Пермской областей, Республики Коми, Ненецкого национального округа;

3) осуществить решение вопросов, связанных с освоением Арктического шельфа, с обслуживанием добычных комплексов, развитием каботажного плавания;

4) создание на севере России производственных мощностей по переработке углеводородного сырья;

5) значительное повышение инвестиционной привлекательности Архангельской области;

6) создание в Архангельской области дополнительных 9000 новых рабочих мест, из них 1500 в новом порту и порядка 7500 рабочих мест в припортовых инфраструктурных объектах (строительство новых предприятий: переработка грузов, сборочные цеха крупных компаний и т.д.);

7) ежегодные налоговые отчисления (только от деятельности самого нового порта) в федеральный бюджет составят порядка 400 млн. руб., в областной бюджет порядка 800 млн. руб. [2].

В соседней с Архангельской Мурманской области для эффективного развития региональной экономики большое значение также имеет функционирование морского порта. Но здесь, кроме этого, исключительное значение имеет и использование природных ресурсов. Освоение Хибинской группы месторождений апатито-нефелиновых руд на Кольском полуострове (т.е. в Мурманской области) началось в 20-е годы XX века. Геологические исследования Хибинского массива привели к открытию богатых апатито-нефелиновых руд, ставших качественно новым видом сырья для производства фосфорных удобрений. В это же время одновременно с геологоразведочными работами проводились технологические исследования, которыми было доказано, что из хибинского апатитового концентрата можно получить легко усваиваемый растениями суперфосфат.

Результаты геологоразведочных работ показали, что Хибинский горный массив по своим масштабам и по концентрации ряда ценных компонентов (апатит, нефелин, сфен, титаномагнетит и эгирин) не имеет аналогов в мировой практике. Апатит является основным по значению минералом в апатито-нефелиновых рудах. На его долю приходится подавляющая часть всего фосфора, содержащегося в земной коре.

Вторым, по значению, после апатита, является нефелин, представляющий сырье для производства глинозема, цемента и содопродуктов. Нефелиновый концентрат является сырьевой базой действующих Пикалевского глиноземного комбината и глиноземно-содо-поташно-цементного производства Волховского алюминиевого завода.

Следующими по значению и ценности полезными компонентами после апатита и нефелина являются сфен и титаномагнетит, которые в современных условиях являются перспективными источниками для производства пигментной двуокиси титана. Двуокись титана в Хибинской группе месторождений не учтена балансом запасов Российской Федерации. В целом запасы двуокиси титана в апатито-нефелиновых рудах составляют 35-50 млн.т, что создает предпосылки для превращения Хибинской группы месторождений в потенциально перспективную базу титаносодержащего сырья. В настоящее время в структуре подтвержденных мировых запасов апатитовых руд доля хибинских месторождений составляет около 30%. Запасы апатито-нефелиновых руд на начало 2012 г. представлены в табл. 1. Государственным балансом учтены запасы девяти апатито-нефелиновых месторождений Хибинской группы, из которых шесть находятся в эксплуатации (Кукисвумчорр, Юкспор, Плато Расвумчорр, Апатиовый цирк, Коашва и Ньоркпахк).

Таблица 1

Запасы апатито-нефелиновых руд на начало 2012 г., млн.т

Запасы	Кировский рудник	Расвум-чоррский рудник	Централь-ный рудник	Восточный рудник	Всего
Балансовые	999,6	381	63,6	809,9	2254,1
Промышленные, всего	827,8	314,3	58,6	692,8	1893,5
вскрытые	251,5	34,5	18,7	22,5	327,2
готовые к выемке	2,9	1,8	2	1,2	7,9
в том числе: на действующих подземных горизонтах	250,6	42,9	-	-	293,5
на строящихся подземных горизонтах	78,3	47,4	-	-	125,7
в пределах существующих проектных контуров карьеров	4	0,1	58,6	183	245,7
Перспективные	494,9	223,9	-	509,8	1228,6

Источник: разработано автором

ОАО «Апатит» имеет лицензии на право пользования недрами и все шесть месторождений эксплуатируются. Лицензии выданы с правом разработки в пределах всего контура подсчитанных и утвержденных запасов апатито-нефелиновых руд. Три месторождения – Олений Ручей, Куэльпор, Партомчорр – детально разведаны и находятся в государственном резерве. Также осуществляется программа поисково-оценочных и геологоразведочных работ на новых рудных участках: Снежный цирк, Вуоннемиок и др. Минимальное промышленное содержание полезного компонента по действующим кондициям составляет по разным месторождениям 7-8% P_2O_5. Расчеты, проведенные специалистами Гипроруды по оценке минимального промышленного содержания полезного компонента в современных экономических условиях показали, что этот показатель должен находиться в диапазоне 13,5-14,9% при вариантах бортового содержания P_2O_5, равных 8,6 и 4%.

Хибинская группа месторождений по разведанным запасам руд и содержанию полезных компонентов уникальна и не имеет аналогов в мире. Эксплуатируемые месторождения апатито-нефелиновых руд являются надежной сырьевой базой горно-химической отрасли промышленности. Таким образом, эксплуатируемые месторождения апатито-нефелиновых руд Хибинской группы, наряду с фосфорным и алюминиевым сырьем могут стать сырьевой базой для металлургической, химической и других отраслей промышленности при условии их комплексного использования и применения эффективной технологии переработки получаемых концентратов.

В настоящее время рост производства апатитового концентрата направлен на расширение поставок на российские предприятия. Это послужило базой для восстановления работы многих российских заводов по производству минеральных удобрений в г.г. Балаково, Уварово, Мелеуз и увеличения производства на заводах минеральных удобрений в Воскресенске, Череповце, Новгороде. Однако доля поставок на российский рынок не превышает 50-60% выпускаемой продукции.

При емкости российского рынка в 13,8 млн. т в год и производственных возможностях выпуска ОАО «Апатит» апатитового концентрата до 9,5 млн.т, на ОАО «Апатит» остро стоит вопрос о консолидации с предприятиями агропромышленного комплекса, а также строительстве завода по производству тройного суперфосфата.

Потребление нефелинового концентрата в настоящее время ограничено мощностью ОАО «Пикалевского «Глинозема» - 1 млн.т. Возможности ОАО «Апатит» составляют 4 млн. при выполнении реконструкции нефелинового отделения фабрики. В настоящее время в соответствии с Соглашением о намерениях ОАО «Апатит» и ОАО «Пикалевское объединение «Глинозем» разрабатывается ТЭО строительства второго завода по производству глинозема.

Таким образом, при комплексной переработке апатито-нефелиновой руды емкость внутреннего рынка была бы удовлетворена полностью в титановых пигментах, содопродуктах, редких землях и др. Имею-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

щиеся прогнозы емкости внутреннего рынка по многим видам продукции показывают, что альтернативы удовлетворения потребности в них за счет апатито-нефелиновых руд не имеется.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, как в теоретическом, так и в практическом аспекте большое значение имеет не только необходимость классификации старопромышленных регионов России, но и определение направлений, форм и методов осуществления модернизации и структурной перестройки в такого рода регионах на основе учета социально-экономических особенностей их функционирования и развития [11]. Однако, все же можно констатировать, что актуальность осуществления процесса модернизации и структурной перестройки экономики в старопромышленных регионах в целом все же существенно выше, чем в сравнительно малоосвоенных регионах в связи с тем, что уровень истощенности природно-ресурсной базы в последних значительно ниже. В заключении следует добавить, что выделение экономики и экологии старопромышленных регионов в качестве отдельного направления регионалистики позволит интенсифицировать процесс комплексного изучения этой группы регионов и, тем самым, повысить эффективность экономики в целом.

Литература

1. Архангельский порт – персональное евроокно «Норильского никеля». Режим доступа: http://nn.mediaplatforma.ru/Doc.aspx

2. Глубоководный район «Северный» Архангельского морского порта. Режим доступа: http: www.belkomur.com/apxport/

3. Зерщикова, Н.И. Развитие Архангельского морского порта – предпосылка освоения Севера и Арктики / Н.И. Зерщикова // Север и рынок: Формирование экономического порядка. Научно-информационный журнал, 2013. – № 4. Кольский научный центр РАН. – С. 56-61.

4. Развитие экономического потенциала северных регионов России / под научной редакцией профессора В. С. Селина, профессора К. В. Павлова и доцента Е. П. Башмаковой. – Апатиты: Изд-во Кольского научного цента РАН, 2011. – 201 с.

5. Истомин А. В. Региональные эколого-экономические системы: проблемы, методы исследования, тенденции развития / А. В. Истомин, К. В. Павлов, В. С. Селин. Монография. – Апатиты: Изд-во Кольского научного центра РАН, 2009. – 188 с.

6. Гришкина М. В. История Удмуртии. Первая половина XIX века / М. В. Гришкина. Учебник. – Ижевск: Изд-во «Удмуртия», 2010.- 80с.

7. Павлов К. В. Патоинституты, патоинституционализм и модернизация российской экономики / Проблемы теории и практики управления. – 2013. - №7. – С. 126-134.

8. Капитонова О. А. Экология Удмуртской Республики / О. А. Капитонова. Учебное пособие. – Ижевск: Изд-во «Удмуртский университет», 2010. -381с.

9. Павлов К. В. Региональные эколого – экономические системы./ К. В. Павлов. Монография – М.: Магистр, 2009. – 382с.

10. Павлов К. В. Модернизация и инновационное развитие экономики на разных уровнях управленческой иерархии / К. В. Павлов. Монография. – Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2013. – 344 с.

11. Павлов К. В. Старопромышленные регионы: социально-экономические и экологические особенности функционирования и развития / К. В. Павлов. Монография. – Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2014. – 276 с.

References

1. Arkhangelsk port - personal eurowindow "Norilsk Nickel". Mode of access: http://nn.mediaplatforma.ru/Doc.aspx?lang=1&DocsID=547

2. The deep water area of "Northern" Arkhangelsk sea port. Mode of access: www.belkomur.com/apxport/

3. Zershikova N. I. The development of the Arkhangelsk sea port is a prerequisite for the development of the North and Arctic / N.I. Zershikova // North and market: Formation of economic order. Scientific and information magazine. 2013. - № 4. Kola science center RAS. – P. 56-61.

4. The development of the economic potential of Northern regions of Russia / under scientific editorship of Professor V.S.Selin, Professor K.V.Pavlov and lecturer E.P.Bachmakova. – Apatity: Publishing house

of the Kola research centre of RAS, 2011. – 201 P.

5. Istomin A.V. Regional ecological-economic systems: problems, methods of research, development trends / A. V. Istomin, K. V. Pavlov, V. S. Selin. Monograph. – Apatity: Publishing house of the Kola science centre RAS, 2009. - 188 p.

6. Grishkina, M.V. History of Udmurtia. The first half of the XIX century./ M.V Grishkina. Textbook.- Izhevsk: Publishing house "Udmurtia", 2010.- 80 p.

7. Pavlov K.V. Patoinstitutions, patoinstitutionalism and modernization of Russian economy : problems of theory and practice of management. 2013. №7. P. 126-134.

8. Kapitonova O. A. Ecology of the Udmurt Republic./O.A. Kapitonova. The tutorial. - Izhevsk: Publishing house "Udmurtia University", 2010. – 381 p.

9. Pavlov K. V. Regional ecological - economic system./ K.V Pavlov. Monograph - M:Master, 2009. – 382 p.

10. Pavlov K. V. Modernization and innovative development of the economy at different levels of the administrative hierarchy / K.V Pavlov. Monograph. – Izhevsk: Institute of computer science, 2013. - 344 p.

11. Pavlov K. V. Old-industrial regions: socio-economic and ecological peculiarities of functioning and development / K.V Pavlov. Monograph. – Izhevsk: Institute of computer science, 2014. – 276 p.

Павлов К. В.

Соціально-економічні особливості модернізації старопромисловий регіонів росії

У статті визначаються соціально-економічні особливості модернізації деяких старопромислових регіонів Російської Федерації, а також обгрунтовується доцільність виділення економіки та екології старопромислових регіонів як окремого напрямку регіоналістики. Європейський Північ Росії також можна віднести до групи старопромислових регіонів. Однак генезис формування господарської системи в регіонах зони Півночі європейської частини Росії дещо інший, ніж у регіонах Уралу і Предуралья, що значною мірою пояснюється близькістю північних регіонів країни до Північного Льодовитого океану і північних морях: Білому, Баренцеву і Карському.

Ключові слова: модернізація, соціально-економічні особливості, старопромислові регіони, Російська Федерація.

Pavlov K.

Socio-economic characteristics of modernization old industrial regions Russia

The paper defines the socio-economic features of the modernization of some old industrial regions of the Russian Federation, as well as the expediency of separation of economy and ecology of old industrial regions as a separate direction regionalism. European North of Russia can also be attributed to a group of old industrial regions. However, the genesis of the formation of the economic system in the regions of the North European part of Russia is somewhat different than in the Urals and the Urals, which is largely explained by the proximity of the northern regions of the country to the Arctic Ocean and the northern seas: the White, Barents and Kara.

Keywords: modernization and socio-economic features, old industrial regions, Russian Federation.

Рецензент: Нуратуллин В. К. – доктор экономических наук, профессор, заместитель директора по научной работе Института экономики и социологии Уфимского центра Российской Академии наук, г. Уфа, Российская Федерация.

Reviewer: Nusratullin V. – Professor, Ph.D. of Economics, Deputy Director for Research of the Institute of Economics and Sociology, Ufa Centre of the Russian Academy Sciences, Ufa, Russian Federation.

e-mail: nvk-ufa@rambler.ru

Статья подана
10.08.2014 г.

ISSN 2221-8440

330.101.22

ПОПОВА Л. О.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ИНИЦИАТИВ 2006-2011 ГОДОВ

Выявляется влияние на демографические процессы в России федеральных и региональных мер демографической политики 2006-2011 годов, а также национального проекта «Здоровье» и программ модернизации здравоохранения на 2011-2012 годы. Раскрываются современные тенденции рождаемости населения России, изменения в ее структуре по возрасту и брачному состоянию матери. Оценивается, какие реальные поколения получили максимальный репродуктивный выигрыш от пронаталистских мер демографической политики, и каковы перспективы рождаемости. Рассматривается динамика продолжительности жизни населения России и изменения в структуре смертности по причинам.

Ключевые слова: Россия, демографическая политика, национальные проекты, здоровье населения, рождаемость, смертность, продолжительность жизни.

Постановка проблемы. В 2010-2011 гг. в России исчерпал свое действие структурный фактор повышения уровня рождаемости: вследствие достижения репродуктивных возрастов малочисленными поколениями 1990-х годов рождения количество женщин основного детородного возраста (до 35 лет) перешло в фазу снижения [1]. В этих условиях поддерживать рождаемость на относительно высоком уровне может только ее интенсивность. Поэтому вопросы, связанные с возможностью воздействия на интенсивность рождаемости, с оценкой последствий государственной демографической политики последних лет и вероятными перспективами рождаемости представляют значительный интерес.

Анализ последних исследований и публикацций. Как известно, в 2000 г., после 12-летнего периода снижения рождаемости, в течение которого годовое число родившихся сократилось в стране более чем вдвое (с 2500 тыс. в 1987 г. до 1215 тыс. в 1999 г.), в России началось увеличение ее показателей. В 2012 г. родилось 1896,3 тыс. детей [2], что на 56,1% больше, чем в 1999 г. Рост рождаемости происходил в убывающем населении, поэтому величина общего коэффициента увеличилась за это время еще существенней: на 60,2% (с 8,3 рождений на 1000 человек населения в 1999 г. до 13,3 в 2012 г.).

Цель статьи – проведение оценивания эффективности государственных демографических инициатив 2006-2011 гг. в России.

Изложение основного материала исследования. Повышение рождаемости во многом было обусловлено структурным фактором: вплоть до конца прошлого десятилетия в России происходило улучшение возрастной структуры репродуктивных контингентов, поскольку активных детородных возрастов достигали относительно многочисленные поколения начала-середины 1980-х годов рождения. Однако интенсивность рождаемости также достаточно заметно возросла, о чем свидетельствует динамика суммарного коэффициента рождаемости (табл. 1), который увеличился с 1,16 детей в 1999 г. до 1,58 в 2011 г. (на 36,2%).

В первые годы рост определялся реализацией в условиях экономической стабилизации ранее отложенных населением рождений, что хорошо видно по динамике повозрастных коэффициентов рождаемости. В 2000 г. увеличение показателей наблюдалось исключительно в возрастных группах от 25 до 44 лет (табл. 1 и 2). И далее, вплоть до 2004 г., именно эти возраста вносили основной вклад в повышение общего уровня рождаемости.

К сожалению, этот вывод невозможно подкрепить динамикой структуры рождаемости по очередности рождения, поскольку по Федеральному закону №143-ФЗ «Об актах гражданского состояния» от 15 ноября 1997 г. [3] с 1999 г. информация об очередности рождения была исключена из Записей актов о рождении. В первой половине 2000-х годов даже в тех субъектах

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Российской Федерации, где такая статистика продолжала разрабатываться на основе медицинских свидетельств о рождении (порядка 60 регионов из 80), доля рождений с неуказанной очередностью была очень велика.

Таблица 1

Возрастные коэффициенты рождаемости в Российской Федерации в 2000-2011 гг.

Годы	Родившиеся в среднем за год на 1000 женщин в возрасте, лет								Суммарный коэффициент рождаемости
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	15-49	
2000	27,4	93,6	67,3	35,2	11,8	2,4	0,1	32,1	1,195
2001	27,3	93,1	70,2	38,0	12,9	2,4	0,1	33,1	1,223
2002	27,4	95,7	75,1	41,7	14,7	2,6	0,1	35,2	1,286
2003	27,6	95,3	78,3	44,0	16,0	2,7	0,1	36,5	1,320
2004	28,2	94,2	80,1	45,8	17,6	2,9	0,1	37,7	1,344
2005	27,4	88,4	77,8	45,3	17,8	3,0	0,2	36,9	1,294
2006	28,2	87,8	78,4	46,6	18,6	3,1	0,1	37,7	1,305
2007	28,3	89,5	86,9	54,1	22,7	3,9	0,2	41,4	1,416
2008	29,3	91,2	92,4	60,0	25,8	4,6	0,2	44,6	1,502
2009	28,7	90,5	95,9	63,6	27,6	5,2	0,2	46,4	1,542
2010	27,0	87,5	99,2	67,3	30,0	5,9	0,3	47,8	1,567
2011	26,7	87,5	99,8	68,2	31,4	6,3	0,3	48,8	1,582

Источник: [16]

Например, в Республике Коми в 1999 г. очередность рождения не была указана в 4,3% случаев, а в 2000 г. эта цифра достигла 52,4%. В 2001 г. в статистику не попал порядок рождения в 17,6% случаях, в 2002 г. – в 16,5%, в 2004 г. – в 6,6%.

В 2005 г. в стране произошло снижение рождаемости. Хотя, подчеркнем, структурный фактор в это время еще весьма активно содействовал увеличению ее уровня.Очевидно, этап спонтанной реализации отложенных рождений, для которой не потребовалось никаких стимулирующих мер, к этому времени практически подошел к концу. В указанном году повышение показателей наблюдалось лишь в самых старших группах фертильного возраста: по всей видимости, состоялись запланированные рождения высокой очередности у представителей поколений 1956-1970 годов рождения, которые в начале десятилетия реализовали отложенные предыдущие рождения.

Таблица 2

Темпы прироста показателей рождаемости в Российской Федерации в 2000-2011 гг., %

Годы	Родившихся в среднем за год на 1000 женщин в возрасте, лет								Суммарного коэффициента рождаемости
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	15-49	
2000-2001	-0,4	-0,5	4,3	8,0	9,3	0,0	0,0	3,1	2,3
2001-2002	0,4	2,8	7,0	9,7	14,0	8,3	0,0	6,3	5,2
2002-2003	0,7	-0,4	4,3	5,5	8,8	3,8	0,0	3,7	2,6
2003-2004	2,2	-1,2	2,3	4,1	10,0	7,4	0,0	3,3	1,8
2004-2005	-2,8	-6,2	-2,9	-1,1	1,1	3,4	100,0	-2,1	-3,7
2005-2006	2,9	-0,7	0,8	2,9	4,5	3,3	-50,0	2,2	0,9
2006-2007	0,4	1,9	10,8	16,1	22,0	25,8	100,0	9,8	8,5
2007-2008	3,5	1,9	6,3	10,9	13,7	17,9	0,0	7,7	6,1
2008-2009	-2,0	-0,8	3,8	6,0	7,0	13,0	0,0	4,0	2,7
2009-2010	-5,9	-3,3	3,4	5,8	8,7	13,5	50,0	3,0	1,6
2010-2011	-1,1	0,0	0,6	1,3	4,7	6,8	0,0	2,1	1,0
Всего за 2000-2011	-2,6	-6,5	48,3	93,8	166,1	162,5	200,0	52,0	32,4

Источник: Рассчитано автором на основе: [16]

ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

В этих условиях выделение в Федеральном послании 2006 г. демографической проблемы в качестве самой острой, ключевой проблемы современной России следует признать чрезвычайно своевременным. Перед законодательными и исполнительными органами власти была поставлена задача по развертыванию активной демографической политики в области стимулирования рождаемости – с заданием приступить к ее реализации не позднее 1 января 2007 г. Результатом выполнения «Сводного плана мероприятий по реализации основных положений Послания Президента Российской Федерации Федеральному Собранию Российской Федерации 2006 года» явилось принятие в ноябре-декабре 2006 г. ряда федеральных законов («О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части государственной поддержки граждан, имеющих детей» от 5 декабря 2006 г. №207-ФЗ [4], «Об обеспечении пособиями по временной нетрудоспособности, по беременности и родам граждан, подлежащих обязательному социальному страхованию» от 29 декабря 2006 г. №255-ФЗ [5], «О дополнительных мерах государственной поддержки семей, имеющих детей» от 29 декабря 2006 г. №256-ФЗ [6], согласно которому с 1 января 2007 г. был введен государственный сертификат на материнский (семейный) капитал), а также разработка «Концепции демографической политики Российской Федерации на период до 2025 года», утвержденной Указом Президента №1351 от 9 октября 2007 г. [7].

Особо при этом следует отметить провозглашенный вновь после длительного перерыва дифференцированный подход к стимулированию рождений разной очередности. В качестве приоритета был выдвинут второй ребенок – именно тот, кто зачастую является очень желанным (согласно ежегодным репрезентативным обследованиям ВЦИОМ, даже в 1990-х годах, за исключением 1992 и 1994 гг., уровни среднего желаемого и среднего идеального числа детей в семье были выше двух [8]), но для рождения которого существует слишком много ограничений в семьях, сознательно планирующих свою жизнь.

Федеральное послание сыграло определенную роль чисто на психологическом уровне еще до введения в действие новых мер демографической политики, поскольку в нем был провозглашен официальный государственный курс, последовательно продолжающий новую социальную политику государства, получившую выражение в приоритетных национальных проектах, стартовавших с начала года. Уже в 2006 г. в большинстве возрастных групп (за исключением возрастов 20-24 и 45-49 лет) произошло некоторое повышение интенсивности рождаемости, определившее в указанном году рост суммарного коэффициента в целом.

В 2007-2008 гг., когда возрастание суммарного коэффициента рождаемости оказалось максимальным (на 8,5% и 6,1%, соответственно), увеличение интенсивности рождаемости наблюдалось во всех без исключения возрастных группах – с нарастанием темпов прироста к старшим возрастам. В результате возрастная мода рождаемости в 2008 г. переместилась из группы 20-24 лет в группу 25-29 лет. Однако самый значительный прирост произошел в возрастах старше 35 лет. Очевидно, что в это время состоялись отложенные рождения, для реализации которых был нужен определенный толчок, т.е. те рождения, которых без мер демографической политики не было бы.

Переход от повозрастных коэффициентов для условных поколений к реальным когортам женщин, для которых эти коэффициенты характерны в тот или иной год наблюдения, показывает, какие поколения получили максимальный «репродуктивный выигрыш» от новых демографических инициатив государства (табл. 3). Более всего они содействовали реализации итоговой плодовитости поколений 1963-1973 годов рождения: в 2007-2008 гг. повозрастная интенсивность рождаемости этих поколений возросла на 14-26%. Поколения 1973-1983 годов рождения также получили значительный импульс для реализации своих репродуктивных планов: увеличение интенсивности рождаемости составило у них 6-16%. Кроме того, меры стимулирования рождаемости в первые два года по-

сле их введения отчасти способствовали более раннему началу реализации фертильности когортами 1983-1993 годов рождения.

Уже в 2009-2011 гг. темпы прироста показателей рождаемости заметно снизились. А в группах до 24 лет вновь началось сокращение возрастных коэффициентов. Необходимо отметить, что для двух самых молодых возрастных групп 2000-е годы в целом характеризуются понижением интенсивности рождаемости. В то же время в группе 30-34 лет за 2000-2011 гг. практически произошло удвоение возрастного коэффициента рождаемости, в группах 35-39 и 40-44 лет показатель рождаемости увеличился в 2,6 раза. Иными словами, в минувшее десятилетие произошел серьезный сдвиг в возрастной модели рождаемости российского населения. Сдвиг, на наш взгляд, весьма позитивный, свидетельствующий об усилении сознательной компоненты рождаемости.

Таблица 3

Реальные поколения, обеспечившие рост суммарного коэффициента рождаемости в 2007-2011 гг., годы рождения (темп прироста)

Годы	Возрастные группы, лет					
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44
2007	1988-1992 (0,4%)	1983-1987 (1,9%)	1978-1982 (10,8%)	1973-1977 (16,1%)	1968-1972 (22,0%)	1963-1967 (25,8%)
2008	1989-1993 (3,5%)	1984-1988 (1,9%)	1979-1983 (6,3%)	1974-1978 (10,9%)	1969-1973 (13,7%)	1964-1968 (17,9%)
2009			1980-1984 (3,8%)	1975-1979 (6,0%)	1970-1974 (7,0%)	1965-1969 (13,0%)
2010			1981-1985 (3,4%)	1976-1980 (5,8%)	1971-1975 (8,7%)	1966-1970 (13,5%)
2011			1982-1986 (0,6%)	1977-1981 (1,3%)	1972-1976 (4,7%)	1967-1971 (6,8%)

Источник: разработано автором

В 2009-2011 гг. максимальное повышение интенсивности рождаемости характерно для реальных поколений 1966-1980 годов рождения. Поколения 1981-1986 годов рождения также внесли в эти годы вклад в повышение суммарного коэффициента рождаемости. Т.е. демографические инициативы 2006-2007 гг. сыграли позитивную стимулирующую роль для всех старших поколений женщин: до середины 1980-х годов рождения включительно. В то же время поколения 1987-1996 годов рождения серьезного стимулирующего воздействия демографической политики на интенсивность рождаемости уже не ощутили.

Государственные демографические инициативы 2006-2007 гг. содействовали не только более полной реализации существовавших репродуктивных планов старших поколений, откладывавшихся год за годом, но и способствовали повышению уровня репродуктивных ожиданий населения. Согласно выборочному обследованию «Семья и рождаемость» [9], проведенному Росстатом в сентябре-октябре 2009 г. в 30 субъектах федерации, среднее ожидаемое число детей у женщин составляет 1,72, у мужчин – 1,90, среднее желаемое число детей у женщин 2,28, у мужчин – 2,38, что заметно выше репродуктивных ожиданий россиян, выявленных в обследованиях ВЦИОМ в 1991-2000 гг. [8].

В качестве бесспорного позитивного результата демографической политики 2006-2007 гг. следует оценить и повышение в России семейной рождаемости, т.е. удельного веса рождений в официально регламентированных семьях. После двух с лишним десятилетий роста уровень внебрачной рождаемости снизился в стране с 30,0% в 2005 г. до 24,6% в 2011 г. [10].

С другой стороны, меры демографической политики 2006-2007 гг. привели к уплотнению календаря рождений и досрочной реализации репродуктивных планов поколений, которые в момент введения новых мероприятий были в наиболее активных фертильных возрастах. А это, по

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

сути, самые многочисленные в последнее время поколения начала-середины 1980-х годов рождения. Соответственно, предстоящее структурное понижение уровня рождаемости, которое продлится не менее двух десятилетий, будет усилено сокращением ее интенсивности в результате обратных таймингговых подвижек.

Кроме того, согласно результатам нашего обследования 2008-2009 гг. [11, с. 73-85], максимальное позитивное воздействие меры демографической политики оказали на уровень репродуктивных ожиданий когорт второй половины 1980-х годов рождения. На репродуктивные установки малочисленных поколений 1990-х годов они практически не повлияли: уровень ожидаемой детности у них такой же, как и у родившихся в конце 1970-х – начале 1980-х годов. Т.е. предстоящее структурное понижение уровня рождаемости может оказаться усиленным не только досрочным исчерпанием итоговой детности поколений 1980-х годов рождения, но и пониженной репродуктивной активностью поколений 1990-х.

В этих условиях, безусловно, требуется активизация демографической политики. Первый шаг был сделан в Федеральном послании 2010 г., в котором Президент предложил Правительству совместно с регионами проработать порядок единовременного предоставления на безвозмездной основе земельных участков под строительство жилого дома или дачи семьям при рождении третьего (или последующего) ребенка. В соответствии с этим, в ряде субъектов федерации в 2011 г. были разработаны региональные законы о бесплатном предоставлении земельных участков в собственность многодетным семьям.

Многие регионы в 2011 г. приняли законы о региональном материнском капитале при рождении третьего и последующих детей. Так, например, в Республике Коми с 1 июля 2011 г. вступил в силу республиканский закон №45-РЗ «О дополнительных мерах социальной поддержки семей, имеющих детей, на территории Республики Коми» от 29.04.2011 г. [12]. Размер регионального семейного капитала составляет 150 тыс. руб. Он может быть реализован по истечении шести месяцев со дня рождения третьего ребенка или последующих детей, рожденных в период с 1 января 2011 г. по 31 декабря 2016 г. Средства его могут быть направлены на улучшение жилищных условий, получение ребенком (детьми) образования, получение ребенком (детьми) платных медицинских услуг. Кроме того, этим законом предусмотрена ежегодная единовременная выплата за счет средств регионального семейного капитала в размере 25 тыс. руб., которая может быть направлена на оплату занимаемого семьей жилого помещения и коммунальных услуг, на оплату за содержание ребенка (детей) в дошкольных учреждениях, на уплату налогов, на страхование имущества семьи, на страхование жизни ребенка (детей). В 2011 г. общий коэффициент рождаемости в Коми составил 13,1‰ против 12,9 в 2010 г. При этом родилось 1363 детей третьего и более порядка, что на 7,5% больше, чем в 2010 г. Удельный вес рождений высокого порядка в 2011 г. составил 11,7% против 10,9% в 2010 г.

Однако меры, ориентированные на третьего ребенка, оказались, по сути, адресованными тем же самым поколениям, которые ранее откликнулись на мероприятия по стимулированию второго рождения. Т.е. они также способствуют уплотнению календаря рождений и еще более полному исчерпанию итоговой детности относительно многочисленных когорт 1980-х годов рождения. Соответственно, в ближайшие годы эти поколения практически не будут вносить вклад в уровень рождаемости, и он преимущественно будет определяться репродуктивным поведением малочисленных когорт 1990-х годов рождения. Иными словами, в настоящее время требуется не просто очередное усиление демографической политики. Она должна быть переадресована именно этим поколениям, на модели репродуктивного поведения которых ни федеральные инициативы в демографической сфере 2006-2007 гг., ни региональные законы 2011 г. заметного позитивного влияния не оказали.

Таким образом, федеральные мероприятия демографической политики 2006-

2007 гг. позволили продлить позитивные тенденции рождаемости начала 2000-х годов, в 2005-2006 гг. уже проявившие признаки стагнации. Это видно по динамике всех показателей рождаемости. Региональные меры позволили несколько увеличить в 2012 г. прирост рождаемости, значительно сократившийся в 2009-2011 гг. Т.е. уже в условиях ухудшения возрастной структуры репродуктивных контингентов в России продолжает сохраняться позитивный тренд рождаемости. В то же время рост суммарного коэффициента рождаемости во многом является следствием изменений в календаре рождений. Если в уровне показателя 1999 г. во всей полноте отражается откладывание рождений, практиковавшееся населением на всем протяжении 1990-х годов и очень заметно проявившееся после кризиса 1998 г., то на уровень последних лет повышающее влияние оказывает реализация отложенных рождений старшими поколениями, а также уплотнение графика рождений у молодых когорт населения под влиянием федеральных и региональных демографических инициатив.

Негативное влияние возрастной структуры фертильных контингентов, начавшееся в 2010-2011 гг., в самое ближайшее время обусловит снижение уровня рождаемости. Структурное понижение может оказаться усиленным досрочным исчерпанием итоговой детности поколениями 1980-х годов рождения, а также недостаточной репродуктивной активностью поколений 1990-х. Даже в условиях дальнейшей активизации демографической политики стране предстоит длительный период снижения рождаемости. Поэтому при разработке новых мер демографической политики следует акцентировать большее внимание на улучшении качественной структуры рождаемости, на укреплении института семьи, возрождении и усилении духовно-нравственных традиций семейных отношений. Отметим, что самой просемейной мерой демографической политики можно считать приоритет вторым рождениям, поскольку именно они являются наиболее семейными. На наш взгляд, сегодня требуется переориентация мероприятий демографической политики именно на вторые рождения. Тем более что адресатом обновления и усиления мер, ориентированных на стимулирование вторых рождений, в настоящее время окажутся поколения 1990-х годов рождения, активизация репродуктивного поведения которых отвечает долгосрочным целям демографического развития страны.

В области снижения смертности успехи в 2000-х годах тоже очень впечатляющие. С 2004 г. в России наблюдается понижающийся тренд уровня смертности. Снижение не вполне последовательное: в 2005 и 2010 гг. наблюдались некоторые повышения общего коэффициента смертности – но в целом за период 2003-2012 гг. его величина уменьшилась с 16,4 умерших в расчете на 1000 человек населения до 13,3‰ (на 18,9%) [13]. Ожидаемая продолжительность жизни населения России увеличилась с 64,8 лет в 2003 г. до 69,8 лет в 2011 г. (у мужчин с 58,5 до 64,0 лет, у женщин с 71,9 до 75,6 лет) (табл. 4).

Как известно, с 2006 г. в Российской Федерации реализуется политика реформирования здравоохранения. С 1 января указанного года стартовал национальный проект «Здоровье». В его рамках предусмотрены мероприятия по развитию первичной медико-санитарной помощи и совершенствованию профилактики заболеваний, по повышению доступности и качества специализированной, в том числе высокотехнологичной, медицинской помощи, по совершенствованию медицинской помощи матерям и детям, по формированию здорового образа жизни населения.

Учитывая специфику российской смертности, безусловно, следует отметить также федеральные целевые программы «Повышение безопасности дорожного движения в 2006-2012 годах» (в рамках реализации постановления Правительства РФ от 20.02.2006 г. № 100) и «Предупреждение и борьба с социально значимыми заболеваниями (2007-2012 годы)» (в рамках реализации постановления Правительства Российской Федерации от 10.05.2007 г. № 280).

В целях утвержденной в октябре 2007 г. «Концепции демографической по-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

литики Российской Федерации на период до 2025 года» заложены конкретные количественные ориентиры не только по численности населения страны, но и по уровню продолжительности его жизни: стабилизация численности населения к 2015 году на уровне 142-143 млн. человек и создание условий для ее роста к 2025 году до 145 млн. человек, а также повышение качества жизни и увеличение ожидаемой продолжительности жизни к 2015 году до 70 лет, к 2025 году – до 75 лет [7].

Таблица 4

Ожидаемая продолжительность жизни при рождении населения Российской Федерации, лет

Годы	оба пола	мужчины	женщины	Годы	оба пола	мужчины	женщины
1959	67,9	63,0	71,5	1999	65,9	59,9	72,4
1970	68,9	63,2	73,6	2000	65,0	58,9	72,4
1979	67,6	61,5	73,1	2001	65,2	58,9	72,2
1987	70,1	64,9	74,6	2002	65,0	58,7	71,9
1989	69,6	64,2	74,5	2003	64,8	58,5	71,9
1990	69,2	63,7	74,3	2004	65,3	58,9	72,3
1991	69,0	63,5	74,3	2005	65,3	58,9	72,4
1992	67,9	62,0	73,8	2006	66,7	60,4	73,3
1993	65,1	58,9	71,9	2007	67,6	61,5	74,0
1994	64,0	57,6	71,2	2008	68,0	61,9	74,3
1995	64,6	58,2	71,7	2009	68,8	62,9	74,8
1996	65,8	59,6	72,4	2010	68,9	63,1	74,9
1997	66,6	60,8	72,9	2011	69,8	64,0	75,6
1998	67,0	61,3	72,9				

Источник: [15]

При этом задачи в области смертности в перечне основных задач демографической политики страны совершенно справедливо поставлены на первое место. Акценты сделаны на сокращении уровня смертности, прежде всего, в трудоспособном возрасте от внешних причин; на сокращении уровня материнской и младенческой смертности, укреплении репродуктивного здоровья населения, здоровья детей и подростков; на сохранении и укреплении здоровья населения, увеличении продолжительности активной жизни, создании условий и формировании мотивации для ведения здорового образа жизни, на существенном снижении заболеваемости социально значимыми и представляющими опасность для окружающих заболеваниями, на улучшении качества жизни больных, страдающих хроническими заболеваниями, и инвалидов.

Дальнейшим продолжением приоритетного национального проекта «Здоровье» явились финансируемые, в основном, за счет субсидий Федерального Фонда обязательного медицинского страхования (которые дополняются финансированием из региональных бюджетов и средств региональных Фондов ОМС), региональные программы модернизации здравоохранения на 2011-2012 гг., которые каждый регион разрабатывал самостоятельно в соответствии с обозначенными Минздравом направлениями, которые получат федеральное финансирование: укрепление материально-технической базы, внедрение современных информационных систем и единых стандартов медицинской помощи. Первое направление нацелено на выравнивание региональных систем здравоохранения и создание условий для внедрения стандартов. Цель информатизации – повышение качества и доступности медицинских услуг, прозрачности финансирования. Третья составляющая (введение стандартов) – определение набора медицинских услуг, который должен оказываться при том или ином заболевании. В стоимость стандарта (всего их предполагается 1190) закладывается все: лекарства, расходные материалы, зарплата медперсонала, питание пациента [14]. При разработке

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

программ региональные власти сами определяли, какие медицинские учреждения больше нуждаются в деньгах, какие уже готовы для внедрения стандартов и т.д. Программы были утверждены в 2011 г. в каждом российском регионе и должны были быть реализованы до конца 2012 г., однако они продлены и на текущий год.

Итак, каковы результаты этих мероприятий? Во-первых, следует отметить продолжительность периода снижения смертности. Оно наблюдается в России уже на протяжении девяти лет, т.е. оно достаточно устойчиво (о небольших отклонениях 2005 и 2010 гг. мы уже отметили). Иными словами, его уже нельзя оценивать, как непродолжительное снижение компенсаторного типа, происходящее после ряда лет сверхсмертности, приводящих к «оздоровлению населения», как, например, вполне можно оценить снижение смертности российского населения в период 1995-1998 гг.

Во-вторых, достигнутый уровень продолжительности жизни населения. Как известно, максимальные уровни продолжительности жизни населения России были отмечены в середине 1960-х и в конце 1980 годов. В середине 1960-х годов продолжительность жизни достигла 64,60 лет у мужчин (в 1964-1965 гг.) и 73,54 лет у женщин (в 1967-1968 гг.), после чего практически два десятилетия наблюдались стагнация и снижение ее величины. А показатели ожидаемой продолжительности жизни 1986-1987 гг., составившие 70,13 лет для всего населения, 64,91 для мужчин и 74,55 для женщин [15], являются максимальными за всю российскую историю. В 2011 г., после восьми лет сокращения уровня смертности, величина продолжительности жизни для обоих полов, составившая 69,8 лет (64,0 для мужчин и 75,6 для женщин) [16], почти достигла рекордного уровня 1986-1989 гг. При этом по женскому показателю максимальная отметка была перекрыта еще в 2009 г., а вот по мужскому – пока не достигнут даже максимум середины 1960-х. Однако, как видим, в 2011 г. уровень, который в соответствии с целью «Концепции демографической политики до 2025 года» предполагалось достигнуть к 2015 г., практически уже достигнут.

В-третьих, темпы снижения смертности по причинам смерти. Наиболее значительно в целом за 2003-2011 гг. уменьшились показатели смертности населения от внешних причин (несчастных случаев, отравлений, травм, убийств, самоубийств): у мужчин на 40,5%, у женщин – на 38,9% [17]. На втором месте снижение смертности от болезней органов дыхания. У мужчин смертность от этой группы причин сократилась на 27,9%, у женщин – на 21,6%. На третьем месте у мужчин болезни системы кровообращения: сокращение на 19,4%. У женщин немного более значительно уменьшилась смертность от некоторых инфекционных и паразитарных болезней: на 19,1%, в то время как снижение смертности от болезней системы кровообращения составило 18,3%. У мужчин уменьшение смертности от инфекционных и паразитарных болезней (на 15,6%) на четвертом месте.

Если же брать период, когда уже начали действовать государственные инициативы в области снижения смертности, то в 2006-2011 гг. смертность от болезней системы кровообращения занимает уже второе место по темпам снижения после внешних причин. А в 2011 г., когда начали реализовываться региональные программы модернизации здравоохранения, темпы снижения смертности от болезней системы кровообращения и от внешних причин уже сопоставимы: у мужчин, соответственно, 6,3% и 8,2%, у женщин – 6,9% и 8,0%.

В-четвертых, свидетельством того, что в снижении смертности населения России 2000-х годов весомый вклад принадлежит мероприятиям, связанным с модернизацией здравоохранения, может быть также недостаточный рост уровня продолжительности жизни в регионах с высокой долей смертности от внешних причин. Мы рассматриваем это в качестве гипотезы на примере Республики Коми. В 1994-1998 гг., когда в стране наблюдалось снижение смертности компенсаторного типа, за 4 года произошло очень значительное сближение продолжительности жизни населения

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

республики с общероссийским уровнем: разница сократилась с трех лет практически до нуля. В 2000-е годы, в условиях более продолжительного периода снижения смертности разница в продолжительности жизни с общероссийским уровнем все еще порядка двух лет.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. В заключение отметим, что в 2012 г. в результате встречных тенденций рождаемости и смертности в целом по стране число родившихся почти сравнялось с числом умерших: отношение числа умерших к числу родившихся составило 100,1% против 107,3% за 2011 г. [14]. Уровень продолжительности жизни населения России практически достиг 70 лет. Но это лишь половина успеха: такая цифра в России уже фиксировалась четверть века назад, и это почти на 10 лет ниже, чем в странах Евросоюза. Необходимо дальнейшее углубление мероприятий, связанных с модернизацией здравоохранения: ускорение процесса постарения населения России ставит этот вопрос со всей остротой. Кроме того, в России по-прежнему очень большой резерв повышения продолжительности жизни, связанный с неблагоприятным образом жизни населения. И это не медицинская, а социальная проблема. По уровню рождаемости страна сегодня стоит на пороге очередного структурного понижения. В этих условиях на первое место выходит задача повышения уровня репродуктивных установок малочисленных поколений 1990-х годов рождения и степени их реализации, т.е. переориентации мероприятий демографической политики в пользу этих поколений.

Литература:

1. Захаров С. Какой будет рождаемость в России // Демоскоп Weekly, № 495-496. 23 января – 5 февраля 2012 г. [Электронный ресурс]. – URL: http://demoscope.ru/weekly/2012/0495/tema01.php (дата обращения 20.06.2013.).

2. Щербакова Е. Демографические итоги 2012 г. (Часть I) // Демоскоп Weekly, № 541-542. 4-17 февраля 2013 г. [Электронный ресурс]. – URL: http://demoscope.ru/weekly/2013/0541/barom03.php (дата обращения 20.06.2013.).

3. Федеральный закон «Об актах гражданского состояния» №143-ФЗ от 15 ноября 1997 г. // Российская газета, №224, 20.11.1997.

4. Федеральный закон «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части государственной поддержки граждан, имеющих детей» №207-ФЗ от 5 декабря 2006 г. // Российская газета, №279, 12.12.2006.

5. Федеральный закон «Об обеспечении пособиями по временной нетрудоспособности, по беременности и родам граждан, подлежащих обязательному социальному страхованию» №255-ФЗ от 29 декабря 2006 г. // Российская газета, №297, 31.12.2006.

6. Федеральный закон «О дополнительных мерах государственной поддержки семей, имеющих детей» №256-ФЗ // Российская газета, №297, 31.12.2006.

7. Указ Президента Российской Федерации от 09.10.2007 г. №1351 «Об утверждении Концепции демографической политики Российской Федерации на период до 2025 года». [Электронный ресурс]. – URL: http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=041941 (дата обращения 20.06.2013.).

8. Бодрова В. Сколько детей хотят иметь россияне? // Демоскоп Weekly, № 81-82. 23 сентября – 6 октября 2002 г. [Электронный ресурс]. – URL: http://demoscope.ru/weekly/2002/081/tema01.php (дата обращения 20.06.2013.).

9. Краткие итоги выборочного обследования «Семья и рождаемость». [Электронный ресурс]. – URL: http://www.gks.ru/free_doc/2010/family.htm (дата обращения 20.06.2013.).

10. Российский статистический ежегодник – 2012 г. [Электронный ресурс]. – URL: http://www.gks.ru/bgd/regl/b12_13/Main.htm (дата обращения 20.06.2013.).

11. Попова Л.А., Бутрим Н.А. Современные стандарты репродуктивного поведения населения и задачи просемейной демографической политики // Экономические и социальные перемены: факты, тен-

денции, прогноз: Науч. журн. – Вологда, 2011, №2 (14). – С.73-85.

12. Закон Республики Коми «О дополнительных мерах социальной поддержки семей, имеющих детей, на территории Республики Коми» №45-РЗ от 29.04.2011 г. // Республика, № 98, 12.05.2011.

13. Демоскоп Weekly № 543-544, 18 февраля – 3 марта 2013 г. (Электронный ресурс). – URL: http://demoscope.ru/weekly/2013/0543/barom01.php. (дата обращения 20.06.2013).

14. http://expert.ru/ural/2012/31/reanimatsiya-bespolezna/ (дата обращения 20.06.2013.).

15. Демографический ежегодник Российской Федерации. 1993: стат. сб. – М., 1994.

16. Российский статистический ежегодник – 2012 г. [Электронный ресурс]. – URL: http://www.gks.ru/bgd/regl/b12_13/IssWWW.exe/Stg/d1/04-01.htm (дата обращения 20.06.2013.).

17. Сайт Федеральной службы государственной статистики. [Электронный ресурс]. – URL: http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/demography/#. (дата обращения 20.06.2013).

References

1. .Zakharov S. Kakoy budet rozhdayemost' v Rossii // Demoskop Weekly, № 495-496. 23 yanvarya – 5 fevralya 2012 g. [Elektronnyy resurs]. – URL: http://demoscope.ru/weekly/2012/0495/tema01.php (data obrashcheniya 20.06.2013.).

2. Shcherbakova Ye. Demograficheskiye itogi 2012 g. (Chast' I) // Demoskop Weekly, № 541-542. 4-17 fevralya 2013 g. [Elektronnyy resurs]. – URL: http://demoscope.ru/weekly/2013/0541/barom03.php (data obrashcheniya 20.06.2013.).

3. Federal'nyy zakon «Ob aktakh grazhdanskogo sostoyaniya» №143-FZ ot 15 noyabrya 1997 g. // Rossiyskaya gazeta, №224, 20.11.1997.

4. Federal'nyy zakon «O vnesenii izmeneniy v otdel'nyye zakonodatel'nyye akty Rossiyskoy Federatsii v chasti gosudarstvennoy podderzhki grazhdan, imeyushchikh detey» №207-FZ ot 5 dekabrya 2006 g. // Rossiyskaya gazeta, №279, 12.12.2006.

5. Federal'nyy zakon «Ob obespechenii posobiyami po vremennoy netrudosposobnosti, po beremennosti i rodam grazhdan, podlezhashchikh obyazatel'nomu sotsial'nomu strakhovaniyu» №255-FZ ot 29 dekabrya 2006 g. // Rossiyskaya gazeta, №297, 31.12.2006.

6. Federal'nyy zakon «O dopolnitel'nykh merakh gosudarstvennoy podderzhki semey, imeyushchikh detey» №256-FZ // Rossiyskaya gazeta, №297, 31.12.2006.

7. Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 09.10.2007 g. №1351 «Ob utverzhdenii Kontseptsii demograficheskoy politiki Rossiyskoy Federatsii na period do 2025 goda». [Elektronnyy resurs]. – URL: http://document.kremlin.ru/doc.asp0.06.2013.).

8. Bodrova V. Skol'ko detey khotyat imet' rossiyane? // Demoskop Weekly, № 81-82. 23 sentyabrya – 6 oktyabrya 2002 g. [Elektronnyy resurs]. – URL: http://demoscope.ru/weekly/2002/081/tema01.php (data obrashcheniya 20.06.2013).

9. Kratkiye itogi vyborochnogo obsledovaniya «Sem'ya i rozhdayemost'». [Elektronnyy resurs]. – URL: http://www.gks.ru/free_doc/.

10.Rossiyskiy statisticheskiy yezhegodnik – 2012 g. [Elektronnyy resurs]. – URL: http://www.gks.ru/bgd/regl/b12_13/Main.htm (data obrashcheniya 20.06.2013.).

11.Popova L. A., Butrim N.A. Sovremennyye standarty reproduktivnogo povedeniya naseleniya i zadachi prosemeynoy demograficheskoy politiki // Ekonomicheskiye i sotsial'nyye peremeny: fakty, tendentsii, prognoz: Nauch. zhurn. – Vologda, 2011, №2 (14). – S.73-85.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

12.Zakon Respubliki Komi «O dopolnitel'nykh merakh sotsial'noy podderzhki semey, imeyushchikh detey, na territorii Respubliki Komi» №45-RZ ot 29.04.2011 g. // Respublika, № 98, 12.05.2011.

13.Demoskop Weekly № 543-544, 18 fevralya – 3 marta 2013 g. (Elektronnyy resurs). – URL: http://demoscope.ru/weekly/2013/0543/ (data obrashcheniya 20.06.2013).

14.http://expert.ru/ural/2012/31/reanimatsiya-bespolezna/ (data obrashcheniya 20.06.2013).

15.Demograficheskiy yezhegodnik Rossiyskoy Federatsii. 1993: stat. sb. – M., 1994.

16.Rossiyskiy statisticheskiy yezhegodnik – 2012 g. [Elektronnyy resurs]. – URL: http://www.gks.ru/bgd/regl/b12_13/IssWWW.exe/Stg/d1/04-01.htm (data obrashcheniya 20.06.2013.).

17.Sayt Federal'noy sluzhby gosudarstvennoy statistiki. [Elektronnyy resurs]. – URL: http://www.gks.rurosstat_main/rosstat/ru/ (data obrashcheniya 20.06.2013).

Попова Л. О.

Оцінка ефективності державних демографічних ініціатив 2006-2011 років

Виявляється вплив на демографічні процеси в Росії федеральних і регіональних заходів демографічної політики 2006-2011 років, а також національного проекту «Здоров'я» і програм модернізації охорони здоров'я на 2011-2012 роки. Розкриваються сучасні тенденції народжуваності населення Росії, зміни в її структурі за віком та шлюбним станом матері. Оцінюється, які реальні покоління отримали максимальний репродуктивний виграш від пронаталістську заходів демографічної політики, і які перспективи народжуваності. Розглядається динаміка тривалості життя населення Росії та зміни в структурі смертності з причин.

Ключові слова: Росія, демографічна політика, національні проекти, здоров'я населення, народжуваність, смертність, тривалість життя.

Popova L.

Evaluating the effectiveness of government demographic initiatives in 2006-2011

The article reveals how the demographic processes in Russia are influenced by federal and regional demographic policy measures of 2006-2011 and by the national project “Health” and health care modernization programmes for 2011-2012. The author dwells upon the modem trends in the birth rate of Russia’s population, upon the changes in its structure by the age and marital status of mother. The article evaluates which actual generations have received the maximum reproductive benefit from pronatalist demographic policies, and what are the prospects concerning fertility. The article considers the dynamics of life expectancy of Russia’s population and the changes in the structure of mortality by causes.

Keywords: Russia, demographic policy, national projects, health of the population, fertility, mortality, life expectancy.

Рецензент: Шабунова А. А. – доктор экономических наук, доцент, заместитель директора по научной работе Филиала государственного бюджетного учреждения науки Институт социально-экономического развития территорий Российської академии наук, г. Вологда, Россия.

Reviewer: Shabunova A. – Professor, Ph.D. of Economics, Associate Professor, Deputy Director for Science of the branch of State Organization Science Institute for Socio-economic development of territories Rossiyskoy Academy of Sciences, Vologda, Russia.

e-mail: common@vscc.ac.ru

Статья подана
15.08.2014г.

УДК 332.01

ГАДЖИЕВ Ю. А.

ЗАРУБЕЖНЫЕ НОВЫЕ ТЕОРИИ РЕГИОНАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрены и систематизированы основные модели новых теорий регионального роста, раскрыты содержание и признаки, определены важнейшие и прежде всего пространственные факторы роста и развития, выявлены сильные и слабые стороны рассмотренных теорий и моделей с позиций адекватности их реалиям российской действительности. Все теории сначала опирались на основные положения классических, неокейнсианских, институциональных теорий и моделей экономического роста, межотраслевой модели, а с - пространственных - теории размещения производства, центральных мест, диффузии нововведений, пространственной организации хозяйственной деятельности, модели «новой экономической географии».

Ключевые слова: региональный экономический рост, потенциал рынка, теория агломерации, теория центральных мест, новая теория торговли, эффект масштаба производства, пространственный лаг.

Постановка проблемы. В западной экономической и экономико-географической науке разрабатывались не только динамические, но и пространственные или региональные теории и модели экономического роста. Все они изначально опирались на основные положения классических, неокейнсианских, институциональных теорий и моделей экономического роста, межотраслевой модели, а из - пространственных - теории размещения производства, центральных мест, диффузии нововведений, пространственной организации хозяйственной деятельности, модели «новой экономической географии», концепции новых форм территориальной организации производства.

Среди теорий регионального роста и развития можно выделить пять направлений; 1) неоклассические теории, основанные на производственной функции; 2) теории кумулятивного роста, являющиеся синтезом неокейнсианских, институциональных и экономико-географических моделей; 3) новые теории регионального роста, базирующиеся на возрастающей отдачи от масштаба и несовершенной конкуренции; 4) новые формы территориальной организации производства, опирающиеся на промышленные и региональные кластеры, цепочку добавления стоимости, экономику обучения, национальную и региональную системы инноваций; 5) другие теории**,** объясняющие частные или отдельные вопросы регионального роста.

Начиная с 80-х гг. XX в. теоретических и эмпирических исследованиях западных экономистов и экономико-географов появляются новые теории и модели регионального роста. Импульсом для этих работ стали новейшие исследования в рамках: новой экономической географии – «модернизации» традиционной формы пространственной организации промышленности, создавшие набор простых, хотя и не совсем убедительных моделей несовершенной конкуренции, новой теории торговли, использовавшей этот набор для построения моделей международной и межрегиональной торговли в условиях возрастающей отдачи, а также новой теории роста, признающей первостепенную роль человеческого капитала, особенно знаний работников, как эндогенного фактора роста экономики в условиях несовершенной конкуренции. При этом многие модели синтезировали положения неоклассической школы и теории кумулятивного роста, дополнив их некоторыми идеями институциональной школы.

Анализ последних исследований и публикаций. Наиболее известные представители новой волны теории регионального роста – П. Кругман, М. Фуджит, Т.Мори, Э.Венаблес, Д.Пуго, Дж. Харрис, А.Пред, Р.Фиани, Г. Мюрдаль, А. Хиршман, А.Гильберт, Дж.Гаглер, Дж. Эллисон, Е.Глэйзер, Д.Дэвис, Д. Вайнштайн, Лунгэнь Инн. Широкую известность получили базовые теории новой экономической

ISSN 2221-8440 ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

географии, новые модели экономического роста, теории агломерации, центральных мест и случайного роста, основанных на возрастающем эффекте от масштаба в условиях несовершенной конкуренции (в некоторых случаях и в совершенной конкуренции). В своих работах к пространственным факторам роста они относят различные виды эффектов от масштаба, транспортные издержки, мобильность факторов производства, агломерацию, пространственные лаги или множественные эффекты взаимовлияния экономических факторов.

Цель статьи – исследовать основные теории и модели новых теорий регионального экономического роста и развития, выявить сильные и слабые стороны с позиций применение их реальной российской экономики для обеспечения стабильного экономического развития.

Изложения основного материала исследования. Базовые теории новой экономической географии: к этой группе можно отнести модели «потенциала рынка» Дж.Харриса, «базового мультипликатора» регионального дохода А.Преда, а также формализацию теорий Дж.Харриса и А.Преда [1].

Теория «потенциала рынка» Дж. Харриса [2]. Она утверждает, что при прочих равных условиях предприниматели будут стремиться размещать свои производства в местностях с хорошим доступом к рынку. Он оценил степень доступности рынка сбыта в каждом округе США, использовав для этого показатель «потенциала рынка», представляющего собой взвешенную сумму покупательной способности конкретных территорий, где вес каждой брался в обратной зависимости от ее удаленности. Результаты этого исследования показали, что развитые промышленные регионы США обладали высоким потенциалом рынка, поскольку в промышленном поясе (Северо-Восток и средний Запад США) сосредоточены значительные доли населения и производства страны, а, следовательно, регионы, входящие в этот пояс, изначально обладали наилучшим доступом к рынку. Но это наблюдение привело Харриса к интересному выводу, что концентрация производства обладает функцией самовоспроизводства. Фирмы размещают производство в регионах с хорошим доступом к рынку, но доступ к рынку улучшается в регионах, где сконцентрировалось производство [1, с. 122]. Сильным местом этой модели является выявление новой причины – «потенциала рынка» или доступность к рынку сбыта, заложенная в самой концентрации производства в одном штандорте. Напомним, что до Харриса ученые экономико-географы в своих задачах оптимального размещения использовали эффект от масштаба производства, транспортные затраты и мобильность факторов производства. Слабое место ее в том, что основное это правило не срабатывает в отношении предприятий, базирующихся на немобильных факторах производства. Так, например, большой масштаб рынка сбыта нефти и газа находится далеко за пределами мест их добычи.

Модель «базового мультипликатора» регионального дохода А.Преда [3]. Если Харрис рассматривает одномоментную ситуацию, т.е. статику региональной экономики, то Пред исследует ее в динамике. Расчет модели он начинает с проекции «экспортной» выручки региона (от продаж продукции другим регионам внутри страны и за ее пределами), после чего использует оценочный коэффициент доли дохода, затрачиваемого внутри региона, для определения на его базе мультипликатора. Он полагает, что объем экспортной базы и доля дохода, затрачиваемые внутри региона, должны быть возрастающими функциями размеров региональной экономики. Это означает, что если экономика региона достигает достаточно большого масштаба, то она может вступить в период кумулятивного роста. Высокий спрос на внутрирегиональном рынке может сделать выгодным местное производство товаров, ранее не производившихся в данном регионе, что увеличит мультипликатор экспортной базы региона, приводя к дальнейшему росту доход, который вызовет дополнительное увеличение производства, и т.д. [1, с. 123]. Безусловно, эта модель работает на уровне страны, но внутри страны на уровне регио-

на она может давать сбои из-за передачи части региональных доходов центральному правительству.

Итак, в основе теории Харриса и Преда лежит имплицитное предположение о наличии значительных эффектов от масштаба на уровне отдельного предприятия, поскольку в случае отсутствия такового у производителей нет причин концентрировать свою деятельность в одном месте, они скорее станут снабжать потребителей своей продукцией с нескольких заводов, но тогда подрываются выводы Харриса. А сужение регионального рынка не стимулирует расширение номенклатуры товаров, производимых в этом регионе, а это уже подрывает выводы Преда. Другими словами, эффект масштаба – центральное звено этих теорий [1, с. 124]. Следовательно, возрастающий эффект масштаба на уровне предприятий и расширение регионального рынка выступают главными факторами образования региональной агломерации, а она, в свою очередь, становится главной причиной неравномерного экономического развития регионов и всей экономики страны. Основной недостаток этих моделей – они не позволяют осуществлять поиск путей сближения межстрановых и межрегиональных различий экономического развития.

Формализация теорий Дж.Харриса и А.Преда [1, с. 127]. П.Кругман осуществил формализацию двух этих теорий в одной модели. Его модель – это экономическая система, состоящая из двух регионов (хотя модель позволяет расширение ее до большего числа регионов) и двух отраслей: совершенно конкурентного сельского хозяйства и несовершенно конкурентной (по Дикситу-Стиглицу) промышленности. Товар аграрной отрасли производится фермерами, которые отличаются абсолютной немобильностью, напротив, промышленные рабочие обладают абсолютной мобильностью и могут перемещаться в тот регион, где предлагают более высокую заработную плату. Кроме того, издержки промышленного товара (но не аграрного) включают в себя айсберговые транспортные затраты, где часть товаров просто «тает» в пути, т.е. транспортные издержки включаются в цены в достигнутых местах назначения товаров.

Эффект масштаба находится исключительно на уровне фирм. Центростремительные силы, заставляющие промышленность концентрироваться в одном регионе, возникают в результате трехстороннего взаимодействия эффекта масштаба, транспортных издержек и мобильности факторов. В общих чертах: фирмы стремятся сосредотачивать производства (из-за эффекта масштаба) вблизи рынков сбыта и поставщиков (из-за транспортных издержек), в то время как доступ к рынкам сбыта и поставщикам лучше всего там, где сосредоточены другие фирмы (из-за эффекта объема рынка). Сочетание этих двух эффектов создает агломерацию, несмотря на то, что ей противодействует центробежная сила, генерируемая немобильностью аграрного сектора и побуждающая промышленные фирмы перемещаться в регион с меньшим количеством местных конкурентов.

Таким образом, Кругман выявил закономерность возникновения региональной агломерации в развитых странах, из которой следует, что в образовании агломерации главную роль играет эффект от объема рынка или доступ к рынку, нежели эффект от масштаба производства, от транспортных издержек и мобильности факторов производства. Следовательно, основной причиной неравномерного развития регионов или пространственной дифференциации их является размер рынка сбыта. Несмотря на указанное достоинство синтетической модели, она, как у модели Харриса и Преда, не вскрывает каналы конвергенции экономического развития территорий.

Модели и концепции новой экономической географии. Теоретические исследования в русле новой экономической географии проводятся в рамках двух подгрупп моделей. Одна из них представлена попытками навести мосты между новой отраслью экономики и традиционной теорией размещения производства. Вторая – основана на новой «пространственной» интерпретации международной торговли [1, с. 130]. Это обстоятельство позволяет развести их по разным подгруппам: 1) модели «модернизации» традиционной тео-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 2(14)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

рии размещения производства и 2) модели нового типа международной и региональной торговли.

Модели «модернизации» традиционной теории размещения производства. Модификация модели фон Тюнена М.Фуджитой и П.Кругманом [4]. Эта модель представляет собой модификацию оригинальной модели фон Тюнена, в которой существование центрального города не просто подразумевается, но и поддерживается эксплицитно. В ней предполагается, что весь труд мобилен, в результате чего расположение аграрного производства оказывается эндогенным, наряду с промышленностью. С одной стороны, промышленное производство концентрируется в городе под воздействием двунаправленных связей, вызванных самой концентрацией, с другой – концентрация экономической активности в городе создает всплеск в той точке кривой функции потенциала рынка, где определяется местоположение промышленного производства. Аграрное производство затем распределяется вокруг этого центра, причем земельная рента снижается до нуля по мере движения от центра к границе сельской периферии. Однако, по мнению авторов, подобное равновесие с одним центром оказывается устойчивым только в том случае, если население достаточно мало [1, с. 132].

Модель М.Фуджита и Т.Мори [5]. Фактически, в указанную выше модель, которая используется в качестве базовой, они вносят условие, что население постепенно растет. Это приводит к периодическому возникновению новых городов, выстраивающихся в пространстве в одну линию. Такую «линию» – пространственную систему с множеством городов – авторы рассматривают как одномерную версию теории центральных мест Леша. При этом они отмечают, что до сего дня еще никому не удалось создать модель, которая давала бы на выходе знаменитую сотовую структуру рынков Леша [1, с. 132].

Модель Фуджита, Кругмана и Мори. Это предыдущая модель, но более усложненная. Здесь экономика рассматривается в составе нескольких промышленных отраслей, различающихся по величине транспортных издержек и масштабу эффектов. Они считают, что такая экономика спонтанно порождает систему центральных мест, которая служит подтверждением (опять-таки только в одном измерении) иерархической модели центральных мест Кристаллера**.** Кроме того, Фуджита и Мори проанализировали порты и другие транспортные узлы с позиции возможностей образования ими будущих городов и обнаружили, что транспортные узлы генерируют всплески функций потенциала рынка, являющихся как бы «семенами» будущих городов [1, с. 133].

Модели нового типа международной торговли. Модель циклического движения факторов Э.Венаблеса [6]. В ней он показал, что может существовать циклический процесс, ведущий к экономической дифференциации в том случае, если существуют промежуточные товары, производимые в крупных масштабах с учетом транспортных издержек. В этом случае страна с большим промышленным сектором предоставляет больший рынок для промежуточных товаров, что ведет к концентрации промежуточного производства в этой стране, последняя, в свою очередь, обеспечивает стране преимущество в сфере производства товаров, находящихся еще ниже в технологической цепочке производства, что еще более усиливает первоначальное преимущество, и т.д. Аналогичная модель легко применима для регионов внутри страны, поскольку факторы производства гораздо менее мобильны на уровне страны, нежели на уровне регионов. Положительный момент этой модели – выделение концентрации промышленности и особенно размера рынка в качестве основных факторов неоднородного развития стран и регионов, хотя намного раньше на главенствующую роль промышленности в образовании «полюсов роста» указывал Ф.Перру в своей концепции «доминирующей» экономики [1, с. 133].

Модель «мировой истории» Кругмана, Венаблеса и Пуго [7, 8, 9]. Они используют модель Венаблеса для объяснения хода построения пространственной «мировой истории», в которой постепенно снижающиеся транспортные издержки снача-

ла ведут к спонтанному разделению мира на «высокооплачиваемый» промышленный центр и «низкооплачиваемую» аграрную периферию, а затем к уравнению доходов по мере индустриализации периферии. Пуго и Венаблес предлагают альтернативную версию пространственной истории мира, в которой в качестве движущей силы выступает растущий объем рынка, а не растущий уровень экономической интеграции. Они же используют круговую геометрию для моделирования глобальной торговли и специализации в мире, где отсутствуют государственные границы и даже не определены экономические регионы, несмотря на это, мир все-таки спонтанно самоорганизуется в промышленные зоны, окруженные аграрной периферией. Преимущество этой модели в признании спонтанной самоорганизации в первоначально неравномерном развитии стран или регионов по типу «центр – периферия» вследствие сокращения транспортных услуг, круговой геометрии глобальной торговли и специализации и последующего их сближения благодаря индустриализации и, особенно растущему объему рынка [1, с. 133].

Слабым местом упомянутых выше концепций и моделей регионального роста являются америко-централизм в логике их размышлений (например, гипермобильность фактора рабочей силы) и недоучет влияния инноваций, нововведений и уровня образования на экономическое развитие стран и регионов.

Анализ теорий и моделей новой экономической географии выявил, что в любом варианте (запланированном или спонтанном) рост или развитие экономики в пространстве происходит неравномерно по типу «центр – периферия». Причиной подобной формы пространственного развития является возникновение региональной агломерации, обусловленной возрастающей отдачей от масштаба, особенно отдачей от масштаба рынка, вызванной механизмом монополистической конкуренции. При этом происходит некоторое сближение межстрановых и межрегиональных различий экономического развития благодаря индустриализации аграрной периферии и растущему объему рынка или высокой доступности рынка. Однако практика развития развивающихся стран и слаборазвитых регионов показывает, что очень сложно обеспечить развитие промышленности и расширение масштабов рынка в этих странах и регионах из-за очень низких доходов населения, привычного образа жизни людей, медленной изменчивости общественных институтов и т.д.

Теория агломератий (основу этих теорий составляет фактор возрастающей отдачи от масштаба, а не убывающей и постоянной отдачи от масштаба как в теориях кумулятивного роста) и «ядро и периферия». Согласно теории агломерации П.Кругмана [10] – П. Ромера [11] основным фактором роста является скопление производственной деятельности в определенных регионах, которое дает выигрыш предприятиям благодаря увеличению своего размера или от положительных экстерналий, возникающих вследствие присутствия на рынке других фирм. По мнению этих авторов, изначальное неравномерное распределение производства при переходе к равновесию ведет к образованию агломераций. Возникновение агломераций они приписывают случайному фактору или связывают ее с понятием возрастающей отдачи от масштаба. Последняя может быть различной, например, переток знаний, слияние рынков труда или экономия вследствие уменьшения расстояния между производителями и потребителями в условиях наличия издержек при осуществлении обмена. В конечном счете, причиной неравномерного развития регионов выступает агломерация производственной деятельности территорий [12, с. 13-14].

Р.Фиани [13] предлагает модель экономики двух регионов (Север и Юг), в которой существование возрастающей отдачи в производстве не торгуемого промежуточного фактора (услуг) приводит к увеличению различий в темпах роста между регионами. В модель вводится допущение, что первоначально регионы идентичны, т.е. имеют равный доступ к одинаковым технологиям.

Динамическое решение модели показало, что возрастающая отдача от масштаба приводит к расхождению в темпах эко-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 2(14)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

номического роста этих регионов. Расширение модели до трех регионов позволило представить, что каждый регион будет стремиться специализироваться на производстве только одного торгуемого товара. Автор отмечает, что даже при допущении беззатратной модели производства и мгновенности межрегиональных потоков капитала будет наблюдаться специализация на производстве товара, более интенсивного по не торгуемому фактору (услугам) на Севере, в то время как на Юге, наоборот, будет осуществляться специализация на производстве товара, менее интенсивного по не торгуемому фактору. В соответствии с этими выводами автор выдвигает предположение, что в условиях высокой замещаемости капитала и фактора услуг необходимо стимулировать инвестиции в регион Юга, с наибольшим акцентом на сектор с низкими требованиями относительно фактора услуг и, соответственно, низким влиянием мультипликатора на местную экономику [13, с. 14-16].

Модель «ядро-периферия» Мюрдаля и Хиршмана [14]. В этой модели начало развития региона связывается со случайным фактором, например, открытием минеральных месторождений или развитием экспорта продукции пищевой промышленности. Рост реальных зарплат и высокая отдача от капитала порождают возрастающую отдачу от масштаба и развитие агломерации, выражающейся в росте производительности труда и капитала как функции темпа роста регионального выпуска. Причиной неравномерного развития регионов они считают высокий уровень агломерации производственной деятельности, вызванный возрастающей отдачей от масштаба [12, с. 16].

А.Гильберт и Дж.Гаглер [15] критикуют подход «ядро-периферия», утверждая, что в моделях такого типа недооценивается роль международного влияния, недостаточно внимания уделяется социальным аспектам регионального развития, таким как бедность и дифференциация доходов, не учитывается доколониальная история наций и необоснованно вводится предположение о том, что правительство действует в интересах населения [12, с. 19].

Теория случайного роста. Эта теория является альтернативным объяснением возникновения агломераций. Согласно ей, истоки агломераций – это сильные случайные шоки, которые дают начало экономическому росту в некоторых регионах. Дж.Эллисон и Е.Глэйзер [16] на модели выбора местоположения заводов показали, что даже если заводы случайно распределены в пространстве и не существует никаких географических преимуществ, концентрация промышленности будет возникать случайно, причем существует положительная корреляция между средним размером завода и концентрацией промышленности. В месте расположения очень большого по размеру завода, концентрация промышленности и средний размер заводов со временем увеличиваются.

Холмс [17], наоборот, считает, что размер предприятия должен отрицательно зависеть от концентрации производственной деятельности, поскольку возникновение расширенной сети предложения промежуточных товаров в зонах концентрации производства способствует росту стимулов образования маленьких заводов, специализирующихся в узкой производственной нише. Позже Холмс и Стивенс [18] показали, что размер заводов в целом увеличивается с ростом концентрации производственной деятельности во всех отраслях, за исключением текстильной промышленности. Одним из возможных объяснений этого явления было то, что заводы, расположенные в зонах концентрации производственной деятельности, выигрывают от преимуществ в производстве по сравнению с заводами, расположенными вне таких зон, поэтому они наращивают размеры производства для использования этих преимуществ. Такие преимущества являются следствием географических различий или выигрыша от агломерации [12, с. 19-20].

В эмпирическом исследовании Д.Дэвиса и Д.Вайнштайна [19] предпринята попытка объяснить распределение экономической активности в рамках одной страны тестированием модели возрастающей отдачи от масштаба и двух других – теории случайного роста и теории разме-

щения – на примере городов Японии. Они пришли к выводу, что теория размещения способна объяснять различия региональной концентрации экономической деятельности, а теория возрастающей отдачи от масштаба отвечает за степень пространственной дифференциации экономической активности. Вместе с тем теория случайного роста на данных по городам Японии не нашла своего подтверждения [12, с. 20].

Эконометрическая модель пространственных лагов регионального роста Лунгэня Инна [20, с. 133-152]. В этой модели он выдвигает гипотезу о важной роли пространственных лагов или эффектов взаимовлияния экономических факторов в региональном росте Китая, поскольку традиционные теории роста это отрицали. Для доказательства Лунгэнь провел эмпирический анализ роста региональной экономики в Китае с использованием эконометрических моделей. Ввел в модель переменную пространственного лага (spatial log dependence), предложенную Л.Анселином [21], для избежания неправильной спецификации модели.

Результаты оценки Лунгэня показали, что, во-первых, важными источниками роста экономики в провинциях Китая являются такие, как несельскохозяйственные трудовые ресурсы, промышленные товары, фиксированные активы и осуществление, прямые иностранные активы (в модель было включено 11 показателей, заимствованных из различных школ регионального роста). Во-вторых, рост провинции сильно зависит от пространственных лагов или множества эффектов взаимовлияния, полученных за счет распространения технологий, мобильности факторов производства и трансфертных платежей, которые приводят к эффектам распространения или поляризации регионов. Причем за счет пространственных эффектов поддерживается и ускоряется динамика роста в передовых регионах, но замедляется рост в отстающей периферии, что еще больше увеличивает разрыв в экономическом развитии регионов (как в модели «полюсов роста» Г. Мюрдаля, «мировой истории» Кругмана, Венаблеса и Пуго и др.). В-третьих, множество эффектов взаимовлияний увеличивает производительность труда и капитала и приближает объем национального производства к границе производственных возможностей китайской экономики. Итак, выдвинутая Лунгэнь Инном гипотеза о большом значении пространственных эффектов в росте экономик провинций Китая полностью подтвердилась на практике. Здесь также высокий рост экономики происходил неравномерно, поддерживаемый масштабами эффектов взаимовлияний (или эффектов агломераций) в провинциях, другими словами, причиной неоднородного развития регионов являлись пространственные лаги или агломерации.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Отличительной особенностью рассмотренной выше группы новых теорий регионального роста являются: ввод пространственных факторов как внутренних (эндогенных) источников роста регионов и условия несовершенной конкуренции; выделение нового фактора – эффекта объема рынка или степень доступности к рынку в качестве главной причины агломераций; модернизация традиционной теории размещения производства объяснением спонтанного образования центра – периферии; циклическое движение факторов производства как основной причины неравномерного экономического развития стран и регионов; определение каналов сближения различий развития стран и регионов путем индустриализации периферии и расширения объема рынка или повышения уровня доступности к рынку; определение возрастающей отдачи от производства услуг как одного из важных факторов увеличения различий в темпах роста между регионами; изучение возникновения агломерации с позиций возрастающей отдачи от масштаба и объяснение концентрации производства или возникновения агломераций от случайных шоков; отнесение пространственных лагов или множества эффектов взаимовлияния к одному из значимых факторов поляризации и роста экономики регионов.

Слабыми сторонами новых теорий регионального роста являются: недооценка

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 2(14)/2014 ISSN 2221-8440

роли международного влияния и социальных региональных факторов; игнорирование инноваций, нововведений и каналов их распространения, а также новых форм пространственной организации производства – промышленных и региональных кластеров, цепочек добавления стоимости, экономики обучения и региональной системы инноваций.

Литература

1. Кругман П. Пространство: последний рубеж // Пространственная экономика, 2005. – №3. – С.121-133.
2. Harris G.D. The market as a factor in the localization of production. // Annals of the Association of American Geographers, 1954. 44 p.
3. Pred A.R. The Spatial Dynamics of U.S. Urban-Industrial Growth. 1800-1914. Cambridge: MIT Prees., 1966.
4. Fujita M., Krugman P. When is the economy monocentric: von Thunen and Chambertin unified // Regional Science and Urban Economics, 1995. 254.
5. Fujita M., Mori T. Structural stability and evolution of urban systems // Regional Science and Urban Economics, 1996, 27; 4-5.
6. Venabies A. Equilibrium Locations of vertically linked industries // International Economic Review, 1996.
7. Krugman P., Venabies A. Globalization and the inequality of nations // Quarterly Journal of Economics, 1995.
8. Krugman P., Venabies A. The seamless word: a spatial model of international specialization and trade. Mineo, MIT, 1997.
9. Pugo D. Venablies A, The spread of industry spatial agglomeration in economic development. CEPR Working Paper № 1354. 1997.
10. Krugman P. Increasing returns and economic geography //Journal of Political Economy. 99. 1991. P. 483–499.
11. Romer P Increasing Returns and New Developments in the Theory of Growth // NBER Working paper. 1992. P. 3098.
12. Факторы экономического роста в регионах РФ. – М.:ИЭПП, 2005. 278 с.
13. Fiani R. Increasing Returns, Non-Traded Inputs and Regional Development // Economic Journal. 1984. P. 308–323.
14. Myrdal G/ Economic Theory and Under-developed Regions. – London, 1957.
15. Gilbert A., Gugler J. Cities, Poverty and Development:Urbanization in the third world. Oxford: Oxford University Press, 1982.
16. Ellison G., Glaser E. (1997) Geographic Concentration in U.S. Manufacturing Firms: a Dartboard Approach // Journal of Political Economy. 105. 1997. P. 889–927.
17. Holmes T. Localization of Industry // Review of Economics and Statistics. 81. 1991. P. 314–333.
18. Holmes T, Stevens J. Geographic Concentration and Establishment Scale // Revew of Economics and Statistics. 84. 2002. P. 682-690.
19. Davis D.R., Weinstein D.E. Bones, Bombs and Break Points: The Geography of Economic Activity // American Economic Review. 92, 2002. P. 1269–1289.
20. Лунгэнь Ин. Экономический рост в Китае: пространственно-экономический анализ // Пространственная экономика, 2005. – №1. – С. 133-152.
21. Anselin L. Spatial econometrics: Methods and models. Kluwer Academic Publishers Dordrecht, 1988.

References

1. Krugman P. Prostranstvo: po-sledniy rubezh // Prostranstvennaya eko-nomika, 2005. – №3. – S.121-133.
2. Harris G.D. The market as a factor in the localization of production. // Annals of the Association of American Geographers, 1954. 44 r.
3. Pred A.R. The Spatial Dynamics of U.S. Urban-Industrial Growth. 1800-1914. Cambridge: MIT Prees., 1966.
4. Fujita M., Krugman P. When is the economy monocentric: von Thunen and Chambertin unified // Regional Science and Urban Economics, 1995. 254.
5. Fujita M., Mori T. Structural sta-bility and evolution of urban systems // Re-gional Science and Urban Economics, 1996, 27; 4-5.
6. Venabies A. Equilibrium Loca-tions of vertically linked industries // Interna-tional Economic Review, 1996.
7. Krugman P., Venabies A. Globalization and the inequality of nations // Quarterly Journal of Economics, 1995.
8. Krugman P., Venabies A. The seamless word: a spatial model of international specialization and trade. Mineo, MIT, 1997.
9. Pugo D. Venablies A, The spread of industry spatial agglomeration in economic de-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

velopment. CEPR Working Paper № 1354. 1997.

10. Krugman P. Increasing returns and economic geography //Journal of Political Economy. 99. 1991. P. 483–499.

11. Romer P Increasing Returns and New Developments in the Theory of Growth // NBER Working paper. 1992. P. 3098.

12. Faktory ekonomicheskogo rosta v regionakh RF. – M.:IEPP, 2005. 278 s.

13. Fiani R. Increasing Returns, Non-Traded Inputs and Regional Development // Economic Journal. 1984. P. 308–323.

14. Myrdal G/ Economic Theory and Under-developed Regions. – London, 1957.

15. Gilbert A., Gugler J. Cities, Pov-erty and Development:Urbanization in the third world. Oxford: Oxford University Press, 1982.

16. Ellison G., Glaser E. (1997) Geographic Concentration in U.S. Manufacturing Firms: a Dartboard Approach // Journal of Political Economy. 105. 1997. P. 889–927.

17. Holmes T. Localization of Indus-try // Review of Economics and Statistics. 81. 1991. P. 314–333.

18. Holmes T, Stevens J. Geographic Concentration and Establishment Scale // Revew of Economics and Statistics. 84. 2002. P. 682-690.

19. Davis D.R., Weinstein D.E. Bones, Bombs and Break Points: The Geog-raphy of Economic Activity // American Eco-nomic Review. 92, 2002. P. 1269–1289.

20. Lungen' In. Ekonomicheskiy rost v Kitaye: prostranstvenno-ekonomicheskiy analiz // Prostran-stvennaya ekonomika, 2005. – №1. – S. 133-152.

21. Anselin L. Spatial econometrics: Methods and models. Kluwer Academic Publishers Dordrecht, 1988.

Гаджієв Ю.А.

Закордонні нові теорії регіонального економічного зростання і розвитку

У статті розглянуто та систематизовано основні моделі нових теорій регіонального росту, розкриті зміст і ознаки, визначено найважливіші і насамперед просторові чинники росту та розвитку, виявлені сильні і слабкі сторони розглянутих теорій і моделей з позицій адекватності їх реалій російської дійсності. Всі теорії спочатку спиралися на основні положення класичних, неокейнсианских, інституціональних теорій і моделей економічного зростання, міжгалузевий моделі, а з - просторових - теорії розміщення виробництва, центральних місць, дифузії нововведень, просторової організації господарської діяльності, моделі «нової економічної географії».

Ключові слова: регіональний економічний ріст, потенціал ринку, теорія агломерації, теорія центральних місць, нова теорія торгівлі, ефект масштабу виробництва, просторовий лаг.

Hajiyev Y.

Foreign new theory of regional economic growth and development

The article describes the basic model and systematized new theories of regional growth, disclosed the contents and attributes identified critical and above all spatial factors of growth and development, identified strengths and weaknesses of the above theories and models from the standpoint of the adequacy of the realities of Russian life. All theories initially relied on the basic assumptions of classical, neo-Keynesian, institutional theories and models of economic growth, inter-industry model, and from – space – the theory of the location of production, the central places, diffusion of innovations, the spatial organization of economic activity, the model of the "new economic geography".

Keywords: regional economic growth, market potential, agglomeration theory, the theory of central places, the new trade theory, the effect of scale, spatial lag.

Рецензент: Найденов Н. Д. – доктор економічних наук, професор, исполняющий обязанности заведующего кафедры «Экономика и менеджмент» Филиала государственного бюджетного образовательного учреждения «Санкт-Петербургский государственный университет» в городе Сыктывкар, г. Сыктывкар, Россия.

Reviewer: Naydenov N. – Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Acting Head of the Department «Economics and Management» of the branch of the state budget educational institution "St. Petersburg State University" of Syktyvkar, Syktyvkar, Russia.

e-mail: nd.naidenov@mail.ru

Статья подана 19.08.2014 г.

ISSN 2221-8440

УДК 338.486

ЗЕЛЕНКО О. О.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті визначено особливості формування туристичного продукту Луганської області. На основі проведеного аналізу виділено базові складові туристичного потенціалу Луганщини що покладені в основу формування туристичного продукту даного регіону. Окрім наявних охарактеризовано потенційні туристичні ресурси області, які не використовуються на сьогоднішній день. Систематизація даних щодо стану та тенденцій використання складових туристичного потенціалу дозволила зробити висновки відносно незадовільного стану туристичного продукту регіону, для удосконалення якого необхідне спільне вирішення проблем щодо розвитку туристичної галузі збоку місцевих органів влади та регіонального туристичного бізнесу.

Ключові слова. туризм, туристичний продукт, туристичний потенціал, туристичні ресурси, туристична галузь, туристична інфраструктура.

Постановка проблеми. Стрімкі темпи розвитку туристичної індустрії на світовому ринку формують нові погляди на підходи щодо використання наявних територій у туристично-рекреаційних цілях. Сьогодні у якості потенційно привабливих туристичних регіонів розглядаються не тільки курорти та відомі історико-культурні центри, а й промислові території, які раніше вважалися неперспективними для розвитку туризму. Саме до таких промислових регіонів належать східні території України серед яких і Луганська область.

Неможна ігнорувати той факт, що туризм на Луганщині не є одним з пріоритетних сфер діяльності. Всі нормативні документи та регуляторні акти, які приймалися на державному та регіональному рівні, носили декларативний характер і були реалізовані тільки на папері.

З іншого боку, як засвідчує світова практика розвитку туризму на промислових територіях, Луганська область має всі шанси стати успішною у цій царині, адже володіє достатньою кількістю туристично-рекреаційних ресурсів, які можуть бути привабливими як для вітчизняних так и для закордонних туристів.

Отже зараз виникає нагальна потреба дослідити особливості формування туристичного продукту Луганської області, що дозволить у подальшому розробити адекватну програму дій щодо розвитку туристичної галузі у даному регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не можна сказати, що проблема розвитку туризму та формування туристичного продукту на Луганщині залишається взагалі не дослідженою. Безумовно її торкаються і постійно висвітлюють науковці, які безпосередньо проживають на даній території. Серед них на особливу увагу заслуговують публікації Н. Свірідової [1], С. Козьякової [2], Г. Сорокіної [3], Г. Заваріка [4], С. Кобзової [5], О. Болдирєва [6] та ін.

Зокрема Н. Свірідова [1] у своїй недавній публікації висвітлює тенденції розвитку промислового туризму у Луганській області, підкреслюючи що туристична галузь загалом та промисловий (діловий) туризм зокрема займає незначну частку серед сфер економічної діяльності на даній території. Причиною такої ситуації серед всього іншого автор вважає незадовільний стан туристичної інфраструктури, а саме відсутність належним чином обладнаних місць розташування готелів з відповідними умовами та технічним устаткуванням для проведення ділових зустрічей, конференцій тощо.

Безперечну зацікавленість викликає порівняльний аналіз показників розвитку туризму на промислових територіях України, серед яких є і Луганська область. Автори дослідження – С. Козьякова та А. Бондар [2] – в результаті виявили низький рівень економічної ефективності функціонування даній галузі. Однією з основних причин такого становища вони вважають недостатній рівень теоретичного осмислення туризму як перспективної та прибуткової галузі для промислових регіонів нашої країни.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Г. Заваріка [4] та Г. Сорокіна [3], відповідно висвітлюють наявні природні ресурси, напрями, а також підходи щодо їх ефективного використання з метою розвитку туристичної індустрії на Луганщині. С. Кобзова [5] торкається певних аспектів кадрового потенціалу, зазначаючи важливість розвитку регіонального туризму. А О. Болдирєв [6] взагалі висуває перелік проблем щодо розвитку туризму у даному регіоні, але не підкріплює свою точку зору конкретними фактами, які б підтверджували його тези.

Підсумовуючи, можна зазначити, що наявна інформація щодо туристичного продукту Луганської області є фрагментарною, у деяких випадках застарілою, тобто потребує оновлення.

Огляд та аналіз публікацій зазначених та інших авторів свідчить про те, що на сьогодні у науковій літературі висвітлюються тільки окремі аспекти розвитку туризму на Луганщині, які не дають чіткої загальної картини щодо наявного регіонального туристичного продукту.

Мета дослідження. Систематизація наявної інформації, аналіз та виявлення особливостей формування туристичного продукту у Луганській області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий досвід свідчить про визначну роль саме туристичної галузі як одного з пріоритетних напрямків для розвитку регіональної економіки. Стабільне функціонування туристичної галузі потребує розвинутої інфраструктури (у т.ч. транспортної, будівельної, громадського харчування тощо). Це впливає і на розвиток традиційних галузей промисловості, стимулює структурні зрушення, сприяє використанню новітніх технологій, спонукає до підвищення якості товарів та послуг. Отже, необхідність розвитку туризму є незаперечною для будь-якого регіону нашою держави і Луганська область не є виключенням.

Формування регіонального туристичного продукту здійснюється на основі туристичного потенціалу конкретної території, під яким найчастіше розуміється сукупність природних, етнокультурних та соціально-історичних ресурсів, а також наявної інфраструктури території, що служать чи можуть служити передумовами розвитку певних видів туризму [7].

Аби отримати реальну картину, необхідно також врахувати особливості формування туристичного продукту промислової території до якої і належить Луганська область. Огляд різноманітних існуючих підходів дозволив визначити саме ті елементи туристичного потенціалу, які є, або можуть стати основою для формування туристичного продукту даного регіону (рис. 1.).

Серед наявних туристичних ресурсів варто виділити природні, історико-культурні, культові, промислові ресурси, а також інфраструктуру. Розглянемо кожну складову більш детально:

1. Луганська область має багато необхідних природно-рекреаційних ресурсів для розвитку. В області близько 120 річок, головна з яких – Сіверський Донець. На Луганщині розташовано 87 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 6,5 тис. га, в тому числі Луганський заповідник із відділами «Провальський степ», «Стрілецький степ», Станично-Луганський відділ. Серед пам'яток природи також комплексна «Айдарська тераса», геологічна тераса «Конгресів яр», урочище «Дубовий гай» Кременського району. Основними рекреаційними вузлами є Кремінський (озера, ліси), Старобільський та Новоайдарський (ліси і мінеральні джерела). Загальна площа земель рекреаційного призначення становить 1539,7 га.

2. Друга складова – історико-культурні ресурси – представлена багатьма пам’ятками та архітектурними спорудами. В Луганській області на державному обліку перебуває 9,5 тисяч пам'яток, у тому числі 341 пам'ятка архітектури. На Луганщині налічується 30 музеїв (комплексних, історичних, художніх, літературних). Але не можна не зауважити, що велика кількість об’єктів історико-культурної спадщини перебуває у занедбаному стані і потребує капітальної реконструкції чи реставрації.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 4(12)/2013 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

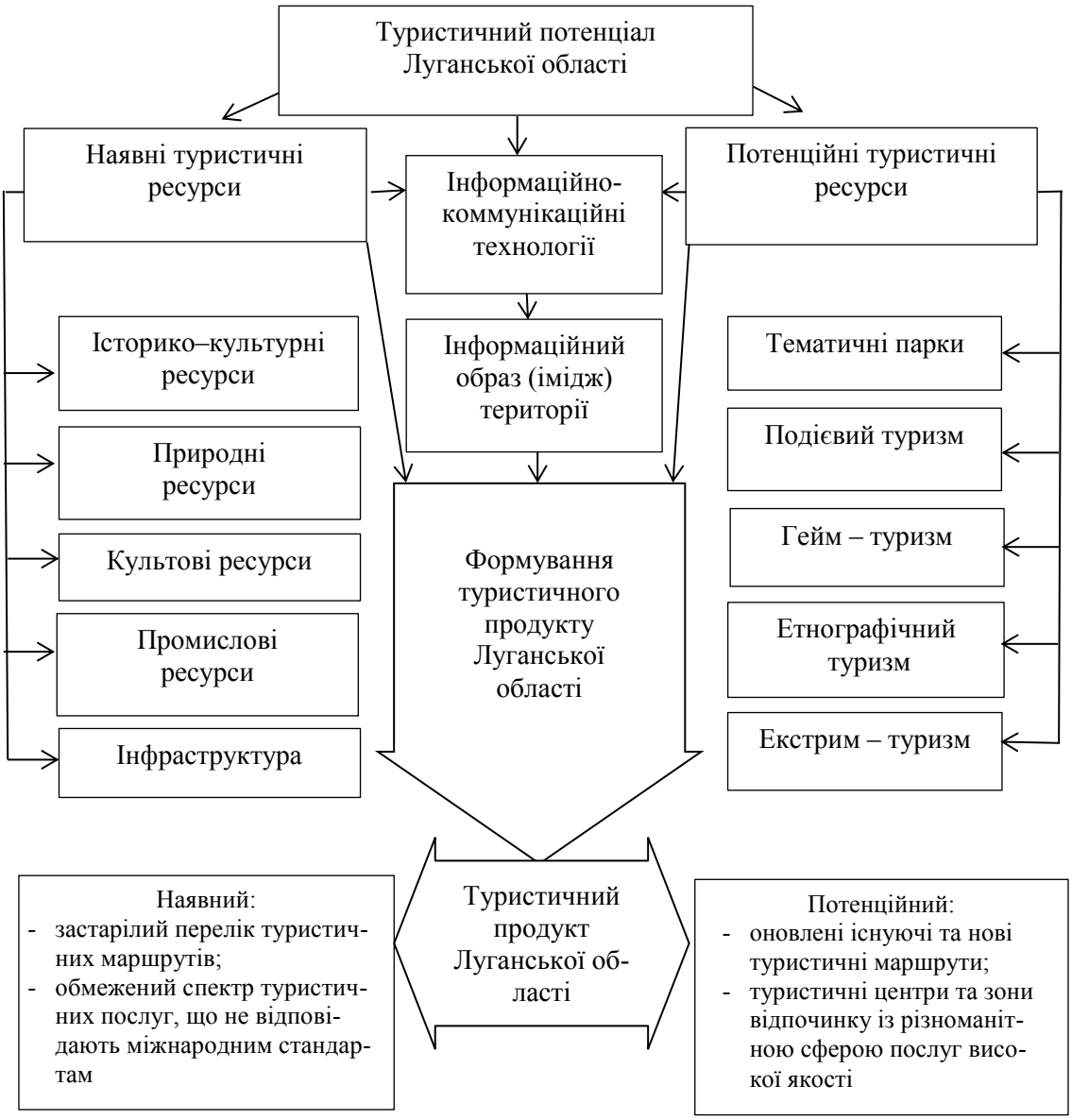

Рис. 1. Особливості формування туристичного продукту Луганської області
Джерело: розроблено автором на підставі [8]

3. Культові ресурси Луганщині - це перш за все Кіселева балка, потік паломників до якої не припиняється круглий рік. У самому Луганську – це Свято-Володимирський кафедральний собор, Петропавлівський собор, Миколо-Преображенський храм, церква Дмитрія Солунського, Храм Царя Христа, Римо-католицька каплицею Різдва Пресвятої Діви Марії, Вознесенська церква (м. Олександрівськ) та ін. У Старому Айдарі – Михайлівська церква; с. Красний Деркул – могила отця Феофана, храм Різдва Богородиц; с. Мілуватка Сватівського району - Храм Різдва Іоанна Предтечі тощо.

4. Серед промислових ресурсів області найбільшу зацікавленість викликають шахти. Луганщина, як частина Донбасу, має їх у достатній кількості. На базі існуючих діючих та покинутих шахт винахідливі туристичні компанії пропонують промислові тури «Донбас – територія техногенних експериментів», «Лінія зіткнення: природа і промисловий глобалізм» і т.п. На базі підприємства «СвердловАнтрацит» у Центрі підготовки кадрів функціонує учбова шахта – музей, яка з одного боку дозволяє підприємству підготувати майбутніх робітників до реалій вуглевидобування, а з іншого – приваблює представників інших подібних підприємств та звичайних туристів, які бажають поближче познайомитись з особливостями нелегкої професії шахтаря.

5. Інфраструктура Луганської області представлена більш ніж сотнею закладів тимчасового розміщення. З них половина – це готелі [9], але тільки одному з них присвоєно клас «3 зірки» - це готель «Дружба» у Луганську. Санаторно-курортній комплекс налічує 74 заклади, а для дитячого відпочину в області існує 788 дитячих табори. Також інфраструктура області представлена розвинутою мережею автодоріг та залізничного сполучення, але неможна не зазначити, що стан шляхів в області є незадовільним. Донедавна ще в регіоні було наявне регіональне та міжнародне авіасполучення, але, з огляду на останні події, користування послугами авіації в області поки що неможливе. Луганська область є комунікаційно-розвинутою територією де функціонують всі вітчизняні мобільні оператори. Навіть віддалені куточки регіону мають можливість користуватися Інтернет мережею.

До потенційних туристичних ресурсів Луганської області можна віднести:

1. Тематичні парки. В Луганській області ще з 2002 року розглядається питання створення технопарку «Рудник». В місцях де вперше почалося добування кам'яного вугілля втілюється ідея відновлення в театралізованій формі металургійного виробництва початку минулого століття та древності з відновленням обладнання, паровозу, а також імітуванням для туристів обвалу та аварії на шахтах, відвідування землянки, переодягнення в робітничий одяг тощо. Нажаль досі ця ідея залишається лише ідеєю. Між тим реалізація такого проекту на підприємствах області дозволила б у майбутньому розвивати не лише туристичну діяльність, але й економічну складову регіону та забезпечити їх збереження на принципах популяризації та ефективності як серед внутрішніх, так і іноземних туристів [2].

2. Подієвий туризм. Вже зараз в Луганській області відбуваються заходи, які заохочують до участі учасників не тільки з інших регіонів нашої держави, але й з інших країн – це фестивалі «Подих віків», «Звитяги Дикого поля», «Артстоле». За умови належного висвітлення цих заходів у ЗМІ, їх могла б відвідувати значно більша кількість як закордонних так і вітчизняних туристів.

3. Гейм-туризм. Особливість Луганській області полягають в тому, що це індустріальний регіон, у якому наявні покинуті промислові об'єкти. Даний факт може послужити відмінним способом залучити турпотік в область. Такі місця є унікальними і привабливими для шанувальників гейм туризму, наприклад гри в пейнт-бол, лазертаг, страйкбол тощо. Занедбаних промислових об'єктів на території області безліч, а отже перспективи розвитку цього нового виду туризму цілком реальні.

4. Етнографічний туризм. Учасники таких турів — в основному люди похилого віку, що раніше проживали в цій місцевості. Основна частина програм і мета приїзду — індивідуальне (або невеликими сімейними групами) відвідування різних куточків регіону. Туристські ресурси для етнічного туризму багаті і своєрідні. Це пам'ятки архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця. У сукупності все це створює сприятливі умови для відпочинку та ознайомлення з історією та культурою краю. Луганщина маючи багату історико-культурну спадщину може розраховувати на невеликий але стабільний сегмент таких туристів. Частково до етнографічного можна також віднести сільський зелений туризм, який останнім часом отримав певний розвиток на території Луганській області.

5. Екстрим туризм. Луганська область за наявних природних ресурсів може пропонувати різні варіанти екстремального туризму: від пішохідних до водних маршрутів по Сіверському Донцю різної категорії складності. Нажаль сьогодні цей різновид доступний вузькому колу шанувальників спортивного туризму, комерційний екстремальний туризм в регіоні майже відсутній. Мабуть єдиним виключенням є поодинокі «винахідливі» туристичні підприємства, які, користуючись складними обставинами, та озброєним політичним конфліктом на Донбасі, пропонують екстримтури у зону АТО на місця активних бойових дій. Але така «винахідливість» не має майбутнього и вже зараз активно критикується користувачами соціальних мереж.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 4(12)/2013 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Третя складова туристичного потенціалу території – це наявні інформаційно-комунікаційні технології які, поєднуючи наявні та потенційні ресурси дають змогу створити певний імідж туристичної території – тобто це певний асоціативний образ регіону щодо туристичної сфери діяльності.

Отже за відсутності належного використання всіх складових туристичного потенціалу, та враховуючи занедбаний стан туристичної інфраструктури і історико-культурної спадщини, навіть за наявності провідних підходів щодо формування туристичного іміджу території, створити позитивний образ туристичного регіону просто не можливо. В результаті маємо «застарілий» туристичний продукт сумнівної якості, який вже не цікавий ані мешканцям області ані закордонним відвідувачам.

На думку експертів [10], розвиток туристично-рекреаційної сфери на сході України і зокрема у Луганській області гальмують наступні системні проблеми:

І. На загальнонаціональному рівн:

- недосконала нормативно-правова база забезпечення туристично-рекреаційної сфери;
- слабкий рівнем розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури: транспортної, готельного господарства; інформаційного забезпечення тощо;
- низький рівнем інформаційного забезпечення розвитку національного туризму та рекреації;
- низький рівень задіяння механізмів державно-приватного партнерства, механізмів державного стимулювання активізації інвестування у об’єкти рекреаційно-туристичної сфери.

ІІ. На локальному (регіональному, місцевому) рівні:

- низький рівень зацікавленості регіональної влади у використанні наявного на місцевому рівні туристично-рекреаційного потенціалу, суб’єктивна недооцінка туристично-рекреаційної сфери як пріоритетного напряму структурної перебудови економіки регіону;
- незадовільна ситуація у сфері розвитку готельного бізнесу, що зорієнтований, переважно, на високі ціни та клієнтів з доходами вище середнього рівня; низька зацікавленість представників малого та середнього бізнесу щодо інвестування у розвиток готельного бізнесу економ-класу та готельної інфраструктури;
- низький рівень розвитку внутрішнього регіонального туризму у тому числі внаслідок його низької рентабельності для туроператорів;
- високий рівень екологічного забруднення території, причинами чого є домінування третього технологічного укладу, відсутність жорсткого державного контролю за дотриманням екологічної безпеки та екологічних стандартів;
- брак кваліфікованих фахівців у сфері туристично-рекреаційного бізнесу, що вільно володіють іноземними мовами.

Як відомо «спасіння утопаючого – це справа рук самого утопаючого», тому мабуть починати вирішувати проблеми треба перш за все на місцевому рівні. Доки ми самі не зрозуміємо, що Луганщина може и повинна бути не тільки промисловою, але й туристичною, доти ця галузь буде збитковою та нерентабельною, а сам туристичний продукт не привабливим для користувачів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Подальший розвиток туристичної індустрії та формування нового туристичного продукту Луганської області залежить перш за все від бажання самих представників туристичного бізнесу заробляти на тому, що знаходиться на відстані «протягнутої руки» та від розуміння місцевими органами влади перспектив, що відкриються завдяки розвитку регіонального туризму у Луганській області.

Від того, яким буде туристичний продукт нашого регіону залежить не тільки туристична але й інвестиційна привабливість та економічна стабільність розвитку території у майбутньому.

Література

1. Свірідова Н Д. Дослідження практики розвитку промислового туризму на прикладі Луганської області. [Електронний ресурс]/ Н. Д. Свірідова // Економіка. Управління. Інновації. – 2013 – № 2 (10) – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_2_73.pdf

2. Козьякова С. С. Порівняльний аналіз розвитку туризму на промисловій території України. / С. С. Козьякова, А. О. Бондар // Вісник СНУ ім. В. Даля – 2013 - № 12 – С. 89-93.

3. Сорокіна Г. О. Технології використання природних об’єктів Луганської області для розвитку регіонального туризму / Г. О. Сорокіна // Наукова скарбниця освіти Донеччини – 2012 - № 3 – С. 26-29.

4. Заваріка Г. М. Розвиток рекреаційних можливостей Луганської області. / Г. М. Заваріка // Географія та туризм: наук. зб. – 2012 – випуск 22 – С. 167-173.

5. Кобзова С. М. Розвиток регіонального туризму як аспект підготовки фахівців туристичної галузі / Вісник Луганського національного Університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. - 2009. - №10 (173). – С.74-78.

6. Болдирєв О. П. Проблеми розвитку туризму в Луганській області / О. П. Болдирєв., К. Р. Габараєва // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2012 - № 8 (179) – С. 17-20.

7. Коваль П. Ф. В’їздний туризм: Навч. посібн. / П. Ф. Коваль, Н. О. Алєшугіна, Г. П. Андрєєва, О. О. Зеленська, Т. В. Григор’єва, та ін. – Ніжин: Видавництво Лук’яненко В.В., 2010. – 304 с.

8. Данильчук В. Ф. Развитие рынка туристических услуг в условиях промышленных регионов Украины / В. Ф. Данильчук // Вісник ДІТБ. – 2011. – №15. – С. 283-290.

9. Головне управління статистики в Луганській області: офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lugastat.lg.ua

10. Розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури Сходу України як складова структурної модернізації економіки старопромислових регіонів. Аналітична записка – [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при президенті України – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/821/

References

1. Sviridova N D. Doslidzhennja praktiki rozvitku promislovogo turizmu na prikladi Lugans'koї oblasti. [Elektronnij resurs]/ N. D. Sviridova // Ekonomika. Upravlinnja. Innovacії. – 2013 – № 2 (10) – Rezhim dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_2_73.pdf

2. Koz'jakova S. S. Porivnjal'nij analiz rozvitku turizmu na promislovij teritorії Ukraїni. / S. S. Koz'jakova, A. O. Bondar // Visnik SNU im. V. Dalja – 2013 - № 12 – S. 89-93.

3. Sorokina G. O. Tehnologiї vikoristannja prirodnih ob’єktiv Lugans'koї oblasti dlja rozvitku regional'nogo turizmu / G. O. Sorokina // Naukova skarbnicja osviti Donechchini – 2012 - № 3 – S. 26-29.

4. Zavarika G. M. Rozvitok rekreacijnih mozhlivostej Lugans'koї oblasti. / G. M. Zavarika // Geografija ta turizm: nauk. zb. – 2012 – vipusk 22 – S. 167-173.

5. Kobzova S. M. Rozvitok regional'nogo turizmu jak aspekt pidgotovki fahivciv turistichnoї galuzi / Visnik Lugans'kogo nacional'nogo Uni-versitetu im. Tarasa Shevchenka. Serija: Pedagogichni nauki. - 2009. - №10 (173). - S.74-78.

6. Boldirєv O. P. Problemi rozvitku turizmu v Lugans'kij oblasti / O. P. Boldirєv., K. R. Gabaraєva // Visnik SNU im. V. Dalja. – 2012 - № 8 (179) – S. 17-20.

7. Koval' P. F. V’ïzdnij turizm: Navch. posibn. / P. F. Koval', N. O. Alєshugina, G. P. Andrєєva, O. O. Zelens'ka, T. V. Grigor’єva, ta in. – Nizhin: Vidavnictvo Luk’janenko V.V., 2010. – 304 s.

8. Danil'chuk V. F. Razvitie rynka turisticheskih uslug v uslovijah promys hlennyh regionov Ukrainy / V. F. Danil'chuk // Visnik DITB. – 2011. – №15. – S. 283-290.

9. Golovne upravlinnja statistiki v Lugans'kij oblasti: oficijnij sajt [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: http://www.lugastat.lg.ua

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 4(12)/2013 ISSN 2221-8440

10. Rozvitok turistichno-rekreacijnoї infrastrukturi Shodu Ukraïni jak skladova strukturnoї modernizaciї ekonomiki staropromislovih regioniv. Analitichna zapiska – [Elektronnij resurs] / Nacional'nij institut strategichnih doslidzhen' pri prezidenti Ukraïni – Rezhim dostupu: http://www.niss.gov.ua/articles/821/.

Зеленко Е. А.

Особенности формирования туристического продукта Луганской области

В статье определены особенности формирования туристического продукта Луганской области. На основе проведенного анализа выделены базовые составляющие туристического потенциала Луганщины, положенные в основу формирования туристического продукта данного региона. Кроме имеющихся охарактеризованы потенциальные туристические ресурсы области, которые не используются на сегодняшний день. Систематизация данных относительно состояния и тенденций использования составляющих туристического потенциала позволила сделать выводы относительно неудовлетворительного состояния туристического продукта региона, для усовершенствования которого необходимо совместное решение проблем относительно развития туристической отрасли местными органами власти и региональным туристическим бизнесом.

Ключевые слова: туризм, туристический продукт, туристический потенциал, туристические ресурсы, туристическая отрасль, туристическая инфраструктура.

Zelenko O.

Features of formation of the tourism product of Lugansk region

The features of tourist product forming in the Luhansk area are certain in the article. On the basis of the conducted analysis the base constituents of tourist potential of Luhansk area are distinguished. On its basis the forming of tourist product of this region are realizing. Except present the potential tourist resources of area, which are not used for today, are described. Systematization of data in relation to the state and tendencies of the use of tourist potential constituents allowed to make conclusion in relation to the unsatisfactory state of regional tourist product. For its improvement the common decision of problems is needed in relation to development of tourist industry by local authorities and regional tourist business.

Keywords: tourism, tourist product, tourist potential, tourist resource tourist industry, tourist infrastructure.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, Ph.D. of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Luhansk, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

Стаття подана
01.08.2014 р.

УДК 332.1

КАЧАЛА Т. Н., ЯЦЕНКО В. Н., ШЕВЧЕНКО А. Н.

ВАЖЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ НА ПРИСКОРЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ КОМПЛЕКСІВ

Розглянуто особливості формування стратегічних цілей економічного розвитку регіону. Визначено основні чинники прискорення модернізації промислових підприємств, а також запропоновані вектори інтенсифікації процесів реструктуризації регіонального промислового виробництва. Глобалізація і інтернаціоналізація розвитку мають значний вплив на економічний розвиток і формування цілей регіону. Паралельно з цим проблеми регіонального розвитку набувають значною мірою прикладний характер в результаті їх різноманітності, особливо в контексті вибору цілей і стратегій їх розвитку регіонів.

Ключові слова: модернізація, регіональні промислові комплекси, прикладний результат.

Постановка проблеми. Сучасні процеси регіоналізації значною мірою визначаються ростом ролі регіонів у соціально-економічному і політичному житті суспільства. Це пов'язано як з розвитком демократичних держав, в яких центральні органи державного управління віддають певні повноваження регіональним органам, так і з децентралізацією соціально-економічних процесів, зі збільшенням важливості регіону як місця розвитку бізнесу, з конкуренцією регіонів із залучення капіталу (інвестицій) наданню послуг (освітніх, охорони здоров'я, рекреаційних та інших), забезпечення умов життя. Тобто глобалізація і інтернаціоналізація розвитку мають значний вплив на економічний розвиток і формування цілей регіону. Паралельно з цим проблеми регіонального розвитку набувають значною мірою прикладний характер в результаті їх різноманітності, особливо в контексті вибору цілей і стратегій їх розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різним аспектам регіонального розвитку, проблемам формування їх стратегічних цілей розвитку присвячені праці таких авторів як Валлерстайн І. [1], Вардомський Л. Б. [2], Геєць В. М. [3], Грінберг Р.С. [4], Гутман Г. В. [5], Качала Т. М. [6], Кузнєцова О. В. [7], Шніпер Р. І. [8] та ін.

Мета статті. Вивчення економічної природи суб'єктивності регіону вимагає комплексного аналізу як сутнісних його характеристик, так і функцій як системи, організації, суб'єкта стратегічного управління з метою їх інтеграції в цілісний об'єкт. Для вирішення цього завдання, на нашу думку, слід застосовувати єдину загальнонаукову методологію системного підходу, побудовану на діалектичної основі, з метою її адаптації для дослідження проблем розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системний підхід дозволяє розглянути регіон як цілісну систему, якій властивий принцип інтеграції. Але цілісність регіону як динамічного, соціального об'єкта є суперечливою і відносною. Така властивість слід аналізувати на основі діалектичного методу, який дозволяє враховувати суперечності як основи розвитку цієї складної, багатовимірної системи, а також спрямовану дію на цей процес.

На нашу думку, регіон необхідно досліджувати як суб'єкт держави, систему, організацію, суб'єкт формування стратегічних цілей і розвитку (рис. 1).

Виходячи з цього, цілі регіонального розвитку – це нетрадиційна максимізація загальнодержавного ефекту, а задоволення ринкового попиту суб'єктів господарської діяльності регіону, на основі раціонального використання всіх видів територіальних ресурсів. На нашу думку, це визначення має звужений характер. По-перше, задоволення ринкового попиту суб'єктів господарської діяльності здійснюється не тільки за рахунок ресурсів даної території, а й інших регіонів; а його продукція використовується за межами території і задовольняє ринковий попит інших регіонів. По-друге, цілі регіонального розвитку як державно-територіального формування включають не тільки задоволення ринкового попиту суб'єктів господарської діяльності або виробничих потреб території, а й охоплюють процеси забезпечення умов життя населення. Для визначення поняття «регіон» як державно-територіального формування, а також його стратегічних цілей нами запропоновано використовувати методологію суб'єктно-функціонального аналізу.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 4(12)/2013 ISSN 2221-8440

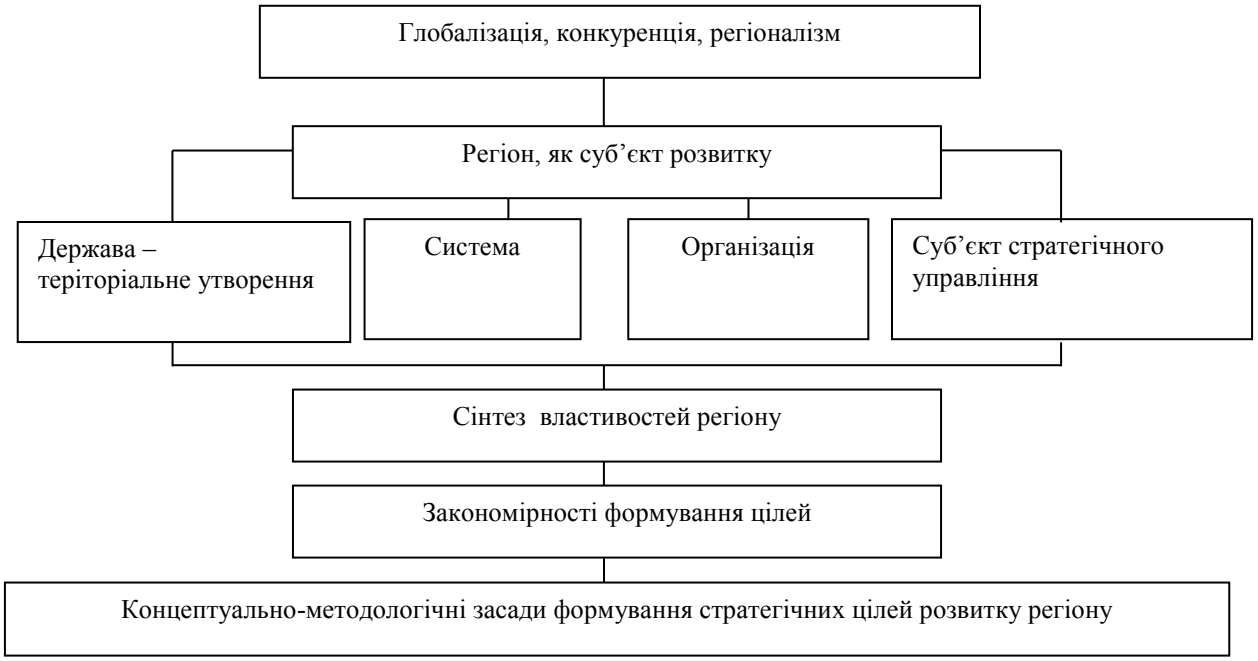

Рис. 1. Методологія дослідження стратегічних цілей розвитку регіону
Джерело: розроблено авторами

Данний аналіз передбачає урахуванням режиму функціонування регіону в часі, який допускає виділення функцій регіону з позицій його суб'єктів (учасників, елементів).Суб'єкти регіону - це соціальні об'єкти, які мають цілі, узгоджені інтереси, взаємодіють між собою щодо виконання своїх функцій в регіоні.

Функції регіону визначаються через призму забезпечення цілей, інтересів, потреб суб'єктів, - носіїв цих цілей. До основних суб'єктів можна віднести: органи державного управління (як носії державних цілей, інтересів, а також органи місцевого самоврядування); населення (як конкретний носій соціально-економічних потреб); ділове співтовариство (як носій цілей і інтересів підприємців, власників, ділових організацій, керівників, персоналу). Динамічний аналіз функцій регіону означає облік не тільки поточних, але і майбутніх, потреб і цілей суб'єктів регіону. Функціонування регіону може здійснюватися в двох основних режимах: поточному та стратегічному.

Поточний режим функціонування - це звичайна рутинна діяльність, спрямована на виконання традиційних функцій, внутрішніх цілей, необхідних для забезпечення життєдіяльності: збереження стійкості, цільність, рівноваги, прибутковості і т.д., так званий режим «виживання». Такий режим забезпечується системою оперативного (поточного) управління або довгостроковим плануванням.

Стратегічний режим функціонування регіону пов'язаний з формуванням нових цілей, орієнтованих на зовнішнє оточення, а також нових характеристик, структури і функцій, необхідних для істотного (якісного) зміни умов його життєдіяльності. Такий режим веде до розвитку регіону та забезпечується системою стратегічного управління. Існують і інші підходи щодо встановлення режимів системи. Вони виділяють два режими функціонування об'єкта: власне функціонування (маючи на увазі поточний режим або поточне управління) та розвиток (маючи на увазі стратегічний режим або стратегічне управління). У контексті поняття «регіональний менеджмент» вводиться два терміни: «менеджмент функціонування» і «менеджмент розвитку».

Для дослідження зазначених режимів запропоновано використовувати основні принципи стратегічного управління, які можна узагальнити до наступного:

1. Зростання не тотожний розвитку. Під ростом розуміється збільшення маси однорідних елементів, розвиток, - зміна елементного складу тієї ж системи і спосо-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

бів їх об'єднання. Інноваційний потенціал організації розглядається як головний стратегічний ресурс. Здатність швидше інших освоїти необхідну новизну стала умовою конкурентоспроможності.

2. Інновація стає управлінської основою організації. Управляти означає оновлювати.

3. Провідною стає проактивність (інтерактивність), яка означає не слідувати за змінами зовнішнього середовища, а попереджати їх. В умовах зростаючої невизначеності дане завдання вирішується частково розробкою багатоваріантних стратегій. Щодо регіону розвиток означає не тільки зміну структури економіки регіону, але і поява нових галузей, нових організаційних форм, зв'язків між ними (наприклад, кластерів).

Розвиток регіону розглядається як зміни через нововведення, нарощування інноваційного потенціалу і стратегічних ресурсів території, підвищення його конкурентоспроможності, в інтересах нинішнього і майбутнього поколінь. Розвиток забезпечується інтерактивним поведінкою всіх суб'єктів - носіїв цілей регіону (населення, ділового співтовариства та органів управління), орієнтованих на зовнішнє середовище і режим стратегічного управління.

На підставі вищевикладеного суб'єктно-функціонального підходу соціально-економічні функції регіону можна представити у вигляді матриці (табл. 1), в якій виділені два критерії: суб'єкти – носії цілей регіону та режими функціонування регіону.

Таблиця 1

Основні соціально-економічні функції стратегічного розвитку регіона

Суб'єкти носії цілей	Режими функціонування регіону	
	Поточний (виживання)	Стратегічний (розвиток)
1. Населення	1. Забезпечити умови життя; 2. Забезпечити джерелами доходів (робочими місцями); 3. Соціальний захист; 4. Охорона здоров'я; 5. Екологічна захист, охорона природи 6. Доступність освіти, спорту, культури; 7. Забезпечити інфраструктурою; 8. Забезпечити безпеку.	1. Забезпечити рівень і якість життя, що дорівнює розвиненим країнам; 2. Забезпечити безпеку; 3. Забезпечити розвиток інтелекту й особистості; 4. Впевненість у майбутньому; 5. Національні і цивілізаційні цінності; 6. Довіра до держави, влади; 7. Гордість за свою державу.
2. Ділове співробітництво	1. Забезпечити умови ведення виробництва (бізнесу): доступність ресурсів і факторів виробництва, їх конкурентоспроможність, інфраструктура, подолання адміністративних та корупційних бар'єрів; 2. Знизити ризики	1. Капіталізація результатів бизнесу; 2. Зростання капіталу і його ефективно-сті; 3. Розвиток (диверсифікація) бизнесу; 4. Інвестиційний клімат; 5. Стратегічне партнерство з владою і профспілками; 6. Соціалізація бізнесу.
3. Органи управління	1. Забезпечити безпеку і стабільність регіональної співдружності (населення, ділових кіл, влади); 2. Забезпечити відтворення умов життєдіяльності-ності населення, ділового співтовариства, влада, включаючи інститути, інфраструктуру, екологію, безпеку, дебюрократизація, демонополізація та ін.; 3. Надавати якісні послуги і загальнодержавні блага.	1. Забезпечити використання і оновлення потенціалів територій, з урахуванням інтересів нинішнього і майбутніх поколінь; 2. Забезпечити зростання інноваційного потенціалу регіону; 3. Підвищити конкурентоспроможність регіону, включаючи всі його компонен-ти (бізнес, влада, трудові ресурси); 4. Розвивати проактивное поведінку всіх суб'єктів – носіїв цілей регіону; 5. Забезпечити стратегічне партнерство влади, бізнесу і населення; 6. Забезпечити захист регіональних інтересів.

Джерело: розроблено авторами

ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Суб'єктами – носіями цілей є населення, ділове співтовариство і органи управління. Функціонування регіону розглядається в двох основних режимах: поточному (виживання) і стратегічному (розвиток). На перетині розглянутих критеріїв формуються основні функції регіону. Їх можна розглядати як по горизонталі (рядку) по суб'єктах - носіях так і по вертикалі (стовпцю) по режимам функціонування.

Відмічені функції держави в регіоні, в основному, відповідають загальноприйнятим для країн зі змішаною економікою (США, Швеція, Німеччина). Вони полягають у встановленні сприятливих макроекономічних умов і підтримці функціонування ринкових інститутів.

Як зазначають вітчизняні та зарубіжні автори, перед державними органами влади на перший план виходять завдання реформування, забезпечення стійкості зростання і розвитку, активізації участі держави, у створенні умов розвитку ринкової економіки.

Органи державної влади повинні: 1) посилити координуючу функцію створення державних і приватних інститутів, основ ринкової інфраструктури; 2) попередити і послабити криміналізацію економіки; 3) стимулювати безінфляційні зростання, виробничі інвестиції, вкладення, в людський капітал, охорону здоров'я, освіту, охорону навколишнього середовища; 4) перетворити ренту природних ресурсів у державні доходи та громадські інвестиції; 5) стимулювати конкуренцію, створення конкурентоспроможних підприємств; 6) створити новий соціальний контракт, який включає систему соціального захисту, пом'якшення економічної нерівності; 7) полегшити перебудову промисловості активної промислової політикою; 8) здійснити ключові проекти, використовуючи цільовий підхід.

Розвиток регіону має забезпечити в певному періоді часу позитивні зміни в усіх основних взаємодіях: 1) між населенням і бізнесом (виробництвом), між соціальними і економічними інтересами, споживанням і накопиченням; 2) між окремими частинами (населеними пунктами) регіону, між столицею регіоном та іншими (оточуючими) його поселеннями; 3) між регіональними і державними інтересами, які неминуче закладають основу для протиріч. Звідси випливає, що для дослідження регіону варто використовувати системний підхід на діалектичної основі.

Переважна більшість українських підприємств використовують застарілі технології, є енергоємними, у них недостатньо розвинена продуктова і ринкова диверсифікація виробництва, що в підсумку зумовлює їх низьку адаптивність до негативних зовнішніх впливів і призводить до різкого падіння виробництва і неефективного їх функціонуванню в жорстких умовах конкуренції.

Одночасну масштабну модернізацію підприємств у всіх секторах національного господарства практично здійснити неможливо. Це пояснюється рядом причин організаційно економічного спрямування, в першу чергу тим, що для реалізації проектів модернізації необхідне належне ресурсне забезпечення. Багатьом підприємствам потрібно залучити великі обсяги інвестиційних ресурсів, що з ряду причин для них проблематично, не дивлячись на відповідні джерела їх отримання.

Серед важливих чинників, які сприятимуть прискоренню модернізації пріоритетних підприємств, чільне місце має бути відведено державним преференціям, серед яких - зниження ставок оподаткування на період організації та освоєння ними нової продукції, надання пільгових кредитів на придбання новітніх технологій, які направляються на розвиток виробничих потужностей, орієнтованих на виготовлення конкурентоспроможної продукції з інноваційним наповненням, створення сприятливих умов для них на митному кордоні, якщо вони мають договірні зв'язки з закордонними фірмами на поставку обладнання для переобладнання виробництва і комплектуючих виробів для виготовлення нових видів продукції.

Відзначимо, що прискорений розвиток регіонів не тільки дасть можливість прискорити модернізацію всіх секторів економіки, а й стане важливим чинником стабільності розвитку економіки України на інноваційних принципах та підвищення її конкурентоспроможності. Модернізація промислових підприємств повинна не тільки сприяти розвитку їхніх активів, але і відчутно позначатися на поліпшенні безпеки праці, захисту навколишнього середовища та розвитку і креативному зростанні персоналу.

Поруч з поліпшенням кадрового забезпечення підприємств, які здійснюють модернізацію, надзвичайно важливим є застосу-

вання сучасних, досконалих механізмів мотивації праці, матеріального і морального її стимулювання з урахуванням професійного рівня працівників та їх внеску у досягнення конкретних результатів в ході реалізації проектів модернізації на підприємствах.

Основою такого механізму повинен бути програмно цільовий метод. Застосування цього методу в процесі управління програмами і проектами модернізації стане важливим інструментом успішного їх виконання, в першу чергу завдяки збалансованому формуванню ресурсів та ефективного їх використання, дотримання чітко встановлених строків, виконанню заходів, передбачених у програмах і проектах відповідних підрозділів і функціональних служб; встановлення персональної відповідальності конкретних виконавців за виконання окремих розділів (етапів) програми або проекту.

Разом з тим, застосування програмно-цільового методу дасть можливість узгодити в просторі і в часі виконання функцій відповідних служб підприємств, пов'язаних безпосередньо і з проведенням модернізації підприємства, сприятиме досягненню поставленої перед ним мети шляхом використання сучасного механізму управління.

Таким чином, модернізацію слід розглядати як економічну категорію, яка відображає новий тип виробничих відносин, які повинні сприяти прискоренню відтворювальних процесів на підприємствах, в першу чергу в їх матеріально-технічній базі виробництва на принципах новітніх технологій. Це стане важливою підгрунтям для виготовлення продукції з інноваційним наповненням, конкурентоспроможним на внутрішньому та зовнішньому ринках, підвищення ефективності виробництва на підприємствах і їх виробничих підрозділах, дасть можливість вирішити низку актуальних проблемних питань соціального спрямування у виробничих колективах.

Далі розглянемо інтенсифікацію процесів реструктуризації регіонального промислового виробництва.

Слід зазначити, що теоретичним і прикладним аспектам вирішення багатогранної проблематики інтенсифікації процесів реструктуризації української економіки в цілому і РПК, зокрема, а також раціонального використання їх стратегічного потенціалу, формуванню просторово-часового ресурсу регенерації реального сектору регіональної економіки, присвячені праці українських вчених-економістів.

Відмічені розробки дозволяють визначити базові положення та склад адаптивних механізмів (адекватні реальним соціально-економічним процесам сучасного державного утворення), які базуються на теоретико-методологічних принципах реалізації оптимальної для України стратегії реструктуризації РПК для досягнення світових стандартів життєдіяльності нашої держави, адекватної інтеграції базових домінант регіонального промислового виробництва, в економічну систему, елімінування зовнішніх і внутрішніх загроз та ризиків економічної безпеки кожної регіональної соціально-економічній системі.

Технології управління трансформаційними процесами повинні виходити з того, що сучасні колізії виробничих та економічних відносин можна вирішити лише шляхом реструктуризації реального сектору регіональної економіки та узгодження соціально-економічних інтересів. Це ймовірно досягти за рахунок інтенсифікації процесів формування, нарощення та раціонального використання, їх інформаційного потенціалу в контексті реалізації моделі функціонування компромісно рівноважних ринків.

Отже, на сучасному етапі розвитку реального сектору регіональної економіки необхідним є:

- Обгрунтування пріоритетних напрямів та етапів проведення реструктуризації виробничо-економічних систем (з основним акцентом на підвищення їх інформаційної захищеності);

- Врахування того факту, що реструктуризація, а в її межах реформування, модернізація і реінжиніринг реального сектора економіки повинні вплинути на регіональний розвиток будь-якого суміжного виду економічної діяльності;

- розмежування мети та засобів досягнення цілей реструктуризації, оскільки реалізація цієї стратегії не може виступати самоціллю виробничо-господарської діяльності. Тому, що самі по собі вони нічого змінити не можуть в цілому в галузі або промисловості.

Враховуючи зазначене, пріоритетом в процесі управління реструктуризацією реального сектору регіональної економіки стає забезпечення інноваційно-інформаційної спрямованості здійснення процесів оновлен-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 4(12)/2013 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ня, реформування або модернізації регіонального промислового виробництва, яке обумовить нарощення його стратегічного потенціалу в цілому і потенціалів системно універсального функціонування, зокрема. При цьому, однією з важливих передумов сталого зростання регіонального промислового виробництва високотехнологічної продукції в умовах ринку - проведення тих видів структурних зрушень реального сектору, що забезпечать використання дієвих способів перебудови її діяльності з метою адаптації до нових вимог функціонування в нестабільної ринкової і зовнішньому економічному середовищі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Встановлено, що для ефективної реалізації процесів модернізації важливо також враховувати не тільки технологічний аспект, який, безумовно, є найважливішим, але і організаційно -управленческій, соціальний, екологічний аспекти, а також галузеві і регіональні особливості інноваційного розвитку виробничих процесів.

Визначено, що модернізацію слід розглядати як економічну категорію, яка відображає новий тип виробничих відносин, які повинні сприяти прискоренню відтворювальних процесів на підприємствах, в першу чергу в їх матеріально-технічній базі виробництва на принципах новітніх технологій. Це стане важливою підгрунтям для виготовлення продукції з інноваційним наповненням, конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках, підвищення ефективності виробництва на підприємствах і їх виробничих підрозділах, дасть можливість вирішити низку актуальних проблемних питань соціального спрямування у виробничих колективах.

Встановлено, що генерування, виробництво і нарощення потенціалу РПК, стає можливим в разі активізації соціально-економічних та організаційних змін в комплексі з потенціалами системно універсального функціонування можна розглядати через інтенсифікацію процесів реструктуризації бізнес-середовища, і як інформаційно методичну базу, яка сформована за результатами маркетингових досліджень (внутрішнього і зовнішнього середовища). Враховуючи зазначене, є доцільним, в подальшому, здійснити перегляд певної мети бізнесу, ринків збуту, контингенту постачальників, і, звичайно, організаційну та комунікаційну структури управління розвитком РПК, а також тип використовуваної, в межах реального сектору регіональної економіки технології.

І, як наслідок, можна отримати регіональну виробничо-економічну систему з високим ступенем захищеності внутрішньої інформації, що модернізується структурою управління, розширеними потенційними можливостями і ринками збуту товарів, збалансованим фінансовим станом. Звідси, сформований комплекс заходів інтенсифікації структурних зрушень в РПК дозволить здійснити перебудову національної промисловості інноваційного типу.

Література

1. Валлерстайн И. Анализ мировых систем: современное системное видение мирового общества / И. Валлерстайн // Социология на пороге XXI века: Основные направления исследований. – М., 1999. – С. 144 –163.

2. Вардомский Л. Б. Модернизация экономики в станах СНГ: типы, ресурсы, инструменты / Л. Б. Вардомский, А.В. Шурубович // Экономика и прогнозирование. – 2009. – № 1. –С. 70–77.

3. Геец В. М. Проблемность структурных трансформаций экономики стран с развивающимися ринками / М. Геец // Экономика и прогнозирование. – 2009. – № 1. – С. 54 – 69.

4. Гринберг Р.С. Результаты экономических реформ в постсоциалистических странах / Р.С. Гринберг // Проблемы теории и практики управления. –2003. – №3. – С.10–17.

5. Гутман Г. В. Управление региональной экономикой / Г. В. Гутман, А. А. Мироедов, С. В. Федин. – М.: Финансы и статистика, 2002.– 175 с.

6. Качала Т. Н. Модернизация как необходимое условие экономического восстановления национальной социально-экономической системы / Т.Н. Качала // Вестник Волынского института экономики и менеджмента. – № 2 – Луцк, 2011. – С.4–13.

7. Кузнецова О. В. Экономическое развитие регионов: теоретические и практические аспекты государственного регулирования / О. В. Кузнецова. – М.: Эдиторал, 2002.– 308 с.

8. Шнипер Р. И. Регион: экономические методы управления. – Новосибирск: Наука. Сиб. от-ние., 1991. – 320 с.

ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 4(12)/2013

References

1. Vallerstayn I. Analiz mirovykh sistem: sovremennoye sistemnoye videniye mirovogo obshchestva / I. Vallerstayn // Sotsiologiya na poroge XXI veka: Osnovnyye napravleniya issledovaniy. – M., 1999. – S. 144 – 163.

2. Vardomskiy L. B. Modernizatsiya ekonomiki v stanakh SNG: tipy, resursy, instrumenty / L.B. Vardomskiy, A.V. Shurubovich // Ekonomika i prognozirovaniye. – 2009. – № 1. –S. 70–77.

3. Geyets V. M. Problemnost' struktur - ykh transformatsiy ekonomiki stran s razvivayushchimisya rinkami / M. Geyets // Ekonomika i prognozirovaniye. – 2009. – № 1. – S. 54 – 69.

4. Grinberg R. S. Rezul'taty ekonomic - eskikh reform v postsotsialisticheskikh stranakh / R.S. Grinberg // Problemy teorii i praktiki upravleniya. –2003. – №3. – S.10–17.

5. Gutman G.V. Upravleniye regional'noy ekonomikoy / G. V. Gutman, A. A. Miroyedov, S. V. Fedin. – M.: Finansy i statistika, 2002.– 175 s.

6. Kachala T. N. Modernizatsiya kak neobkhodimoye usloviye ekonomicheskogo vosstanovleniya natsional'noy sotsial'no-ekonomicheskoy sistemy / T.N. Kachala // Vestnik Volynskogo instituta ekonomiki i menedzhmenta. – № 2 – Lutsk, 2011. – S.4–13.

7. Kuznetsova O. V. Ekonomicheskoye razvitiye regionov: teoreticheskiye i prakticheskiye aspekty gosudarstvennogo regulirovaniya / O. V. Kuznetsova. – M.: Editoral, 2002. – 308 s.

8. Shniper R. I. Region: ekonomicheskiye metody upravleniya. – Novosibirsk: Nauka. Sib. otniye., 1991. – 320 s.

Качала Т. Н., Яценко В. Н., Шевченко А. Н.
Рычаги организационно- экономического влияния на ускорение модернизации региональных хозяйственных комплексов

Рассмотрены особенности формирования стратегических целей экономического развития региона. Определены основные факторы ускорения модернизации промышленных предприятий, а также предложены векторы интенсификации процессов реструктуризации регионального промышленного производства. Глобализация и интернационализация развития оказывают существенное влияние на экономическое развитие и формирование целей региона. Параллельно с этим проблемы регионального развития приобретают в значительной мере прикладной характер в результате их разнообразия, особенно в контексте выбора целей и стратегий их развития регионов.

Ключевые слова: модернизация, региональные промышленные комплексы, прикладной результат.

Kachala T., Yatsenko V., Shevchenko A.
Levers organizational and economic influence on accelerating regional economic complexes modernization

Features of the strategic goals of economic development. The main factors accelerating the modernization of industrial enterprises and vectors proposed intensification of regional industrial restructuring. Globalization and internationalization development have a significant impact on economic development and the formation of goals in the region. In parallel, the problems of regional development become largely applied in nature as a result of their diversity, especially in the context of the selection of goals and strategies of regional development.

Keywords: modernization, regional industrial complexes, applied result.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rektor of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Стаття подана 19.08.2014 р.

УДК 332.12

ПАВЛОВ К. В.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ ИНТЕНСИВНОГО ТИПА В УСЛОВИЯХ СЕВЕРА

В статье рассматриваются отраслевые и региональные особенности использования инвестиций и инноваций, способствующих усилению процесса интенсификации общественного воспроизводства. Преимущественно рассматриваются особенности использования инвестиций и инноваций интенсивного типа в некоторых отраслях экономики Российской Федерации. Говоря о процессах экстенсификации и интенсификации, имеются в виду два принципиально различающихся способа достижения производственной цели. При одном происходит количественное увеличение использования ресурса, при втором на единицу выпуска продукции при решении производственной задачи экономится ресурс. Целесообразно определять поэтому интенсификацию производства как реализацию мероприятий, имеющих своим результатом экономию стоимости совокупности применяемых ресурсов.

Ключевые слова: отраслевые и региональные особенности, инвестиции и инновации интенсивного и экстенсивного типа,горная и рыбная отрасли экономики.

Постановка проблемы. В последнее время всё больше внимания уделяется вопросам формирования в России инновационной экономики, что совершенно справедливо, так как это позволит уменьшить зависимость уровня и темпов социально-экономического развития страны от получаемых доходов вследствие экспорта сырьевых ресурсов. Важно также и то, что в результате этого улучшится имидж России, которую пока ещё нередко отождествляют с сырьевым придатком капиталистического мира. Таким образом, в целом мировой опыт действительно свидетельствует о том, что рост инвестиций в инновационные сферы экономики способствует ускоренному развитию народнохозяйственного комплекса страны и повышению среднего уровня жизни.

Однако это только в целом, а в каждом конкретном случае вложение инвестиций в инновационные сектора далеко не всегда способствует росту прибыли и доходов – так, в фундаментальной науке известно немало случаев, когда вложение средств не только не окупалось, но и приводило к негативным результатам. Кстати, руководство России в последнее время нередко критикует различные ведомства и организации в связи с тем, что существенные инвестиции в создание нанотехнологий пока ещё не дают ожидаемого результата. В этой связи совершенно справедлива постановка вопроса о том, насколько эффективны те или иные инвестиции и инновации.

Однако, на наш взгляд, в современных условиях этого не достаточно и кроме осуществления социально-экономической оценки эффективности инвестиций и инноваций необходимо осуществлять оценку последствий внедрения инвестиций и инноваций с точки зрения их влияния на усиление процессов интенсификации общественного воспроизводства. В этой связи нами предлагается выделять инвестиции и инновации интенсивного или экстенсивного типов в зависимости от того, способствуют ли результаты их внедрения соответственно интенсификации или, наоборот, процессу экстенсификации. Важно также в общей структуре инвестиций и инноваций выделять удельный вес, долю каждой из этих двух групп. Целесообразность осуществления такого рода классификации инвестиций и инноваций во многом объясняется тем обстоятельством, что в последнее время существенно возросла актуальность использования интенсивных методов хозяйствования. Прежде всего, это связано с демографическим кризисом последних лет – как известно, на 1000 жителей России умерших сейчас приходится в 1,5 раз больше, чем родившихся (приблизительно 15 человек против 10). В этой связи осуществление мероприятий трудосберегающего направления интенсификации представляется весьма своевременным и эффективным.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Анализ последних исследований и публикаций. В других странах могут быть актуальными и иные направления интенсификации. Так, например, в среднеазиатских странах СНГ – Узбекистане, Туркмении, Таджикистане, Киргизии исключительно важным являются водосберегающее направление интенсификации общественного производства. В Японии, где сравнительно немного крупных месторождений природных ресурсов, весьма актуально материалосберегающее направление интенсификации, здесь же в связи с крайне ограниченным характером земельных ресурсов большое значение имеет также землесберегающее направление интенсификации. В большинстве стран мира весьма актуально энерго- и фондосберегающее направления.

Более того, даже в разных регионах одной и той же страны актуальными могут быть разные направления интенсификации: на Дальнем Востоке и на Севере России большое значение по-прежнему (т.е. как и во времена социалистической экономики) имеет трудосберегающее направление, в старопромышленных регионах Урала - в Свердловской области, Удмуртской Республике, Челябинской области – крайне актуально фондосберегающее направление интенсификации. В Белгородской области, где на высоком уровне развиты металлургическая и горнодобывающая отрасли промышленности очень эффективно осуществление мероприятий материалосберегающего направления. Таким образом, кроме выделения двух групп инвестиций и инноваций, способствующих интенсификации или экстенсификации, в первой группе целесообразно выделить несколько подгрупп, соответствующих разным направлениям интенсификации – трудо -, фондо-, материалосберегающему и т.д.в соответствии с региональной, отраслевой и структурной спецификой экономики той или иной страны. Напомним, что говоря о процессах экстенсификации и интенсификации, имеются в виду два принципиально различающихся способа достижения производственной цели. При одном происходит количественное увеличение использования ресурса, при втором на единицу выпуска продукции при решении производственной задачи экономится ресурс. Целесообразно определять поэтому интенсификацию производства как реализацию мероприятий, имеющих своим результатом экономию стоимости совокупности применяемых ресурсов. Ресурсосберегающим направлением интенсификации производства является реализация мероприятий, в результате которых экономится ресурс, например, живой труд. Таким образом, предложенный подход понимания процесса интенсификации позволяет говорить и об интенсификации производства, и об интенсификации использования отдельных факторов производства, не отождествляя эти понятия [3].

Цель статьи – характеристика отраслевых и региональных особенностей использования инвестиций и инноваций интенсивного типа в условиях севера.

Изложение основного материала исследования. Таким образом, если существующую функциональную зависимость между экономическим результатом (обозначим его Э) от использования какого-либо ресурса (обозначим Р) представить в виде Э = f (Р), то в случае экстенсивного использования ресурса его увеличение приведёт к пропорциональному росту экономического эффекта, тогда как при интенсивном использовании ресурса его увеличение приведёт к большему росту эффекта. Иначе говоря, если имеем два значения ресурса $Р_1$ и $Р_2$, причём $Р_2 = n \times Р_1$ (n – коэффициент пропорциональности), то в случае экстенсивного использования ресурса $Э_2 = n \times Э_1$, а в случае интенсивного использования $Э_2 > n \times Э_1$. Как можно видеть, интенсивное использование ресурса (труда, фондов, материалов, воды и пр.) обусловлено ростом ресурсоотдачи (производительности труда, фондоотдачи, материалоотдачи и т.д.), правда в вышеозначенной функциональной зависимости следует учитывать также временной лаг.

Оценить, относится ли тот или иной инвестиционный ресурс к экстенсивному и интенсивному типу также можно на основе использования таких показателей, как капиталоотдача (капиталоёмкость) и фондоотдача (фондоемкость), но не только с их

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

помощью. Для этого, в частности, можно также использовать мультипликатор. В этой связи напомним, что в соответствии с макроэкономическим подходом объём национального дохода страны находится в определённой количественной зависимости от общей суммы инвестиций и эту связь выражает особый коэффициент – мультипликатор, причём увеличение национального дохода равно приращению общей суммы инвестиций, помноженному на мультипликатор (обычно мультипликатор обозначают буквой К).

Для количественной оценки экстенсивных и интенсивных инвестиций мультипликатор следует представить в виде суммы двух слагаемых:

$К=К_{экст}+ К_{инт}$, где

$К_{экст}$ – характеризует влияние экстенсивных, а $К_{инт}$ – интенсивных инвестиций на национальный доход. Обычно в реальной хозяйственной практике используют как экстенсивные, так и интенсивные инвестиции, поэтому, как правило, и $\frac{К_{экст}}{К}$, и $\frac{К_{инт}}{К}$ больше нуля, но меньше единицы. В маргинальных случаях, когда имеет место использование либо только экстенсивных, либо только интенсивных инвестиций (что соответствует классическому экстенсивному или интенсивному способам общественного воспроизводства), $\frac{К_{экст}}{К}$ либо $\frac{К_{инт}}{К}$ соответственно равны единице, тогда как второе соотношение равно нулю.

Учитывая, что в соответствии с макроэкономической теорией величина мультипликатора связана с предельной склонностью к потреблению и сбережению, выделение в мультипликаторе двух вышеозначенных слагаемых позволит также количественно оценить влияние экстенсивных и интенсивных инвестиций на показатели предельной склонности к потреблению и сбережению, а, соответственно и определению оптимальных параметров доли потребления и сбережения в национальном доходе, что имеет большое значение при разработке эффективной стратегии социально-экономического развития, т.к. от этого зависит и средний уровень жизни населения, и темпы технического перевооружения экономики.

Целесообразно, на наш взгляд, кроме общего показателя мультипликатора, характеризующего связь объёма национального дохода с общей суммой инвестиций, выделять и так называемые частные показатели мультипликатора в соответствии с различными направлениями интенсификации общественного воспроизводства. Иначе говоря, это означает, что в общем объёме инвестиций следует выделять те, реализация которых приведёт к более интенсивному использованию определённого вида ресурсов-энергетических, материальных, водных, трудовых и т.д., причём в частных показателях мультипликатора также необходимо выделять два слагаемых, т.е.

$К_{рi} = К_{рi\ экст} + К_{рi\ инт}$, где

$К_{рi}$ - частный мультипликатор для i-го вида ресурсов;

$К_{рi\ экст}$ - показатель, характеризующий влияние на национальный доход инвестиций, реализующих экстенсивный вариант использования i- го вида ресурсов;

$К_{рi\ инт}$ - показатель, характеризующий влияние на национальный доход инвестиций, реализующих интенсивный вариант использования i- го вида ресурсов.

Как и в случае общего мультипликатора, для частных показателей мультипликатора величины $\frac{К_{рiэкт}}{К_{рi}}$ и $\frac{К_{рiинт}}{К_{рi}}$ могут принимать любые значения в интервале от нуля до единицы, причём крайние значения этого интервала (т.е. ноль или единицу) они принимают, также как и для общего мультипликатора, лишь в случае исключительно экстенсивного (т.е. когда используются только экстенсивные инвестиции), либо исключительно интенсивного (т.е. когда используются только интенсивные инвестиции) способа воспроизводства. Для смешанного же способа воспроизводства (т.е. когда используются как экстенсивные, так и интенсивные инвестиции – случая, наиболее часто встречающегося в хозяйственной практике) рассмотренные выше соотношения обязательно

будут принимать значения, больше нуля, но меньше единицы.

Говоря о смешанном способе воспроизводства, следует уточнять, идёт ли речь о преимущественно экстенсивном (т.е. когда преобладают экстенсивные инвестиции) или же о преимущественно интенсивном (т.е. когда преобладают интенсивные инвестиции) способе воспроизводства [2]. Важно учитывать также то, что говоря об экстенсивном, интенсивном и смешанном типах воспроизводства, всегда следует уточнять, идёт ли речь о воспроизводстве с учётом использования всех ресурсов в целом (и лишь только в этом случае, на наш взгляд, имеет смысл использовать термин «общественное воспроизводство»), либо же речь идёт об экстенсивном, интенсивном и смешанном типах воспроизводства, основанных на использовании лишь определённого вида ресурсов (или же совокупности некоторых, но не всех видов ресурсов). Например, рассматривают же в специальной литературе только воспроизводство населения или воспроизводство основного капитала – всё это подтверждает справедливость предложенного нами подхода. Таким образом, учитывая, что инвестиционные ресурсы – особый вид ресурсов, которые используются в процессе воспроизводства любого другого вида ресурсов – трудовых, капитальных, материальных, водных, энергетических, природных и т.д., для определения экстенсивных и интенсивных инвестиций наряду с показателями фондоотдачи и капиталоотдачи целесообразно использовать также показатель мультипликатора и его две составляющих. Что касается инноваций, то и здесь, на наш взгляд, целесообразно учитывать те социально-экономические последствия, к которым приводит их внедрение в реальную хозяйственную практику и поэтому, подобно инвестициям, выделять инновации интенсивного или экстенсивного типов в зависимости от того, способствуют ли результаты их внедрения соответственно интенсификации или, наоборот, процессу экстенсификации. Кроме этого, целесообразно выделить несколько групп инноваций, соответствующих разным направлениям интенсификации общественного воспроизводства.

Выделять разные виды и типы инноваций особенно важно в связи с тем обстоятельством, что инновации считаются формой реализации НТП, тогда как сам НТП считается важнейшим фактором интенсификации общественного воспроизводства. Поэтому получается, что инновации вроде как всегда соответствуют процессу интенсификации производства, что, однако, не соответствует действительности – на самом деле инновации могут способствовать как усилению интенсивного характера общественного воспроизводства, так и процессу экстенсификации (например, когда внедряются недостаточно новые инновации или инновации, внедрение которых не способствует экономии какого-либо ресурса).

Выделение инвестиций и инноваций экстенсивного и интенсивного типов важно не только с теоретической, но и с практической точки зрения. Дело в том, что процесс интенсификации является важнейшим условием повышения конкурентоспособности национальной экономики, причём в обозримом будущем роль и значение этого процесса в связи с исчерпанием и усложнением условий добычи и эксплуатации ряда важных природных ресурсов ещё более возрастут. В связи с этим внедрение инвестиций и инноваций интенсивного типа будет способствовать также повышению экономической безопасности страны.

Рассматривая различные формы и направления инвестиций с точки зрения их влияния на процесс интенсификации общественного производства в России, следует отметить, что доля интенсивных инвестиций в общей структуре иностранных инвестиций существенно меньше по сравнению с аналогичным показателем в структуре внутренних инвестиций, что, на наш взгляд, в значительной степени объясняется нежеланием Запада технологически усиливать российскую экономику. Сравнивая прямые и портфельные инвестиции, можно констатировать, что в первом случае возможности реализации ин-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

тенсивных инвестиций существенно выше, чем во втором.

Как известно, в зависимости от выбранной инвестиционной стратегии субъекта хозяйствования выделяют несколько различных портфелей инвестиций и, в частности, консервативный портфель, когда предполагается инвестирование в малодоходные, но стабильные объекты; доходный портфель, в соответствие с которым инвестиции осуществляются в объекты, гарантированно приносящие высокие доходы и рисковый портфель, формирование которого связано с осуществлением инвестирования в объекты, приносящие наибольший, но не гарантированный доход. Целесообразность выбора конкретного портфеля инвестиций с точки зрения максимального использования имеющихся потенциальных возможностей в отношении внедрения интенсивных инвестиций в значительной мере определяется отраслевой и региональной спецификой, однако можно констатировать, что в будущем в связи с усложнением условий осуществления общественного воспроизводства значение рискового портфеля как предпосылки роста доли интенсивных инвестиций существенно возрастёт. Таким образом, можно видеть, что лишь создание системы эффективных и взаимосвязанных мер и условий хозяйствования на разных уровнях иерархии -макро, -мезо и микроуровне позволит существенно увеличить использование в обозримом будущем в российской экономике интенсивных инноваций и инвестиций, однако наибольшее значение в этой системе всё же имеет использование комплекса мер государственного регулирования развития народнохозяйственного комплекса страны.

Развитие российской экономики до последнего времени преимущественно было связано с использованием экстенсивных факторов (недозагруженными мощностями и незанятой рабочей силой, а также внешней конъюнктурой). Однако ускорение социально-экономического развития, намечаемое на ближайшее десятилетие, не может основываться на весьма ограниченных по своим возможностям экстенсивных факторах. Необходимо использовать качественно новый физический и человеческий капитал, а также результаты благоприятных условий хозяйствования. Чтобы ускорить экономический рост, необходим поиск новых, устойчивых источников развития и активизация процесса интенсификации производства.

Актуальность перехода на интенсивный способ хозяйствования определяется также и тем, что в трудные годы экономического спада проблемам интенсификации не придавалось должного значения. В настоящее время, когда возникли благоприятные предпосылки развития, интенсификация предполагает вовлечение в общественное производство всего имеющегося потенциала страны и все более рационального его использования.

Раньше, в условиях плановой экономики в России о необходимости всемерной интенсификации экономики постоянно говорили руководители всех уровней. Многое в этом направлении делалось: внедрялись новые технологии на предприятиях, ускоренными темпами развивались фундаментальная и прикладная наука, в стране были широко развиты изобретательство и рационализация, причем в этой деятельности наша страна занимала одно из первых мест в мире. Другое дело, что новинки у нас не всегда оперативно внедрялись, в то время как в передовых странах за любое усовершенствование на производстве специалисты получают хорошее вознаграждение.

Необходимость в стране перехода к рыночным отношениям многие специалисты объясняли также и обстоятельством, что рынок должен был еще более повысить уровень интенсификации общественного производства, главным фактором которой является НТП. Однако результат получился прямо противоположным. В последнее время не только не произошло усиления интенсивного характера производства, существенного повышения темпов его роста, но и значительно снизился уровень интенсификации. На это указывают следующие факты. Такой важный показатель интенсификации, каким является производительность труда, существенно снизился (в сельскохозяйственных предприятиях, например, за десятилетний период рыночных реформ этот показатель снизился более чем на 20%, соответственно затраты труда на производство центнера зерна за это же время возросли с 1,6 человеко-часов до 2,4). О снижении уровня интенсификации российской экономики в переходный к рыночным отношениям период свидетельствуют и другие показатели. В последнее время почти во всех отраслях суще-

ственно уменьшились коэффициенты обновления основных фондов. Это привело к тому, что на многих предприятиях степень их износа приближается к 100%.

Государство активно содействует осуществлению комплексной автоматизации производства. Так, разработка, производство и внедрение робототехники почти во всех развитых странах осуществляется при активном содействии государства – государственное стимулирование развития робототехники проводится в Японии, ФРГ, Франции, Великобритании, Канаде и других странах. Источниками финансирования НТП в развитых капиталистических странах выступают государственные бюджеты, государственные специальные фонды, собственные средства промышленности фирм, частных некоммерческих организаций и вузов, а также иностранный капитал.

Государственное стимулирование НТП в развитых странах осуществляется в двух основных формах: в прямом государственном финансировании и в поощрении путем создания льготных условий для тех частных и государственных предприятий, которые расширяют научно-исследовательскую деятельность, внедряют прогрессивную технику и технологию. Первая форма в большей степени оказывает влияние на ускорение НТП в сфере научных исследований и освоения новейших отраслей промышленности, вторая – на повышение общего уровня техники и технологии. Во всех развитых капиталистических странах применяются обе эти формы, причем соотношение между ними в разных странах и на различных этапах развития может весьма сильно варьировать. Например, в Японии стимулирование государством НТП помимо прямого бюджетного финансирования осуществляется также с помощью косвенных методов: налоговых льгот и ускоренной амортизации, причем первым крупным стимулятором служит политика налоговых льгот, которая в последнее время играет гораздо большую роль, чем ускоренная амортизация. В ряде других стран соотношение различных видов государственных стимуляторов может быть иным (наиболее контрастно специализация на отдельных видах научно-технической деятельности видна при сопоставлении структуры общих расходов на эти цели в Японии и Франции, в этой связи даже говорят о французской и японской моделях государственного стимулирования НТП).

Выводы и перспективи дальнейших исследований. Все более значимой должна роль государственного регулирования интенсификации производства и, прежде всего, главного фактора – развития НТП в переходный к рыночным отношениям период, когда неизмеримо возрос уровень изменчивости и нестабильности организационно-экономической среды, т.е. неопределенность, присущая процессу НТП как таковому, усиливается в огромной степени неопределенностью самой среды. Только государство способно уменьшить уровень нестабильности и направить развитие НТП в русло, когда это будет способствовать росту экономической эффективности (разумеется, речь идет о преимущественно индикативном характере государственного регулирования, которое будет изменяться по мере приближения к развитой рыночной экономике). Если этого не произойдет, если позволить осуществиться стихийной форме перехода к рыночным отношениям системы НТП, то кризис еще более усилится в будущем.

Формы и методы государственного стимулирования и регулирования процесса интенсификации в переходный период могут быть самыми разнообразными. В этой связи полезно использовать полезный зарубежный опыт. Это могут быть следующие полезные формы стимулирования; финансирование из бюджета разных уровней, из специальных финансовых фондов — инновационных, инвестиционных, научных; ускоренная амортизация основных фондов; льготный порядок отнесения затрат, связанных с усилением интенсивного характера производства на себестоимость продукции; дифференцированное кредитование и налогообложение с учетом источников получаемых доходов и направлений расходования прибыли; дифференцированное ценообразование и целевые дотации на научно-техническую продукцию; таможенные и валютные льготы для экспортно-импортных операций, содействующих дальнейшей интенсификации; предоставление консультационных, информационных и других услуг государственными организациями. Представляется, что в настоящее время особое внимание следует уделить косвенным методам государственного стимулирования, прежде всего, в налоговой и амортизационной политике.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Литература

1. Андреев В. А. Интенсификация общественного производства в свете институциональной теории // Общество и экономика / В. А. Андреев, К. В. Павлов. – 2006. – № 6. – С. 152 – 162.
2. Александров Г. А. Курсом интенсификации / Г. А. Александров. – М.: Экономика, 1998. – 158 с.
3. Павлов К. В. Интенсификация экономики в условиях неопределённости рыночной среды / К. В. Павлов. – М.: Магистр, 2007. – 271 с.

Resefences

1. Andreyev V. A. Intensifikatsiya obshchestvennogo proizvodstva v svete institutsional'noy teorii // Obshchestvo i ekonomika / V. A. Andreyev, K. V. Pavlov. – 2006. – № 6. – S. 152 – 162.
2. Aleksandrov G. A. Kursom intensifikatsii / G. A. Aleksandrov. – M.: Ekonomika, 1998. – 158 s.
3. Pavlov K. V. Intensifikatsiya ekonomiki v usloviyakh neopredelonnosti rynochnoy sredy / K. V. Pavlov. – M.: Magistr, 2007. – 271 s.

Павлов К. В.
Особливості використання інвестицій та інновацій інтенсивного типу в умовах півночі

У статті розглядаються галузеві та регіональні особливості використання інвестицій і інновацій, що сприяють посиленню процесу інтенсифікації суспільного відтворення. Переважно розглядаються особливості використання інвестицій і інновацій інтенсивного типу в деяких галузях економіки Російської Федерації. Говорячи про процеси екстенсифікації і інтенсифікації, маються на увазі два принципово розрізняються способу досягнення виробничої мети. При одному відбувається кількісне збільшення використання ресурсу, при другому на одиницю випуску продукції при вирішенні виробничої задачі економиться ресурс. Доцільно визначати тому інтенсифікацію виробництва як реалізацію заходів, що мають своїм результатом економію вартостісукупності застосовуваних ресурсів.

Ключові слова: галузеві і регіональні особливості, інвестиції та інновації інтенсивного і екстенсивного типу, гірська та рибна галузі економіки.

Pavlov K.
Features of the use of investment and innovation is intense in the north

The article deals with sectoral and regional peculiarities of using investment and innovation, contributing to strengthen the process of intensification of social reproduction. Mainly discusses the features of the use of investment and innovation intensive type in some sectors of the Russian economy. Speaking of extensification and intensification of processes, we have in mind are two fundamentally different ways of achieving production goals. When one takes a quantitative increase in the use of the resource, the second unit of output in solving production problems saving resources. It is advisable to determine why the intensification of production as the implementation of measures that have resulted in cost savings collectively used resources.

Keywords: sectoral and regional characteristics, investment and innovation intensive and extensive type, mining and fishing industries..

Рецензент: Нусратуллин В. К. – доктор экономических наук, профессор, заместитель директора по научной работе Института экономики и социологии Уфимского центра Российской Академии наук, г. Уфа, Российская Федерация.

Reviewer: Nusratullin V. – Professor, Ph.D. of Economics, Deputy Director for Research of the Institute of Economics and Sociology, Ufa Centre of the Russian Academy Sciences, Ufa, Russian Federation.

e-mail: nvk-ufa@rambler.ru

Статья подана
07.04.2014 г.

УДК 333.338

СЕЛИН В. С.

РОССИЙСКАЯ АРКТИКА: СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В статье анализируются показатели социально – экономического развития регионов российской Арктики за последнее время, а также рассматриваются проблемы, связанные с обострением конкурентной борьбы за ресурсы Арктики на международной арене. Экономически развитые страны, овладевшие рынками и передовыми технологиями, совсем не спешат делиться преимуществами с развивающимися и просто отсталыми регионами. Более того, они всячески защищают свои преимущества, технологический разрыв здесь только увеличивается. И в этом аспекте освоение арктического шельфа является задачей не столько хозяйственной деятельности, сколько стратегической задачей инновационного прорыва.

Ключевые слова: экономическая динамика, современные вызовы, российская Арктика, Северный морской путь.

Постановка проблемы. Характерные для современного этапа процессы глобализации породили два довольно противоречивых процесса. С одной стороны, это объективно необходимое усиление международного сотрудничества и товарообмена, порожденного усилением хозяйственной кооперации и специализации. Порождением этого процесса стали транснациональные корпорации, давно вышедшие за рамки государственных границ.

С другой стороны, любая такая корпорация имеет базовую национальную принадлежность и, по существу, представляет интересы соответствующего государства в мировой экономике. Соответственно и сами экономически развитые страны, овладевшие рынками и передовыми технологиями, совсем не спешат делиться преимуществами с развивающимися и просто отсталыми регионами. Более того, они всячески защищают свои преимущества, технологический разрыв здесь только увеличивается. И в этом аспекте освоение арктического шельфа является задачей не столько хозяйственной деятельности, сколько стратегической задачей инновационного прорыва.

Анализ последних исследований и публикаций. На геоэкономические процессы в Арктике существуют различные точки зрения. Арктика в последние 20 лет демонстрирует миру беспрецедентную интенсивность инициатив международного сотрудничества. Это работа в рамках Арктического совета Северного форума, Совета Баренцева Евро-Арктического региона, Конференции парламентариев арктических регионов, Международного арктического научного комитета и т.п. [1, с. 54-75]. Безусловно, интеграционные процессы имеют большое значение, особенно в сферах культурного сотрудничества, туризма, образования и т.п.

С другой стороны, без малого полвека в этом же регионе Россия ведет необъявленную рыбную войну с Норвегией в акватории знаменитой «сумеречной зоны» (170 тыс. км^2 или две трети Великобритании. Еще до подписания соглашения по спорному району всего за полгода норвежцы без всякого на то права арестовали 10 российских судов в нашей (также как и Шпицбергеновской) экономической зоне, не имея для этого никаких законных оснований. Показательно, что в списке портов Европы, где международными договорами разрешена выгрузка уловов северных морей, 28 из 96 – порты Норвегии. И только три – России [2]. Даже Архангельск, наш исконно рыбацкий порт, в этот список не попал.

Цель статьи – характеристика современных проблем и перспектив развития российской Арктики.

Изложение основного материала исследования. Гуманитарное сотрудничество – это одно, а экономические интересы – совсем другое. К сожалению, ни одна страна не собирается ими поступиться в интересах неких интеграционных процессов, что было характерно и для античного Средиземноморья. Характерно, что упомянутые выше международные арктические институты к решению таких реальных проблем не привлекаются. Вернее, не имеют сколько-нибудь заметного влияния на такие решения.

Отметим противоречивость расстановки и поведения основных действующих

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

здесь сил, обусловленную их стратегическими интересами. В этом плане приведем еще только один пример. Президент Российской Федерации 18 сентября 2008 г. утвердил Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу. Одним из основных национальных приоритетов в Арктике признано использование Северного морского пути в качестве национальной единой транспортной коммуникации Российской Федерации в Арктике.

Однако уже 12 января 2009 г. в Соединенных Штатах принята Арктическая национальная политика, где отмечено, что свобода открытого моря является основным национальным интересом. Северо-Западный проход является проливом, используемым для международного судоходства; Северный морской путь включает проливы, не пользуемые для международного судоходства; режим транзитного прохода применяется к проходу через оба этих пролива.То есть можно констатировать, что борьба за морские коммуникации и другие ресурсы арктического шельфа еще впереди, и она будет продолжительной и напряженной. При этом не вызывает сомнений то, что это будет соперничество в первую очередь технологий, хозяйственных систем и способности защищать суверенитет силовыми методами.

Повышенный интерес к Арктике проявляют и «третьи» страны, не являющиеся прямыми субъектами двухсторонних переговоров. Новейшие и самые мощные научно-исследовательские ледоколы построены в Южной Корее и Китае, явно не для прогулок к Северному полюсу. Уже более пяти лет они проводят исследования в тех шельфовых зонах, на которые претендует Российская Федерация [3].

Следовательно, при анализе процессов геоэкономического позиционирования и перспективной динамики социально-экономических процессов в российской Арктике следует исходить из двух основополагающих принципов:

глобальности – то есть российская Арктика является составной частью мировой Арктики и все процессы в ней необходимо исследовать с учетом международных тенденций и нормативных актов, расстановки действующих здесь сил;

суверенности – то есть российская Арктика является важнейшей частью национальной социально-экономической системы и все меры регулирования должны быть направлены на защиту национальных интересов и суверенитета Российской Федерации.

В подготовленных в последние годы проектах законов «Об арктической зоне Российской Федерации» в нее полностью входят Мурманская область, Ненецкий, Ямало-Ненецкий и Чукотский округа, а Красноярский край и Республика Саха (Якутия) – своими прибрежными муниципальными образованиями. Учитывая, что первые четыре субъекта РФ представляют 90% населения российской Арктики и примерно такую же долю производственного комплекса, ниже мы кратко проанализируем именно их экономическую динамику последних лет. Наиболее отрицательным индикатором, на наш взгляд, представляется продолжающийся отток населения. Конечно, темпы его несколько снизились (за 1990-2005 гг. выехало более 500 тыс. чел., или около 25% всего населения-см. табл.1) [4].

Т а б л и ц а 1

Показатели социально-экономического положения арктических субъектов РФ

Субъекты РФ	Миграция населения, тыс.чел.				Отношение среднемесячной начисленной заработной платы к показателя по РФ			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Мурманская обл.	-4.9	-7.4	-4.8	-6.7	1.41	1.36	1.37	1.35
Ненецкий АО	-0.1	-0.2	0.1	-0.1	2.55	2.41	2.36	2.23
Чукотский АО	-0.4	-0.9	-1.0	-0.9	2.33	2.26	2.27	2.22
Ямало-Ненецкий АО	-0.6	-4.0	-2.4	-5.0	2.77	2.54	2.49	2.46

Источник: разработано автором

Немаловажным фактором сложившейся ситуации является государственная политика в сфере заработной платы, вернее отсутствие таковой. Районные коэффициенты и северные надбавки, с одной стороны, компенсировавшие повышенную

стоимость жизнедеятельности, а с другой – формировавшие отложенный спрос (в том числе возможность переезда по достижении пенсионного возраста) давно (еще в 90-х годах) потеряли свое значение в хозяйственной сфере. Поскольку работодатели сами осуществляют тарифную политику, то коэффициенты и надбавки стали во многом «обратной» величиной, то «обращающей» расчетный заработок в тариф. А в условиях низкой возможности перетока рабочей силы по многим специфическим (горным) специальностям складывается монопсонический рынок, искажающий реальную стоимость трудовых ресурсов.

В последние пять лет тенденция «вымывания» северных гарантий отчетливо проявляется и в бюджетной сфере. Методические положения в межбюджетных отношениях составлены таким образом, что эти гарантии очень мало влияют на федеральные дотации, а в условиях запредельного уровня централизации бюджетных средств именно этот фактор является определяющим.

Например, в Мурманской области (установлен коэффициент 1.4 и северные надбавки максимально 1.8), в 1995 году средняя заработная плата в 1.8 раза превышала показатель по Российской Федерации. Как видно из табл. 1, в 2007 г. это соотношение составляло только 1.4, а в 2010 г. еще меньше – 1.35. По существу, «вымылись» все северные надбавки.

Несмотря на отмеченные негативные тенденции в миграции и заработной плате, арктические регионы представляют из себя достаточно дееспособную экономическую систему. Во всяком случае она показывала в реальном секторе показатели, адекватные национальному промышленному производству (за исключением Ямало-Ненецкого автономного округа, «обвал» показателей которого в 2007-2008 гг. обусловлен украинскими «газовыми войнами»).

Таблица 2

Индексы промышленного производства в арктических регионах

Субъекты РФ	В % к предшествующему году				2010 г. в % к 2006 г.
	2007	2008	2009	2010	
Российская Федерация	106.3	102.1	89.2	108.2	104.7
Мурманская обл.	98.2	107.3	93.6	104.0	103.0
Ненецкий АО	103.7	104.1	130.8	96.2	135.8
Чукотский АО	94.0	107.6	138.1	93.8	130.9
Ямало-Ненецкий АО	95.2	98.1	91.8	107.3	94.0

Источник: разработано автором

Характерно, что в кризисный, 2009 год все рассматриваемые регионы имели индекс промышленного производства лучше, чем национальная экономика, а Ненецкий и Чукотский автономные округа показали весьма значительный рост (см. табл. 2). Хотя в экономической теории считается, что сырьевые рынки наиболее «капризны», то есть в максимальной мере подвержены конъюнктурным колебаниям. Такие тенденции являются относительно новыми, обусловленными как особенностями последнего мирового кризиса (в меньшей мере затронул реальный сектор и в большей – финансовую сферу), так и особым положением сырьевого сектора в экономике нашей страны, обусловленными:

• наличием долгосрочных экспортных контрактов со стабильными ценами, в среднесрочной перспективе не подверженных значительным колебаниям;

• достаточно высокой инвестиционной привлекательностью отдельных отраслей и арктических регионов в целом;

• устойчивым и большим внутренним спросом на энергоресурсы (холодный климат требует большего потребления энергоносителей).

В то же время в российской Арктике наметились определенные негативные тенденции. Так, все последние 20 лет происходит снижение запасов разведанных полезных ископаемых при стабилизации или даже некотором увеличении добычи, в результате чего обеспеченность запасами уменьшилась практически в два раза. На низком уровне находится и извлекаемость

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

запасов, уступающая зарубежным аналогам в среднем на 20 процентов.

Усиливается технологическая отсталость отечественных компаний, в первую очередь в вопросах освоения арктического шельфа. Если США, Канада и Норвегия работают в этом направлении уже около 50 лет, то мы делаем только первые и достаточно робкие шаги. Например, первые разведочные работы в заливе Кука на Аляске начались еще в 1959 г., к 1995 году здесь работало 16 платформ и накопленная добыча составила более 150 млн.т нефти. Норвегия заявила о своих правах на прилегающие морские территории в 1961 г., но первые лицензии на освоение были выданы только в 1965 г. Советский Союз приступил к разведочным работам на арктическом шельфе в середине 70-х годов, однако первым морским проектом оказалось месторождение «Приразломное», его реализация началась в 2001 г. Однако начало добычи на Приразломном месторождении в Печорском море уже неоднократно переносится с 2006 г. и теперь в очередной раз назначено на 2012 год.

Не очень благополучная ситуация складывается и на трассе Северного морского пути (СМП), где объем перевозок с 1991 по 2000 год сократился более чем в три раза, а в восточном секторе СМП в 30 раз. В последние пять лет в западном секторе наблюдается значительное оживление, однако возможности транзита на Азиатско-Тихоокеанский рынок остаются весьма проблематичными. Серьезной проблемой является то, что к 2017 г., когда ожидается начало масштабного освоения арктических месторождений и соответствующий рост грузопотоков, в строю останется всего один атомный ледокол («50 лет Победы»).

Все это происходит на фоне достаточно дискриминационных межбюджетных отношений. Так, в 2008 г. с арктических территорий поступило в федеральный бюджет более 300 млрд. рублей, а в виде обратных трансфертов было направлено не более 15 процентов от указанной суммы, что явно недостаточно для изменения отмеченных выше негативных тенденций.

В целом можно констатировать международные тенденции в Арктике очень существенно отличаются от отечественных практически по всем основным направлениям:

демографическое – в российской части за годы реформ население уменьшилось более чем на 20%, а в зарубежной оно почти настолько же выросло. В результате деловой центр штата Аляска г.Анкоридж по численности населения вплотную приблизился к г.Мурманску, хотя еще в 1990 г. отставал по этому показателю в два раза;

финансовое – только арктические регионы РФ перечисляют в федеральных бюджет больше, чем получают в виде обратных трансфертов. При этом уровень их бюджетной обеспеченности даже несколько ниже, чем в среднем по стране;

инфраструктурное – состояние инфраструктуры серьезно сдерживает реализацию инвестиционных проектов, в том числе в части освоения углеводородного сырья шельфа. В настоящее время на грани полной остановки находится значительная часть портов. Протяженность автомобильных дорог с твердым покрытием в Республике Саха (Якутия) менее 2 тыс.км, а в штате Аляска, который в два раза меньше по площади, превышает 20 тыс.км.

инновационное – в части освоения арктического шельфа наблюдается отставание на 30-40 лет по срокам, и, соответственно, по технологиям и технике добычи и транспортировки нефти и газа с морских месторождений.

С точки зрения долговременных перспектив можно предполагать, что одним из важнейших факторов, определяющих расстановку и взаимодействие различных сил в XXI веке, будет борьба за ресурсы. В этой связи вероятно объективное нарастание геоэкономических противоречий и в мировой Арктике, связанное с ее ресурсным потенциалом и транспортным значением, с одной стороны, и с отсутствием признанной и нормативно оформленной демаркацией морских пространств и шельфа – с другой.

Развитие проектов по освоению шельфа требует огромных инвестиций, современного оборудования и создания для освоения месторождений инфраструктуры и систем транспортировки. Например, общие

капитальные вложения, необходимые для реализации пяти текущих проектов (Одоптуморе, Сахалин-1 и Сахалин-2, Приразломное и Кравцовское) оцениваются более чем в 20 млрд. долл. США. А Штокмановский проект с учетом строительства завода по сжижению природного газа один превысит 60 млрд. долл. США, т.е. окажется одним из самих дорогих ресурсных проектов в мире. В этой связи представляется целесообразным активное привлечение зарубежных инвестиций.

Можно предположить, что в будущих проектах основными игроками будут российские нефтегазовые гиганты: "Роснефть" на шельфах Баренцева, Черного, Азовского и Каспийского морей, "ЛУКОЙЛ" планирует освоение Каспийского, Балтийского и Азовского морей, "Газпром" – Баренцева, Карского и Каспийского. Однако российские компании обладают ограниченным опытом освоения морских месторождений. Более того, многие типы сложного оборудования, необходимые для работы на шельфе, Россия вообще не производит, а большинство используемых в настоящее время буровых установок построено еще в советское время.

В результате цикла работ в Баренцевом и Карском морях, выполненных в 1970-80-х гг., была открыта и подготовлена к освоению Западно-Арктическая шельфовая нефтегазоносная провинция (НГП) (включающая нефтегазоносные и перспективные структуры Баренцева, Печорского и Карского морей), недра которой содержат до 80% ресурсов арктического шельфа России. На Западно-Арктическом шельфе России открыты не только акваториальные продолжения бассейнов суши (Тимано-Печорская и Западно-Сибирская НГП), но и самостоятельные, возможно, более богатые шельфовые нефтегазоносные бассейны (Баренцевская НГП) [5, с. 56-62]. В пределах провинции было выявлено и разведано более 10 промышленных нефтяных, нефте-, газоконденсатных и газовых месторождений, включая 4 уникальных (Штокмановское и Ледовое в Баренцевом море, Ленинградское и Русановское – в Карском) и 4 крупных [5, с. 56-62].

Оценивая состояние нефтегазопоисковых работ на шельфе Западной Арктики России, следует отметить, что за 23-летний период с начала таких работ изученность региона все еще крайне низка. Так, в Баренцевом море при перспективной нефтегазоносности площади в 726,5 тыс.кв.км, пробурено всего 30 скважин, т.е. одна скважина на 26,9 тыс.кв.км, соответственно в Печорском море одна скважина на 8,8 тыс.кв.км и в Карском - на 80,3 тыс.кв.км. Это на несколько порядков ниже, чем у Норвегии (Норвежское и Северное моря). А в северных частях Баренцева и Карского морей вообще не пробурено ни одной скважины и выполнены лишь редкие сейсмические профили [6, с. 114-125]. Из 15 открытых месторождений в этих морях к разработке подготовлено только два – Штокмановское и Приразломное [6, с. 114-125].

Техническая доступность ресурсов углеводородов на акваториях определяется, прежде всего, двумя факторами: глубиной залегания и природно-климатическими условиями, главным образом, ледовой обстановкой. Выполненный ведущими институтами (ВНИГРИ, ЦНИИ им. акад. Крылова) страны анализ применяемых и проектируемых технических средств для освоения морских месторождений нефти и газа позволяет сделать вывод, что в настоящее время поиск и разведка месторождений углеводородов могут проводиться в любых природно-климатических условиях шельфа в силу возможности сезонного проведения поисково-разведочного бурения в межледниковый период. Что касается разработки, то в особых ледовых условиях арктических морей существующие и конструируемые в России и за рубежом технические средства позволяют ее осуществлять лишь на глубинах моря до 50 м. На больших глубинах применение надводных средств в тяжелых ледовых условиях практически нереально, так как они должны быть достаточно массивными и обладать большими габаритами, в том числе осадкой, что исключает возможность их транспортировки на месторождения. Под-

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

водно-подледные технологии в настоящее время находятся в стадии проектных исследований и не имеют практического подтверждения их надежности и безопасности. Поэтому углеводородные ресурсы арктических акваторий, находящиеся на глубинах моря свыше 50 м, в настоящее время специалисты считают технически недоступными [7].

Исключением является центральная часть Баренцева моря, для которой в настоящее время рассматривается возможность осуществления разработки надводным или подводно-подледным способом на глубинах свыше 50 м (Штокмановское газоконденсатное месторождение). Поэтому данную часть Баренцева моря в случае утверждения проекта можно считать условно технически доступной.

Учитывая большой объем технически недоступных ресурсов, необходима организация масштабных научных исследований и конструкторских разработок, направленных на создание новых технических решений и средств, способных обеспечить вовлечение этой группы ресурсов в промышленный оборот. Стоимость арктических шельфовых проектов исчисляется в десятках миллиардов долларов. Однако можно с уверенностью сказать, что современная борьба за углеводородные ресурсы будет вопросом не только, и даже не столько технико-технологическим, инновационным. Например, в окончательном варианте по Штокмоновскому проекту принято управление процессом со специального судна, которое является крупнейшим в мире морским самоходным технологическим комплексом размером с три футбольных поля [8]. В случае появления угрозы столкновения с айсбергом платформа способна в считанные минуты «отстыковаться» и уйти из опасного района, а затем также быстро восстановить подачу газа.

Не меньшие проблемы имеют место и в возрождении, а затем и активизации перевозок грузов по Северному морскому пути. При этом необходимо отметить, что именно нормальное функционирование СМП является базовым условием для освоения углеводородных ресурсов шельфа Арктики, особенно в Карском море и бассейне Восточной Сибири. Однако фактически, как уже упоминалось, масштабы перевозок здесь в послереформенный период к 2000 году сократились в три раза, а в своих максимальных объемах (1987 год) не превышали 6.5 млн. тонн.

С 2000 года начались экспортные отгрузки лесных грузов из Тикси. Их объем пока незначителен, но имеет тенденцию к росту: с 2000 г. по 2007 г. объём перевозок вырос с 2,2 тыс.т до 15 тыс.т. Предполагается, что к 2010 г. возобновятся поставки круглого леса из Тикси в Японию [9]. Вывоз лесных грузов из Тикси может достигнуть к 2020 г. 40 тыс.т при пессимистическом варианте и 130 тыс.т - при оптимистическом варианте арктических грузоперевозок.

Промышленное развитие северо-восточного региона в связи с чрезвычайно суровыми природными условиями носит очаговый характер. Работа каждого промышленного комплекса подчинена одной цели - обеспечению развития его горнодобывающих предприятий и обслуживанию населения, проживающего здесь. Наибольшее значение до недавнего времени имели такие крупнейшие промышленные комплексы как Депутатский горно-обогатительный комбинат, производивший во времена советской власти до 5 тыс.т олова в год; ГОК «Куларзолото»; Шмидтовский золотодобывающий комбинат, Иультинский оловодобывающий и вольфрамодобывающий комплекс, Билибинский промышленный узел.

В настоящее время Северный морской путь с навигационной точки зрения представляет собой комплекс судоходных трасс, проходящих через моря Северного Ледовитого океана: Карское, Лаптевых, Восточно-Сибирское и Чукотское. Протяженность судоходных трасс в пределах СМП изменяется от 2500 до 3000 миль в зависимости от варианта маршрута, сезона и условий плавания. В зимний и весенний периоды протяженность трассы в ледовых условиях увеличивается на 500 миль – за счет акваторий, покрываемых льдом восточной части Баренцева моря, и северной части Берингова моря.

В соответствии с Морской доктриной Российской Федерации на период до 2020 г. [10, с. 73-94]. Северный морской путь призван обеспечивать решение любых задач, связанных с транспортным обслуживанием районов северного побережья страны:

– максимального удовлетворения потребностей населения северных территорий в перевозках;

– создания социальных и культурных условий жизни народов Севера;

– вовлечения в народно-хозяйственный оборот страны природных ресурсов месторождений, расположенных в прибрежной и шельфовой зонах Баренцева, Печорского и Карского морей;

– вывоза углеводородного сырья на экспорт;

– развития внутриарктических каботажных сообщений;

– осуществления международных транзитных перевозок;

– укрепления экономической безопасности и обороноспособности [10, с. 73-94].

Однако стратегический рост объемов перевозок возможен только на основе крупномасштабного экспорта углеводородов, включая сжиженный природный газ. Здесь возникает сразу несколько проблем. Во-первых, хотя Азиатско-Тихоокеанский рынок энергоресурсов является и самым большим по объемам потребления, и самым быстрорастущим, конкуренция здесь очень высока. Сжиженный природный газ (СПГ) на АТР поставляют Катар, Австралия, Индонезия и др. производители, и в этой борьбе высокие издержки транспортировки в ледовых условиях могут оказаться решающим фактором. Во-вторых, как уже упоминалось, система портов на трассе СМП находится в очень тяжелом состоянии, а это затрудним инфраструктурное обслуживание грузопотоков. Не создана и дееспособная система страхования грузов. Наконец, действующий ледокольный флот не имеет возможности осуществлять проводку судов дедвейтом более 40 тыс. тонн, а для рентабельных коммерческих перевозок будут применяться танкеры и газовозы с показателями 70 тыс. тонн и выше. Все эти вопросы системного решения в рамках уже отмечавшихся таких основополагающих документов, как Стратегия освоения углеводородных ресурсов шельфа и Морская доктрина Российской Федерации.

При этом по самым скромным подсчетам комплексное освоение шельфа российской Арктики потребует колоссальных затрат – не менее 500 млрд. долларов США [11]. Очевидно, что такими средствами страна не располагает, и активная фаза разработки месторождений и транспортировки сырья будет происходить за пределами 2020 года. Во всяком случае, ведущие специалисты дают весьма осторожный прогноз развития грузопотоков на трассе Северного морского пути (табл.3) [12].

Таблица 3

Динамика грузопотоков в российской Арктике, тыс.т

Грузопотоки	2015	2020	2015	2020
варианты перевозок	пессимистический		оптимистический	
по направлениям				
Экспорт нефти из Белого и Баренцева морей	30 500	33 500	38 500	42 500
○ из порта Мурманск (без рейдовых терминалов)	5 000	7 000	10 000	12 000
○ из портов Архангельск и Витино	8 000	9 000	9 000	10 000
○ терминал Варандей	10 500	10 500	11 500	12 500
○ с платформы Приразломное	7 000	7 000	7 000	7 000
Северный завоз	740	890	1 100	1 320
- с запада	420	490	655	730
- с востока	320	400	445	590
Дудинка	1 305	1 310	2 630	2 635
- завоз	500	500	525	525
- вывоз	805	810	2105	2110
Вывоз из Арктики	935	1 150	2 560	7 985
○ Карское море	650	760	1 850	2 200
○ Игарка	200	300	450	500
○ Тикси	40	40	115	130
○ Харасавей	0	0	0	5 000
○ прочие	45	50	145	155
Внутриарктический каботаж	210	250	460	560
Транзитные перевозки	0	0	150	250

Источник: разработано автором

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

Тем не менее, даже приведенная характеристика грузоперевозок показывает, их развитие потребует создания грузовых судов универсального и специализированного назначения и ледоколов для обеспечения круглогодичного использования природных ресурсов Арктики.

С другой стороны, можно отметить, что прогноз крайне осторожен. Это связано, с одной стороны, с недостатками государственной политики (в том числе государственно-частного партнерства) в освоении ресурсов шельфа и развитии арктических морских коммуникаций. Можно отметить определенное нарастание (на 40-50%) масштабов экспорта нефти в западном секторе Северного морского пути, не носящего, впрочем, стратегического характера. В связи с неопределенностью Северо-Американского газового рынка считается маловероятным соответствующий экспорт СПГ и, следовательно, строительство завода на Кольском полуострове. Что касается создания мощностей на Ямале, то их начальная стадия ориентирована только для периода на 2018-2020 годы.

Проведенный выше анализ основных экономических тенденций в российской Арктике позволяет сделать следующие краткие выводы:

• геоэкономическое позиционирование в российской Арктике определяется, с одной стороны, перспективным ростом значения природных ресурсов шельфа и морских коммуникаций, имеющим стратегический характер. С другой – происходит нарастание противоречий в борьбе за деятельность в акваториях, в которую в возрастающей мере включаются неарктические государства;

• противоречия в хозяйственной деятельности складываются на фоне в целом положительных тенденций по гуманитарным обменам культурного назначения, в сферах образования, туризма и т.п.;

• экономическое положение в арктических регионах РФ характеризуется рядом негативных тенденций, к которым относится продолжающийся отток населения, неэквивалентые межбюджетные отношения, прогрессирующееся ухудшение инфраструктуры, в том числе портов восточного сектора СМП;

• освоение арктического шельфа происходит замедленными темпами на фоне более чем 40-летнего отставания по отношению к другим странам Арктики, что обуславливается адекватное технико-технологическое отставание.

Выводы и перспективы далнейших исследований. Что касается стратегических перспектив по укреплению геоэкономического положения России в Арктике, то они связаны с активизацией освоения уникальных газоконденсатных месторождений шельфа, производством сжиженного природного газа (с прогрессирующим технологическим импортозамещением) и его морской транспортировкой на ведущие мировые рынки (Азиатско-Тихоокеанский и Северо-Американский). Для этого необходим комплекс мер по укреплению естественных конкурентных преимуществ страны в этом макрорегионе, к которым следует отнести:

- определить стратегические государственные приоритеты в освоении месторождений углеводородного сырья в основных провинциях (Западно-Сибирской, Восточно-Сибирской, на Западно-арктическом шельфе) и создать условия, способствующие повышению их инвестиционной привлекательности;

- выработать мероприятия по диверсификации поставок энергоносителей на основные мировые рынки, в первую очередь, используя морские коммуникации, обеспечивающие усиление конкурсных позиций отечественных производителей в условиях глобализации;

- создать режим благоприятствования для развития арктических портов, в том числе с использованием механизма международных портовых экономических зон, для обеспечения северного транспортного коридора «Азия-Европа»;

- содействовать возрождению отечественного судостроения на новой, инновационной основе с целью обеспечения крупномасштабных перевозок углеводородного сырья морским путем с использованием крупнотоннажных танкеров и газовозов, а также линейных ледоколов, гаран-

тирующих безопасность плавания в арктических условиях;

- развивать правовые основы арктического мореплавания, в том числе в сферах страхования грузов и ответственности перевозчиков, тарифного регулирования, повышения инвестиционной привлекательности северных транспортных коридоров.

Литература

1. Пилясов А.Н. Арктическое Средиземноморье: предпосылки формирования нового макрорегиона // ЭКО. №12. 2010. С.54-75.

2. Гурдин К.. Рыбная война в сумеречной зоне. 2 марта 2011, режим доступа http://www.argument.ru/top theme/n278/.

3. РФ может не хватить доказательств для обоснования заявки на шельф. 24 марта 2011, режим доступа: http://www.rian.ru/arctic_news/20110324/357564093.html

4. Основные показатели социально-экономического положения субъектов Российской Федерации в 2007, 2008, 2009 и 2010 гг. // Российская газета от 14.03.2008, 13.03.2009, 12.03.2010 и 16.03.2011.

5. Мнацаканян О.С., Столбов А.Г., Орлов М.А. Перспективы развития геологоразведочных работ на шельфе арктических морей // Морской сборник. 2008. № 6.– С.56-62.

6. Юшко П.Н. Освоение морских месторождений углеводородов Арктики и энергетическая безопасность России // В кн. «Геополитические и экономические факторы формирования морской стратегии в российской Арктике». Апатиты: КНЦ РАН, 2007. – С.114-125.

7. Назаров В.И., Калист Л.В. Экономическая оценка нефтегазового потенциала арктического шельфа России // НефтеГазПромышленность. 2007. № 6(26).– С.27-30.

8. Штокман – приоритетный проект освоения Арктики // Север промышленный. 2010. № 5(35).– С.17.

9. Национальные экономические интересы и тенденции развития морских перевозок углеводородных ресурсов в Арктике / Под ред. профессора В.С.Селина. Апатиты: КНЦ РАН, 2009. – 163 с.

10. Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020 г., утв.27.07.2002, № Пр.-1387 // Морской сборник. 2002. № 9. – С.73-94.

11. Чесноков И. Лицом к Арктике // Мурманский вестник. 7 декабря 2008 г.

12. Обобщение и анализ материалов работы Арктической морской транспортной системы России / Под ред. Плаксия В.Я. – М.: Союзморниипроект, 2007. – 87 с.

References

1. Pilasov A.N.Arctic the Mediterranean: preconditions of formation of new macroregion//EKO. №12. 2010. P.54-75.

2. Gyrdin K. Fish war in a twilight zone. On March, 2nd 2011, an access mode http://www.argument.ru/top theme/n278/.

3. The Russian Federation can not suffice proofs for a substantiation of the demand for a shelf. On March, 24th 2011, an access mode: http://www.rian.ru/arctic_news/20110324/357564093.html

4. The basic indicators of economic and social situation of subjects of the Russian Federation in 2007, 2008, 2009 and 2010//the Russian newspaper from 3/14/2008, 3/13/2009, 3/12/2010 and 3/16/2011.

5. Mnatsakanjan O. S, Stolbov A.G., M.A.Perspektivy's Eagles of development of prospecting works on a shelf of the Arctic seas//the Sea collection. 2008.№ 6. – P.56-62.

6. Jushko P. N. Development of sea deposits of hydrocarbons of Arctic regions and power safety of Russia//In кн. «Geopolitical and business factors of formation of sea strategy in the Russian Arctic regions» .Apatity: KSS the Russian Academy of Sciences, 2007. – P.114-125.

7. Nazarov V. I, Kalist L.V.economic an estimation of oil and gas potential of the Arctic shelf of Russia//NefteGazPromyshlennost, 2007. № 6 (26). – P.27-30.

8. Shtokman – the priority project of development of Arctic regions//the North industrial. 2010. № 5 (35).– P.17.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

9. National economic interests and tendencies of development of sea transportations of hydrocarbonic resources in Arctic regions / Under the editorship of the professor V.S.Selina. Apatity: KSS the Russian Academy of Sciences, 2009. – 163 with.

10. The sea doctrine of the Russian Federation for the period till 2020, утв.27.07.2002, № Avenue-1387//the Sea collection. 2002. № 9. – P.73-94.

11. Chesnokov I. k's garlic to Arctic regions//the Murmansk bulletin. On December, 7th, 2008.

12. Generalization and the analysis of materials of work of the Arctic sea transport system of Russia / Under the editorship of Plaksija V. Ja – M: Soyzmorproekt, 2007. – 87 p.

ISSN 2221-8440 ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014

Селін В. С.

Російська Арктіка: сучасні проблеми і перспективи розвитку

У статті показників соціально - економічного розвитку регіонів Російської Арктики аналізуються останнім часом, а також проблеми, пов'язані із загостренням конкурентної боротьби за ресурси Арктики на міжнародній арені вважаються. Економіч-ські розвинені країни, які освоїли ринки і передові технології, це не в поспіху, щоб користуватися благами з розвиваються і просто відсталі регіони. Більш того, вони сильно захищати свої переваги, технологічний розрив тільки збільшується. І в цьому аспекті розвитку арктичного шельфу є проблемою не стільки економічна діяльність в якості стратегічної мети інноваційного прориву.

Ключові слова: економічна динаміка, сучасні виклики, Російської аркто-ки, Північного морського шляху.

Selin V.

Russian Arctic: current problems and prospects of development

In article indicators socially – economic development of regions of the Russian Arctic regions are analyzed lately, and also the problems connected with an aggravation of competitive struggle for resources of Arctic regions on international scene are considered. Economically developed countries who have mastered the markets and advanced technologies, it is not in a hurry to share the benefits with developing and simply backward regions. Moreover, they strongly defend their advantages, the technology gap is only increasing. And in this aspect of the development of the Arctic shelf is a problem not so much economic activity as a strategic objective of innovative breakthrough .

Keywords: Economic dynamics, modern calls, the Russian Arctic regions, Northern sea way.

Рецензент: Павлов К. В. – Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rektor of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Статья подана
11.08.2014 г.

Підсумки VI Російсько-українського симпозіуму «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПОДАТКОВИХ РЕФОРМ» м. Санкт-Петербург (Росія), 1-6 липня 2014 р.

Шостий Російсько-український симпозіум відбувся в м. Санкт-Петербург (Росія), 1-6 липня 2014 р., в стінах Санкт-Петербурзького державного університету та зібрав 137 учасників наукового та бізнес співтовариств з Росії, України, Білорусії, Казахстану та Німеччини.

Організаційним і Програмним комітетами симпозіуму, за сприяння представників науково-публіцистичних видань, Видавничого дому «Бюджет», за фінансової підтримки Регіональної громадської організації випускників економічного факультету СПбДУ «Співдружність», були успішно реалізовані робоча та наукова програми Симпозіуму.

Симпозіум був відкритий 2 липня 2014р. в 9.30 пленарним засіданням в Актовій залі Економічного факультету СПбДУ, на якому були представлені доповіді з проблематики теорії та практики оподаткування такими науковцями, як Ковалев В.І., д.е.н., професором, завідувач кафедри статистики, обліку та аудиту Санкт-Петербурзького державного університету (м Санкт-Петербург, Росія), Погорлецкий А.І., д.е.н., професор кафедри світової економіки Санкт-Петербурзького державного університету (м.Санкт-Петербург, Росія), Єфименко Т.І., чл.-кор. НАН України, д.е.н., професор, президент Академії фінансового управління Міністерства фінансів України (м. Київ, Україна), Вишневський В.П., академік НАН України, д.е.н., професор, заступник директора Інституту економіки промисловості НАН України (м. Донецьк, Україна), Іванов Ю.Б., д.е.н., професор, завідувач кафедри оподаткування Харківського національного економічного університету (м.Харків, Україна), Новоселов К.В., к.е.н., заступник начальника Контрольного управління Федеральної податкової служби Росії, Державний радник Російської Федерації 3-го класу (г. Москва, Росія), Кирієнко А. П., д.е.н., професор, проректором з наукової роботи Байкальського державного університету економіки і права (м. Іркутськ, Росія), Буссе Ральфом, к.е.н., податковий консультант (м. Галле, Німеччина), Починок Н.Б., д.е.н., професор, в.о. ректора Російського державного соціального університету (г. Москва, Росія).

З 15.30 до 17.30 2 липня 2014 р. в форматі круглого столу «Податки, держава і бізнес у пошуках компромісу» учасники Симпозіуму обговорили проблеми оподаткування в тристоронньому аспекті – погляд з боку вчених, представників бізнес-спільнот, представників держави. Вперше за історію проведення Симпозіуму, до дискусії залучені не тільки представники науки, а й представники держави і бізнесу.

3 липня 2014 р. Симпозіум продовжив свою роботу в секційному форматі. У залі нарад готелю «Таврійська» з 9.30 до 11.30 були проведені слухання та бесіди по темі Секції I «Проблеми податкового адміністрування» та податкового стимулювання» і Секції II «Розвиток податкових систем і підходів до оподаткування». Також в роботі секції прийняла участь к.е.н. доц. кафедри оподаткування СНУ ім. Володимира Даля Ліхоносова Ганна Сергіївна з доповіддю на тему «Синергетичні феномени податкового федералізму», яка викликала шваву дискусію з приводу застосування термінів теорії систем в рамках термінології бюджетного забезпечення.

Секційна робота вчених передала «естафетну паличку» круглому столу «Податкові пільги. Теорія і практика застосування», на якій була представлена колективна монографія, яка викликала активну дискусію учасників. Також, цього ж дня на Симпозіумі свої наукові дослідження представили докторанти в рамках Дня докторанта «Громадська експертиза результатів податкових досліджень докторантів» і магістранти та аспіранти в контексті Дня аспіранта «Обговорення податкових досліджень аспірантів і магістрантів».

4 липня 2014 р. спільно з вченими Юридичного факультету Санкт-Петербурзького Державного Університету в його стінах було проведено круглий стіл «Деофшоризація російської економіки: актуальні проблеми податкового права», на якому обговорені найбільш масштабні реформи податкової системи РФ, впроваджувані і знаходяться на одній зі стадій законотворчості в порівнянні з міжнародною практикою. По закінченні дискусії для учасників Симпозіуму представниками Юридичного факультету СПбДУ була проведена екскурсія по факультету і особливо приділено увагу бібліотеці Юридичного факультету.

У другій половині дня з 15.30 до 17.00, відбулася зустріч учасників Симпозіуму з представниками Федеральної податкової служби Росії міста Санкт-Петербургу (Василеостровский район), на якій представники податкової інспекції розповіли про нововведення взаємодії податкових інспекцій з платниками податків на території Санкт -Петербурга, про майбутні напрямки реформування роботи податківців в короткостроковій перспективі.

Окрім наукової програми Симпозіуму, в робочу програму Симпозіуму, завдяки активному сприянню та фінансовій підтримці партнерів, були включені заходи знайомства учасників з визначними пам'ятками міста Санкт-Петербурга – прогулянка на теплоході по річці Неві, відвідування театрів, прогулянки по центру міста, підйом на коллонади Ісаакіївського собору, відвідування Петропалацу та відвідування етнографічного парку «Російське село Шувалівка» та ін.

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014 ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ №3(15)/2014 ISSN 2221-8440

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

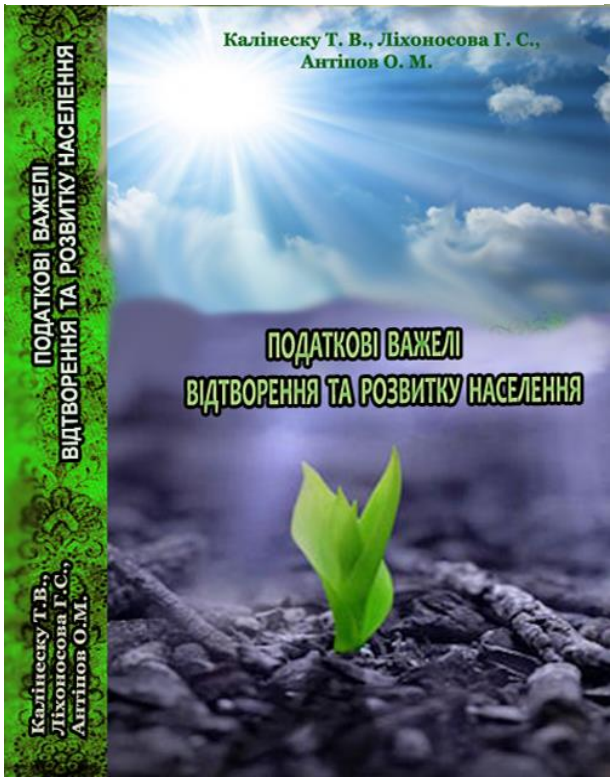

Податкові важелі відтворення та розвитку населення : монографія / [Т. В. Калінеску, Г. С. Ліхоносова, О. М. Антіпов**]. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – 276 с.**

Пропонована монографія являє собою систематизовану працю, яка охоплює податкову інтерпретацію соціально-демографічного розвитку, зокрема систему податкових важелів відтворення та розвитку населення, організацію його інформаційного забезпечення, методологію податкового регулювання відтворення та розвитку населення та технології вибору заходів податкової політики щодо поліпшення демографічної ситуації країни тощо.

Обгрунтовані відповіді на фінансові протиріччя сучасного соціуму в монографії дозволяють отримати впевненість у позитивному розв'язанні немалої кількості соціально-економічних проблем країни, фінансовому забезпеченню репродуктивної політики держави, сприятиме пошуку ефективних напрямів мобілізації фінансових ресурсів та підвищенню рівню добробуту населення всіх регіонів України.

Розробки, наведені у монографії, дозволяють дійти висновку, що існує прямий зв'язок між кількістю новонароджених та податковою політикою держави у питаннях оподаткування доходів фізичних осіб та надання податкових пільг особам, які відновлюють демографічний потенціал нації.

Монографію призначено не тільки фахівцям фіскальної сфери, хоча, у першу чергу, вона адресована тим, хто цікавиться саме цією галуззю науки. Але вона стане у нагоді й науковцям, що розглядають означені проблеми більш комплексно, враховуючи наслідки в інших сферах життєдіяльності людини, а саме – соціологи, і фінансисти, і управлінці – державні службовці, керівники різного рангу та підприємці.

Забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності / І. М. Труніна: монографія. – Харків : Видавництво «Точка», 2013. – 435 с.

У монографії з'ясовано сутність і складові середовища підприємницької діяльності, установлено його вплив на забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Розроблено таксономію та визначено ключові сфери компетенції господарюючих суб'єктів, а також модель їх формування.

Окреслено напрями, сформовано інструментарій і процедуру аналізу та оцінювання конкурентних переваг суб'єктів підприємницької діяльності. Установлено послідовність формування їх конкурентної стратегії, запропоновано вибір відповідних стратегічних альтернатив. А також розроблено методику прогнозування ділової активності суб'єктів підприємницької діяльності. Зокрема, підхід до оцінювання взаємовпливу і взаємозалежності конкурентного потенціалу металургійних підприємств і рівня розвитку відповідних регіонів.

Для наукових співробітників, зайнятих дослідженнями конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності, а також для викладачів, аспірантів і студентів, які пов'язані у своїй діяльності з викладанням і вивченням даної проблематики.

ISSN 2221-8440

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 3(15)/2014

Активізація інноваційної діяльності підприємств : монографія / [Колектив авторів], за наук. ред. Т. В. Калінеску. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – 224 с.

Монографія, побудована на матеріалах госпдоговірного дослідження кафедри оподаткування, присвячена дослідженню проблем та напрямків активізації інноваційної діяльності підприємств. Підкреслюється необхідність активізації інноваційної діяльності підприємств на основі управління знаннями, підвищенні готовності персоналу до інновацій та лояльності усіх зацікавлених осіб.

Авторами розглянуто комплекс питань, пов'язаних з розробкою технології оцінювання активізації інноваційної діяльності підприємств, напрямків стимулювання механізмів активізації інноваційної діяльності та інноваційною стратегією розвитку підприємств.

Монографія буде корисною як для науковців і фахівців, так і для здобувачів і аспірантів, які досліджують проблеми активізації інноваційної діяльності підприємств.

Соціальний капітал та економічне зростання: монографія / **Т. В. Шаповалова. – Луганськ:** Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – 300 с.

У монографії «Соціальний капітал та економічне зростання» розглядаються теоретичні засади соціального капіталу як економічної категорії, його історичні передумови виникнення та нинішній стан розвитку. Проаналізовано інституціональний вимір та такі базові форми соціального капіталу, які довіра та соціальні мережі. Значна увага приділена питанням встановлення взаємозв'язку та взаємозалежності між економічним зростанням та соціальним капіталом як неекономічним чинником першого. Висвітлено сучасний зарубіжний досвід, зокрема китайський, і вітчизняну практику, стан розвитку соціального капіталу. На цій основі сформульовано напрями розбудови соціального капіталу в Україні.

Монографія призначена економістам, науковцям, викладачам, студентам та буде корисною для широкого кола читачів і всіх тих, хто цікавиться економічною тематикою.

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію «ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ: ОРГАНІЗАЦІЯ ОЦІНКИ, НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ» / В. М. Гончаров, М. М. Білоусова, В. Ю. Припотень

Проблема залучення інвестиційних ресурсів і ефективного їх використання у сучасних кризових умовах є однією з головних, оскільки без її вирішення розраховувати на зростання рівня життя населення, збільшення обсягів виробництва, підвищення ефективності функціонування підприємств і забезпечення продовольчої безпеки нашої країни є практично неможливими. Інвестиційна привабливість при цьому відіграє роль ключового елемента, оскільки їх динамічність залежить від можливостей підприємства відповідати умовам потенційних інвесторів. За умов розвитку ринкових відносин та використання економічних методів управління, подальшої розробки вимагають шляхи підвищення інвестиційної привабливості підприємств, що дасть можливість вийти з економічної кризи.

В першому розділі монографії «Теоретико-методичні аспекти інвестиційної привабливості підприємств» визначено сутність основних категорій, які беруть участь в інвестиційному процесі, а саме інвестиційної привабливості, інвестиційного потенціалу, інвестиційного клімату, інвестиційних ризиків. Досліджено чинники інвестиційної привабливості підприємств. Враховуючи недоліки існуючого інструментарію моделювання інвестиційної привабливості підприємств, а саме поєднання статистичних та експертних методів, запропоновано проводити оцінку інвестиційної привабливості хлібопекарських підприємств на основі нейронних мереж, що дозволить моделювати та динамічно управляти інвестиційною привабливістю підприємств.

Другий розділ «Дослідження стану інвестиційної привабливості хлібопекарських підприємств України» присвячено аналізу розвитку хлібопекарської галузі та проведенню оцінки інвестиційної привабливості підприємств. Авторами проведено рейтингову оцінку інвестиційної привабливості підприємств, за допомогою кореляційно-регресійного аналізу визначено найбільш значущі показники, виявлено резерви підвищення інвестиційної привабливості підприємств. Представляє інтерес побудована самоорганізована карта Кохонена, яка згрупувала хлібозаводи у відповідні кластери за рівнем інвестиційної привабливості.

У третьому розділі «Концептуальні напрями підвищення інвестиційної привабливості хлібопекарських підприємств» виявлені та обґрунтовані основні шляхи підвищення інвестиційної привабливості хлібопекарських підприємств та комплекс заходів щодо їх реалізації. Заслуговує на увагу стратегія розширення асортименту хлібобулочної продукції несоціального значення, економіко-математична модель оптимізації асортименту хлібобулочної продукції, модель оцінки інвестиційної привабливості хлібопекарських підприємств. Практичне значення мають розроблений програмний продукт для оцінки інвстиційної привабливості підприємств та Веб-сайт «Інвестиційні пропозиції підприємств в АПК».

Як позитивний момент слід підкреслити, що дослідження проведене на досить високому науковому рівні з використанням великої кількості методів і прийомів, це дозволило отримати об’єктивні дані, обґрунтувати висновки та запропонувати практичні рекомендації. Монографія супроводжується ілюстративним та табличним матеріалом, який значно поліпшує її сприйняття, що також підкреслює достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, які сформульовані в монографії, ґрунтуються на вивченні значної кількості літературних джерел, до складу яких входять наукові публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, теоретичні і методичні розробки в галузі інвестування виробничо-господарських систем, міжнародної економіки, менеджменту.

Таким чином, у монографії поставлено і вирішено ряд науково-методичних і практичних проблем шодо оцінки та розвитку інвестиційної привабливості підприємств, результати досліджень стануть у пригоді керівникам і спеціалістам підприємств, науковим працівникам, викладачам, аспірантам і студентам вузів.

Завідувач кафедри бухгалтерського обліку
Луганського національного аграрного університету
доктор економічних наук, професор І. П. Житна

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ

До участі запрошуються науковці, аспіранти, слухачі магістратури, студенти, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, науково-дослідних та інших організацій, підприємницьких структур, чия діяльність має відношення до тематики конференції.

За підсумками роботи Круглго столу та конференції планується видання **колективної монографії** та **збірки тез доповідей**.

Крім того, проведенню засідання та конференції присвячено черговий номер ***фахового видання*** науково-виробничого журналу з міжнародною сферою розповсюдження, що ***депонується*** **міжнародною *наукометричною базою***

«Часопис економічних реформ»

Матеріали для публікації **ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ** конференції надсилайте, на e-mail: L_grechishkina@mail.ru

Матеріали для публікації **РОЗДІЛУ МОНОГРАФІЇ** надсилайте, на e-mail: inkushal@mail.ru

Матеріали для публікації **СТАТТІ у науково-виробничому журналі «ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»** надсилати на e-mail: lihonosova@bk.ru

До опублікування приймаються наукові праці, які не друкувалися раніше. Матеріали можуть бути представлені українською (для громадян України), російською (для громадян країн СНД), англійською (для громадян інших країн) мовами.

Тематичні напрями роботи Internet - конференції:

- Постулати минулого та перспективи здійснення бюджетно-податкової політики.
- Подолання фінансового розбалансування економіки.
- Соціально-економічні інвестиції у трансформаційні процеси держави.
- Інтеграційні процеси та комунікаційні зв'язки.
- Налагодження плодотворного діалогу на всіх рівнях державного управління.
- Соціальна відповідальність перед українським суспільством.

Учасники конференції можуть подати **статті до публікації у фаховому виданні - науково-виробничому журналі «ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ», який має міжнародну сферу розповсюдження та включено до міжнародних наукометричних баз**
(Постанова Президії ВАК України
№ 1-05/5 від 31 травня 2011 р.)
www.chasopys.snu.edu.ua

За результати роботи конференції будуть опубліковані тези доповідей учасників, які будуть розміщені на сайті ***www.taxation.lg.ua*** та надіслані авторам за вказаною у заявці адресою.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

1. До опублікування приймаються наукові праці, які не друкувалися раніше.
2. Матеріали можуть бути представлені українською (для громадян України), російською (для громадян країн СНД), англійською (для громадян інших країн) мовами.
3. Електронний варіант тез, заявки на участь та сканованої квитанції передаються електронною поштою, при цьому прикріплені файли слід називати на латині, наприклад: Tezy, Zayavka, Kvutanciya.
4. Обсяг тез 3-4 сторінкb.
5. Матеріали повинні бути підготовлені за допомогою редактора MS Word. Аркуш формату А4. Поля – 2 см зі всіх боків. Шрифт Times New Roman, кегель – 14, інтервал –1,5.
6. Загальна схема побудови тез:
   - прізвища та імена авторів, установа, місто – у правому верхньому кутку;
   - назва тез – великими літерами, по центру.
7. Використання ілюстративних матеріалів, формул в тезах повинно бути мінімальним.
8. Літературні джерела нумеруються відповідно до порядку згадування в тексті. Посилання на джерело і сторінки в ньому подаються в квадратних дужках. Список літератури наводиться наприкінці статті бібліографічним списком джерел на мові оригіналу.
9. До тексту тез без узгодження з автором можуть бути внесенні редакційні правки.
10. Роботи, що не відповідають вимогам, **не розглядаються.**

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

1. До опублікування приймаються наукові праці, які раніше не друкувалися.
2. Оформлення статті повинне включати наступну **структуру:** постановка проблеми; аналіз останніх досліджень і публікацій; виділення невирішеної проблеми; формування мети статті; виклад основного матеріалу; висновки та перспективи подальших досліджень.

До статей додається **анотація** українською, російською та англійською мовами (**обсягом не менш 500 знаків кожна**); **авторська довідка** із зазначенням прізвища, ім'я та по батькові автора, назви організації, де працює (навчається) автор – повністю; контактного телефону та електронної адреси автору; **рецензія доктора економічних наук** (обов'язкова для усіх авторів, незалежно від наявного наукового ступеня); **переклад** повного **тексту статті англійською мовою** (відповідно п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1111 від 17.10.2012 р.)

3. Обсяг статті від 8 стор.

Кількість авторів – *не більше двох*.

4. У верхньому правому кутку вказується УДК (кегель 12 пт, напівжирний). Наступний рядок – прізвище та ініціали автора (12 пт, великими літерами, напівжирний).

Далі, через один інтервал, назва доповіді **великими літерами** (кегель 12 пт, напівжирний) по центру, а також через один інтервал – анотація мовою статті (кегель 11 пт).

Після чого йде виклад основного тексту статті (кегель 12 пт).

Насамкінець, через інтервал друкується список використаних джерел, відповідно до порядку згадування їх в тексті (кегель 12 пт), а також його транслітерація.

5. Кількість статей, поданих одним автором, не повинна перевищувати двох, при чому одна з них – одноосібна, інша – у співавторстві.
6. Надіслані статті, що не відповідають вищенаведеним вимогам **не розглядаються.**

Електронний варіант подання матеріалів: електронний варіант заявки, тези та копії квитанції про оплату приймаються **до 20 листопада 2014 р.** Вказані документи просимо надсилати на зазначені електронні адреси.

Довідка: info@taxation.lg.ua або lihonosova@bk.ru

Звертаємося до Вас із проханням донести інформацію до всіх зацікавлених осіб, молодих науковців, які працюють над вказаними проблемами.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алєкса Оксана Миколаївна	Здобувач кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) *e-mail:* oksana2391@mail.ru	**Aleksa Oksana**	Researcher of Taxation Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) *e-mail:* oksana2391@mail.ru
Байрамзаде Яшар Кярам огли	Кандидат економічних наук, Співробітник Інституту економіки Національної Академії Наук Азербайджана (м. Баку, Азербайджан) *e-mail:* ybayramzade@yahoo.com	**Bayramzade Yashar**	PhD of Economics Institute staff Economy National Academy of Sciences of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan) e-mail: ybayramzade@yahoo.com
Березін Олександр Вікторович	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка підприємства» Полтавської державної аграрної академії (м. Полтава, Україна) *e-mail:* lydmila_berezina@mail.ru	**Berezin Olexander**	Professor, Ph.D. of Economics, Haed of Economics Enterprices Department Poltava State Agrarian Academy (m. Poltava, Ukraine) *e-mail:* lydmila_berezina@mail.ru
Березіна Людмила Михайлівна	Доктор економічних наук, професор кафедри «Економіка підприємства» Полтавської державної аграрної академії (м. Полтава, Україна) *e-mail:* lydmila_berezina@mail.ru	**Berezin Ludmila**	Professor, Ph.D. of Economics, Professor of Economics Enterprices Department Poltava State Agrarian Academy (m. Poltava, Ukraine) *e-mail:* lydmila_berezina@mail.ru
Болдирєв Кирило Олександрович	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Господарське право» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) *e-mail:* nickvnu@gmail.com	**Boldyrev Kirilo**	Ph.D. of Economics, Assistant Professor of Business Law Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) *e-mail:* nickvnu@gmail.com
Гаджиєв Юсіф Алімович	Кандидат економічних наук, Завідувач лабораторії фінансово-економічних проблем Федерального державної бюджетної установи науки Інститут соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі научного центру Уральського відділення Російської академії наук (м. Сиктивкар, Комі, Росія) *e-mail:* gajiev@iespn.komisc.ru	**Hajiyev Yousif**	Ph.D. of Economics, Head of Laboratory financial and economic problems Federal government budget institutions Sciences Institute socio-economic and the energy problems North Komi Scientific Center, Ural-division of the Russian Academy of Sciences (Syktyvkar, Komi, Russia) *e-mail:* gajiev@iespn.komisc.ru
Гойхман Михайло Ісаакович	Кандидат технічних наук, доцент, здобувач Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (м. Харків, Україна) *e-mail:* samorodov_bv@mail.ru	**Goykhman Mykhail**	Ph.D. of Technical, Associate Professor Researcher Research Center of Industrial Problems Development of NAS of Ukraine (Kharkiv, Ukraine) *e-mail:* samorodov_bv@mail.ru

Зеленко Олена Олесандрівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Туризм та готельне господарство» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) *e-mail:* zelenko@i.ua	**Zelenko Olena**	Ph.D. of Economics, Associate Professor of Tourism and Hospitality Management Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) *e-mail:* zelenko@i.ua
Калінеску Тетяна Василівна	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) *e-mail:* t.calinescu@mail.ru	**Calinescu Tetyana**	Professor, Ph.D. of Economic, Head of Taxation Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) *e-mail:* t.calinescu@mail.ru
Качала Тамара Миколаївна	Доктор економічних наук, професор кафедри «Менеджмент» Черкаського державного технологічного університету (м. Черкаси, Україна) *e-mail:* chdtu-cherkasy@ukr.net	**Kachala Tamara**	Professor, Ph.D. of Economics, Professor of Management Department Cherkasy state technological university (Cherkasy , Ukraine) *e-mail:* chdtu-cherkasy@ukr.net
Котов Євгеній Валерійович	Кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник Інституту економіки промисловості НАН України, Україна (м. Донецьк, Україна) *e-mail:* kotovev@mail.ru	**Kotov Evgeney**	Ph.D. of Economics, leading researcher of Institute of an industrial economy of NAN of Ukraine, Ukraine (Donetsk, Ukraine) *e-mail:* kotovev@mail.ru
Ліхоносова Ганна Сергіївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) *e-mail:* lihonosova@bk.ru	**Likhonosova Ganna**	Ph.D. of Economics, Associate Professor of Taxation Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) *e-mail:* lihonosova@bk.ru
Ляшенко В'ячеслав Іванович	Доктор економічних наук, професор, завідуючий відділом проблем регуляторної політики і розвитку підприємництва, Інститут економіки промисловості Національної академії наук України (м. Донецьк, Україна) *e-mail:* slaval@iep.donetsk.ua	**Ljashenko Vyacheslav**	Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Head of problems politicians and business developments Department, Institute of an industrial economy of National academy of Sciences of Ukraine (Donetsk, Ukraine) *e-mail:* slaval@iep.donetsk.ua
Мустафаєв Азіз Агасалимович	Кандидат економічних наук, Старший науковий співробітник Федеральної державної бюджетної установи науки Інституту соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі научного центру Уральського відділення Російської академії наук (м. Сиктивкар, Комі, Росія) *e-mail:* anita-85_07@mail.ru	**Mustafayev Aziz**	Ph.D. in Economics, Senior Research FellowFederal government budget institutions Sciences Institute socio-economic and the energy problems North Komi Scientific Center, Ural division of the Russian Academy of Sciences (Syktyvkar, Komi, Russia) *e-mail:* anita-85_07@mail.ru

Павлов Костянтин Вікторович	Доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Іжевського інституту управління; завідувач кафедри «Економіка» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій (м. Іжевськ, Удмуртія, Росія) *e-mail:* kvp_ruk@mail.ru	**Pavlov Konstantin**	Professor, Ph.D. of Economics, vicerector for scientific work of the Izhevsk institute of management; Head Ecomonic Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies (Izhevsk, Udmurtia, Russia) *e-mail:* kvp_ruk@mail.ru
Попова Лариса Олексіївна	Доктор економічних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Федеральної державної бюджетної установи науки Інституту соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі научного центру Уральського відділення Російської академії наук (м. Сиктивкар, Комі, Росія) *e-mail:* popova@iespn.komisc.ru	**Popova Larisa**	Professor, Ph.D. in Economics, Assistant Professor, Deputy Director for ScienceFederal government budget institutions Sciences Institute socio-economic and the energy problems North Komi Scientific Center, Ural division of the Russian Academy of Sciences (Syktyvkar, Komi, Russia) *e-mail:* popova@iespn.komisc.ru
Самородов Борис Вадимович	Доктор економічних наук, завідувач кафедри «Банківська справа» Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Харків, Україна) *e-mail*: samorodov_bv@mail.ru	**Samorodov Borys**	Professor, Ph.D. of Economics, Head of Banking Department Kharkov Institute banking University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kharkiv, Ukraine) *e-mail*: samorodov_bv@mail.ru
Селін Володимир Степанович	Доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту економічних проблем Кольського наукового центру Російської академії наук (м. Апатіти, Росія) *e-mail:* silin@iep.kolasc.net.ru	**Celin Vladimir**	Professor, Ph.D. of Economics, Professor, researcher at the Institute economic problems Kola Scientific Center of the Russian Academy Sciences (Apatity, Russia) *e-mail:* silin@iep.kolasc.net.ru
Степчук Михайло Андрійович	Кандидат медицинських наук, заступник директора медицинського інформаційно-аналітичного центру (м. Белгород, Росія) *e-mail:* m.stepchuk@mail.ru	**Stepchuk Michael**	PhD of Medical, deputy director of health information-analytical center, (Belgorod, Russia) *e-mail:* m.stepchuk@mail.ru
Тридід Олександр Миколайович	Доктор економічних наук, професор, директор Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Харків, Україна) *e-mail*: samorodov_bv@mail.ru	**Tridyd Oleksandr**	Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Director of Kharkov Institute banking University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kharkiv, Ukraine) *e-mail*: samorodov_bv@mail.ru

Ходзицька Валентина Василівна	Кандидат економічних наук, професор, доцент кафедри «Облік підприємницької діяльності» Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (м. Київ, Україна) *e-mail:* valentina_kneu@mail.ru	**Khodzytska Valentyna**	Ph.D. of Economics, Associate professor of Business Accounting Department Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Kyiv, Ukraine) *e-mail:* valentina_kneu@mail.ru
Шевченко Антон Миколайович	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Бухгалтерський облік, анализ та аудит» Черкаського державного технологічного університету (м. Черкаси, Україна) *e-mail:* chdtu-cherkasy@ukr.net	**Shevchenko Anton**	Professor, Ph.D. of Economics, Professor of Accounting, analysis and audit Department Cherkasy state technological university (Cherkasy , Ukraine) *e-mail:* chdtu-cherkasy@ukr.net
Шигун Марія Михайлівна	Доктор економічних наук, професор кафедри «Облік підприємницької діяльності» ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (м. Київ, Україна) *e-mail* : shygun@ukr.net	**Shygun Mariya**	Professor, Ph.D. of Economic, Professor of Entrepreneurship Activities Accounting Department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Kyiv, Ukraine) *e-mail* : shygun@ukr.net
Яценко Володимир Микитович	Доктор економічних наук, професор кафедри «Бухгалтерський облік, анализ та аудит» Черкаського державного технологічного університету (м. Черкаси, Україна) *e-mail:* chdtu-cherkasy@ukr.net	**Yatsenko Volodymyr**	Professor, Ph.D. of Economics, Professor of Accounting, analysis and audit Department Cherkasy state technological university (Cherkasy , Ukraine) *e-mail:* chdtu-cherkasy@ukr.net

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 3 (15), 2014

Відповідальний за випуск	С. К. Рамазанов
Літературний редактор	З. І. Андронова Л. В. Бугокова
Технічний редактор	М. В. Кліпаков
Оригінал-макет	Г. С. Ліхоносова

Підписано до друку 10.09.2014 р.
Формат 60х84 1/8. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 19,7. Обл. вид. арк. 20,6
Тираж 300 екз. Вид. № 1741 Замов. № 257

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а
Телефон: (0642) 41-34-12. **Факс**: (0642) 41-31-60
E-mail: uni@snu.edu.ua
http://snu.edu.ua

Надруковано у видавництві «Ноулідж»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК №2884 від 26.06.2007 р.
91051, м. Луганськ, кв.Якіра, 3/316,
тел./факс (642) 71-09-43, e-mail: nickvnu@gmail.com

Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі

ВИМОГИ

щодо змісту та оформлення статей для подання в науково-виробничий журнал

«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Сфера розповсюдження науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»: загальнодержавна, зарубіжна.

Тематичні рубрики:

- теорія та методологія економічного розвитку;
- економіка та підприємництво;
- податки та бюджетна політика;
- фінанси та банківська справа;
- управління сучасним підприємством;
- облік та аудит;
- менеджмент;
- економіка регіону;
- соціальна економіка;
- міжнародна економіка;
- економічна кібернетика;
- організація виробництва.

Програмні цілі науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»:

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувань у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення *.doc або *.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 8 до 10 сторінок формату А4 (210х297 мм).

Шрифт Times New Roman Cyr № 14;

Міжрядковий інтервал 1,5.

Поля сторінок: усі – 20 мм (без колонтитів).

Структура статті повинна відповідати Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
- Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;
- Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.
- Формулювання мети статті (постановка завдання).
- Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
- Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.
- Література з послідовною нумерацією відповідно до розміщення у статті. **Бібліографія оформлюється за стандартом, затвердженим ВАК України (Бюлетень ВАК України № 5, 2009 р.).**

Пристатейні список літератури повинен мати дублікат романського алфавіту, тобто - транслітерацію латиницею!

Окремою сторінкою наводяться **анотації (не менш 500 символів кожна), ключові слова, назва статті та прізвище авторів трьома мовами** (українська, російська та англійська).

Формули подають у форматі *Microsoft Equation 2.0, 3.0 (4.0)*, вирівнюють по центру посередині тексту і нумерують в круглих дужках з правого краю.

Рисунки підписують і нумерують під рисунком по центру тексту.

Всі об'єкти в простих рисунках, які зроблені у Word, мають бути обов'язково згруповані.

Таблиці подають як окремі об'єкти у форматі *Word* з розмірами, приведеними до сторінки складання. Основний кегль таблиці 12, заголовок 14. Заголовки таблиць розміщують по центру сторінки, нумерація таблиць — по правому краю сторінки.

ДО РУКОПИСУ ДОДАЮТЬСЯ

- **зовнішня рецензія від доктора економічних наук** (НЕ з місця працевлаштування/навчання автора), завірена відповідним чином;
- **довідка про автора (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація, де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, назва статті та обрана тематична рубрика;
- **довідка про зовнішнього рецензента (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, посада й організація, де працює рецензент, його контактний телефон та обов'язково електронна адреса;
- **витяг із протоколу** засідання кафедри, факультету або Вченої ради установи з рекомендацією статті до друку;
- **електронний варіант статті** (файл на CD-R чи CD-RW) у форматі Microsoft Word з розширенням «.doc чи .docx»;
- **переклад** повного **тексту статті англійською мовою** (відповідно п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1111 від 17.10.2012 р.).

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.

Головний редактор

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна тел. (0642) 500-749.

Відповідальний редактор

кандидат економічних наук Ліхоносова Ганна Сергіївна тел. (0642) 500-748.

Статті подаються почтою за адресою: кафедра оподаткування Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, кв. Молодіжний 20-А, м. Луганськ, 91034 або надсилаються на e-mail: lihonosova@bk.ru чи info@taxation.lg.ua

www.chasopys.snu.edu.ua ; www.chasopys.jimdo.com

Сподіваємося на плідну співпрацю!